

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI, CHORVACHILIK VA
BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

«BUXGALTERIYA HISOBİ VA AUDIT» KAFEDRASI

**“MOLIYA BOZORI VA QIMMATLI QOG‘OZLAR”
FANI BO‘YICHA**

O‘QUV-USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi:	400000	–	Biznes, boshqaruv va huquq
Ta’lim sohasi:	410000	–	Biznes va boshqaruv
Ta’lim yo‘nalishi:	60310100	–	Iqtisodiyot (qishloq xo‘jaligida)

Samarqand – 2025

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

«BUXGALTERIYA HISOBI VA AUDIT» KAFEDRASI

“TASDIQLAYMAN”

**O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor,
professor** A.A. Elmurodov

“ 29 ” oktabr 2025-yil

“MOLIYA BOZORI VA QIMMATLI QOG‘OZLAR”

FANI BO‘YICHA

O‘QUV USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi:	400000	– Biznes, boshqaruv va huquq
Ta’lim sohasi:	410000	– Biznes va boshqaruv
Ta’lim yo‘nalishi:	60310100	– Iqtisodiyot (qishloq xo‘jaligida)

Fanning o'quv-uslubiy majmuasi tasdiqlangan o'quv reja, ishchi o'quv reja, o'quv dasturi va sillabusi (ishchi o'quv dasturi)ga muvofiq ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Narziyeva G. B. -“Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrası assistenti

**“MOLIYA BOZORI VA QIMMATLI QOG‘OZLAR”
FANINING O‘QUV-USLUBIY MAJMUASI:**

“Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasining 2025 yil “ 26 ” avgustdagi “ 1 ” -son yig‘ilishida muhokamadan o‘tgan hamda fakultet kengashida muhokama etish va o‘quv jarayonida foydalanishga tavsiya qilish uchun taqdim etilgan (1-bayonnoma).

Kafedra mudiri **U.T.Eshmuradov**

“Iqtisodiyot” fakulteti Kengashining 2025 yil “ 28 ” avgustdagi “ 1 ” -son yig‘ilishida muhokama etilgan va o‘quv jarayonida foydalanishga tavsiya qilingan (1-bayonnoma).

Fakultet kengashi raisi **A.I.Alikulov**

Kelishildi:

**O‘quv-uslubiy boshqarma
boshlig‘i, v.f.n., dotsent**

 Sh.X.Qurbanov

M U N D A R I J A

№	Ma'lumotlar	bet
I	Fanning o'quv dasturi	3
II	Fanning sillabusi (ishchi o'quv dasturi)	4
III	Fanning asosiy o'quv materiallari:	7
3.1	Ma'ruza mashg'ulotlari uchun o'quv materiallari	8
3.2	Amaliy mashg'ulotlari uchun o'quv materiallari	94
3.3	Laboratoriya mashg'ulotlari uchun o'quv materiallari	-
3.4	Mustaqil ta'lim bo'yicha o'quv materiallari	113
3.5	Fan bo'yicha glossariy (o'zbek, rus, ingliz tillarida)	116
IV	Fan bo'yicha o'tkaziladigan attestatsiyalar uchun savollar:	121
4.1	1 OB uchun og'zaki savollar-150 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -75 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta</i>)	122
4.2	2 OB uchun og'zaki savollar-150 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -75 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta</i>)	126
4.3	YaB uchun og'zaki savollar-300 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -150 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-150 ta</i>)	130
4.4	1 OB uchun yozma ish savollari-150 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -75 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta</i>)	137
4.5	2 OB uchun yozma ish savollari-150 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -75 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta</i>)	141
4.6	YaB uchun yozma ish savollari-300 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -150 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-150 ta</i>)	145
4.7	1 OB uchun test savollari-150 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -75 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta</i>)	152
4.8	2 OB uchun test savollari-150 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -75 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta</i>)	170
4.9	YaB uchun test savollari-300 ta (<i>auditoriya darslari bo'yicha -150 ta, mustaqil ta'lim bo'yicha-150 ta</i>)	189
VI	Fan bo'yicha baholash mezonlari	226
VI	Fan bo'yicha tarqatma materiallar	228
VII	O'UMning elektron varianti	240

Fanning o‘quv dasturi

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

Ro'yxatga olindi № BD-60310100-2.01
2025-yil 30.04

MOLIYA BOZORI VA QIMMATBAHO QOG'OZLAR

O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	300000	– Ijtimoiy fanlar, jurnalistika va axborot
Ta'lim sohasi:	310000	– Ijtimoiy va xulq atvorga mansub fanlar
Ta'lim yo'nalishi:	60310100	– Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida)

Samarqand – 2025

Fan/modul kodi MBQQ2506		O'quv yili 2025- 2026	Semestr 5	ECTS – Kreditlar 6	
Fan modul turi Tanlov		Ta'lim tili O'zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 6	
1.	Fanning nomi		Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar		90	90	180
2.	I. Fanning mazmuni				
Fanni o'qitishdan maqsad – “Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar”ning iqtisodiy mohiyati, vujudga kelishi, rivojlanish bosqichlari va modellari, pul bozori xususiyatlari va moliya bozori shakllanishidagi ahamiyati, aktsiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari va amal qilish mexanizmi, obligatsiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari va savdo mexanizmi, davlat qimmatbaho qog'ozlar bozori amal qilish shart-sharoitlari, hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar bozorining moliya bozori boshqa sektorlari bilan bog'liqligi, ipoteka qimmatbaho qog'ozlar bozori muomalasi tartibi bo'yicha chuqur nazariy va amaliy bilimlarni shakllantirishdan iborat. Fanning vazifasi – “Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar” faoliyatini tashkil qilishning huquqiy va tashkiliy asoslari, moliya bozorining professional ishtirokchilariga talablar, aktsiyadorlik jamiyatlari moliyasi, moliya- sanoat guruhlari va transmilliy korporatsiyalar faoliyat mexanizmi, xolding kompaniyalari moliyasi, mas'uliyati cheklangan jamiyatlar moliyasi, qo'shma korxonalar moliyasi, qimmatbaho qog'ozlar bozorida faoliyatni tashkil etish, moliyaviy nazorat, moliya bozorida operatsiyalarni yuritish, o'zaro hisob-kitoblarni tashkil etish, korporativ tuzilmalar moliyaviy resurslarini boshqarish bilan bog'liq kompleks masalalar xususidagi nazariy-amaliy bilimlarni uzviylik va uzluksizlikda o'rgatishdan iborat.					
II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)					
II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:					
1-mavzu. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning nazariy asoslari.					
“Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar”ning iqtisodiy mohiyati. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning iqtisodiyotdagi ahamiyatli jihatlari. Dunyo miqyosida moliya bozorining tashkil etilishi. Moliya bozori ishtirokchilari. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar institutlari. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar vositachilar tiplari. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning tarkibiy tuzilishi. Pul bozori. Kapital xarakati. Kapital bozori. Qimmatbaho qog'ozlar bozori.					
2-mavzu. Pul bozori					
Pul bozorining iqtisodiy mohiyati Pul bozorining vujudga kelishi. Pul					

bozorining qo'llanish xususiyatlari Pul bozori ishtirokchilari. Davlat, tijorat banklari, korxonalar va boshqalar pul bozori ishtirokchisi sifatida. Pul bozori instrumentlari: davlat qisqa muddatli qimmatbaho qog'ozlari, qayta sotib olinuvchi shartnomalar, depozit sertifikatlari va boshqalar Davlat qisqa muddatli qimmatbaho qog'ozlarining diskont stavkalari. Pul bozori instrumentlari daromadliligi va risklilik darajasi Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi Pul bozorida qisqa muddatli kreditlarning ajratilish tartibi.

3-mavzu. Obligatsiyalar bozori

Obligatsiyalar moliya bozorining muhim instrumenti. Obligatsiyalar emitentlari. Obligatsiyalar tasnifi. Davlat obligatsiyalari. Munitsipal obligatsiyalar. Korporativ obligatsiyalar va ularni muomalaga chiqarish shartlari Xorijiy obligatsiyalar. Muddatiga ko'ra obligatsiyalar turlari. Joylashtirish shakliga ko'ra obligatsiyalar turlari. Kupon to'lovlariga ko'ra obligatsiyalar turlari. Ta'minlangan va ta'minlanmagan obligatsiyalar. Konvertatsiyalanuvchi obligatsiyalar. Obligatsiyalar qiymati va daromadliligi. O'zbekiston obligatsiyalar bozoridagi holat.

4-mavzu. Aksiyalar bozori

Aksiyalar va ularning qo'llanish xususiyatlari. Oddiy va imtiyozli aksiyalar. Konvertatsiyalanuvchi imtiyozli aksiyalar. Aksiyalar aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatining asosi sifatida. Aksiyalar bozori o'ziga xos xususiyatlari. Aksiyalar emitentlari. Aksiyalar chiqarish to'g'risida qaror qabul qilish. Aksiyalarni davlat ro'yxatidan o'tkazish. Aksiyalarni joylashtirish. Aksiyalarni qaytarib sotib olish. Aksiya kursi. Aksiyalar nominal qiymati va bozor bahosi. Aksiyalar daromadliligi. O'zbekiston aksiyalar bozori holati.

5-mavzu. Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar bozori

Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlarning iqtisodiy mohiyati va ularning o'ziga xos xususiyatlari Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar moliya bozori instrumentlari sifatida Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlarning funktsiyalari. Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar turlari Forvard shartnomalari. Fyuchers shartnomalari va turlari. Optsion shartnomalari. Optsionlar turlari. Amerika opsiionlari. Yevropa opsiionlari Optsionlar bo'yicha bazaviy aktivlar. Svoplar iqtisodiy mohiyati. Svoplar turlari. Valyuta svopi qo'llanish xususiyatlari.

6-mavzu. Ipoteka qimmatbaho qog'ozlar bozori

Ipoteka. Ipoteka krediti. Ipoteka qimmatbaho qog'ozlari. Ipoteka va ipoteka kreditlash amaliyotini moliyaviy ta'minlash. Ipoteka qimmatbaho qog'ozlari tasnifi va tavsifi. Ipoteka obligatsiyalarini muomalaga chiqarish va joylashtirish.

Ipoteka bozori modellari va qo'llanish xususiyatlari. An'anaviy model (bitta bosqichli, yevropa modeli) o'ziga xos xususiyatlari. Ipoteka bozorining ikki bosqichli amerika modeli amal qilish mexanizmi Ssuda-jamgarma modeli

qo'llanilishi. Respublikamizda va xorijiy mamlakatlarda ipoteka bozori amaldagi holati

7-mavzu. Xorijiy valyuta bozori

Xalqaro valyutalar bozori vujudga kelishiga ob'ektiv zarurat. Xorijiy valyutalar bozori tashkiliy jihatlar. Valyuta ayirboshlash kurslari va ularni aniqlash. Xalqaro valyuta bozorida ayirboshlash kurslarining belgilanishi. FOREX operatsiyalari. FOREX afzalliklari va kamchiliklari. Valyuta bozorida savdoni amalga oshirish tartibi. Valyuta zaxiralari.

8- mavzu. Kriptovalutalar bozori.

Kriptovalyutalarning iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari. Kriptovalyutaning afzallik va kamchiliklari. Blokcheyn texnologiyalari. Blockchain texnologiyasining tuzilish tamoyillari. Mayning. Bitkom. Bitkoinning o'ziga xos jihatlari. Bitkoinning kursiga ta'sir qiluvchi omillar. O'zbekistonda kriptoaktivlar muomalasini tashkil etish.

9-mavzu. Xalqaro qimmatbaho qogozlar bozori

Xalqaro qimmatbaho qogozlar iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari. Xalqaro qimmatbaho qog'ozlar turlari. Xalqaro aksiyalar va obligatsiyalar. Yevroaksiyalar. Yevroobligatsiyalar. Qisqa muddatli yevroqog'ozlar. Yevrodepozit sertifikatlar. Depozitar tilxatlar. Amerika depozitar tilxatlar. Global depozitar tilxatlar. Xalqaro qimmatbaho qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi. Xalqaro qimmatbaho qog'ozlar savdosi tashkilotchilari. Xalqaro qimmatbaho qog'ozlari chiqarishda emitentga qo'yiladigan talablar. Xalqaro qimmatbaho qog'ozlar afzalliklari va kamchiliklari. Mamlakatimizdagi emitentlar tomonidan xalqaro qimmatbaho qog'ozlar muomalaga chiqarish

10-mavzu. Qimmatbaho metallar bozori

Qimmatbaho metallar bozori xususiyatlari. Valyutalar bo'yicha oltin standart bekor qilingach Qimmatbaho metallar bozori rivojlanishi. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari qazib oluvchi sanoat korxonalari, qayta ishlovchi sanoat korxonalari, birjalar, investorlar, banklar, professional vositachilar. Oltin bozori amal qilish mexanizmi. Xalqaro oltin bozorlari markazlari. Qimmatbaho metallar savdosida xosilaviy instrumentlar qo'llanilishi. Oltin bo'yicha svoplar turlari: vaqt bo'yicha svop (moliyaviy svop), metallning sifati bo'yicha svop, joylashgan joyiga ko'ra svop. Jalon moliyaviy-iqtisodiy inqirozlari sharoitida oltin savdosi.

11-mavzu. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozorining fundamental tahlili

Moliya bozori tahlilining tashkiliy xususiyatlari. Qimmatbaho qog'ozlar tahlili. Moliya bozori fundamental tahlil va e'tibor qaratiladigan jihatlar. Fundamental tahlilga ta'sir etuvchi omillar. Emitent joriy moliyaviy holati fundamental tahlili. Moliya bozori texnik tahlili. Moliya bozor tahlilida trendlar. Ayiqlar va buqalar

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrası professori, iqtisodiyot fanlari doktori A.L.Alikulov tomonidan 60310100-Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida) ta'lim yo'nalishi talabalari uchun "Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fanidan tayyorlangan o'quv dasturiga

TAQRIZ

Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar- bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy resurslarni subyektlari o'rtasida taqsimlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy resurslarni tarmoqlar o'rtasida samarali taqsimlash, vaqtinchalik bo'sh turgan moliyaviy resurslarni harakatga keltirish orqali iqtisodiy o'sishni va investitsion faollikni ta'minlash bugungi kunda muhim ahamiyatga ega.

"Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fani bo'yicha o'quv dasturi bakalavriatning 60310100-Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida) ta'lim yo'nalishlari 3-bosqich talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, o'quv rejada tanlov fanlar blokidan o'rin olgan, ushbu fanni o'zlashtirish uchun jami 180 soat, shundan 40 soat ma'ruza, 50 soat amaliy dars va 90 soat mustaqil ta'lim soatlari ajratilgan.

"Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fani moliya bozorining iqtisodiy mohiyati, ularning obyektiv zarurligi, funksiyalari, davlatning investitsion siyosatining mazmuni va uning yo'nalishlari, moliya bozori tizimi va uning elementlari, moliya bozoridagi munosabatlar, aksiyadorlarga dividendlarni to'lash tartiblari, moliya bozori ishtirokchilari, fond bozori savdo tizimlari, moliya bozorini muvofiqlashtirish kabi moliya bozorining mohiyatini ochib berishga xizmat qiluvchi dolzarb mavzular keltirilgan fan dasturini tayyorlashda mavzular fanni o'rganish ketma-ketligiga rioya qilingan holda tartib bilan tuzilib, shu fanni o'rganish ketma-ketligiga mos keladi.

Mazkur o'quv dasturi "Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fani bo'yicha talabalar egallashi lozim bo'lgan bilim va ko'nikmalarni to'la qamrab olgan. Umuman olganda mazkur o'quv dasturi qo'yilgan talablarga mos holda tayyorlangan bo'lib, shu dastur asosida 60310100-Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida) ta'lim yo'nalishlari talabalarini o'qitishda foydalanish uchun tavsiya etaman.

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Samarqand filiali "Buxgalteriya hisobi va statistika"
kafedrası mudiri, i.f.b.f.d., dotsent

Mardonov M.Sh.

jangi

12-mavzu. Moliya bozori risklari va portfelni boshqarish

Moliya bozori risklari. mohiyati, asosiy turlari va baholash usullari. Bozor risklari. Fond riski. Foiz riski. Valyuta riski. Tizimli risk va uni aniqlash indikatorlari. Portfel nazariyasi: Markovitsgacha va undan keyingi baholash usullari. Indeksga bog'lik portfel samaradorlik mezonı. Moliya bozori risklarini pasaytirish va oldini olish imkoniyatlari.

13-mavzu. Fond birjalari

Fond birjasi funksiyalari va tashkiliy tuzilmasi. Fond birjasi faoliyat printsiplari. Fond birjasi infratuzilmasi va birja savdolari ishtirokchilari. Fond birja savdolari mexanizmi. Birja auksioni turlari. Investitsiya vositachisi, investitsiya maslahatchisi, investitsiya fondi, investitsiya aktivlarini ishonchli boshkaruvchi, tranfer-agent, kimmatli qog'ozlarning birjadan tashkari savdosi tashkilotchisi, dilerlar, market-meykerlar va brokerlar.

14-mavzu. Moliya bozorini tartibga solish

Moliya bozorini tartibga solishga ob'ektiv zarurat. Moliya bozorini tartibga solish usullari. Moliya bozorida uzini uzi tartibga solish. Moliya bozorini davlat tomonidan tartibga solish. Moliya bozorini tartibga solishda davlatning funksiyalari. Mamlakatimizda moliya bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organlari. Moliya bozorini tartibga solishda megaregulyator kullanilishi. Moliya bozorini tartibga solish bo'yicha AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya tajribalari.

15-mavzu. Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari

Moliya bozorida banklarning ishtiroki. Tijorat banklari emitent sifatida. Banklar tomonidan muomalaga chikariladigan moliyaviy intrumentlar. Banklar moliyaviy vositachilar va savdo tashkilotchilari sifatida. Banklarning faol investor sifatidagi faoliyati. Moliya bozorida nobank kredit institutlari. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyat mexanizmi. Mikrocredit tashkilotlari va lombardlarning moliya bozoridagi faoliyati xususiyatlari.

16-mavzu. Investitsiya va pay fondlari

Investitsiya va pay fondlarining iqtisodiy mohiyati va yuzaga kelishi. Xorijiy amaliyotda investitsiya fondlarining tashkiliy tuzilmasi. Moliyaviy bozorlarning muhim tarkibiy qismlari. Investorlar uchun kapitalni ko'paytirish va risklarni diversifikatsiya qilish.

17- mavzu. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori emitentlari va investorlari, ularning siyosati va roli

Emitentlar, ularning siyosati va moliya bozoridagi roli. Investorlar, ularning siyosati va moliya bozoridagi roli. Dunyoning barcha mamlakatlari moliya bozorlarida eng asosiy, salmoqli va sifatli emitent sifatida vakolatli davlat organlari. Emitent va investorlarning o'zaro bog'liqligi.

18-mavzu. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori institutlari ularning faoliyati va roli

Moliya bozorlarida sug'urta tashkilotlarining faoliyati va roli. Moliya bozorlarida banklarning faoliyati va roli. Moliya bozorlarida investitsiya institutlarining faoliyati va roli. Moliya bozorlarida davlat moliya institutlarining faoliyati va roli. Moliya bozorlarida xalqaro moliya institutlarining faoliyati va roli

19-mavzu. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori savdo tizimlari ularning faoliyati va roli

Moliya bozorlarining savdo tizimlari va ularning iqtisodiyotdagi roli. Birjalar va ularning faoliyati. Moliyaviy instrument narxi tushunchasi. Elektron savdo tizimlari va ularning faoliyati. Moliya mahsulotlarining chakana savdosi tizimlari

20-mavzu. Jahon moliya bozorining zamonaviy tendentsiyalari va muammolari

Jahon moliya bozorining rivojlanish tendentsiyalari va muammolari (statistik ma'lumotlar tahlili asosida, jahon moliyaviy iqtisodiy inqirozi.). Xalqaro moliya bozorlaridagi operatsiyalar (mavjud operatsiyalarning mazmuni va sxemalari). O'zbekiston moliya bozorining jahon moliya bozorlariga integratsiyalashuvi masalalari.

III. Amaliy mashg'ulotlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. "Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar"ning nazariy asoslari.
2. Pul bozori
3. Obligatsiyalar bozori
4. Aksiyalar bozori
5. Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar bozori
6. Forvard shartnomalari. Fyuchers shartnomalari va turlari.
7. Opsion shartnomalari.
8. Svoplar iqtisodiy mohiyati, turlari.
9. Ipoteka qimmatbaho qog'ozlar bozori
10. Xorijiy valyuta bozori
11. Kriptovalyutalar bozori
12. Xalqaro valyutalar bozori vujudga kelishuga ob'ektiv zarurat
13. FOREX operatsiyalari
14. Xalqaro qimmatbaho qog'ozlar bozori
15. Qimmatbaho metallar bozori
16. Oltin bo'yicha svoplar turlari
17. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozorining fundamental tahlili

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori A.I.Alikulov tomonidan 60310100-Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida) ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun "Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fanidan tayyorlangan fan dasturiga

TAQRIZ

"Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fani iqtisodiy ta'lim yo'nalishlar talabalari uchun tayanch fanlardan biri sanaladi. O'quv dasturi moliya bozorining nazariy asoslari, moliyaviy instrumentlar va qimmatbaho qog'ozlar, moliya bozori ishtirokchilari faoliyati, moliya bozorining savdo tizimlari, fond bozori indeksleri va moliya bozorini muvofiqlashtirish mexanizmi mavzulari nazariy va amaliy yoritilgan. Undagi mavzular va materiallar turdosh umumiy iqtisodiy fanlar bilan bog'liq holda bayon etilgan

"Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fani bo'yicha o'quv dasturi bakalavriatning 60310100-Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida) ta'lim yo'nalishlari talabalari uchun mo'ljallangan. Mazkur fan o'quv rejada tanlov fanlar blokidan o'rin olgan bo'lib, ushbu fanni o'zlashtirish uchun jami 180 soat, shundan 40 soat ma'ruza, 50 soat amaliy dars va 90 soat mustaqil ta'lim soatlari ajratilgan.

"Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" fani o'quv dasturi mazmuni shuni ko'rsatadiki, o'quv dasturini tayyorlashda keltirilgan mavzular fanni o'rganish ketma-ketligiga rioya qilingan holda tartib bilan tuzilib, shu fanni ma'ruza va amaliyot darslarida o'rganish ketma-ketligiga mos keladi.

"Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" o'quv dasturi o'z ichiga 20 mavzuni qamrab olib, talabalarida fan bo'yicha talabalar egallashi lozim bo'lgan bilim va ko'nikmalarni to'la qamrab olgan.

Umuman olganda mazkur o'quv dasturi qo'yilgan talablarga mos holda tayyorlangan bo'lib, shu dastur asosida 60310100-Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida) ta'lim yo'nalishi talabalarini o'qitishda foydalanish uchun tavsiya etaman.

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
"Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi" kafedrasida
kafedra mudiri, iqtisodiyot i.f.b.f.d., dotsent

U. Shilimov

SAHIBI
XO'JALIQ BOSHLOG'U

buxgalteriya hisobi va audit" kafedrası mudiri, iqtisodiyot i f b f.d., dotsent
M.Sh.Mardonov – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali
"Buxgalteriya hisobi va statistika" kafedrası mudiri, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsfa
doktori, (PhD)

18. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar risklari va portfelni boshqarish
19. Fond birjalari. Fond birjalari savdolari ishtirokchilari
20. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarni tartibga solish
21. Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari
22. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori emitentlari va investorlari, ularning siyosati va roli.
23. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori institutlari ularning faoliyati va roli
24. Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori savdo tizimlari ularning faoliyati va roli
25. Qimmatbaho qog'ozlar bozorini muvofiqlashtirish va nazorat qilishning jahon amaliyoti

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning umumiy asoslari;
2. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorlarda amalga oshiriladigan bitim va operatsiyalar ;
3. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning iqtisodiyotdagi ahamiyati va o'rni
4. Bazaviy (qarz va ulush munosabatlarini ifodalovchi) qimmatbaho qog'ozlar;
5. Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar (derivativlar);
6. Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar indikatorlarini baholash;
7. Sug'urta va pensiya fondlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;
8. Banklarning moliya bozorlaridagi faoliyati;
9. Investitsiya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;
10. Davlat moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli,
11. Xalqaro moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli;
12. Kriptovalyutalar bozori: iqtisodiy ahamiyati va rivojlanish bosqichlari,
13. Fond birjalarining faoliyati;
14. Elektron savdo tizimlarining faoliyati;
15. Moliya bozori risklari, ularni baholash va boshqarish;
16. Investitsion portfellarni shakllantirish, baholash va boshqarish;
17. Moliya bozorini davlat tomonidan tartiblashtirish (muvofiqlashtirish va nazorat qilish);
18. O'zini o'zi muvofiqlashtiruvchi institutlar faoliyati;
19. O'zbekistonda moliya bozorini muvofiqlashtirish va nazorat qilish mexanizmlari;
20. Moliyaviy globallashtirishda xalqaro moliya bozorlarining roli;
21. Moliya bozori va korporativ boshqaruvning o'zaro bog'liqligi;
22. Nyu-York fond birjasi.
23. Tokio fond birjasi.
24. London fond birjasi

	25. Frankfurt fond birjasi. 26. Chikago birjasi. 27. Strategik va portfel investorlar. 28. O'zini o'zi muvofiqlashtiruvchi tashkilotlar. 29. Qimmatbaho qog'ozlar bilan bog'liq operatsiyalarni soliqqa tortish. 30. Moliyaviy instrumentning bozor qiymati va narxi, ularni o'zaro ekvivalent bog'liqligi.
3.	V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: • moliya bozorining iqtisodiy mohiyati va asosiy tushunchalari haqida tasavvurga ega bo'lishi; • moliya bozori faoliyatini tashkil qilishning huquqiy va tashkiliy asoslari, moliya bozorining professional ishtirokchilariga talablar, aksiyadorlik jamiyatlari moliyasi, moliya- sanoat guruhlar va transmilliy korporatsiyalar faoliyat mexanizmi, xolding kompaniyalari moliyasi haqida bilishi va ulardan foydalana olishi; • moliyaviy texnologiyalar qo'llanilishi, moliya bozori institutlari faoliyati bo'yicha O'zbekiston Respublikasi qonunlarini, me'yoriy-huquqiy hujjatlarini bilishi va ularni qo'llay olishi va ulardan foydalana olish ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar; • amaliy ishlarni bajarish va xulosalash; • interfaol keys-stadilar; • blis-so'rov; • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish hamda joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazoratni muvaffaqiyatli topshirish.
6.	Asosiy adabiyotlar 1. Zaynalov va boshqalar. "Moliya bozori". Darslik.-T.: "Iqtisod-moliya", 2020 315b 2. Elmiraev S.E. va boshqalar. "Moliya bozori". Darslik.-T.: "Iqtisod-moliya", 2019 245bet. 3. Z.Mamadiyarov. Bank ishi. T.: « Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» nashriyoti, 2021. –234 bet.

	4. Dusmuratov R.D. Moliya. Darslik. –Toshkent: "Fan va texnologiya", 2013. 426 b 5. Xavier F. «Microeconomics of Banking». The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England 2021. 349 page Qo'shimcha adabiyotlar 1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik. "Toshkent, "Tasvir" nashriyot uyi, 2021. – 52 bet. 2. Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik-milliy g'oyamizning poydevoridir. Toshkent, "Tasvir" nashriyot uyi, 2021. – 36 bet. 3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent, "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. – 416 bet. 4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohatlar yo'lini qat'iy davom ettiramiz. 6-jild. Toshkent: "O'zbekiston", 2023. – 398-bet. 5. Mirziyoyev Sh.M. Hozirgi zamon va Yangi O'zbekiston. Toshkent: "O'zbekiston", 2024. – 481 bet. 6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-martdagi "Veterinariya va chorvachilik sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5696 son Farmoni. 7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 31-martdagi "Veterinariya va chorvachilik sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-187-son qarori. 8. Susanne Chishti, Janos Barberis. The FinTech Book. The Financial Technology Handbook for Investors, Entrepreneurs and Visionaries. UK: Wiley, 2016. 326 p. 9. Mark Graham. Digital economies at global margins. - USA: International Development Research Centre, 2019. - 390 p. Axborot manbaalari 1. www.lex.uz 2. www.mf.uz 3. www.soliq.uz
7.	Fan dasturi Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti huzuridagi "840000-Veterinariya" ta'lim sohasi bo'yicha Kengashning 2025-yil <u>15.04.25</u> sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan
8.	Fan/modul uchun mas'ullar: Alikulov A. I. – SamDVMChBU, "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrası professori, iqtisodiyot fanlari doktori Narziyeva G. B. - SamDVMChBU, "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrası assistenti
9.	Taqrizchilar: U. Shirinov - Samarqand iqtisodiyot va servis instituti "Boshqa tarmoqlarda

I. Fanning ishchi o‘quv dasturi (sillabusi)

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**SAMARQAND DAVLAT VETERINARIYA MEDITSINASI,
CHORVACHILIK VA BIOTEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI**

MOLIYA BOZORI VA QIMMATBAHO QOG'OZLAR

FANI BO'YICHA

SILLABUS

Kunduzgi ta'lim shakli uchun

Bilim sohasi:	300000	–	Ijtimoiy fanlar, jurnalistika va axborot
Ta'lim sohasi:	310000	–	Ijtimoiy va xulq atvorga mansub fanlar
Ta'lim yo'nalishi:	60310100	–	Iqtisodiyot (qishloq xo'jaligida)

Modul / FAN SILLABUSI

Iqtisodiyot fakulteti

60310100 – Iqtisodiyot(qishloq xo'jaligida) ta'lim
yo'nalishi

Fan nomi:	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar
Fan turi:	Tanlov
Fan kodi:	MBQQ2506
Yil:	2025-2026
Semestr:	5
Ta'lim shakli:	Kunduzgi
Mashg'ulotlar shakli va semestrga ajratilgan soatlar:	180
Ma'ruza	40
Amaliy mashg'ulotlar	50
Laboratoriya mashg'ulotlari	-
Seminar	-
Mustaqil ta'lim	90
Kredit miqdori:	6
Baholash shakli:	Imtihon
Fan tili:	O'zbek

Fan maqsadi (FM)

FM1	Talabalarga moliya bozorining tarkibiy tuzilishi, mohiyati, pul bozori, kapital xarakati, moliya bozori modellari, aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari, xalqaro qimmatli qogozlar iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari bo'yicha chuqur nazariy va amaliy bilimlarni shakllantirishdan iborat
-----	--

Fanni o'zlashtirish uchun zarur boshlang'ich bilimlar

1.	Iqtisod nazariyasi
2.	Moliyaviy hisob
3.	Buhgalteriya hisobiga kirish

Ta'lim natijalari (TN)

	Bilimlar jihatidan:
TN1	Moliya bozorining iqtisodiy mohiyati, vujudga kelishi, rivojlanish bosqichlari va modellari, pul bozori xususiyatlari va moliya bozori shakllanishidagi ahamiyati, aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari va amal qilish mexanizmi, obligatsiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari va savdo mexanizmi, davlat qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish shart-sharoitlari, hosilaviy qimmatli qog'ozlar bozorining moliya bozori boshqa sektorlari bilan bog'liqligi, ipoteka

	qimmatli qog'ozlar bozori muomalasi tartibi haqida bilimga ega bo'lishlari kerak;
TN2	Moliya bozori faoliyatini tashkil qilishning huquqiy va tashkiliy asoslari, moliya bozorining professional ishtirokchilariga talablar, aksiyadorlik jamiyatlari moliyasi, moliya- sanoat guruhlar va transmilliy korporatsiyalar faoliyat mexanizmi, xolding kompaniyalar moliyasi haqida asosiy qoidalar haqida bilishlari lozim;
TN3	Moliyaviy texnologiyalar qo'llanilishi, moliya bozori institutlari faoliyati bo'yicha O'zbekiston Respublikasi qonunlarini, me'yoriy-huquqiy hujjatlarini bilishi va ularni qo'llay olishi va ulardan foydalanish haqida bilimga ega bo'lishlari kerak;
	Ko'nikmalar jihatidan:
TN4	Qo'shma korxonalar moliyasi, qimmatli qog'ozlar bozorida faoliyatni tashkil etish, moliyaviy nazorat, moliya bozoridagi operatsiyalarni yuritish, o'zaro hisob-kitoblarni tashkil etish, korporativ tuzilmalar moliyaviy resurslarini boshqarish bilan bog'liq kompleks masalalar bilishi va ulardan foydalana oladi;
TN5	Moliya bozorining iqtisodiy mohiyati va asosiy tushunchalari va ularning o'zaro aloqadorligiga baho berish, valyuta munosabatlarini barqarorlashtirishning asosiy yo'nalishlarini farqlay oladi;
TN6	Moliya bozori fundamental tahlili, moliya bozori risklari: mohiyati, asosiy turlari va baholash usullari mohiyati va yo'nalishlarini baho bera oladi;

Fan mazmuni	
Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M)	
M1	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning nazariy asoslari
M2	Pul bozori
M3	Obligatsiyalar bozori
M4	Aksiyalar bozori
M5	Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar bozori
M6	Ipoteka qimmatbaho qog'ozlar bozori
M7	Xorijiy valyuta bozori
M8	Kriptovalutalar bozori
M9	Xalqaro qimmatbaho qog'ozlar bozori
M10	Qimmatbaho metallar bozori
M11	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozorining fundamental tahlili
M12	Moliya bozori risklari va portfelni boshqarish
M13	Fond birjalari
M14	Moliya bozorini tartibga solish
M15	Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari
M16	Investitsiya va pay fondlari
M17	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori emitentlari va investorlari, ularning siyosati va roli
M18	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori institutlari ularning faoliyati va roli

Taqrizchilar:	U. Shirinov - Samarqand iqtisodiyot va servis instituti "Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasini mudiri, iqtisodiyot i.f.b.f.d., dotsent M.Sh.Mardonov - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali "Buxgalteriya hisobi va statistika" kafedrasini mudiri, i.f.b.f.d.,
----------------------	---

Mazkur Sillabus universitet o'quv-uslubiy Kengashning 2025 yil 15 06
dagi 6 sonli yig'ilishi bayoni bilan tasdiqlangan

Mazkur Sillabus "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasining 2025 yil 16
05 dagi 10 sonli yig'ilishi bayoni bilan maqullangan.

O'quv-uslubiy boshqarma boshlig'i

Sh.Qurbonov

Fakultet dekani

A.Alikulov

Kafedra mudiri

U.Eshmuradov

Tuzuvchilar

G.Narziyeva

MT6	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar indikatorlarini baholash;	2
MT7	Sug'urta va pensiya fondlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;	4
MT8	Banklarning moliya bozorlaridagi faoliyati;	2
MT9	Investitsiya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;	4
MT10	Davlat moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli;	2
MT11	Xalqaro moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli;	4
MT12	Kriptoalyutalar bozori: iqtisodiy ahamiyati va rivojlanish bosqichlari;	2
MT13	Fond birjalarining faoliyati;	4
MT14	Elektron savdo tizimlarining faoliyati;	2
MT15	Moliya bozori risklari, ularni baholash va boshqarish;	4
MT16	Investitsion portfellarni shakllantirish, baholash va boshqarish;	2
MT17	Moliya bozorini davlat tomonidan tartiblashtirish (muvoqlashtirish va nazorat) qilish;	4
MT18	O'zini o'zi muvoqlashtiruvchi institutlar faoliyati;	2
MT19	O'zbekistonda moliya bozorini muvoqlashtirish va nazorat qilish mexanizmlari;	4
MT20	Moliyaviy globallashtirishda xalqaro moliya bozorlarining roli;	2
MT21	Moliya bozori va korporativ boshqaruvning o'zaro bog'liqligi;	4
MT22	Nyu-York fond birjasi.	2
MT23	Tokio fond birjasi.	2
MT24	London fond birjasi.	4
MT25	Frankfurt fond birjasi.	2
MT26	Chikago birjasi.	4
MT27	Strategik va portfel investorlar.	2
MT28	O'zini o'zi muvoqlashtiruvchi tashkilotlar.	4
MT29	Qimmatbaho qog'ozlar bilan bog'liq operatsiyalarni soliqqa tortish.	4
MT30	Moliyaviy instrumentning bozor qiymati va narxi, ularni o'zaro ekvivalent bog'liqligi.	2
Jami soat		90

Asosiy adabiyotlar

1.	Zaynalov va boshqalar. "Moliya bozori". Darslik.-T.: "Iqtisod-moliya", 2020 315b
2.	Elmirzaev S.E. va boshqalar. "Moliya bozori". Darslik.-T.: "Iqtisod-moliya", 2019 245bet.
3.	Z.Mamadiyarov. Bank ishi. T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» nashriyoti, 2021. -234 bet.
4.	Dusmuratov R.D. Moliya. Darslik. -Toshkent: "Fan va texnologiya", 2013. 426 b
5.	Xavier F. «Microeconomics of Banking». The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England 2021. 349 page

Qo'shimcha adabiyotlar	
1.	Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekistonda erkin va farovon yashaylik. "Toshkent, "Tasvir" nashriyot uyi, 2021. – 52 bet.
2.	Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik-milliy g'oyamizning poydevoridir. Toshkent, "Tasvir" nashriyot uyi, 2021. – 36 bet.
3.	Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Toshkent, "O'zbekiston" nashriyoti, 2022. – 416 bet.
4.	Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asosida demokratik islohatlar yo'lini qat'iy davom ettiramiz 6-jild. Toshkent: "O'zbekiston", 2023. – 398-bet.
5.	Mirziyoyev Sh.M. Hozirgi zamon va Yangi O'zbekiston. Toshkent: "O'zbekiston", 2024. – 481 bet.
6.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-martdagi "Veterinariya va chorvachilik sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5696 son Farmoni.
7.	O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 31-martdagi "Veterinariya va chorvachilik sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi PQ-187-son qarori.
8.	Susanne Chishti, Janos Barberis. The FinTech Book The Financial Technology Handbook for Investors, Entrepreneurs and Visionaries. UK: Wiley, 2016. 326 p.
9.	Mark Graham. Digital economies at global margins. - USA: International Development Research Centre, 2019. - 390 p
Axborot manbaalari	
1.	www.gov.uz
2.	www.lex.uz
3.	www.Ziynet.uz
4.	www.veterinariya.medsinasi.uz

Talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi mezonlar tavsiya etiladi:

a) 5 baho olish uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- fanning mohiyati va mazmunini to'liq yorita olsa;
- fandagi mavzularni bayon qilishda ilmiylik va mantiqiylik saqlanib, ilmiy xatolik va chalkashliklarga yo'l qo'ymasa;
- fan bo'yicha mavzu materiallarining nazariy yoki amaliy ahamiyati haqida aniq tasavvurga ega bo'lsa;
- fan doirasida mustaqil erkin fikrlash qobiliyatini namoyon eta olsa;
- berilgan savollarga aniq va lo'nda javob bera olsa;

- konspektga puxta tayyorlangan bo'lsa;
- mustaqil topshiriqlarni to'liq va aniq bajargan bo'lsa;
- fanga tegishli qonunlar va boshqa me'yoriy-xuquqiy xujjatlarni to'liq o'zlashtirgan bo'lsa;
- fanga tegishli mavzulardan biri bo'yicha ilmiy maqola chop ettirgan bo'lsa;
- tarixiy jarayonlarni sharxlay bilsa;

b) 4 baho olish uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi

lozim:

- fanning mohiyati va mazmunini tushungan, fandagi mavzularni bayon qilishda ilmiy va mantiqiy chalkashliklarga yo'l qo'ymasa;
- fanning mazmunini amaliy ahamiyatini tushungan bo'lsa;
- fan bo'yicha berilgan vazifa va topshiriqlarni o'quv dasturi doirisida bajarsa;
- fan bo'yicha berilgan savollarga to'g'ri javob bera olsa;
- fan bo'yicha konspektini puxta shakllantirgan bo'lsa;
- fan bo'yicha mustaqil topshiriqlarni toliq bajargan bo'lsa;
- fanga tegishli qonunlar va boshqa me'yoriy xujjatlarni o'zlashtirgan bo'lsa.

d) 3 baho olish uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi

lozim:

- fan haqida umumiy tushunchaga ega bo'lsa;
- fandagi mavzularni tor doirada yoritib, bayon qilishda ayrim chalkashliklarga yo'l qo'yilsa;
- bayon qilish ravon bolmasa;
- fan bo'yicha savollarga mujmal va chalkash javoblar olinsa;
- fan bo'yicha matn puxta shakllantirilmagan bo'lsa.

e) quyidagi hollarda talabaning bilim darajasi qoniqarsiz 2 baho bilan

baholanishi mumkin:

- fan bo'yicha mashg'ulotlarga tayorgarlik korilmagan bo'lsa;
- fan bo'yicha mashg'ulotlarga doir hech qanday tasavvurga ega bo'lmasa;
- fan bo'yicha matnlarni boshqalardan ko'chirib olganligi sezilib tursa;
- fan bo'yicha matnda jiddiy xato va chalkashliklarga yol qoyilgan bo'lsa;
- fanga doir berilgan savollarga javob olinmasa;
- fanni bilmasa

Fan o'qituvchisi haqida ma'lumot

Mualliflar:	Narziyeva G.B. – SamDVMCHBU, "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasida assistenti
E-mail:	narziyevag@mail.ru
Tashkilot:	Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti "Buxgalteriya hisobi va audit" kafedrasida

M19	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori savdo tizimlari ularning faoliyati va roli
------------	--

M20	Jahon moliya bozorining zamonaviy tendentsiyalari va muammolari
------------	---

Mashg'ulotlar shakli: amaliy mashg'ulotlar (A)

A1	"Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar" ning nazariy asoslari.
A2	Pul bozori
A3	Obligatsiyalar bozori
A4	Aksiyalar bozori
A5	Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar bozori
A6	Forvard shartnomalari. Fyuchers shartnomalari va turlari.
A7	Opsion shartnomalari.
A8	Svoplar iqtisodiy mohiyati, turlari.
A9	Ipoteka qimmatbaho qog'ozlar bozori
A10	Xorijiy valyuta bozori
A11	Kriptovalyutalar bozori
A12	Xalqaro valyutalar bozori vujudga kelishuga ob'ektiv zarurat
A13	FOREX operatsiyalari
A14	Xalqaro qimmatbaho qog'ozlar bozori
A15	Qimmatbaho metallar bozori
A16	Oltin bo'yicha svoplar turlari
A17	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozorining fundamental tahlili
A18	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlar risklari va portfelni boshqarish
A19	Fond birjalari. Fond birjalari savdolari ishtirokchilari
A20	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarni tartibga solish
A21	Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari
A22	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori emitentlari va investorlari, ularning siyosati va roli.
A23	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori institutlari ularning faoliyati va roli
A24	Qimmatbaho qog'ozlar va moliya bozori savdo tizimlari ularning faoliyati va roli.
A25	Qimmatbaho qog'ozlar bozorini muvofiqlashtirish va nazorat qilishning jahon

Mashg'ulotlar shakli: mustaqil ta'lim (MT)

MT1	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning umumiy asoslari;	2
MT2	Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorlarda amalga oshiriladigan bitim va operatsiyalar ;	4
MT3	Moliya bozori va qimmatbaho qog'ozlarning iqtisodiyotdagi ahamiyati va o'rni	4
MT4	Bazaviy (qarz va ulush munosabatlarini ifodalovchi) qimmatbaho qog'ozlar;	2
MT5	Hosilaviy qimmatbaho qog'ozlar (derivativlar);	4

II. Fanning asosiy o‘quv materiallari.

3.1.Ma'ruza mashg'ulotlari uchun o'quv materiallari

Mavzu. Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining nazariy asoslari

1.1.1. Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining iqtisodiy mohiyati.

1.1.2. Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining tarkibiy tuzilishi.

1.1.3. Pul bozori. Kapital xarakati. Moliya bozori modellari

1.1. Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining iqtisodiy mohiyati

Moliya bozori haqida gap borar ekan, bu sohaning o‘ziga yarasha xususiyatlarini tasavvur qilish kerak. Albatta, har qanday bozor kabi bu yerda ham sotib oluvchilar va sotuvchilar mavjud. Lekin olinadigan va sotiladigan narsalar moliyaviy instrumentlar bo‘lganligi, ya’ni olinadigan va to‘lanadigan vosita ham moliya bo‘lganligi uchun bu bozor boshqa bozorlardan ajralib turadi. Bu bozorda sotiladigan moliyaviy instrument evaziga ma’lum muddatdan so‘ng kattaroq miqdorda bo‘lgan moliya qaytariladi va bu hol har xil ko‘rinishda namoyon bo‘lishi mumkin: bank bergan qarzlari, qarz qog‘ozlari evaziga yoki boshqa qimmatli qog‘ozlar evaziga berib turilgan dastaklar va hokazo. Lekin, ma’lum muddatdan keyin olingan moliya unga qo‘shilgan foizlar bilan qaytarilishi bu savdoning asosini tashkil etadi. Moliya bozori - tarixan pulning paydo bolishi va moliyaviy munosabatlarni amalga oshirilishi bilan paydo bo‘lgan.

Moliya bozori - bu jamiyatdagi moliya xizmatlari bozoridir, ya’ni bu moliya mablag‘larini vaqtincha haq to‘lab ishlatish yoki ularni sotib olish yuzasidan bo‘lgan munosabatlardir. Moliya bozori milliy va xalqaro xo‘jalik doirasida pul mablag‘lari erkin harakatining maxsus shaklidir O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning tamoyillaridan biri bozor munosabatlariga o‘tishda “falaj yoli bilan davolash” usulidan voz kechib, tadrijiy ravishda bosqichma-bosqich bozor iqtisodiyotiga kirib borishdir. Bundan tashqari rivojlanishining har bir bosqichi o‘ziga xos xususiyatga ega. Respublikamizda bozor munosabatlariga o‘tishning bugungi bosqichi iqtisodiyotimizning ochiqligi chet el investitsiyalarini jalb qilishning ortib borishi, xususiylashtirish hamda mulkni davlat tasarrufidan chiqarish jarayonining kuchayib borishi bilan belgilanadi. Shu jumladan, moliyaviy tizimning rivojlanishi uchun ham shart-sharoitlar yaratilmoqda, chunki faqat rivojlangan moliyaviy tizim iqtisodiy tizimning muvaffaqiyatli rivojlanishiga zamin yaratadi.

Moliya bozori — juda keng tushunchadir. U keng ma’noli va murakkab iqtisodiy toifani tashkil qiladi, hamda muayyan moliya muassalari orqali o‘zaro ta’sirida bo‘ladigan mulk egalari bilan sarmoya, qarz oluvchilar o‘rtasidagi munosabatlarni tasvirlaydi. Hozirgi zamon iqtisodiyoti uchun moliya bozori o‘ziga xos “Asab markazi” hisoblanadi, uning rivojlanish darajasiga qarab mamlakat iqtisodiyotining “ahvoli” haqida fikr yuritish mumkin, chunki moliya bozoriga ta’sir ko‘rsatib jamiyatning iqtisodiy faolligini boshqarish mumkin.

Buyuklardan biri: “Insoniyat pulni yaxshi ko‘radi. Uning charmdan, qog‘ozdan, bronza yoki tilladan tayyorlanganining farqi yo‘q”, - degan ekan. Biroq faqat pullarni saqlash qulay bo‘lgan holda u ziyon ham keltiradi. Pul yig‘ib puldor bo‘lib yurishtiing afzalliklarini hamma yaxshi biladi. Lekin uning ziyoni haqida hech kim o‘ylab o‘tirmaydi. Zero, hamyonda yoki paypoqda saqlanayotgan pulga foiz qo‘shilmaydi. Agar pulga qimmatli qog‘ozlar sotib olinsa yoki bankka qo‘yilsa, u holda pulning egasi foiz shaklida daromad oladi, ammo bunday daromad avvalo ishlab chiqarishni kengaytirish, ichki resurslardan samarali foydalanish, muomaladagi pul miqdormi qisqartinsh, pul oborotini oshirish va shu kabilar orqali qo‘lga kiritiladi.

Tarixiy MB pul va moliyaviy munosabatlarning, QQB esa qimmatli qog‘ozlar (avvalambor aksiya va obligatsiyalar)ni paydo bolishi bilan yuzaga keldi va bu o‘z navbatida birjalarni

vujudga kelishiga sabab bo'ldi. Dastlabki birjalardan biri 1409-yilda Shimoliy Alpda vujudga keldi. XVI-XVII asrlardan Yevropada, shu jumladan, Angliyada aksionerlik jamiyati tashkil qilindi. "Sharqiy-Hindiston kompaniyasi 1611-yilda Amsterdamda tashkil qilingan jahonda birinchi birjada o'zining yuqori kapitallashgan aksiyalarini emissiya qilgan kompaniyalardan dastlabkisi bo'lib, uning aksiyalariga xarid kursi bo'yicha talab yuqori bo'lgan. Sanoat korxonalari savdosi rivojlanishi bilan aksiyalar keng yoyilib ketdi. Aksiyalar va obligatsiyalar bilan savdo qiluvchi London fond birjasi tashkil qilindi. XVIII asrda obligatsiyalar savdosi bo'yicha asosiy o'rinni Frankfurtdagi birja egalladi. XIX asrdagi industriyallashuv (sanoatlashuv) tufayli birjalar gullab yashnashi va ularning aksiyalar savdosiga qarab ish tutishi boshlandi. Shuning uchun ham birjalar Yevropa va Shimoliy Amerika umumlashuvida asosiy o'rinni egallaydi. Deyarli har bir yirik davlatlarda o'z iqtisodiyoti rivojini ta'miniash maqsadida xususiy birjalar tashkil etish tezlashtirildi. Masalan, Germaniya va Angliya har biri 20 dan ortiq birjalarga. Tokio esa yagona birjaga ega bo'ldi. Tokio birjasi umumjahon ahamiyatiga ikkinchi jahon urushidan so'ng erishdi. 1960-yillarning o'rtalarida AQSh, Angliya Moliya bozori (MB), qimmatli qog'ozlar bozori va fond birjalari mahalliy darajada boshlangan va asrlar davomida rivojlanish jarayonlari kuzatildi. Bu bosqichlarni kutilganidek yakunlanishi dunyoning istalgan nuqtasidan sutkada 24 soat davomida foydalanish imkonini beruvchi birjalar to'liq rivojlangan boimasa-da, uning tasviri aniq chizib berilgan edi. Kelajakda esa barcha emitenlarning qimmatli qog'ozlar kursi yagona umumjahon birjasida aniqlanishini tasavvur qilish mumkin. Shuning uchun ham birjani makroiqtisodiy darajadagina emas, balki jahon miqyosidagi ahamiyati haqida gapirish mumkin.

Moliya bozori keng ma'noda qo'llanilib, oldi-sotdi munosabatlariga kiritilgan mulk egalarining o'zaro aloqalarini tavsiflaydi. Kreditlar, xorijiy valyuta va sug'urta polislari, qimmatli qog'ozlar savdo hamda harakat obyekti sanalmish bu bozor amaldagi iqtisodiy va ijtimoiy qonuniyatlar asosida faoliyat yuritadi. Umuman, moliya bozori mohiyatini ochishda uning boshqa bozorlardan farqini yoritish lozim. Har qanday bozor singari moliya bozori tushunchasini ham ikki qutbga bo'lish mumkin. Ulardan birida maxsus tovar hisoblanadigan kapital yetkazib beruvchilar - vaqtincha bo'sh mablag'ga ega bo'lgan va ularni to'liq saqlash bilan birga ko'paytirishni istovchi turli mulkchilik shaklidagi xo'jalik subyektlari, jismoniy shaxslar, shuningdek, davlat turadi. Ushbu qutb ishtirokchilarining bosh maqsadi moddiy manfaatdorlikdir. Qutbning ikkinchi tomonida esa ishlab chiqarishni yangi boshlash, ishlar, xizmatlar ko'rsatish yoki ishlab turgan quvvatlarni modernizatsiya qilish, kengaytirish, qayta ta'mirlash uchun zarur bo'lgan boshlang'ich yoki qo'shimcha sarmoyaga ehtiyoji bor turli mulkchilik shaklidagi subyektlar, jismoniy shaxslar, shuningdek, davlat turadi. Ushbu toifa vakillari jalb etiladigan sarmoya uchun ma'lum foizni to'lashga moyillik bildiradilar.

Zamonaviy moliya bozorlari o'ta murakkab bo'lib, ularning faoliyatini mavjud moliyaviy asboblarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Asboblar har turdagi qarz qog'ozlari, qarz oluvchilarning va beruvchilarning majburiyatlarini tasdiqlovchi hujjatlar sug'urta va xatarlarning oldini oluvchi uslublar va boshqa qimmatli qog'oz va boshqaruvelii qonun-qoidalardan iborat. Shu bilan bir qatorda, moliya bozorlarning faoliyati taraqqiy etgan davlatlarning siyosatlarini, rasmiy xalqaro moliya tashkilotlarining faoliyatlari va norasmiy "offshor mintaqalar" deb atalmisli moliya bozorlarining ta'sirida shakllanadi. Ushbu murakkab jarayonlarning, hozirgi kunga kelib, insoniyat taraqqiyotiga saibiy ta'siri kuchayib bormoqda. Aniqki, taraqqiy topgan davlatlarning ichki iqtisodiy siyosatlariga va xalqaro iqtisodiy aloqalarning shakllanishiga moliya tizimining ta'siri juda katta, hozirgi kunning asosiy muammosi shundaki, moliya savdosi iqtisodiy o'sishdan bir qancha yuqori tezlikda davom etib kelmoqda. Bu moliya bozorlarining harakatlarining o'sishi yetarlicha

ishlab chiqarilgan mahsulot, tovarlar savdo-sotig'i va ko'rsatilayotgan xizmatlar bilan ta'minlanishi uchun xomashyolarning yangi konlarini o'zlashtirish va qayta ishlashga talab yildan-yilga ortib bormoqda.

Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining ahamiyati juda katta bo'lib, u bir necha shakillarni o'z ichiga oladi. Moliya institutlariga e'tibor bersak, bular tijorat banklari, ssuda-omonat birlashmalari, fond birjalari, sug'urta kompaniyalari kabilardir. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining subyekt (ishtirokchi)lari iste'molchilar ("uy xo'jaligi"), korxonalar va davlatdir. Moliya resurslarining bozor orqali o'tadigan qismi Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining obyektini taslikil etadi. Bundagi munosabatlar mulkdorlar bilan pulga ehtiyojmandlar o'rtasida yuz beradi. Pul bozorga chiqarilar ekan, u iste'molchining talabini qondirish uchun ishlatiladi. Lekin shu bilan birga puldan foyda ko'rish maqsadi, pulni ko'paytirib undan qo'shimcha pul topish moliya bozorida ishlatiladigan pul, ya'ni sotish va sotib olisli jarayonlari Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining ikki tomonini ko'rsatadi, ya'ni bir tomonda iste'molni qondiruvchi pul bozori bo'lsa, ikkinchi tomomonida kiptal bozori bo'ladi.

1.2. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining tarkibiy tuzilishi

Moliya bozori tarkibiga quyidagilarkiradi:

- pul bozori;
- qimmatli qog'ozlar bozori;
- valyuta bozori;
- investitsiya bozori;
- ssuda kapitali;
- sug'urta bozori va h.k.

Moliya bozorini tarkiban qimmatli qog'ozlar bozori va qarzg bcriladignn pul bozoridan iborat bo'ladigan desak ham xato bo'lmaydi. Qarz puli tabiatdan bir xil emas.

U birinchidan, pulni ishlatib, daromad topishni ko'ziaydi, bunda pul kapital shaklini oladi. Ikkinchidan esa, pul shaxsiy ehtiyojlarni qondirish uchun ishlatiladi va oddiy to'lov yoki xarid vositasini o'taydi. Banklarda, fond birjasida va auksionJarda o'tkaziladigan moliya bozori asosan qarz puliar bozori ko'rinishida bo'Uadi. Qarz puliar iste'mol tovarlarni sotib olish, o'z xususiy ishini tashkil etish yoki kengaytirish (ishlab chiqarish vositalari va ishchi kuchini sotib olish) uchun olinishi mumkin.

Moliya bozorida ikki guruhdan iborat bo'lgan subyektlar pul bilan munosabat qiladilar. Qisqacha boMsada Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining tarkibini ko'rib chiqaylik, chunki bular haqidagi tola ma'lumotlar o'rganib boriladi.

Pul bozori - pul egatari yoki uni saqlab turuvchilar va pulga muhtoj bo'lgan subyektlar o'rtasidagi munosabatlami o;z ichiga oladi. Pul bozori daviat xazinastga bevosita naqd pul tushishini ta'minlaydi va firm a yoki jismoniy shaxslarga o'zlarining vaqtinchalik bo'sh mablag4]aridan daromad olishga imkon beradi.

Qimnmmtli qog'ozlar bozori - u daromad keltiruvchi dividend va foiz keltiruvchi qimmatli qog'ozlar muomalasi orasidagi munosabatlar.

Valyuta bozori - bunda turli mamlakatlar valyutasi oldi-sotdisi amalga oshiriiadi. Bu bozorda korxona, finna, daviat idoralari va fuqarolar qatnashadilar. Valyuta bozori amaliyotda valyuta bilan savdo qiluvchi banklar va valyuta auksion ko'rinishida bo'ladi. Hozirgi vaqtda valyuta muomalaiari asosan AQSh dollarida va yevroda olib boriladi.

Investitsiya bozori - foyda, dividend yoki daromad laming boshqa shakllarini olish maqsadida saqlab, qishloq xo4jaligi va boshqa sohalarga, shuningdek, qimmatli qog'ozlarga sarmoya qo'yish borasidagi munosabatlarni;

Ssuda ka pi tali bozori - bank tomonidan ma'lum muddatga beriadigan qarz pul lar borasidagi munosabatlarni;

Sug'urta bozori - o'z mol-rmilini sug'urta qilish borasida yuridik va jismoniy shaxslar bilan sug'urta tashkilotlari o'rtasidagi munosabatlarni o'z ichiga oladi.

Moliya bozorida ikki guruhdan iborat subyektlar pul bilan munosabat qiladilar. Birinchisi - pul egalari yoki uni saqlab turuvchilar, bunga aholi, firma, kompaniya va davlat muassasalari kiradi, ikkinchisi -pulga rauhtoj bo'igan subyektlardir, bunga ham tarkiban aholi, firma, kompaniya va davlat muassalari kiradi.

Har ikkala subyektlar orasida erkin pul muomalasi, ya'nt uning oldi- sotdi qilinishi moliyaviy bozomi bildiradi. Bu bozordagi subyektlar o'rtasidagi munosabatlar har ikkala tomon uchun manfaatli boigandagina yuzaga keladi. Mana shu munosabatlarning obyektu pul mablag'laridir. Ular o'z egalari qolida vaqtincha bo'sh turgan holda boshqalar uchun zarur bo'ladi Bu tabiiy hoi, chunki jamiyatdagi pul oqimlari, ya'ni pulning kelib tushishi va sarflanishi bir vaqtda yuz bermaydi. Masalan, fuqarolar kelajakda qarilik chog'ida ishlatish uchun ma'lum bir miqdorda pul to'piab uni bankda qo'yadilar. Ayni shu vaqtda fermer xo'jaligi uchun pul zarur bo'lib qoladi. Vaqtincha bo'sh turgan pul fermer xo'jaligi uchun moliya resursini tashkil etadi, uuga ega bo'lish uchun u moliya bozorida qatnashishi zarur. Kapital bozori (capital market) - Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining "uzun pullar", ya'ni muomalada bo'lish muddati 1 yildan ortiq bo'lgan aktivlar muomalada bo'lgan qismi. Pul mablag'lari yoki bevosita bank ssudalari ko'rinishida yoki qimmatli qog'ozlarga almashish evaziga taqdim etilishi mumkin. Kapital bozorining asosiy farqi shundaki, bu bozorda barcha vositalar uzoq muddatli xarakterga ega va uzoq muddatga

Ill vest ilsiy k iritish uchun foydalanilishi mumkin bo Mad i. Shun day ekan, kelgiui rivojlanish uchun mablag'larni kompaniya faqat kapita! bo'orlidan jalb qilishi mumkin, pul bozorida esa kompaniyalar "Icuhlklumi yaniash" uchun "tez pul"ga ehtiyojni qondiradi yoki ohnyqov opralsiyalarini amalga oshiradi.

Moliya bozori ishtirokchilari mulk egasi sifatida o'z boyligini bilgunicha tasarruf eta oladilar, shu sababli ular pul yuzasidan erkin hitimga keladilar. Moliya bozorida pulga qimmatli qog'ozlar - obligatsiya va aksiyalar sotib olinadi. Veksel va sertifikat kabi hujjatlar ham pul singari muomalada bo'ladi. Ular ham moliya bozorida oldi- sotdi qilinadi. Moliya bozori amaliyotida tijorat banklari, sugHurta, investitsiya, moliya kompaniyalari. fond birjalari, auksionlar orqali faoliyat ko'rsatadi.

Moliya bozoridagi operatsiyalar maxsus vositachilar, o'ziga xos dallollar, dil.erl.ar va brokerlar firmalari orqali amalga oshirilib, hujjatlashtiriladi. Moliya bozori muassasalari orasida fond birjalari asosiy o'rinda turadi, chunki qimmatli qog'ozlar asosatt fond birjalari orqali sotiladi. Bular haqida keyingi ma'ruzalarda to'liq ma'lumot beriladi. Moliya bozori bo'sh pul mabtagiarini safarbar etib, ularni moliyaviy resurslariga aylantiradi. U kapitalga aylanayotgan pulni xokjalikning turii sohalari o'rtasida erkin ko'chib yurish, moliya resurslaridan erkin va oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Ayniqsa, bu novatsiyada, ishlab chiqarishning tarkibini qayta qurishda qoM keladi. Muhimi shuki, u aholini qo'lidagi o'lik, harakatsiz pulni jo.nl i, daromad keJtiravchi pulga aylantiradi. Moliya bozori orqali moliyaviy munosabatlar demokratiyalashadi, xo'jalikni moliyalashtirishda xalqning puli qattmshadi, xalq o'z pulidan daromad ko'radi.

Pulning kapital sifatida ishlab chiqarishga safarbar etilishi iqtisodiy salohiyatni kuchaytiradi, fan-texnika taraqqiyotini jadallashtiradi va shu asosda xalq farovonligini oshirishga xizmat qiladi, Moliya bozori moliya resurslarini ishlab chiqarishning talabiga qarab, turli korxonalar, sohalar va tarmoqlar o'rtasida taqsimlaydi, ular kerakli joyga oqib borib, iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi. Masalan, elektronika mahsulotlariga talab oshsa, ular

yaxshi sotilib foyda ko'p olinadi, elektronika korxonalari aksiyalari egalari boshqalarga qaraganda ko'proq dividend oladi. Natijada ular qo'lidagi aksiyalarning bozori chaqqon bo'ladi, aksiyalar ko'piab sotiladi, tushgan pul kapital sifatida shu sohaga qo'yiladi.

Pirovardida elektronika sohasi jadal o'sib, iqtisodiyotga siljish yuz beradi. Bunda korxona, tirma yoki kompaniya moliyasi ham mustahkamlanadi. Hozirgi kunda bu holni O'zbekistonda avtomobilsozlikni rivojlanishi misolida yaqqol ko'rishimiz mumkin. Davlat o'z qo'lidagi moliya resurslaridan foydalanaib, byudjetni moliyalashtirish, dotatsiya berish, soliqlardan ozod etish yoki imtiyozlar berish orqali iqtisodiy taraqqiyotga ta'sir ko'rsatadi.

Moliyaning iqtisodiyotga ta'siri bir qator moliya vositalari yordamida boradiki, ular birgalikda moliya mexanizmini tashkil etadi. Moliya mexanizmi moliyaviy munosabatlarning amalda umumlashtirishning shakli, usulidir. Moliya bozorini shakllantirish vaqt jihatidan bir necha yomni o'z ichiga olgan g'oyat murakkab jarayon. Moliya bozorini ixtiyoriy yo'l bilan, o'zining qonunlari asosida asta-sekin yaratish bo'ladi. Bunda mulkchilik shakllarining xilma-xilligi, qattiq pul-kredit siyosati, erkin narxlar va mukammal bozor iqtisodiyotining boshqa komponentlari Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining real ishlashi uchun zaruriy shart-sharoit yaratish kerak.

1.3. Moliya bozori modellari

Moliya bozori modeli - bu turli xildagi moliyaviy vositachilarning rollari va iqtisodiyotni moliyalashtirishning turli usullari muhimligiga qarab bozorni tashkil qilish turidir. Jahon amaliyotida Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining anglo-sakson, kontinental ("Reyn kapitalizmi"), ularni gibridi, islom modellari ajratish mumkin. Bu modellarning barchasi Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining nazariy-konseptual modellari asoslanadi. Malumki, ular qaysi mamlakatga oid ekanligi, uni rivojlanganligi darajasi, undagi iqtisodiyot tomonidan tanlangan ijtimoiy-iqtisodiy model va mavjud mentalitetga (an'analariga) hamda ulardagi omillarning (ichki va tashqi) ta'siri qonuniyatlari va darajasi hamda boshqa belgilarga qarab farqlanadi. Lekin modellarning barchasi qaysi mamlakatda bo'lishidan qat'iylinib, o'zlarining iqtisodiyotdagi va globallashuv sharoitlaridagi roli va funksiyalarini ma'lum darajada bajaradi. Masalan, industrial mamlakatlarda Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining asosan anglo-sakson va (yoki) kontinental model lari bo'yicha tuzilganini, ko'pchilik rivojlanayotgan mamlakatlarda esa gibridi yoki anglo-sakson yoki kontinental (nemischa) modelni, musulmon davlatlarida islom modelini ko'rish mumkin. Jumladan, o'tish iqtisodiyotiga mansub davlatlarda ko'proq gibridi modelni kuzatish mumkin, ammo ularning infratuzilmasi samaradorligi bo'yicha industrial mamlakatlar model loriga hozircha tenglasha olmaydi. Bunda aytish joizki, bu mamlakatlarda moliya bozorlarining shakllanishi xususiyatlari ko'p jihatdan ulardagi ta'sir etuvchi omillarga va mavjud rivojlanish sharoitlariga bog'liqligini kuzatish mumkin.

Moliya bozori modeli haqida bu nazariy jihatdan quyidagi belgilar negizida ajratish mumkin:

- mamlakat iqtisodiyoti modelini tuzilishi;
- mamlakat aholisining an'anaviy ma'naviy boyliklari tikladi.

Har ikkala belgi asosida modellar tavsifini alohida ko'rib chiqamiz.

1. **Mamlakat iqtisodiyoti modelini tuzilishiga asostangan moliya bozori modellari**
Markazlashgan (direktiv) iqtisodiyotga asoslangan moliya bozori modeli. Direktiv iqtisodiyot pul oqimlari va xalqaro kapitallar bozorlariga integratsiyalashuvi nuqtai-nazaridan yopiq hisoblanadi. Misol tariqasida sobiq Sovet Ittifoqini keltirish mumkin. Bunday iqtisodiyotning asosiy shiorlari markazlashtirishga qaratilgan bo'lib quyidagilarni anglatadi: "moliyaviy barqarorlashtirish", "pul resurslarini konvertatsiyalash", "spekulyatsiyani yo'q qilish", "inqirozga yuz tutgan tarmoqlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash", "pul oqimlarini optimallashtirish", "yagona partiyaning hukmronligi va yo'l boshchiligi". Bularning asosiy maqsadi - davlatga tegishli "buyruqbozlik direktiv qo'llanilishi" kuchaytirishdan

iborat. Natijada, markazlashgan iqtisodiyotda davlat mulki, markazlashgan tarzda xo'jalik qarorlarini qabul qilish, monobank tizimi hukmron bo'ladi.

Fimdamentalistik (diniy) iqtisodiyotga xos moliya bozori modeli. Bunday iqtisodiyotning yorqin namoyondasi Eron Islom Davlati hisoblanadi (shu tufayli u haqda gap yuritamiz). Bu davlat Islom dini ideologiyasiga asoslangan rivojlanishning alohida milliy vo'liga qaratilgan bo'lib, jahon bozori va industrial mamlakatlardan ajralgan holda moliya bozori modelini shakllantirgan va rivojlantirib kelmoqda. Uning iqtisodiyoti yopiq hisoblanadi. Bunday iqtisodiyotning moliya sohasida byudjet va Markaziy bankning roli gipertrofirlashgan, ustuvor tarmoqlarni dotatsion kreditlash va byudjet tomonidan moliyalashtirish hukmronlik qiladi, foiz stavklarini subsidiyalash. kredit resurslarini markazlashgan tarzda taqsimlash, muammoli aktivlar va in fly atsiyani o'sishi kabi holatlar hukmronlik qiladi.

Natijada moliya bozori bank kreditari tomonidan ezilib siqib chiqarilgan, unda mayda chakana investorlar yo'q. U mumkin bo'lganda moliya bozori infratuzilmasi rivojlanmagan, hududiy sektorlarga ho'lingan, kapitalizatsiya darajasi past, risklar darajasi baland, moliya-bank tizimi past darajada rivojlangan. Diniy e'tiqod va yopiq iqtisod bo'lgonligi sababli obligatsiya, vaiyuta va derivativlar bozorlari yo'q. Aksiyalar bozorida asosan hukumat agentlari hisoblangan institutsional investorlar yoki davlat banklari faoliyat yuritadi.

Liberal iqtisodiyotga xos moliya bozori modeli. Ma'lumki, liberal iqtisodiyot ijtimoiy va iqtisodiy hayotga davlatning cheklangan narahshuvi, bozor munosabatlari sohasini kengligi, davlat muhkini qisqarishi, bozorlarni raqobat uchun ochiqligi, bozor faoliyatiga turli cheklashlarni kamligi, narx-navo va foiz stavkalari ustidan administrativ nazoratni kuchsizligi, bojxona bojlarini pastligi, markazlashgan dotatsiyalash sohasi va subsidiyalanadigan kreditlarni qisqarishi va hokozolar bilan xarakterlanadi.

Liberal iqtisodiyot Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining turli modellarida mavjud (anglo-sakson, germano-fransuz, yapon, shved, fin, ispan va h.k.) bo'lib, ularda davlatning roli, mulkchilik tizimi tuzilmasi, real sektorni moliyalashtirish va hokozolar farqlanadi. Bunday sharoitlarda industrial mamlakatlarning moliya bozorlari ochiqligi, yuqori darajada rivojlanganligi globalligi bilan xarakterlanadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarning moliya bozorlari esa rivojlanishning tez sur'atlariga erishgan bo'lsalarda, rivojlangan mamlakatlarning bozorlariga ochiqligi va globalligi bo'yicha nisbatan pastroq pog'onada turadilar. Bunga sabab, rivojlanayotgan mamlakatlarning yuqorida ko'tarilgan rivojlanishi xususiyatlari va sharoitlaridir.

Ko'p ukladli iqtisodiyotga xos moliya bozori modeli. Har qanday mamlakat iqtisodiyotida yuqorida keltirilgan modellarning elementlari (unsurlari) mavjud bo'lib, ular moliya bozorining roli va funktsiyalarini ma'lum darajada cheklashi yoki kengaytirishi mumkin. Masala shundaki, qanday model qaysi mamlakatda ustuvorlik qiladi.

Iqtisodiyotning ko'p ukladliliigi ayniqsa o'tish iqtisodiyotiga mansub mamlakatlarda (masalan, Markaziy va Sharqiy Yevropa va MDH mamlakatlarida, Mongoliya, Xitoy va jumladan O'zbekistonda) namoyon bo'lgan. Bu mamlakatlarning iqtisodiyotlari va moliya bozorlari modellarini o'tish davri sharoitlarida bir xil bo'lishi mumkin emasligi aniq. Iqtisodiy model larni eklektikdir. Bunga sabab, u Lard a o'tish davri bilan bog'liq ko'p muammolar banuzgacha mavjud!jgi. Masalan, tmtlkchilik tuzilmasi shakllanishi, siyosiy va ideologik o'zgarishlarni nihoyasiga yetmaganligi, ichki bozorni ochilishida tashqi raqobatning kuchliligi, bozorni yuqori vakolatliliigi va h.k. Unda dominantlar kam namoyon bo'lgan, proteksionizm va davlatning roli kuchli, direktivlikdan ochiq bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni siklik (davriy) xarakterga ega. Bu jarayonda fundamental istik va shovinistik g'oyalarga og'ishlar, alohida milliy tus berilgan rivojlanish yo'lini targ'ibot qilish, alohidalik kabi risklar va holatlar mavjud bo'ladi. Iqtisodiyotning ko'p ukladliliigi moliya bozoriga keskin ta'sir ko'rsatadi.

Rivojlanayotgan va o'tish iqtisodiy otiga mansub mamlakatlarga xos Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining gibrid (aralash tuzilmali) modeli. Bunday modellarda asosan ko'p

ukladli iqtisodiyotga xos muammolar mavjud bo'ladi. Iqtisodchilar bu muammolarni paydo bo'lishini ushbu mamlakatlarda turlicha olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar natijalari va ularga ta'sir etuvchi ko'pgina omillar bilan bog'laydilar. Muammolarning ichida sezilarli - aksiyadorlik kapitalida mulkchilik tuzilmasini shakllanishi jarayoni

hisoblanadi. Bu jarayonda aksiyalarning katta paketi asosan davlat, horijiy strategik investorlar, kompaniya mehnat jamoasi, affilior shaxslari va administratsiyasida mujassamlashib qoladi. Natijada kompaniyaning korporativ boshqaruv inxanizmi, investitsion va emission siyosatlari samarasizlashadi, moliya bozorida esa ko'proq moliyalashtirishning qarz usulini ulush kiritish usulidan ustunligi ustuvor xarakterga ega bo'ladi, aksiyalar bozori sust rivojlanadi. Markaziy va Sbarqiy Yevropa mamlakatining ko'pchiligida moliya bozori kontinental modelga moslashgan bo'lib, uJarda asosan banklar katta rol o'ynaydi. Boshqalarida esa anglosakson va kontinental modellarning elementlari aralash mavjud.

Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining aralash modelini 55 dan ortiq mamlakatda kuzatish mumkin: Isroil, Iordaniya, Xitoy, Koreya, Livan, Oman, Tayvan, Namibiya, Boigariya, Vengriya, Latviya, Litva, Polsha, Slovakiya, Sloveniya, Turkiya. Xorvatiya, Chexiya, Estoniya, sobiq Yugosloviya davlatlari, Boliviya, Kayinan Orollari, Urugvay. Chili, Armaniston, Belarusiya, Ukraina, Qozog'iston, O'zbekiston kabilar. Horijiy banklarning shu'ba kompaniyalari ishtirok etuvchi amlash brokerlik bozorlarga 12 mamlakatni kiritish mumkin: Hindiston, Pokiston, Tailand, Filippin. JAR, Gretsiya, Ruminiya, Argentina, Braziliya, Venesueia, Meksika, Peru.

Horijiy banklarning shu'ba kompaniyalari ishtirok etmaydigan aralash brokerlik bozorlarga 15 mamlakatni kiritish mumkin: Quvayt, Baxrayn, Malayziya, Mongoliya, Shri-Lanka, Botswana, Gana, Kipr, Makedoniya, Bermud Orollari, Kolumbiya, Salvador, Ekvador, Yamayka.

Mavzu. Pul bozori

2.1 Pul bozorining iqtisodiy mohiyati.

2.2. Pul bozori ishtirokchilari.

2.3 Pul bozori instrumentlari.

2.1. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati

Bozor uchun ishlab chiqarish bor joyda pul mablag'lari o'ta muhim iqtisodiy vosita bo'ladi. Pul mablag'lari ishlab chiqarishning takrorlanishiga xizmat qiladi, iqtisodiy o'sishga ko'maklashadi. Pul shaklidagi mablaglar bozor orqali resursga aylanadi, resurslar ishtirokida tovarlar yaratiladi, tovarlar sotilib yana pul olinadi. Shundav harakatning qaytarilib turishi iqtisodiy jarayon yuz berganini bildiradi. Har bir xo'jalik yurituvchi subyekt o'zining iqtisodiy jarayonini muntazam ravishda davom ettirishi uchun ma'lum muddatda pul mablag'lari bo'lishi taqozo etadi.

Iqtisodchi olimlardan B. Nidlz fikricha, "Pul - joriy moliyaviy manbaJarda tijorat faoliyati hisobining asosiy omchov birligi hisoblanadi. Pul mablag'lari deganda korxona kassasidagi va bankdagi hisob-kitob raqamida bo'lgan pullar, shuningdek, pul ekvivalentlari tushuniladi" deyilgan.

Pul bozori - moliyaviy bozorning tarkibiy qismi bo'lib, unda pul va unga tenglashtirilgan moliyaviy aktivlar harakati ularga bo'lgan talab va taklif ta'sirida uyqalashtiriladi. Pul bozorida savdo qiladigan qimmatli qog'ozlar qisqa muddatli hamda likvidlik darajasi yuqori bo'lgan instrumentlar hisoblanadi ya'ni ularning pulga aylanish jarayoni tez amalga oshadi. Pul bozorida qimmatli qog'ozlarning uchta asosiy xususiyatlari mavjud. Bular quyidagilar:

- ular asosan yirik, va'ni ko'p miqdorda sotiladi;
- ulardagi defolt riskijuda ham past hisoblanadi;

- ularning muddati emissiya qilingan sanadan boshlab bir yilgacha bo'ladi.

Pul bozoridagi aksariyat qimmatli qog'ozlarning muddati 120 kundan kam bo'ladi. Pul bozoridagi tranzaksiyalar aniq bir joy yoki binoda amalga oshirilmaydi. Asosan treyderlar ishtirokchilar o'rtasidagi savdolarni elektron tarzda amalga oshiradilar. Pul bozori instrumentlarining oldi-sotdi jarayoni ikkimlamchi bozorda birmuncha tezlashadi. Yuqorida ta'kidlangan xususiyatlariga ko'ra, pul bozori instrumentlari birlamchi bozorga joylashtirilgandan so'ng, ularni sotish uchun kelajakda xaridoriarni topish unchalik qiyin bo'lmaydi. Pul bozorining yana bir xususiyati ushbu bozor ulgurji bozor hisoblanadi, ya'ni undagi aksariyat tranzaksiyalar yirik hajmda bo'lishi kuzatiladi. Ilg'or xorij mamlakatlari tajribasidan kelib chiqadigan boisak, real sektor korxonalari pul bozorining muhim ishtirokchilaridan hisoblanadi. Pul bozori asosan investorlarga yuqori darajadagi daromadlilik darajasini taklif etmasada, o'zining yuqoridagi xususiyatlari sababli ham investorlar mablag'larini yo'naltiruvchi investitsiya obyekti sanaladi. Pul bozorida qisqa muddatli qimmatli qog'ozlar bo'yicha bitimlar tuzilishi ushbu bozorning jozibadorligini ta'minlaydi.

Pul bozori turlari:

- Davlat qisqa muddatli obligatsiyalari (DQMO) bozori.
- Kredit resurslari bozori.
- Banklararo depozitlar bozori.

Milliy iqtisodiyotda davlatning, tijorat banklari va boshqa moliyaviy muassasalarning majburiyatlari pul sifatida foydalanadi. Pul operatsiyalarining asosiy ko'pchilik qismi naqd pulsiz, cheklar va unga tenglashtirilgan moliyaviy aktivlar yordamida amalga oshiriladi. Shu sababli muomalada bo'lgan pul miqdorini hisoblash uchun M1 ...Mn pul agregatlari yoki tarkibiy qismi tushunchasidan foydalaniladi.

Pul tizimi - bu mamlakatda mavjud pul birligi muomalasining tashkil qilish tartibi, usullari va unga xizmat qiyuvchi kredit muassasalaridir.

Pul tizimining tarkibiy qismi ari quyidagilardan iborat:

- Pul birligi (dollar, marka, yen, rubl, so'm va h.k.).
- Pul turlari (bank bitimlari, tanga, chaqalar).
- Pul emissiya qilish tartibi.
- Muomaladagi pul massasini tartibga soluvchi davlat muassasalari.
- Naqd pulsiz hisob-kitobni amalga oshirish tartibi.
- Milliy valyutani chet el valyutasiga almashtirish tartibi.

Pul muomalasi - bu tovarlar aylanishiga hamda notovar xarakteridagi to'lovlar va hisoblarga xizmat qiyuvchi naqd pullar va imga tenglashtirilgan aktivlarning harakatidir. Naqd pul muomalasiga bank biletan va metall tangalar (pul bejilari) xizmat qiladi. Naqd pulsiz hisoblar cheklar, kredit kartochkalari, veksellar, akkreditivlar, to'lov talabnomalari kabilar yordamida amalga oshiriladi. Ularning hammasi pul agregati deb yuritiladi. Muomalada mavjud bo'lgan pul massasi ularni qo'shish yo'li bilan aniqlanadi. Pul muomalasi o'ziga xos qonunlarga asoslangan holda amalga oshiriladi. Uning qonunlaridan eng muhimi muomala uchun zarur bo'lgan pul miqdorini aniqlash va shunga muvofiq muomalaga pul chiqarishdir. Muomalani ta'minlash uchun zarur bo'lgan pul miqdori quyidagilarga bog'liq:

I. Muayyan davrda, aytaylik bir yil davomida sotilishi lozim bo'lgan tovarlar summasiga. Tovarlarni qancha ko'p bo'lsa va narxi baland bo'lsa, ularni sotish va sotib olish uchun shuncha ko'p pul birligi talab qilinadi,

II. Pul birligining aylanish tezligiga. Pul bir xil bo'lmagan tezlik bilan aylanadi. Bu ko'p omillarga, jumladan ular xizmat qilayotgan tovarlar turiga bog'liq.

III. Muomala uchun zarur bo'lgan pul miqdori puldan tolov vositasi sifatida foydalanishga ham bog'liq. Ko'pincha tovarlar qarzga sotiladi va ularning haqi kelishuvga muvofiq keyingi davrlarda to'lanadi. Demak, zarur pul miqdori shunga muvofiq miqdorda

kamayadi. Ikkinchi tomondan, bu davrda ilgari kreditga sotilgan tovarlar haqini to'lash vaqti boshlanadi. Bu pulga ehtiyojni ko'paytiradi.

2.2. Pul bozori ishtirokchilari. Davlat, tijorat banklari, korxonalar va boshqalar pul bozori ishtirokchisi sifatida

Hozirgi paytda jahon iqtisodiy amaliyotida pulga bo'lgan talabni tartibga solishning nazariy va amaliy masalalari to'g'risida turli xil nazariyalar mavjud bo'lib, ular o'z mazmuniga ko'ra bir-biridan farq qiluvchi turli oqimlarni tashkil etadi. Ana shu oqimlar majmuidan monetarizm va keynschilik oqimini ushbu soliadagi eng yirik va eng yetakchi g'oyaviy yo'nalish sifatida ajratib ko'rsatish mumkin. Shu sababli, pulga bo'lgan talab va pul taklifining nazariy asosini keynschilik va monetarizmning asosiy nazariy konsepsiyalari hamda bu boradagi ilmiy tadqiqotlar tashkil etadi.

Pul bozori ishtirokchilarini qimmatli qog'ozlarni sotuvchilar va sotib oluvchilar kabi ishtirokchilarga bo'linishining ilmiy yo'li. Sababi ishtirokchilarning asosiy qismini ikkala vazifani ham bajaradi. Misol uchun, banklar yirik miqdorda depozit sertifikatlarini emissiya qilish orqali mablag'larni jalb qilishi hamda korxonalarga qisqa muddatli kreditlarni ham berishi mumkin. Pul bozori ishtirokchilari va ularning pul bozorida o'ziga atroflicha to'xtalib o'tamiz. Xalqaro amaliyotga ko'ra, Moliya vazirliklarining asosiy vazifalaridan biri Markaziy bank bilan hamkorlikda davlatning monetar siyosatini barqarorlashtirish hamda byudjet defitsitini qoplash hisoblanadi. Bu vazifani amalga oshirish uchun ular qisqa muddatli qimmatli qog'ozlar (xazina majburiyatlari)ni emissiya qiladi va joylash tirilgan qimmatli qog'ozlar hisobiga jalb qilingan mablag'lar tegishli maqsadlarda ishlatiladi. Qimmatli qog'ozlarni so'ndirish vaqti kelganida esa davlat byudjeti mablag'lari hisobidan ular qoplanadi.

Banklararo pul bozori - elektron birja savdolarini tashkil etish va o'tkazish orqali milliy va xorijiy valyutada pul mablag'larini qisqa muddatga (1 yilgacha) joylashtirish va/yoki jalb qilish operatsiyalarini (bundan buyon matnda pul bozorida operatsiyalar deb yuritiladi) amalga oshirish tizimi.

Valyuta birjasi - chet el valyutasi, davlat qimmatli qog'ozlari, moliyaviy hosila instrumentlari (derivativlar) oldi-sotdisi hamda ular bilan bog'liq boshqa birja bitimlari bo'yicha birja savdolarini, shuningdek banklararo pul bozorini hamda Markaziy bankning tijorat banklari bilan amalga oshiriladigan kredit va depozit auksionlarini tashkil etuvchi yuridik shaxs.

Elektron savdo platformasi (bundan buyon matnda savdo tizimi deb yuritiladi) - banklararo pul bozorida elektron shaklda birja savdolarini o'tkazish imkonini beruvchi hamda qabul qilingan buyurtmalar ro'yxatga olish, birja bitimlarini tuzish, joriy ma'lumotlarni savdo ishtirokchilari ish o'rinlarida aks ettirish, savdo jarayonini bayonlashtirish va yakuniy birja hujjatlarini shakllantirishni ta'minlovchi valyuta birligining avtomatlashtirilgan tizimi.

Kontragent - banklararo pul bozorida pul mablag'larini joylashtirish va/yoki jalb etish bo'yicha birja bitimi ishtirokchilaridan biri.

Savdo ishtirokchilari - banklararo pul bozorida savdo tizimi orqali operatsiyalarni amalga oshirishda ishtirok etuvchi tijorat banklari hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (bundan buyon matnda Markaziy bank deb yuritiladi).

Buyurtma - buyurtma beruvchi tomonidan ma'lum miqdordagi pul mablag'larini joylashtirish va/yoki jalb etish bo'yicha shartlar aks ettirilgan elektron shakldagi birlamchi taklif.

Birja bitimi - birja tomonidan ro'yxatga olingan, birja savdosining birjada qayd etilgan natijasi bo'yicha tuzilgan birja tovariga doir oldi-sotdi shartnomasi.

Qarshi buyurtmalar - qarama-qarshi yo'natishga ega bo'lgan buyurtmalar, ya'ni pul mablag'larini joylashtirish uchun taklifga pul mablag'larini jalb etish uchun qo'yilgan

buyurtma yoxud pul mablag'larini jalb etish uchun qo'yilgan buyurtmaga pul mablag'larini joylashtirish uchun taklif.

Indikatorlar - savdo tizimi orqali savdo ishtirokchilari tomonidan amalga oshirilgan pul bozoridagi operatsiyalar bo'yicha hisoblangan o'rtachatortilgan foiz stavkalari.

Pul bozoridagi operatsiyalar Markaziy bank bilan tijorat banklari hamda tijorat banklari o'rtasida o'zaro savdo tizimi orqali amalga oshiriladi. Pul bozoridagi operatsiyalar tijorat banklari tomonidan bankning likvidligini ta'minlash yoki pul mablag'larini joylashtirish orqali daromad olish maqsadida, Markaziy bank tomonidan esa pul- kredit siyosati maqsadlaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Savdo ishtirokchilari pul bozoridagi operatsiyalar amalga oshirishda mazkur Nizom talablariga hamda valyuta birjasining birja savdolari qoidalariga rioya qilishlari shart. Markaziy bank banklararo pul bozorida tuzilgan barcha birja bitimlari bo'yicha to'liq ma'lumotlar bilan tanishish huquqiga ega. Tijorat banklari banklararo pul bozorida o'z bitimlari va boshqa tijorat banklari tomonidan o'zaro amalga oshirilgan operatsiyalar bo'yicha ma'lumotlar (bank nomlari to'g'risidagi ma'lumotlar bundan mustasno) bilan tanishish huquqiga ega.

Valyuta birjasi o'z vakolati doirasida:

- banklararo pul bozorida barcha savdolarini tashkil etadi va o'tkazadi;
- savdo ishtirokchilari ga savdo tizimi dasturiy ta'minotini taqdim etadi va ularning texnik sozligini ta'minlaydi;
- banklararo pul bozori indikatorlari shakllantiradi;
- pul bozoridagi operatsiyalarga oid ma'lumotlarning konfidentsialligini ta'minlaydi;
- savdo ishtirokchilarini savdo shartlarini o'tkazish joyi, vaqti va savdo yakunlari to'g'risida o'z vaqtida xabardor qiladi.

Pul bozoridagi operatsiyalar valyuta birjasi hamda banklar tomonidan tuziladigan boshqarilgan bitimga muvofiq amalga oshiriladi. Boshqarilgan bitimda xo'jalik subyektlari faoliyatining shartnomaviy-huquqiy bazasi to'g'risidagi qonin hujjatlarida nazarda tutilgan boshqa shartlar bilan bir qatorda quyidagilar ko'rsatilishi lozim:

- Markaziy bank va tijorat banklari o'rtasida hamda tijorat banklari o'rtasidagi o'zaro tuziladigan birja bitimlari uchun majburiy shartlar;
- foiz to'lovlari hisoblash, ularni to'lash tartibi va muddatlari;
- Boshqarilgan bitimning amal qilish muddati.

Savdo ishtirokchilari birja savdolarida ularning nomidan birja bitimlari tuzishga vakolatli bo'lgan o'z xodimlari (trejderlar) (bundan buyon matnda trejder deb yuritiladi) orqali ishtirok etadi. Birja savdolari bank ishlari soat 9:00 dan boshlanib Markaziy bankning banklararo to'lov tizimi ish vaqti yakunlanishiga 30 daqiqa qolguniga qadar amalga oshiriladi.

Savdo ishtirokchilari mustaqil ravishda savdo tizimiga kirishning quyidagi uslublaridan birini tanlashlari mumkin;

~ masofaviy - ish o'rnidan foydalanish orqali;

- valyuta birjasi savdo zalidagi ish o'rnidan foydalanish orqali.

Valyuta birjasi savdo tizimida ishlash uchun savdo ishtirokchilarini

ikki bosqichli login va parol bilan ta'minlaydi.

Birinchi bosqich logini va parolidan foydalanish huquqiga faqatgina trejder ega bo'ladi. Birinchi bosqich logini va paroli savdo ishtirokchiga savdo tizimini faollashtirish huquqini beradi.

Ikkinchi bosqich logini va parolidan foydalanish huquqi bank rahbari tomonidan vakolat berilgan birja savdolari bo'yicha birja bitimlarini tuzishga mas'ul bo'lgan shaxsga beriladi. Ikkinchi bosqich logini va paroli savdo ishtirokchiga birja bitimini tasdiqlash huquqini beradi.

Birja bitimlari savdo tizimida tomonlar bir-birini birja bitimi bo'yicha kontragent sifatida

ko'rsatuvchi qarshi buyurtmalar asosida tuziladi. Birja bitimlarini tuzish uchun savdo tizimiga bitim tuzishga lashabbus qilayotgan savdo ishtirokchisining pul mablag'larini joylashtirish va/yoki jalb etish bo'yicha buyurtmasi (bundan buyon matnda dastlabki buyurtma deb yuritiladi) kiritiladi.

Dastlabki buyurtmada quyidagi ko'rsatkichlar ko'rsatilishi lozim:

- pul mablag'larini jalb etish yoki joylashtirish;
- jalb etiladigan yoki joylashtiriladigan valyuta turi;
- jalb etiladigan yoki joylashtiriladigan pul mablag'lari miqdori;
- pul mablag'larini jalb etish yoki joylashtirish muddati;
- pul mablag'larini jalb etish yoki joylashtirish bo'yicha foiz stavkasi;
- foiz to'lovlarini to'lov lash muddati,

Savdo tizimiga kiritilgan dastlabki buyurtmaga pul mablag'larini jalb etish va/yoki joylashtirish maqsadida kontragentlar tomonidan qarshi buyurtmalar kiritiladi.

Pul mablag'larini joylashtirish uchun buyurtmalar navbati foiz stavkasining o'sib borishi tartibida, foiz stavkalari teng bo'lganda esa buyurtmalar taqdim etilgan vaqt tartibida joylashtiriladi. Pul mablag'larini jalb etish uchun buyurtmalar navbati foiz stavkasining kamayib borishi tartibida, foiz stavkalari teng bo'lgan taqdirda esa buyurtmalar taqdim etilgan vaqt tartibida joylashtiriladi. Birja bitimlarini tuzishda savdo tizimi qarshi buyurtmalarning bitim ko'rsatkichlarining bir-biriga muvofiqligini tekshiradi. Dastlabki buyurtma taqdim etgan savdo ishtirokchisi kontragentlar tomonidan kiritilgan qarshi buyurtmalardan o'ziga mos kelganlarini dastlabki buyurtma doirasida tasdiqlaydi. Dastlabki buyurtmani tasdiqlash natijasida savdo tizimida birja bitimi avtomatik tarzda ro'yxatdan o'tadi. Birja bitimi savdo tizimida qarshi buyurtmalarning (dastlabki buyurtma va qarshi buyurtmalar) ro'yxatga olinishi bilan tuzilgan hisoblanadi.

Har bir birja bitimi tuzilganda savdo tizimi uni ro'yxatga o'ziga, unga ro'yxatga olish raqamini biriktiradi va savdo ishtirokchilariga o'zaro hisob-kitoblarni amalga oshirishga asos bo'ladigan birja guvohnomalarini taqdim etadi. Tuzilgan birja bitimlari bo'yicha barcha hisob-kitob operatsiyalarining ijrosi savdo ishtirokchilari tomonidan bitim tuzilgan bank ish kuni Markaziy bankning banklararo hisob-kitoblar bo'yicha elektron to'lov hujjatlarini uzatish, qabul qilish va nazorat qilish vaqti yakunlanishiga qadar amalga oshiriladi.

Savdo tizimiga taqdim etilgan har qanday dastlabki buyurtma u bekor qilmagunga, to'liq qondirilgunga yoki birja savdo lari yakuniga qadar amal qiladi. Savdo tizimiga taqdim etilgan har qanday buyurtma birja bitimlari tuzilgunga qadar savdo ishtirokchilari tomonidan o'zgartirilishi yoki bekor qilinishi mumkin. Savdo tizimi orqali tuzilgan birja bitimlari bo'yicha pul mablag'larini qaytarish muddati kelgacha jalb qilingan mablag'lar va unga hisoblangan foizlarni qaytarish bank tomonidan qonim hujjatlarida belgilangani tartibda amalga oshiriladi. Pul mablag'larini qaytarish kuni pul mablag'larini tegishli hisob raqamiga kelib tushgan kun deb hisoblanadi.

2.3. Pul bozori instrumentlari

Xalqaro tajribaga ko'ra, pul bozori instrumentlariga quyidagilar kiradi:

- davlat qisqa muddatli qimmatli qog'ozi;
- qayta sotib olinuvchi shartnomalar;
- depozit sertifikatlari;
- tijorat qog'ozi;
- bank kafolati;
- yevrodollar.

Davlat qisqa muddatli qimmatli qog'ozlari (T-Bills) asosan davlat qarzini qoplash uchun emissiya qilinadi. Ya'ni davlat Gaining soliqlar orqali byudjetiga tushuvchi mablag'lar kelguniga qadar qisqa muddatli qarz majburiyatini ifodalovchi qimmatli qog'ozlarni

emissiya qiladi. Ayrim davlatda bu qimmatli qog'oz Moliya vazirligi tomonidan emissiya qilinsa, boshqalarida G'aznachilik tomonidan emissiya qilinadi. AQSh misolida ko'radigan boMsak, ushbu qimmatli qog'oz G'aznachilik boshqarmasi (Treasury Department) tomonidan emissiya qiladi hamda T-Bills deb ataladi. Ularning muddati asosan 28; 91 va 1^{1/2} kunni tashkil etadi. 1998-yildan beri AQSh hukumati investorlar uchun ushbu turdagi qimmatli qog'ozlarni internet orqali sotib olish imkonini yaratdi va bu o'z navbatida ularni individual investorlar orasida yanada kengroq tarqatishga olib keldi. G'aznachilik ushbu qimmatli qog'ozlar uchun hech qanday foiz to'lovini amalga oshirmaydi. Ular o'z nominal narxidan past bahoda bozorga joylashtiriladi hamda so'ndirish muddatida nominal narx bo'yicha so'ndiriladi. Ularning bozorga joylashtirilish hamda so'ndirish baholari orasidagi farq asosan muddatga bog'liq hisoblanadi. Ushbu turdagi qimmatli qog'ozlarning risklilik darajasi nolga teng deb hisoblanadi, sababi hattoki davlatda ularni so'ndirish uchun yetarli mablag' bo'Mmay qolgan taqdirda ham, davlat shunchaki qo'shimcha valyuta emissiya qilish orqali ularni so'ndirishi mumkin. Ularning muddati qisqa bo'lganligi sababli inflyatsiya darajasining ta'siri ham unchalik yuqori hisoblanmaydi.

Qayta sotib olinuvchi shartnomalar (Repurchase agreements). Korxonalar davlat qimmatli qog'ozlarini qayta sotib olish sharti bilan boshqa shaxsga sotishi mumkin. Bunda qancha miqdorda va qachon qaytarib sotib olish oldindan kelishib olinadi. Aksariyat qayta sotib olinuvchi shartnomalar 3 kundan 14 kungacha bo'lgan muddatga ega boMsada ayrim hollarda bu muddat 1 oydan 3 oygacha ham bo'Mishi mumkin. Depozit sertifikatlari bank tomonidan emissiya qilinuvchi qimmatli qog'oz bo'lib, o'zida muddatni hamda foiz stavkasini aks ettiradi, Ushbu turdagi qimmatli qog'oz oraliq instrument bo'lib, belgilangan muddat tugagandan so'ng ushbu sertifikatni bankga taqdim

etgan shaxs asosiy summani hamda foiz to'lovini qo'lga kiritadi. AQSh misolida ko'radigan bo'lsak, depozit miqdori \$100 000 dan \$10 milliongacha bo'ladi.

Real sektor korxonalari tomonidan emissiya qilinadigan pul bozori instrumenti bu tijorat qog'oz (Commercial paper) hisoblanadi. Tijorat qog'oz ta'minlanmagan qarz majburiyatini ifodalovchi, korxonalari tomonidan emissiya qilingan qimmatli qog'oz bo'lib, odatda muddati 270 kungacha bo'ladi. Sababi ushbu qimmatli qog'oz ta'minlanmagan bo'lib, buning muddatini uzaytirish bankrotlik riskini oshirib yuboradi. Paqatgina kreditga layoqatli korxonalar ushbu turdagi qimmatli qog'ozni emissiya qilish imkoniga ega. Ularni emissiya qilish shartlari mavjud bo'lib, unga ko'ra ularning muddati AQSh amaliyotida 270 kundan oshmasligi lozim. Bundan ko'zlangan maqsad ushbu qimmatli qog'ozni registratsiyadan o'tkazishdan qochish, ya'ni qonunchilikda 270 kundan ortiq muddatga ega bo'lgan qimmatli qog'ozlar Qimmatli qog'ozlar va ularni ayriboshiash komissiyasidan ro'yxatdan o'tkazilishi lozim. Asosiy qimmatli qog'ozlar asosan 20 kundan 45 kungacha bo'lgan muddatga ega bo'lib, asosan diskontlash asosida emissiya qilinadi. Taxminan 60% tijorat qog'ozlari bevosita emitentdan investorga sotiladi. Bu turdagi qimmatli qog'ozlar uchun ikkilamchi bozor mavjud emas. Shu o'rinda savol tugilishi tabiiy. Pul bozori instrumentlarining daromadlilik darajasi qanday aniqlanadi? Ular emissiya qilingandan so'ng o'zining nominal bahosidan past narxda sotiladi va muddati kelganda esa uni sotib olgan investor qimmatli qog'ozni emitentga taqdim etib, qimmatli qog'ozning nominaliga teng bo'lgan summani qaytarib oladi.

Bankir kafolati (Banker's acceptance) XII asrdan boshlab qo'llanila boshlagan. Aniqrog'i shu turdagi operatsiyalar amalga oshirilishining ilk bosqichlari o'sha davrga to'g'ri keladi. Ushbu qimmatli qog'oz sotuvchidan xaridorga halt yetkazilmagan mahsulotni moliyalashtirish uchun ishlatiladi. Tasavvur qilamiz, ABC kompaniyasi Yaponiyaning XYZ kompaniyasidan buldozer sotib olmoqchi, ammo XYZ kompaniyasi pulni qo'Mga kiritishdan oldin buldozemi yuborish niyatida emas, sababi bu kompaniya haqida tin da yetarli ma'lumot yo'q. O'z navbatida ABC kompaniyasi ham buldozemi qabul qilishdan avval pulni o'tkazib berish niyatida emas. Ushbu vaziyatda bank Banker's acceptance ni emissiya qilish orqali

eksport qiluvchi tomon noraidan import qiliuvchi tomonga kafolat beradi. Ushbu qimmatli qog'oz qisqa muddatli ya'ni 30 kundan 180 kungacha bo'lib, ikkilamchi bozorda ushbu muddat tugaguniga qadar sotilishi ham mumkin. Bank bu vaziyatda o'z xizmati uchun 23% atrofida haq oladi. Yevrodollar (Eurodollars). Dollarning barqaror valyuta ekanligini inobatga olgan holda aksariyat shartnomalar dunyo bo'yicha AQSh dollarida amalga oshiriladi. Shu sababdan ko'plab kompaniyalar va davlatlar dollarda zaxira saqlashni afzal ko'radi. Shu o'rinda savol tug'iladi. Yevrodollar nima? Yevrodollar xorijiy banklar yoki Amerika banklari ning xorijiy filiallarida dollarda shakllantirilgan depozitlar hisoblanadi. Pul bozori instrumentlarini taqqoslaydigan bo'lsak, ularning foiz stavkalari orasida deyarli tavofut yo'q. Ularning barchasi diskontlash amaliyotini qo'llash orqali so'ndirilishini inobatga oladigan bo'lsak, diskont stavkalarining yuqori yoki past bo'lishi faqatgina ushbu qimmatli qog'ozlarning muddatiga bog'liq hisoblanadi. Ularning likvidlik darajasini taqqoslaydigan bo'lsak, davlat qisqa muddatli qimmatli qog'ozlarining likvidlik darajasi tijorat qog'ozlarinikiga nisbatan yuqoriroq hisoblanadi, sababi, tijorat qog'ozlarni sotishning aksariyat hollarda imkoni yo'q, shu sababli investorlar ushbu qimmatli qog'ozni so'ndirish muddotini kutadi. Tijorat banklari tomonidan taqdim etiladigan overdraft, ovmayt kreditlari ham pul bozorida keng qo'llaniladigan amaliyotlardan hisoblanadi. Mamlakatimizdagi tijorat banklari tomonidan overdraft kreditlari keng doirada qo'llanila boshlanganligini ham shu o'rinda qayd etib o'tish zarur.

Mavzu: Obligatsiyalar bozori

- 3.1. Obligatsiyalar Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining muhim instrumenti
- 3.2. Korporativ obligatsiyalar va ularni muomalaga chiqarish shartlari.
- 3.3. Obligatsiyalar qiymati va ularning daromadlilikligi.

3.1. Obligatsiyalar Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining muhim instrumenti

Qarz majburiyatini ifodalovchi qimmatli qog'ozlarning kengroq tarqalgan turi obligatsiyalar hisoblanadi. Obligatsiyalar ularning egasi pul mablag'ini berganligini tasdiqlovchi va qimmatli qog'ozlarning nominal qiymatini u larda ko'rsatilgan muddatda, belgilangan foiz lo'langan holda qoplash majburiyatini tasdiqlovchi qimmatli qog'ozdir.

Obligatsiya — lotincha so'zdan olingan bo'lib, "majburiyat" degan ma'noni bildiradi. Obligatsiya chiqargan tashkilot (emitent) qarzdar ro'lda qatnashadi. Aksiya va obligatsiyalarni investitsiya qimmatli qog'ozlari deb ataydilar. Obligatsiyalar aksiyalardan farq qiladi. Bu larqlar quyidagilar: aksiyani sotib olgati aksiyador, korxona mulkinitig bir qismiga egalik qilish huquqiga ega bo'lsa, obligatsiya sotib olgan sarmoyador bunday huquqqa ega bo'la olmaydi, u faqat kredit beruvchi sifatida qatnashadi, Bundan tashqari, obligatsiya faqat imda ko'rsatilgan muddatda amal qiladi va shu muddatda daromad (foiz) keltiradi.

Obligatsiya odatda o'z egasiga oldindan belgilangan foiz keltiradi. Aksiyadorlik jamiyati obligatsiyasi lining egasiga mazkur jamiyatning umumiy yig'ilishida ovoz berish huquqini bermaydi, lekin obligatsiyani nisbatan ustunligi ham bor. Obligatsiyalarni sotib olish aksiyaJami sotib olishga nisbatan kamroq xatarli ish hisoblanadi. Chunki, kompaniya (emitent) qashshoqlikka uchragan holda obligatsiya egasi kreditor sifatida nafaqat oddiy aksiyalar, balki imtiyozli aksiyalarning egalaridan ham oldin qarzlarni olish huquqiga egadir.

Obligatsiyalarni chiqarishdan maqsad ham davlat ichki qarzini pul emissiyasi hisobiga emas, balki bozor munosabalariga tayangan vositalar yordamida, ya'ni qimmatli qog'ozlar chiqarish yo'li bilan qoplashni ko'zda tutadi. Bu esa pul qadrsizlanishi darajasi ni pasaytirishga imkon beradi. Bundan tashqari, korxonalar vaqtinchalibo'sh mablag'ini

muomalaga kiritish evaziga qo'shimcha daromad oladi. Markaziy bank obligatsiyalar yordamida pul-kredit siyosatini o'tkazishda ham foydalaniladi. Markaziy bank ikkilamchi bozorda obligatsiyalarni xarid qilish yoki sotish bo'yicha operatsiyalarni amalga oshira turib. muomalada bo'lgan pul muassasasi hajmini tartibga solib turadi.

O'zbekiston Respublikasi "Qimmatli qog'ozlar va food birjasi to'g'risida"gi qonuniga ko'ra obligatsiyalarning quyidagi turlari chiqarilishi mumkin:

- respublika ichki zayomlarining, mahalliy zayomlarning obligatsiyalari;
- korxonaning obligatsiyalari.

Obligatsiyalar oddiy va yutuqli, foizli va foizsiz (maqsadli), erkin muomalada yuritiladigan yoki muomala doirasi cheklaungan qilib chiqarilishi mumkin. Maqsadli obligatsiyalarning rekviziti obligatsiyalar qaysi mollar (xizmatlar) uchun chiqarilgan bo'lsa, shu mollar (xizmatlarni) aks ettirishi shart. Respublika ichki zayomlarining va mahalliy zayomlarning obligatsiyalar taqdim etuvchiga tegishli qilib chiqariladi. Bu zayomlar obligatsiyalarini chiqarish haqidagi qaror O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi va davlat hokimiyati mahalliy organlari tomonidan qabul qilinadi. Qarorda emitent obligatsiyani chiqarish shartlari va ularni tarqatish tartibi belgilab qo'yilishi lozim.

Korxona larning obligatsiyalari mulkchilikning barcha shakllariga mansub korxonalar tomonidan chiqarilishi mumkin, Obligatsiyalar o'z egalariga korxona boshqaruvida qatnashish huquqini bermaydi. Korxona va aksiyadorlik jamiyatlarining obligatsiyalarini chiqarish to'g'risidagi qarori tegishli ma'muriyat va ijroiya organi (boshqaruvi) tomonidan qabul qilinadi hamda bayoimoma bilan rasmiylashtiriladi. Korxonaning obligatsiyalari emitentlarning Ustav fondini shakllantirish va to'ldirish uchun, shuningdek, ularning xo'jalik faoliyati bilan bog'liq zararlarini qoplash uchun chiqarishga yo'l qo'yilmaydi. Aksiyadorlik jamiyatlari chiqarilgan barcha aksiyalar haqi to'liq to'langandan keyingina Ustav fondi miqdorining 20 foizidan ko'p bo'lmagan summada obligatsiyalar chiqarishlariga ruxsat beriladi,

Mulkchilikning boshqa shakllariga mansub korxonalarda obligatsiyalar chiqarish summasi. miqdori amaldagi qonunlar asosida belgilanishi mumkin. Xalqaro miqyosda, obligatsiyalar muayyan bir muddatga chiqarilishi mumkin ya'ni:

- qisqa muddatli;
- o'rta muddatli;
- uzoq muddatli obligatsiyalar.

Har bir mamlakat amaldagi qonunlariga qarab bu muddatni aniqlashi mumkin. Masalan: AQShda qisqa muddatli obligatsiyalar 1 yildan 3 yilgacha, o'rta muddatli obligatsiyalar 3 yildan 7 yilgacha va uzoq muddatli obligatsiyalar esa 7 yildan ko'p vaqtgacha chiqariladi. O'zbekiston Respublikasi da esa hozirgi kunda davlat obligatsiyalarining ikki turi muomalaga chiqarilgan.

Birinchisi - O'zbekiston Respublikasi 12 foizli ichki yutuqli zayom obligatsiyalar bo'lib, Moliya Vazirligi tomoidan 1992-yilda 20 yildan keyin qoplash muddati bilan 25 mlrd so'mlik chiqarildi. Shundan 1 yanvar 1997-yilgacha aholi o'rtasida 9,4 mlrd so'mlik miqdoridagisi tarqatildi

Ikkinchidan - Vazirlar Mahkamasining 1996-yil 26-martda qabul qilingan 119-sonli qaroriga asosan Moliya Vazirligi tomonidan ilk bo'lib

1996- yil 28 -martda chiqarilgan davlat qisqa muddatli obligatsiyalari va

1997- yil 30-yanvarda Vazirlar Mahkamasining 57-sonli qaroriga asosan 1997-yilda qimmatli qog'ozlar bozorini yanada rivojlantirish maqsadida Moliya Vazirligi tomonidan 1997-yilda muomalaga chiqarilgan 3 va 6 oylik qisqa muddatli obligatsiyalaridir. Bu esa respublikamizda obligatsiyalar bozorini shakllantirishga olib keldi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida Davlat qisqa muddatli obligatsiyalari bozorining yaratilishi O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozori tarixida muhim ahamiyat kasb etadi.

DQMO bozori asosan Moliya Vazirligi va Markaziy bank tomonidan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi qisqa muddatli obligatsiyalar ini muomalaga kiritishning asosiy shartlari" va Markaziy bank ishlab chiqqan "Davlat qisqa muddatli obligatsiyalari chiqarishlarining muomalasini tashkil etish va tartibga solish buxgalteriya "Nizom" asosidagi faoliyat ko'rsatadi.

Bundan tashqari, tijorat banklari o'zlarining "Davlat qisqa muddatli obligatsiyalar bilan operatsiyalar hisobining muvaqqat tartibiga tayanadi, DQMO emitenti Moliya vazirligidir. Emissiya qilish vaqtida Moliya vazirligi Markaziy bank bilan kelishilgan hoi da obligatsiyalarning eng yuqori hajmini, muomilada bo'lish muddatini va potentsial egalari ga doir cheklanish jarni belgilaydi. Markaziy bank obligatsiyalarni joylashtirish va xizmat ko'rsatish bo'yicha bosh agent vazifasini bajaradi. Bu obligatsiyalar bo'yicha to'lovlar o'z vaqtida amalga oshirish yuzasidan sarmoyadorlar oldida kafolatni o'z zimmasiga oladi.

O'zbekiston Respublikasi valyuta birjasi DQMO bozori faoliyatining texnik tashkilotchisi sifatida xizmat qiladi. Lining zimmasiga o'z tarkibida savdo tizimi, hisob-kitob tuzish va depozitariy tizimlari yaratish va ular xizmatini yo'lga qo'yish yuklangan. Shuni ta'kidlab o'tish lozimki, Respublika birjasi Yevropa va boshqa rivojlangan jahon mamlakatlari fond bozori andozalariga javob beruvchi zamonaviy va texnologik vositalarga ega.

Moliya vazirligi Markaziy bankga DQMO joylashtirishni topshiradi va uni sotishdan tushgan mablag'ni jamlaydi. Markaziy bank DQMO joylashtirishni O'zbekiston Respublikasi valyuta birjasi orqali amalga oshiradi. O'zbekiston Respublikasi valyuta birjasi dilerlar operatsiyalarni amalga oshirish uchun auksionlar tashkil qiladi.

3.2. Korporativ obligatsiyalar va ularni muomalaga chiqarish shartlari. Xorijiy obligatsiyalar

Har bir aksiyadorlik jamiyatining moliyaviy - xo'jalik faoliyatida ertami-kechmi aylanma mablag'ni to'ldirish, yangi ishlab chiqarishlarni yo'lga qo'yish, qo'shimcha ish joylarini yaratish va boshqa shu kabi maqsadlar uchun yetarli pul resurslari mavjud emasligi sababli uning imkoniyatlari cheklanganligi seziladi. Ayrim aksiyadorlik jamiyatlari ushbu muammoni bank kreditlari orqali hal qilishga harakat qiladi. Biroq ushbu kreditni, narxi olingan kredit summasidan yuqori bo'lgan mulk garovi evaziga olishga to'g'ri keladi. Shuningdek, bank kredit stavkalari yuqori hisoblanadi.

Ushbu muammoni yechishning aksiyadorlik jamiyatlari uchun boshqa samarali usullari ham mavjud bo'lib, bular, qo'shimcha aksiyalar va obligatsiyalar chiqarishdan iborat. Biroq, ushbu qo'shimcha aksiyalarni jamiyatning raqobatchisi olib ushbu jamiyat ustidan o'z nazoratini o'rnatishi mumkin. Shu sababli hozirgi kunda aksiyadorlik jamiyatlari uchun qulay hisoblangan qarz tizimi, ya'ni korporativ obligatsiyalar chiqarishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Ma'lumki, obligatsiyalar mamlakat iqtisodiyotining real sektorida investitsiyalar jalb etishning ishonchli va ta'sirchan yo'laridan biri sanaladi. Shu his ham mamlakatimizda korporativ obligatsiyalar bozorini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Obligatsiyalar kiritilgan sarmoyalardan foizli daromad olishning ishonchli vositasi bo'lib, emitent (aksiyadorlik jamiyati) uchun investitsiyalarni jalb etishning to'g'ridan-to'g'ri manbai hisoblanadi va o'z navbatida jamiyatning mulkchilik mimosabatlariga o'z ta'sirini o'tkazmaydi.

Obligatsiyalar aksiyalarga qaraganda kam, biroq kafolatlangan daromad keltirib, fond bozorida mablag' joylashtirilishining ishonchli garovi ham deyiladi. Obligatsiyalar aksiyadorlik jamiyatlardan davlat korxonalari va boshqa shakldagi xo'jalik jamiyatlari tomonidan chiqarilishi mumkin. Aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqariladigan obligatsiyalar korporativ obligatsiyalar deb ataladi.

Shu o'rinda korporativ obligatsiyalar o'zi nima va ushbu obligatsiyalarga mablag'ni kiritish afzalliklari nimadan iborat, degan tabiiy savol tug'iladi?

Korporativ obligatsiyalar - aksiyadorlik jamiyatlari va boshqa tashkiliy-huquqiy shaklda tashkil etilgan tijorat banklari tomonidan chiqariladigan. obligatsiyalar, obligatsiyani saqlovchining obligatsiyaning nominal qiymatini yoki boshqa muqiy ekvivalentini obligatsiyani chiqargan shaxsdan obligate iyada nazarda tutilgan muddatda olishga, obligatsiyaning nominal qiymati dan qayd etilgan foizni olishga bo'lgan huquqini yoxud boshqa muqiy huquqlarini tasdiqlovchi emissiyaviy qimmatli qog'oz hisoblanadi. (O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi qonunining 3-moddasi).

Korporativ obligatsiyalar chiqarish shartlari:

1. Obligatsiyalar chiqarishga nizom kapitali to'g'risida qonun bilan ruxsat etiladi;
2. Barcha obligatsiyalar nominal qiymati nizom kapitali miqdoridan yoki uch inchi shaxslar tomonidan taqdim etilgan ta'minot hajmidan katta bo'lganligi lozim;
3. Ta'minotsiz obligatsiyalar chiqarishga ikkita yillik balans tegishli rasmilashtirilgan va foyda bilan ishlash shartida jamiyat kamida uch yil faoliyat ko'rsatgan hollardagina ruxsat etiladi;
4. Agar e'lon qilingan aksiyalar soni ularga obligatsiyalar taqdim etadigan huquqdagi aksiyalar sonidan kam bo'lsa jamiyat obligatsiyalar joylashtirishga haqli emas.

Boshqa har qanday qimmatli qog'ozlar kabi, obligatsiyalar xarid qilish da investor eng avvalo, emitentning ishonchlik darajasini aniqlab olishi zarur. U rozi bo'ladigan obligatsiya daromadlilik va narxi shunga bog'liq bo'ladi

Aksiyalarga nisbatan korporativ obligatsiyalarga investitsiyalar kiritish ancha ishonchlidir, chunki obligatsiyalarning narxi aksiyalarning narxidek tez o'zgaruvchan hisoblanmaydi. Korporativ obligatsiyalarga kiritilgan investitsiyalarning yuqori ishonchligi ularning investorlar tomonidan keng tanlanishiga olib kelmoqda. chunki obligatsiyalar aylanmasi dunyoning eng yirik fond bozorlari aylanmasining 2/3 qismini tashkil etadi. Shu sababli korporativ obligatsiyalar butun dunyoda korxonalarni uzoq muddat davomida moliyalashtirishni ishonchli vositalaridan biri deb tan olinadi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ obligatsiyalar qanday tartibda chiqariladi?

Korporativ obligatsiyalar chiqarish va davlat ro'yxatidan o'tkazish "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi va "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi qonunlar hamda Adliya vazirligi tomonidan 2009-yil 30-avgustda 2000-raqam bilan ro'yxatdan o'tkazilgan Qimmatli qog'ozlar emissiyasi va emissiyaviy qimmatli qog'ozlar chiqarilishlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish qoidalariga asosan tartibga solinadi. Aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan korporativ obligatsiyalarni chiqarish aksiyadorlar umumiy yig'ilishining qaroriga ko'ra, shuningdek, agar jamiyat ustaviga yoki aksiyadorlar umumiy yig'ilishining qaroriga muvofiq jamiyat kuzatuv kengashiga bunday qaror qabul qilish huquqi tegishli bo'lsa, jamiyat kuzatuv kengashining qaroriga ko'ra amalga oshiriladi. ("Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi qonunning 3 O-modasi).

Korporativ obligatsiyalar qanday shartlarga rioya etilgan holda chiqariladi?

Birinchidan, emitentning bunday obligatsiyalar chiqarish to'g'risida qaror qabul qilingan sanadagi, auditorlik tashkiloti xulosasi bilan tasdiqlangan o'z kapitali miqdori doirasida. Ikkinchidan, keyingi uch yilda rentabellik, to'lov qobiliyati, moliyaviy barqarorlik va likvidlikning auditorlik tashkiloti xulosalari bilan tasdiqlangan ijobiy ko'rsatkichlariga ega bo'lgan. shuningdek qonun hujjatlarida belgilangan tartibda mustaqil reyting bahosini olgan emitentlar tomonidan.

Uch inchi dan, investorlarga tegishli mablag'ning emitentlar tomonidan to'lanishi bo'yicha to'lov agentlari vazifasini bajaruvchi tijorat banklari ishtirokida chiqariladi. ("Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi qonunning 6-moddasi).

Korporativ obligatsiyalarni xarid qilgan investor qanday foyda va qulayliklarga ega bo'ladi?

Har bir obligatsiya uning egasiga ma'lum bir muddat o'tgandan so'ng foiz ko'rinishida daromad olishga, obligatsiyalarning amal qilish muddati tugaganidan so'ng uning egasiga obligatsiyalarga kiritilgan barcha mablag'laming so'zsiz qaytarilishiga, ikkilamchi bozorda obligatsiyani xohlagan paytida sotishi mumkinligi, shuningdek, amaldagi qonimchilikka muvofiq korxona tugatilgarida obligatsiya bo'yicha bajarilmagan majburiyatlar qismi doirasida korxona aktivlarining ma'lum bir qismini olish kabi huquqlarini beradi.

O'zbekiston 2019-yilning btrinci yoki ikkinchi choragida o'z tarixida ilk bor yevroobligatsiyalarni chiqaradi 500 mln dollarlik yevroobligatsiyalar 5-10 yil muddatga chiqariladi.

Yevroobligatsiya - emitent xorijiy valyutadagi uzoq muddatli qimmatli qog'oz. Yevrobondlar uzoq muddatga - 1 yildan 40 yilgacha muddatda pul mablag'larini olishdan manfaatdor bo'lgan xalqaro tashkilotlar, hukumatlar, yirik korporatsiyalar tomonidan chiqariladi. Muayyan muddatdan key in qayta sotib olinishi kerak. Nomida "yevro" so'zi qo'shilgan bo'lsa ham (bunday qimmatli qog'ozlar ilk bor Yevropada paydo bo'lgan). bugungi kunda ular turli bozorlarda turli valyutalarda chiqariladi,

O'zbekistonda yevrobondlarning joylashtirish bozordagi vaziyatga bogliq ekanligi qayd etilgan. U AQSh Federal zaxira tizimi bo'yicha bazaviy foiz stavkasini 0,25 foiz punkti miqdorida oshirib, yillik 2,25 dan 2,5 foizga yetkazganiga e'tibor qaratdi. Amerika fond bozorlari asosiy indeksning kamaytirilishiga munosabat bildirdi.

Ta'minlangan obligatsiyalar (debetures) ularni chiqarayotgan korporatsiyaning to'liq majburiyati ostida bo'ladi va ta'minlanmagan kreditni ifodalaydi. Bunday obligatsiya egalarini himoya qilish maqsadida obligatsion kelishuv odatda ham ta'minlangan ham ta'minlanmagan qarz qog'ozlarining kelajakdagi emissiyasi cheklovlarini o'z ichiga oladi.

Obligatsiyaning boshqa turlari (AQSh tajribasi) Ipoteka obligatsiyalari (mortgage bonds) korporatsiya mulki bilan ta'minlangan qarz majburiyatini ifodalaydi. Bankrotlik yoki to'lovga qobiliyatsiz holatda obligatsiya egalari bu mulkni olish huquqiga ega bo'lib, ular uni sotib o'z talablarini qondirishlari mumkin.

Fond qog'ozlari garovi ostida obligatsiyalar (collateral trust bonds)trast shartlarida saqlanayotgan boshqa qimmatli qog'ozlar bilan ta'minlanadi. Eng keng tarqalgan holat bu emitent-kompaniya obligatsiya ta'minoti sifatida kompaniya filiali qimmatli qog'ozlari chiqadi.

Jihozlar garovi ostida obligatsiyalar (equipment obligations) sertifikatlar nomi bilan ham mashhur bo'lib, ko'chuvchi mulk bilan ta'minlanadi, ular transport vositalari (masalan, lokomotivlar, samolyotlar) bo'lishi mumkin. Zarurat tug'Uganda jihaz sotilishi va bu vosita yangi egasiga berilishi mumkin. Bunday obligatsiyalarni emissiya qilishning yuridik jarayoni juda qiyin bo'ladi Ko'pincha "Milladeltiyacha tizim" nomini olgan jarayon ishlatilib, uning mohiyati quyidagicha: jihazga egalik qilayotgan ishonchli shaxs obligatsiya chiqaradi, key in esa bu jihazni korporatsiyaga ijaraga beradi. Ijara to'lovi obligatsiya bo'yicha foiz va qarz summasini to'lashda foydalaniladi, Muddatida barcha to'lovlar to'Manganidan so'ng, ijarachi-korporatsiya jihazga egalik qilish huquqini qo'Mga kiritadi.

Ta'minlangan obligatsiyalar (debetures) ularni chiqariyotgan korporatsiyaning to'liq majburiyati ostida bo'ladi va ta'minlanmagan kreditni ifodalaydi. Bunday obligatsiya egalarini himoya qilish maqsadida obligatsion kelishuv odatda ham ta'minlangan ham ta'minlanmagan qarz qog'ozlarining kelajakdagi emissiyasi cheklovlarni o'z ichiga oladi.

3.3. Obligatsiyalar qiymati va daromadlilik

Korxona kapitali qiymati ko'rsatkichi holatiga majburiyatlar qiymati ham sezilarli ta'sir etadi. Iqtisodiy munosabatlarda majburiyatlar qiymati deganda, ushbu instrumentlarni qoplash muddati tugagandan so'ng olinadigan daromad darajasi tushuniladi. Aktiv sifatida obligatsiyalar qiymatni baholash, masalan. aksiyalar qiymatini baholashdan ko'ra ancha oson. Obligatsiya yakuniy pullni qaytarish ni muddatiga ega, to'lovlari (kupoo to'lovlari)

oqimi qayd qiliugan (aksiyalar bo'yicha dividendlardan farqli ravish da). Boshqacha qilib aytganda, bu yerda risk va noaniqlik omilari, aksiyalar bilan bogliq holatlar bilan taqqoslaganda, aacha kam.

Obligatsiyalar qiymati turlari:

- nominal;
- asl
- qora

Obligatsiyalar chiqarish da ular qoidaga ko'ra. nominal bo'yicha yoki nominaldan kichik fa'q - diskont yoki mukofot bilan joylashtiriladi (faqat uyar bo'yicha foizli daromad to'lanmasdan, doimo nominaldan past narxda joylashtiriladi gan diskontli obligatsiyalar). Fikrimizga misol tariqasida ushbu qarashni turli majburiyat instrumentlari vositasida qo'llab ko'ramiz. Bu yerda obligatsiya, bank qarzlar, tijorat qog'ozlari (veksel)ni ko'rib chiqamiz. Obligatsiyalar qiymati quyidagi tenglamadagi RD qiymatiga teng bo'ladi.

$$P_0 = \sum_{t=1}^n \frac{I}{(1+R_D)^t} + \frac{F}{(1+R_D)^n}$$

bu yerda:

R_D - obligatsiyaning joriy bozor bahosi;

1 - yillik foiz to'lovi; n - qoplash muddatiga tegishli yillar soni;

F - obligatsiyaning qoplash muddati qiymati.

RD ning hisob-kitob qilish quyidagi formula bilan amalga oshiriladi. Ushbu formulaning natijasi (taxminan) obligatsiyalarning haqiqiy qiymatigajuda yaqin chiqishi bilan boshqa formulalardan farq qiladi.

Obligatsiyaarning "asl" va "qora" narxlari farqlanadi. Moliyaviy axborotlar chop etiladigan axborot agentliklari terminal lari, gazetalar va boshqa OAV ma'mumotlarida aynan "asl narx keltiriladi. "AsF" narx u bo'yicha foiz to'lovlari to'liq hajmda to'lanishidan kelib chiqqan hoida hisob-kitob qilinadi. Faraz qilaylik, obligatsiyani sotish kuponli yillik daromad to'lovlarining roppa-rosa o'rtasida amalga oshirildi. Bu holatda navbatdagi kupon to'lovini obligatsiya xaridori oladi. Sotuvchi uni "asl" narxda emas, balki "asl" narx plus bu davrda to'plangan foizlar miqdoriga teng bo'lgan narxda sotib. yarim yil uchun olinmay qolgan foizlar o'rnini qoplashi lozim, Bu esa obligatsiyaning "qora" narxi hisoblanadi, Obligatsiyaning "qora" narxi = asF" narx + to'plangan kupon daromadi. Bozorda obligatsiyalar "asl" narx bo'yicha kotirovka qilinadi, bitimlar esa "qonrs narx bo'yicha tuziladi.

1930-yillarda obligatsiyalar narxining foiz stavkasi o'zgarishiga sezuvchanligini belgilab beradigan ko'rsatkich ishlab chiqilgan, U "dyuratsiya" deb ataladi.

Dyuratsiya (ingl. Duration ~ davomlilik, davom etish vaqti, muddat) - bu diskontlangan summa bo'yicha o'ichab ko'rilgan to'lovlar oqimi o'rtacha o'lchangan muddatidir. Boshqacha qilib aytganda, bu diskontlangan to'lovlar muddatlari muvozanat nuqtasi. Dyuratsiya obligatsiyaarning eng muhim tahliliy tavsifnomasi hisoblanadi. Dyuratsiya tushunchasining o'zi amerikalik F.Makoli va (undan mustaqil ravishda) ingliz J.Xiks tomonidan kiritilgan. Ko'pincha adabiyotlarda "Makoli (Makoley) dyuratsiyasi" deb yoziladi.

Bu borada amalga oshiriladigan barcha tadbirlar, loyihalar shu kabi ma'lumotlar bilan taqqoslanib o'rganiladi va tegishli qarorlar qabul qilinadi, Biznes faoliyatida korxona kapitali qiymati tushunchasi va uning ko'rsatkichini hisob-kitob qilish murakkab tasnif kasb etadi. Unda ko'plab fomiulalar va hisob ishlariui amalga oshirish zarur. Shuning uchun ham. korxona kapitaii qiymati tushunchasi va uning ko'rsatkichini barcha jihatlarini mukammal tarzda bir j'iaqolada yoritib berish imkoniyati mavjud emas.

Aksiyalar bozori

4.1. Aksiyalar va ularning qo'llanish xususiyatlari.

4.2. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari

4.3. Aksiya kursi. Aksiyalar nominal qiymati va bozor bahosi va daromadlilikligi.

4.1. Aksiyalar va ularning qo'llanish xususiyatlari.

Qimmatli qog'ozlar nomi (egasi) yozilgan va taqdim etuvchiga tegishli bo'lishi mumkin. Qimmatli qog'ozlar bosharti muikiy huquqlarni ularga egalik qilish bilan bog'liq holda ro'yobga chiqarish uchun emitent (qimmatli qog'ozlarni chiqaruvchi) tomonidan yoki uning topshirig'iga binoan qimmatli qog'ozlar kasb faoliyatini amalga oshirayotgan tashkilot tomonidan egasining nomini qayd etishi zarur bo'lsagina egasi yozilgan bo'ladi. Egasi yozilgan qimmatli qog'ozni bir mulkdordan ikkinchisiga berish hisob-kitobdagi tegishli yozuvlarni o'zgartirishda aks etadi.

Qimmatli qog'ozlar bosharti muikiy huquqlarni ularga egalik qilish bilan bog'liq holda ro'yobga chiqarish uchun qimmatli qog'ozlarni taqdim etishning o'zi yetarli bo'lsa, taqdim etuvchiga tegishli hujjatlar deb hisoblanadi. Taqdim etuvchiga tegishli qimmatli qog'ozlar erkin muomalada bo'ladi

Qimmatli qog'ozlarning eng keng tarqalgan turi aksiyalar hisoblanadi.

Aksiya - bu aksiyadorlik jamiyatining Ustav fondiga yuridik yoki jismoniy shaxs muayyan hissa qo'shganidan guvohlik beruvchi. aksiya egasining mazkur jamiyat muikidagi ishtirokini tasdiqlovchi kamida unga dividend olish va odatda, ushbu jamiyatni boshqarishda qatnashish huquqini beruvchi. amal qilish muddati belgilanmagan qimmatli qog'ozdir.

Boshqacha qilib aytganda, aksiya aksiyadorlik jamiyat chiqargan qimmatbaho (daromad keltiruvchi) qog'oz. Aksiya o'z egalariga, ya'ni aksiyadorlarga xissadorlik jamiyati ixtiyoridagi umumiy mulkdan ovziga tegishli ulushiga huquqi borligi to'g'risida guvohlik beradi. Amaldagi me'yoriy hujjatlarga asosan aksiya blankalarining majburiy rekvizitlari quyidagilarni o'z ichiga oladi.

1. Aksioner jamiyatining nomi va joylashgan manzili.
2. Qimmatli qog'oz/i in g nomi "Aksiya"
3. Navbatdagi nomer.
4. Chiqarilgan vaqti.
5. Aksiya turi (oddiy va imtiyozli).
6. Nominal qiymati va toifasi.
7. Egasining nomi,
8. Aksiya chiqarilgan aksioner jamiyatining Ustav fondining miqdori.
9. Muomalaga chiqarilgan aksiyalar soni.
10. Imtiyozli aksiyalar uchun to'lanadigan dividend miqdori va to'lash muddati.
11. Aksioner jamiyati ijroiya organi rahbarining imzosi (boshqaruv, direksiya).
12. Qimmatli qog'ozlar chiqarilgan korxonaning muhri.

Aksiyalar davlat tilida to'liq yoziladi. Jamiyat a'zolarining xohishiga ko'ra boshqa tillarda ham yozilishi mumkin. Aksiyalar egasining ismi yozilgan va yozibnagan, imtiyozli va odiy bo'lsa ishi mumkin. Aksiyada ko'rsatilgan va jamiyat aksiyadorlarini ro'yxatga olish daftariga kiritilgan jismoniy yoki yuridik shaxsgina egasi yozilgan aksiyaning sohibi bo'lishi aksiyador deb e'tirof etiladi. Egasi yozilmagan aksiyalar jamiyat aksiyalarining ro'yxatga olish daftariga kiritilmagan holda boshqa shaxstarga mulk qilib beritadi.

Odiy (odatdagi) aksiyalar ovoz beruvchi bo'lib, ularning egalariga dividendlar olish, jamiyatning umumiy yig'ilishlarida va jamiyatni boshqarishda ishtirok etish huquqini beradi. Imtiyozli aksiya egalari dividendlarni, shunisi kdek, aksiyadorlik jamiyati tugatilganda aksiyalarga qo'yilgan mablag'ni birinchi navbatda olish huquqiga egadir. Imtiyozli aksiyalar ularning egalariga, korxona foyda ko'rish-korxona masligidan qat'iy nazar, muayyan dividendlar olish huquqini beradi.

Yopiq turdagi aksiyadorlik jamiyatining aksiyalari faqat egasi yoziladigan aksiyalar bo'lishi mumkin, ulami boshqa sliaxsga o'tkazish tartibi ustavda belgilanib qo'yiladi. Yopiq turdagi aksiyadorlik jamiyatlari aksiyadorlariga aksiyalar o'miga ulaming nominal qiymatiga teng summada sertifikatlar berishi mumkin.

Chiqariladigan aksiyalarning xillari. ulami tarqatish va joylashtirish. ular bo'yicha dividendlarni to'lash tartibini har bir aksiyadorlik jamiyati o'zining Ustaviga asosan amalga oshiradi. Aksiya bo'linmasdir. Bu degani aksivaga bir necha kishi egalik qilishi mumkin (masalan, er va xotin), Lekinda aksioner jamiyatimng yig'ilishida ular bir ovozga ega bo'ladi Aksiya mulkka egalik qilish huquqini shartli ravishda beradi. U zayom emas. Aksiyada qoplash muddati ko'rsatilmaydi. Aksiya egasining javobgarligi faqat uning ixtiyoridagi aksiya miqdori bilan chegaralangan. Shuning uchun ham u jamiyat uchunjavob bermaydi.

Qoidaga ko'ra, barcha oddiy aksiyalar bir xil hisoblanadi, chunki ular bir xil huquqlar taqdim etadi» lekin imtiyozli aksiyalar turli xillarda (sinflarda) bo'lishi mumkin. Shu sababli dunyoda qo'shimcha aksiyadorlar jalb qilish va ularga investitsiya kiritish uchun qiziqarli sharoitlar taklif qilish maqsadida turli xildagi imtiyozli aksiyalar chiqarish amaliyoti yuzaga kelgan.

Kumulyativ aksiyalar ~ bu ular bo'yicha dividendlar to'liq yoki qisman to'lanmaganda dividendlar jamg'arib boriladigan aksiyalar. Kompaniya nizomida dividendlar hajmi va ular bu muddatdan kechikmasdan tolanishi zarur bo'lgan muddat belgilab qo'yiladi. Agar bunday to'lov muddati belgilangan bo'lmasa, aksiya kumulyativ hisoblanmaydi.

Konvertatsiya qilinadigan aksiyalar - bu belgilangan davr mobaynida oddiy aksiyalarga yoki imtiyozli aksiyalarni boshqa turlariga almashtirish mumkin bo'lgan aksiyalar.

Ishtirok etuvchi aksiyalar - qayd qilingan dividend hajmidan yuqori qo'shimcha foydani taqsimlashda ishtirok etadigan imtiyozli aksiyalar.

Dividend stavkasi tartibga solinadigan aksiyalar. Ular bo'yicha dividend stavkasi boshqa foiz stavkalariga, masalan, bank krediti qiymatiga bog'liq bo'ladi.

Katta va kichik imtiyozli aksiyalar. Imtiyozli aksiyalar chiqarar ekan, emitent ayrim aksiyalar chiqarili shiga boshqa aksiyalar chiqarilishidan kattalik berishi mumkin. KattaJik tushunchasi da'volarni qondirishda navbat tartibini anglatadi (birinchi bo'lib "kattaroq qimmatli qog'ozlar bo'yicha qarzlarni to'lanadi va da'volar qondiriladi).

Chaqirib olinadigan aksiyalar - aksiyadorlik jamiyati ularni qaytarib sotib olish yo'li bilan chaqirib olishi mumkin bo'lgan aksiyalar.

Sotuvga opsionli imtiyozli aksiyalar, bu qimmatli qog'ozlar egalariga belgilangan muddat o'tganidan so'ng va belgilangan narx bo'yicha aksiyani emitentga sotishga imkon beradi (opsion ijro etgan holda qayta sotib olish). Masalan, o'rta bozor foiz darajasidan oshganda aksiya egasi o'z mablag'ini yanada yuqoriroq foizlar ostida yangi qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilish uchun o'z aksiyasini emitentga qaytarmu afzal ko'radi. Boz ustiga, bu ishni u birinchi joylashtirish narxi bo'yicha bajarishi mumkin (agar ikkinchi bozorda aksiyaning kurs qiymati birinchi joylashtirish narxidan past bo'lsa). Agar qaytarish shartlari uning uchun foyda keltirmaydigan bo'lsa, investor o'z opsionidan foydalanmasligi ham mumkin.

Ovoz beruvchi imtiyozli aksiyalar. Bunday aksiyalar umumiy tartibda chiqarilishi ham, emitentning belgilangan shartlarni bajarmasligi oqibatida bunday xislatga ega bo'lishi ham (masalan, investorga dividend to'lovlari to'lanmaganda) mumkin.

O'zbekiston Respublikasining "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlar huquqini himoya qilish to'g'risida"gi qonunida aksiyadorning huquqlari batafsil yoritilgan, Qonunga ko'ra aksiyadorlar:

- jamiyat mablag'iga qo'shgan hissasini va shunga muvofiq topilgan foydaningbir qismini dividend tariqasida olishi;

- aksiyadorlarning umumiy yig'ilishida qarorlarni ishlab chiqarishda ovoz berish, mazkur hissadorlik jamiyatining sotib olishda ustunlik qilish;

- inqirozga uchragan chog'da hissadorlik jamiyatining bir bo'l lagiga egalik qilish;
- o'z manfaatlarini ifodalash va himoya qilish maqsadida uyushmalar va boshqa jamoat tashkilotlariga birlashish va h.k.

4.2. Aksiyalar bozorini o'ziga xos xususiyatlari

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev tomonidan 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishlari bo'yicha Harakatlar Strategiyasi qabul qilindi. Mazkur Harakatlar Strategiyasining 3.1 -bandida "kapitalni jalb qilish hamda korxona, moliyaviy institutlar va aholining erkini resurslarini joylashtirishdagi muqobil manba sifatida fond bozorini rivojlantirish" ko'zda tutilgan⁷. Kapitalni jalb qilishning muqobil manbasi sifatida aksiyalar butun durvyoga keng tarqalganligi va o'ziga xos xususiyatlari bilan mavjud qimmatli qog'ozlarning ichida eng asosiy o'rinni egallaydi. Aksiya egasi aksiyadorlik jamiyati tugatilayotganda mulkning taqsimlanishida qatnashish va mulkka egalik qilish huquqiga ega. Aksiyalarga to'lanadigan dividend miqdori aksiyadorlik jamiyatining iqtisodiy samarasiga qarab hamda aksiyadorlarning qaroriga asosan doimo o'zgarib turadi. Kam miqdorda bo'lsa-da, barqaror o'sib boruvchi 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar Strategiyasida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7-fevralidagi PF-4Q47-sonli Farmoniga i-ilovala. www.lex.uz dividend to'laydigan kompaniyalarga, nomuntazam, hatto yirik miqdorda dividend to'laydigan kompaniyalarga nisbatan kaita ishonch tug'iladi. O'zbekiston Respublikasining 2015-yil 3-iyunda yangi tahrirda qabul qilingan "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida" gi qonuniga ko'ra, aksiya - o'z egasining aksiyadorlik jamiyati foydasining bir qismini dividendlar tarzida olishga, aksiyadorlik jamiyatini boshqarishda ishtirok etishga va u tugatilganidan keyin qoladigan mulk - mulkning bir qismiga bo'lgan huquqini tasdiqlovchi, amal qilish muddati belgilanmagan egasining nomi yozilgan emissiyaviy qimmatli qog'oz hisoblanadi.

Hozirgi zamonda aksiyalarni chiqarish shakli tubdan o'zgardi. Bozor iqtisodiyoti rivojlangan davlatlarda aksiyadorlik jamiyatining rekvizitlari ifodalangan qog'oz shaklidagi aksiyalar chiqarilishi kam kuzatiladi. Endilikda zarur ma'lumotlar kompyuter xotirasidagi yozuvlar bilan almashtirilmoqda. Aksiyadorlarga esa ularning aksiyalar soni, seriyasi va nomeri ko'rsatilgan ko'chirma (ayrim davlatlarda sertifikat) beriladi. 2008- yildan boshlab respublikamizda ham aksiyalar muomalaga hujjatsiz (anons) shaklda chiqariladi. Hozirgi paytda respublikamiz qonunchiligida aksiyalarning faqat "egasining nomi yozilgan" turiga ruxsat etilgan, xolos.

Ilk aksiyadorlik jamiyatlari XV asrda paydo bo'lgan bo'lsa-da, ularning faol tarzda rivojlanishi XIX asrning ikkinchi yarmiga to'g'ri keladi⁹. Respublikamizda esa mustaqillikdan so'ngira aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etish boshlandi, 1994-yildan boshlab esa davlat mulkini xususlashtirish va aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etishga asosiy ahamiyat berildi.

Aksiyadorlik jamiyatlarining tashkil etilishi aksiyadorlik kapitalini shakllantirish uchun foydalaniladigan aksiyalarni chiqarishga sabab bo'ldi. Aksiyadorlik kapitali aksiyalar nominal kursining oshirilishi yoki qo'shimcha aksiyalarni joylashtirilishi hisobiga ko'payadi. Ammo, respublikamiz qonunchiligiga ko'ra aksiyadorlik jamiyatlarining ustav kapitali aksiyalar nominal kursining oshirilishi hisobiga amalga oshirilmaydi.

Prezident farmonida ko'zda tutilgan aksiyadorlik jamiyatlari ni yiriklashtirishga, ular ustav jamg'armasining minimal miqdori ni oshirishga bo'lgan talablar hisoblanadi. Ayniqsa, 2009-yildan boshlab yangi tashkil etilayotgan aksiyadorlik jamiyatlari ustav jamg'armasining minimal miqdori 400 ming AQSh dollari ekvivalentligida belgilanishi, muqaddam tashkil etilgan aksiyadorlik jamiyatlariga ustav jamg'armasining miqdorini oshirish uchun 2010-yil 1 -yanvargacha muddat berilishi, aks hoida mulkchilikning boshqa shakliga aylantirilishi bo'yicha qo'yilgan talablar boidi¹¹ Natijada qimmatli qog'ozlar bozori

kichik ustav jamg'armasiga ega boigan emitentlardan tozalandi. Shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozorini muvofiqlashtiruvchi organlarga ham emitentlar ustidan nazoratni amalga oshirish qulay boimoqda.

2016-yilda aksiyadorlik jamiyatlari umumiy sonining 2015-yilga nisbatan kamayishining sababi, ko'p yillar davomida faoliyat ko'rsatmayotgan korxonalarni O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 24-apreldagi PF-4720-sonli farmonida ke'ltirilgan nochor aksiyadorlik jamiyatlarini tugatish yoki boshqa tashkiliy-huquqiy sliaklga aylantirish topshirigi asosida amalga oshirildi. Aksiyadorlik jamiyatlari sonining aksariyat qismi XK "zpaxtasanoateksportl" (117 ta), MXK "O'zbekneftgaz" (52 ta) va AJ "O'zbekenergo" (44 ta) tizimiga to'g'ri kelmoqda.

2015- yilda aksiyalar emissiyasi haj mining 2014-yilga nisbatan ortishi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 28-apreldagi *iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish chora- tadbiriari to'g'risida"gi PQ-2340-son qarori qabul qilhiishi bilan izohlanadi. Mazkur qaror aksiyadorlik jamiyatfaridagi davlat ulusliini sotishni, xo'jalik birlashmalari ustav kapitaliga o'tkazishni, shuningdek jamiyatlar tomonidan qo'shimcha aksiyalar chiqarish va joylashtirish orqali davlat ulushini keskin qisqartirilishini nazarda tutadi. 2016-yilda aksiyalar emissiyalari soni va hajmining 2015-yilga nisbatan keskin o'sishi asosan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 21- dekabrdaqi PQ-2454-sonli "Aksiyadorlik jamiyatlariga xorijiy investorlarni jalb etishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ijrosi bilan izohlanib. unga ko'Ta aksiyadorlik jamiyatlari ustav kapitalida xorijiy investorlar»ing ulushi kamida 15% ni tashkil etishi (davlat strategik ahamiyatiga ega ay rim aksiyadorlik jamiyatlari mustasno) lozimligi qayd etilgan.

Jamiyat kapitali - bu uni moliya lash tirish manbasidir. Biznes yuritish uchun xarid qilinishi mumkin bo'lgan hamma narsa aktiv deb ataladi va kapital hisobiga moliyalashtiriladi. Har qanday aktiv biron norsaga huquq bilan bog'liq bo'ladi, passiv (kapital) esa aksiyadorlar yoki kreditorlar oldida majbui'iyat hisoblanadi. Kompaniya aktivlari uning mulki deb ataladi, qoidaga ko'ra, jismoniy shaklga (pul, binolar, xomashyo, tovarlar) yoki qarz talab qilish rasmivlashtirilgan huquqiga (debitorlik qarzlari) ega bo'Uadi. Kompaniya passivlari — bu uning kapitali, biron kishi oldida majburiyatni ifodalaydi va "kimniki?" degan savolga javob beradi. Agar kompaniya balansini sxema ko'rinishida aks ettiradigan bo'lsak, bunda kapital uning o'ng qismini tashkil qiladi. Kapital ikki qismga bo'linadi;

- o'z kapitali - barcha aksiyadorlarning mulki hisoblanadi. Jamiyat uni aksiyadorlarga qaytarishi yoki ular o'rtasida foydani taqsimlashi shart. emas. Biroq uni bepul deb ham bo'lmaydi, chunki aksiyadorlar, samarasiz rahbarlik holatida uni almashtirishi mumkin;

- qarz kapitali - jamiyatning kreditorlar oldidagi qarzlarni (kreditoriik qarzlarni) ifodalaydi.

Aksiyadorlik jamiyatida boshqaruv organlari o'ziga xos vakolatlarni ijro etish uchun tashkil etilib, bu vakolatlar ro'yxati qonunda belgilab qo'yilgan.

Shuningdek, davlat aktivlarini xo'jalik boshqaruv organlari ustav kapitaliga berishni nazarda tutuvchi bir qator qarorlar (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Malikamasining 09.10.2015 yildagi "Davlat mulki obyektlaridan samarali va oqilona foydalanish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 289-sonli qarori va 17.11.2016-yildagi "O'zagrotexsanoatxolding" aksiyadorlik jamiyati faoliyatini tashkil etish chora-tadbiriari to'g'risida"gi PQ-2658-sonli qarorlari) ijrosi doirasida ham sezilarli emissiya hajmi amalga oshirildi.

4.3. Aksiya kursi. Aksiyalar nominal qiymati va bozor bahosi va daromadliligi

Aksiya kursiga fa'sir etuvchi omilar turlicha bo'ladi. Germaniya mutaxassislari fikriga ko'ra, unga iqtisodiy, siyosiy va ruhiyat omillari ta'sir etadi. Bozor munosabati sharoitida xo'jalik subyektlari moliya jihatdan ham o'z aravasini o'zi tortishi kerak, ammo ular foyda

ko'rib rentabelli ishlashi, foyda hisobidan o'z moliya resurslarini orttirib borishlari ham shart bu siz ular raqobatga bardosh bera olmaydilar. Demak, moliyaviy baquvvat bo'lish raqobatchi chidamli bo'lishi demakdir.

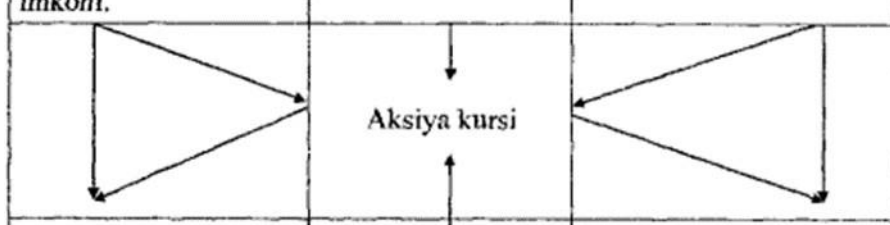
Aksiya quyidagi ko'rsatkichlar bilan tavsiflanadigan aktivni ifodalaydi:

- jismoniy aktiv hisobi anmaydi;
- oldindan belgilangan daromadga ega emas;
- yakuniy qaytarish muddati yo'q;
- aksiyaning asosida yotadigao aktivning daromad keltirish qobiliyati isbotlanmagan.

Bu ko'rsatkichlarning barchasi shuni ko'rsatadiki, ushbu aktivga qo'yilmalar riskli hisoblanadi va investor yuqori daromad talab qiladi. Biroq risk darajasi va daromadning ehtimoliy hajmini qanday aniqlash mumkin? Kelajakdagi qiymat va aktiv daromadliligi oldindan ma'lum boigan aktivlar, masalan, obligatsiyalar bo'yicha bu aktiv diskontlash jarayonini o'tkazgan hoida bugungi kunda qancha turishini tushunish ancha oson.

4.1-chizma

AKSIYA KURSIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Ishlab chiqarish omillari	Psixologik omillar	Kapital bozori omillari
Korxona balansi; Dividend siyosati; Firmaning istiqboli; Menejment; Korxona quvvatlaridan foydalanish darajasi; mahsulotni sotish imkoni.	Investorning kayfiyati, chunki aksiya yuqori yoki past bahoda sotilishi mumkin	Investorning to'lov qobiliyati; Qa'tiy foiz beradigan, Qqga to'lanadigan foiz miqdori; Xorijda investitsiya beradigan daromad.
		
Bozor konyukturasi; Iqtisodiy o'sish; Narxning o'zgarishi; Investitsiya qilish; Tashqi savdo; Xomashyo narxi; Valyutalar kursi.	Eksport importga bog'liq firmalarning tashqi iqtisodiy informatsiyasiga ega bo'lishi. Davlatning xo'jalik, soliq siyosati. Ekologiya siyosati.	Aksiya kursini saqlash uni sotib olish: Korxonani qo'lga olish uchun aksiyani sotib olish. Aksiya kursini u tushgandan so'ng yangidan sotilishi.
Iqtisodiy omillar	Siyosiy omillar	Bozor texnika omillari

Oddiy aksiyalarga nisbatan qo'laganda bu ishni bajarish ancha qiyin, chunki na u bo'yicha kelajakdagi narxni, na dividendlarni hech kim kafolatlay olmaydi. Bundan tashqari, aksiyalar qandaydir jismoniy aktivlarni - ishlayotgan va turli vaqtda turli mutaxassislar tomonidan turlicha baholanishi mumkin bo'lgan biznesni ifodalaydi. Shu sababli aksiya qiymatini aniqlash har xil aktiv turlarini baholashda eng murakkab masalalardan biri hisoblanadi. Sanab o'tilgan barcha tavsifnomalar ehtimoliy hisoblanishi sababli (masalan, dividend to'lanishi ham, to'lanmasligi ham mumkin, bunda kompaniya foydaga ega bo'lishi ham, ziyon ko'rishi ham mumkin), aksiya qiymatini bir ma'noli aniqlab bo'lmaydi, uni hisob-kitob qilishga yondashuvlar bo'lishi mumkin, xolos. Lekin, shunga qaramay, bu yondashuvlar juda muhim sanaladi. Chunki aktiv sifatida aksiyaning qiymat tavsifnomasini ma'lum darajada aniqlik bilan berishga imkon yaratadi.

Aksiyaning qiymatini aniqlash maqsadlari tamomila turlicha bo'lishi mumkin: bu qonunchilikda belgilangan holatlarda majburiy baholash ham, aksiyalarni investor tomonidan mustaqil baholash ham bolishi mumkin. U quyidagi maqsadlarda amalga oshiriladi:

- kompaniya ustidan nazoratni qo'Mga kiritish uchun xarid qilinadigan kapital ulushi qiymatini aniqlash uchun (faqat oddiy aksiyalar uchun);
- investitsion maqsadlar uchun, istiqboldagi kelajakdagi narxni aniqlash va aktivning yetarlicha baholanmagani yoki ortiqcha baho berib yuborilganini aniqlash uchun;
- aksiya narxidan kelib chiqib qisqa muddatli davrda spekulativ foyda olish uchun.

Mavzu: Hosilaviy qimmatli qog'ozlar bozori

- 5.1. Hosilaviy qimmatli qog'ozlarning iqtisodiy mohiyati va ularning o'ziga hos xususiyatlari funksiyalari.
- 5.2. Forvard shartnomalari. Fyuchers shartnomalari va turlari.
- 5.3. Opsion shartnomalari. Opsionlar turlari.

5.1. Hosilaviy qimmatli qog'ozlarning iqtisodiy mohiyati va ularning o'ziga xos xususiyatlari, funksiyalari.

Hosila qimmatli qog'ozlar (Hqq) - bu shartnomalar bo'lib, ular bo'yicha bir tomon qimmatli qog'ozlarning ma'lum bir miqdorini ma'lum muddatda kelishilgan narxda sotib olish yoki sotish huquqi yoxud majburiyatini oladi. Ko'pincha bazis aktivi (ya'ni shartnoma asosida yotuvchi qimmatli qog'oz) sifatida aksiyalar va obliigatsiyalar ishtirok etadi.

Eng umumiy ko'rmishda hosilaviy moliyaviy vositalar (HMV) - bu ikki ta'aflama yoki ko'p taraflama bitimlar bo'lib, ularning qiymati ular asosida yotadigan ko'rsatkichdan hosila hisoblanadi. Bunday ko'rsatkich sifatida xomashyo yoki qishloq xo'jaligi malisulotlari narxi, aksiya yoki obliigatsiyalar kursi, valyuta kursi, fond indekslari, foiz stavkalari, kredit hodisasining ro'y berish ehtimoli, yog'in-sochmlar miqdori va h.k. ishtirok etishi mumkin. Iqtisodiy adabiyotlarda hosilaviy vositalarni belgilash uchun boshqa atamalarni ham uchratish mumkin. To'g'ridan-to'g'ri neniis va ingliz tillaridan o'zlashtirilgan "derivaf" yoki "derivativ" (kelib chiqishi lotin tiliga borib taqaladigan derivation - uzoqlashtirilgan, ajratilgan) atamalari keng qo'llanadi.

Hosilaviy vositalar ko'pincha muddatli shartnomalar deb ataladi, chunki ular o'z shakli bo'yicha shartnoma predmetini kelajakda yetkazib berish haqidagi bitimni ifodalaydi. Bitimlarni amalga oshirishning vaqt shartlari nuqtai nazaridan spot-bozorlar (boshqacha qilib aytganda, kassa yoki naqd pul bozori) va muddatli bozorlarni ajratib ko'rsatish qabul qilingan. Hosila moliyaviy vositalarni tomonlarning majburiyatlarini ijro etish nuqtai

nazaridan ikkita asosiy sinfga ajratish qabul qilingan: standart (boshqaqclia qilib aytganda - oddiy yoki klassik) va ekzotik (nostand art) vositalar. Muddatli bozor iqtisodiyotning endi jadal rivojlanayotgan yosh segmenti hioblanadi. Agar aniq aytadigan bo'lsak, ushbu bozorining kdib chiqishi tadbirkorlikning uzoq o'lmishiga borib taqaladi. 1751- yilda Nyu-York oziq-ovqat birjasida uyushgan muddati i bozoming Hlmklianishi vujudga keldi. Birinchi muddatli birja - Chikago savdo palatasida (SVT) 1848-vil qishloq xo'jalik mahsulotlariga fyuchers shorthorn alar i tuzilgan. Lekin jadal rivojlanish i970*80 yillarga to'g'ri keladi. Shunday qilib, 1972- yil Xalqaro tovar birjasi (IMM), Chikago opsionlar birjasining (CME) bo'limi sifatida tuzildi. 1973-yii Chikago ops ton lar birjasida (CBOE) opsionlar savdosi amalga oshirildi. London fond birjasi qoshida J 978-yiJda London bozorida sotilayotgan opsionlar (I,TOM) bovlimi ochildi. i979-yilda Nyu-York fyuchers birjasi ochildi (NYFE). 1982-yili London xalqaro moliyaviy fyucherlar tashkil etildi (L1FFE). Shu yili Filadelfiya fond birjasida (PHLX) muddatli shartnomalar bo'yicha savdolar amalga oshirildi. Fratsiyada 1985-yilda moliyaviy fyucherslar shartnomalari Biijasi (MAT1F), Yaponiyada esa birinchi shartnomalar 1985-yilda amalga oshirila boshlandi. 1980-yillar muddatli bozoming yangi segmenti - svoplar bozori paydo bo'ldi.

Hosilaviy qimmatli qog'ozlar - bu birlamchi qimmatli qog'oz (aksiya, obligatsiya va h.k.)larning shu bozorda amal qilishi natijasida hosil boigan ikkilamchi qimmatli qog'ozlardir,

Hosilaviy qimmatli qog'ozlar tushunchasi shundayki, ular bo'yicha javobgarlik, qimmatli qog'ozlar bozorida, boshqa qimmatli qog'oz - valyuta, indeks, foiz va tovarlar bilan boiadigan operatsiyalar uning bazisini tashkil etadi. Bunday instrumentlar muddatli bozorda moliyaviy xavf-xatarni sug4irtalashga xizmat qiladi, bu bozorda xavf-xatardan kelib chiqadigan zararlar miqdori milliard dollarlarga teng.

O'zinmg moliyaviy⁷ riskini chekiash uchun opsion shartnomasiga murojaat qilish kerak bo⁴ladi. Opsion shartnomalari yomon holatdan kelib chiqqan holda vo^Aqotish mumkin bo'lgan belgilangan summa havfmi chegaralashga imkon beradi, uning yutug'i esa chegaralanmagan opsion shartnomasi asosida turli xil aktivlar yotishi mumkin. Hozirgi paytda g'arb mamlakatlari tajribasida opsion shartnomalar aksiyalar, indeks lar, foizli qimmatli qog'ozlar, valyuta, fyuchers shartnomalari va tovarJarga tuziladi.

“Hosila viy qimmatli qog'ozlar^v termini “Qimmatli qog'ozlar bozori to^bg'risida”gi Qominning 3-moddasida quyidagicha ta'rif berilgan: “Qimmatli qog'ozlarning hosilalari - o'z egalarining boshqa qimmatli qog'ozlarga nisbatan huquqlarini yoki majburiyatlarini tasdiqlovchi va yuridik shaxslar tomonidan emitentning opsionlari, qimmatli qog'ozlarga doir fyucherslar va boshqa moliyaviy vositalar tarzida chiqariladigan qimmatli qog'ozlar”.

O'zbekistonda hosila qimmatli qog'ozlami chiqarish va ular muomalada bo'iishinmg o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Hosila qimmatli qog'ozlarni chiqarish va ularning muomalada bo'lishi haqidagi Nizomga muvofiq respublika hududida faqat ularning negizida aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlari yotadigan hosila qimmatli qog'ozlar chiqarilishi mumkin. Mazkur hosila qimmatli qog'ozlaming emissiya prospekti davlat ro⁴yxatidan o'tishi va belgilangan tartibda ro'yxatga olish raqamiga ega bo'lishi lozitm. Hosila qimmatli qog'ozlarning emitenti bu HQQni chiqaruvchi va ushbu qimmatli qotozlar egalarinmg oldida ular bo'vie ha o'z nomidan majburiyatga ega boHgan yuridik shaxsdir, Hosila qimmatli qog⁴ozlarni chiqarish to'g'risidagi qaror uni chiqarish vakolatiga ega bo'lgan emitentning boshqaruv idorasi tomonidan qabul qilinadi. Mazkur idoraning o'zi HQQning emissiya prospektini tasdiqlaydi. Agar hosila qimmatli qog'ozlar bazis aktivining qiymati I mln so'mga teng yoki undan ortiq bo'lsa, emissiya prospektini davlat ro4xatidan o⁴tkazish qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvoliqlashtirish va nazorat qilish markazi tomonidan amalga oshiriladi. Qolgan holatlarda HQQ ushbu markazning hududiy mintaqalardagi bo'limlarida davlat ro'yxatiga oliuadi.

Hosila qimmatli qog'ozlar naqd hamda naqdsiz shakllarda chiqarilishi mumkin. Naqdsiz

shaklda chiqarilgan hollarda ular global sertifikat HQQning naqdsiz shaklidagi butun nashrini (yoki bir qismini) tasdiqlovchi va depozitariyda saqlanadigan, shuningdek, bir martalik sertifikat uchun talab etiladigan barcha rekvizitlar, HQQ nashri emissiyasi va muomalasining umumiy shartlari ro'yxatini o'z ichiga olgan hujjat bilan rasmiylashtiriladi. Hosila qimmatli qog'ozlar sinflarga va seriyalarga bo'linishi mumkin.

Sinf - bu uiling negizida bitta bazis aktivi yotadigan bir turdagi hosila qimmatli qog'ozidir. *Seriva* - bu ijro bahosi va amal qilish muddati bir xil bo'lgan bir sinfning hosila qimmatli qog'ozlaridir.

Hosila qimmatli qog'oz bazis aktivining sertifikatsiyasi qimmatli qog'ozning turi, xilasi, toifasi, lining nominal qiymati, bir donasining narxi, miqdori, emitenti, umumiy qiymati haqidagi axborotni va boshqa ayrim ma'lumotlarni o'z ichiga olishi kerak. Hosila qimmatli qog'ozlar oldi-sotdisi muddati ni kechiktirishga; bitim rasmiylashtirilayotgan vaqtda sotuvchining mulki bo'lmagan hosila qimmatli qog'ozlarning sotilishiga, shuningdek, HQQning amal qilish muddati tugayotgan kunda ularning sotilishiga yo'l qo'yilmaydi. Hosila qimmatli qog'ozlar opsiyalar, fyucherslar va varrantlar ko'rinishida chiqarilishi mumkin.

5.2. Forward shartnomalari. Fyuchers shartnomalari va turlari

Banklar tomonidan amalga oshiriladigan muddatli operatsiyalar forward operatsiyalari deb yuritiladi. Muddatli bitim larning keng tarqalgan turlaridan biri forward valyuta bitimidir. Forward valyuta bitimi

- bu voz kechib bo'lmaydigan va bank bilan uning mijozi o'rtasidagi ma'lum miqdordagi kelishilgan valyutani bitim tuzilayotgan vaqtda qayd qilingan ayirboshlash kursida kelajak muddatlarda shartnomaning majburiyatlarining bajarilishidir. Bu vaqt aniq bir sana yoki ikki sana orasini namoyon qiladi.

Forward shartnoma - bu ikki tomon o'rtasidagi bitim bo'lib, unga ko'ra tomonlardan biri bazaviy aktivni kelajakda belgilangan vaqtda belgilangan ijro narxi bo'yicha sotish, ikkinchi tomon esa - shu aktivni xarid qilish majburiyatini o'z zimmasiga oladi. Forward shartnomalar birjadan tashqarida tuziladi va ular tuzilgan paytda kontragentlar biron-bir xarajat qilishi shart emas.

Forward valyuta bitimining o'ziga xos omillari mavjud:

- bu voz kechib bo'lmaydigan va majburiy shartnomadir. Bitim tuzilgandan keyin mijoz bitimdan voz kechishga haqqi yo'q. Mijoz shartnomada ko'rsatilgan chet el valyutasini sotib olishi yoki sotishi shart;
- bitim chet el valyutasidagi aniq bir summani tasbiqlaydi. Mijoz bitimda ko'rsatilgan summadan ko'proq valyutani sotib olishga ham, sotishga ham haqqi yo'q;
- (ITOM) bo'limi ochildi. 1979-yilda Nyu-York fyuchers birjasi ochildi (NYFE). 1982-yili London xalqaro moliyaviy fyucherslar tashkil etildi (L1FFE). Shu yili Filadelfiya fond birjasida (PHLX) muddatli shartnomalar bo'yicha savdolar amalga oshirildi. Fratsiyada 1985-yilda moliyaviy fyucherslar shartnomalari Birjasi (MAT1F), Yaponiyada esa birinchi shartnomalar 1985-yilda amalga oshirila boshlandi. 1980-yillar muddatli bozorning yangi segmenti - svoplar bozori paydo bo'ldi.

Hosilaviy qimmatli qog'ozlar - bu birlamchi qimmatli qog'oz (aksiya, obligatsiya va h.k.)larning shu bozorda amal qilishi natijasida hosil boigan ikkilamchi qimmatli qog'ozlardir.

Hosilaviy qimmatli qog'ozlar tushunchasi shundayki, ular bo'yicha javobgarlik, qimmatli qog'ozlar bozorida, boshqa qimmatli qog'oz - valyuta, indeks, foiz va tovarlar bilan bo'ladigan operatsiyalar uning bazisini tashkil etadi. Bunday instrumentlar muddatli bozorda moliyaviy xavf-xatarni sug'irtalashga xizmat qiladi, bu bozorda xavf-xatardan kelib chiqadigan zararlar miqdori milliard dollarlarga teng.

O'zining moliyaviy riskini cheklash uchun opsiy shartnomasiga murojaat qilish kerak bo'ladi. Opsiya shartnomalari yomon holatdan kelib chiqqan holda voqetotish mumkin

bo'lgan belgilangan summa havfmi chegaralashga imkon beradi, uning yutug'i esa chegaralanmagan opsion shartnomasi asosida turli xil aktivlar yotishi mumkin. Hozirgi paytda g'arb mamlakatlari tajribasida opsion shartnomalar aksiyalar, indeks lar, foizli qimmatli qog'ozlar, valyuta, fyuchers shartnomalari va tovarJarga tuziladi.

“Hosilaviy qimmatli qog'ozlarv termini “Qimmatli qog'ozlar bozori tobg'risida”gi Qominning 3-moddasida quyidagicha ta'rif berilgan: “Qimmatli qog'ozlarning hosilalari - o'z egalarining boshqa qimmatli qog'ozlarga nisbatan huquqlarini yoki majburiyatlarini tasdiqlovchi va yuridik shaxslar tomonidan emitentning opsionlari, qimmatli qog'ozlarga doir fyucherslar va boshqa moliyaviy vositalar tarzida chiqariladigan qimmatli qog'ozlar.

O'zbekistonda hosila qimmatli qog'ozlarni chiqarish va ular muomalada bo'iishinmg o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Hosila qimmatli qog'ozlarni chiqarish va ularning muomalada bo'lishi haqidagi Nizomga muvofiq respublika hududida faqat ularning negizida aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlari yotadigan hosila qimmatli qog'ozlar chiqarilishi mumkin. Mazkur hosila qimmatli qog'ozlarning emissiya prospekti davlat ro'yxatidan o'tishi va belgilangan tartibda ro'yxatga olish raqamiga ega bo'lishi lozim. Hosila qimmatli qog'ozlarning emitenti bu HQQni chiqaruvchi va ushbu qimmatli qog'ozlar egalarinmg oldida ular bo'vie ha o'z nomidan majburiyatga ega bo'lgan yuridik shaxsdir, Hosila qimmatli qog'ozlarni chiqarish to'g'risidagi qaror uni chiqarish vakolatiga ega bo'lgan emitentning boshqaruv idorasi tomonidan qabul qilinadi. Mazkur idoraning o'zi HQQning emissiya prospektini tasdiqlaydi. Agar hosila qimmatli qog'ozlar bazis aktivining qiymati 1 mln so'mga teng yoki undan ortiq bo'lsa, emissiya prospektini davlat ro'yxatidan o'tkazish qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvoliqlashtirish va nazorat qilish markazi tomonidan amalga oshiriladi. Qolgan holatlarda HQQ ushbu markazning hududiy mintaqalardagi bo'limlarida davlat ro'yxatiga oliuadi.

Hosila qimmatli qog'ozlar naqd hamda naqdsiz shakllarda chiqarilishi mumkin. Naqdsiz shaklda chiqarilgan hollarda ular global sertifikat HQQning naqdsiz shaklidagi butun nashrini (yoki bir qismini) tasdiqlovchi va depozitariyda saqlanadigan, shuningdek, bir martalik sertifikat uchun talab etiladigan barcha rekvizitlar, HQQ nashri emissiyasi va muomalasining umumiy shartlari ro'yxatini o'z ichiga olgan hujjat bilan rasmiylashtiriladi. Hosila qimmatli qog'ozlar sinflarga va seriyalarga bo'Minishi mumkin.

Sinf - bu uiling negizida bitta bazis aktivi yotadigan bir turdagi hosila qimmatli qog'ozidir.

Seriva - bu ijro bahosi va amal qilish muddati bir xil bo'lgan bir sin filing hosila qimmatli qog'ozlaridir.

Hosila qimmatli qog'oz bazis aktivining sertifikatsiyasi qimmatli qog'ozning turi, xiJi, toifasi, lining nominal qiymati, bir donasining narxi, miqdori, emitenti, umumiy qiymati haqidagi axborotni va boshqa ayrim ma'fumlarni o'z ichiga olishi kerak. Hosila qimmatli qog'ozlar oldi-sotdisi muddati ni kechiktirishga; bitim rasmiylashtirilayotgan vaqtda sotuvchining mulki bo'lmagan hosila qimmatli qog'ozlarning sotilishiga, shuningdek, HQQning amal qilish muddati tugayotgan kuida ularning sotilishiga yo'l qotyilmaydi.

d) Hosila qimmatli qog'ozlar opsionlar, fyucherslar va varrantlar ko'rinishida chiqarilishi mumkin.

5.2. Forvard shartnomalari. Fyuchihers shartnomalari va turlari

Banklar tomonidan amalga oshiriladigan muddatli operatsiyalar forvard operatsiyalari deb yuritiladi. Muddatli bitim laming keng larqagan turlaridan biri forvard valyuta bitimidir. Foravd valyuta bitimi bu voz kechib bo'lmaydigan va bank bilan uning mijozi o'rtasidagi ma'lum miqdordagi kelishilgan valyutani bitim tuzilayotgan vaqtda qayd qilingan ayirboshlash kursida kelajak muddatlarda shartnomaning majburiyatlarinmg bajarilishidir. Bu vaqt aniq bir sana yoki ikki sana orasini namoyon qiladi.

Forvard shartnoma - bu ikki tomon o'rtasidagi bitim bo'lib, unga ko'ra tomonlardan biri

bazaviy aktivni kelajakda belgilangan vaqtda belgilangan ijro narxi bo'yicha sotish, ikkinchi tomon esa - shu aktivni xarid qilish majburiyatini o'z zimmasiga oladi. Forvard shartnomalar birjadan tashqarida tuziladi va ular tuzilgan paytda kontragentlar biron- bir xarajat qilishi shart emas.

Forvard valyuta bitimining o'ziga xos omillari mavjud:

bu voz kechib bo'lmaydigan va majburiy shartnomadir. Bitim tuzilgandan keyin mijoz bitimdan voz kechishga haqqi yo'q. Mijoz shartnomada ko'rsatilgan chet el valyutasini sotib olishi yoki sotishi shart;

bitim chet el valyutasidagi aniq bir summani tasbki etadi. Mijoz bitimda ko'rsatilgan summadan ko'proq valyutani sotib olishga ham, sotishga ham haqqi yo'q;

Mijoz forvard bitimining bajarilish sanasini uzoqlashtira yoki yaqinlashtira olmaydi.

Agar bank sotish va sotib olish haqida bitim tuzsa, u faqat mijozi bilan kelishmay, balki tashqi valyuta bozori bilan aloqa qiladi. Bu shuni anglatadiki, bank mijozi yoki bir qancha mijozlari bilan tuzgan forvard bitimlari uchun albatta valyuta bozori orqali valyutaning sotib olinishi yoki sotilishini qoplanishni ta'minlashi kerak. Dilerlarning "pozitsiya"si har qanday ma'lum kunning yoki davr oxirida doimo teng holga olib kelishi shart. Bu shuni anglatadiki, sotib olinayotgan va sotilayotgan valyutalar balanslashtiriladi.

Agar mijoz qandaydir sabab bilan bitim shartlarini bajara olmagan holda bank shartlarini bajara olmagan holda bank baribir bozor bilan tuzgan bitimini bajarishi kerak bo'ladi. Shuning uchun bank mijozidan bitimda kelishilgan barcha shartlar bajarilishini talab qilishi shart, mijoz shartlarni bajara olmagan taqdirda bank bitimning muddatini "uzaytiradi" yoki "yopadi".

Forvard valyuta bitimi qat'iy belgilangan yoki opsiyonli bo'ladi.

a) qat'iy belgilangan valyuta bitimi bu kelajakda aniq bir sanada bajarilishi shart bo'lgan bitim.

b) opsiyonli valyuta bitimi bu mijozining xohishiga ko'ra yoki - bitim tuzilgan vaqtdan uning bajarilishigacha bo'lgan davr ichida xohlagan amalga oshiriladi.

Forvard kursi spot kursidan forvard marjasi miqdoriga farq qiladi. Marja mukofot ko'rinishida bo'lishi mumkin, bunda forvard - kurs spot- kursdan yuqori bo'ladi; yoki diskont (chegirma) ko'rinishida bo'lishi mumkin. bunda forvard kurs spot-kursdan past bo'ladi. Asosan forvard valyuta bitimi to'lovlarini sug'urtalashtirish uchun qo'llaniladi.

Barqaror iqtisodiyot va kapitallarning erkin harakati sharoitida forvard bozoridagi narxlar foiz stavkalaridagi farqqa bog'liq. Forvard kursi banklararo kredit bo'yicha foiz stavkalari nisbatirung spot kursga ko'paytmasiga teng.

Bunda:

$$F = S \cdot (1 + R_a \cdot T / 360) / (1 + R_b \cdot T / 360)$$

F - valyuta forvard kursi;

S - valyuta joriy (spot) kursi;

R_a, R_b - banklararo kredit bo'yicha foiz stavkalari;

L - LIBOR stavkasi (banklararo depozit bo'yicha London stavkasi). Muddatli valyuta operatsiyalaridan yana bir bo'lgan moliyaviy fyuchers bitimlari 70-yilda halqaro valyuta bozorida birinchi bor qo'llanilishini o'zidayoq keng tarqaldi. Bu aktivlarni bitim imzolamayotgan paytdagi narxlar bo'yicha biror vaqt o'tishi bilan oldi- sotdisidir.

Forvard operatsiyalaridagi valyuta kursi spot shartnomasi bo'yicha kursdan farqlanadi. U mukofot va chegirma usuli bilan o'rnatiladi. Mukofot forvard kursi spot kursidan ko'pligini bildiradi. Forvard marjasi, ya'ni spot va forvard orasidagi farq jahon kapitali bozoridagi depozitlarning fond stavkalariga bog'liq bo'ladi. Depozit foizi kam davlatlarda valyuta kursi mukofot bilan, depozit foizi katta davlatlarda valyuta kursi chegirma bilan belgilanadi. Kassa va forvard operatsiyalarini muvofiqlashtiruvchi valyuta shartnomalaridan biri swap shartnomasidir. Bu shartnoma ikki valyuta savdo-sotig'ini darhol amalga oshirish sharti (spot) va shu bilan birga unga qarshi muddatli shartnomani tuzishni anglatadi. Masalan,

dollarni markaga spot shartida sotish va shu zahoti uni sotib olish bo'yicha muddatli shartnomani tuzish yoki unga teskari operatsiya dollarni markaga sotib olish spot shartnomasi va uni sotish bo'yicha muddatli shartnomani tuzish kiradi.

Forvard shartnomasi turlaridan biri opsion shartnomasidir. Opsion shartnomasining o'ziga xos xususiyati bu sotib oluvchining valyutani emas. balki uni sotib olish huquqini sotib olishidir. Bunda sotuvchi ma'lum valyutani ma'lum miqdorda sotish yoki sotib olish majburiyatini oladi. Sotib oluvchi esa shu miqdordagi valyutani sotish yoki sotib olish huquqidan foydalanmaslik huquqiga ham ega, U bu uchun sotuvchiga opsion mukofotini to'laydi. Agar sotib oluvchi o'z huquqidan foydalanmasa, u mukofot summasida zarar ko'radi.

Fyucherslar (futures)- kelishilgan miqdordagi qimmatliklarni ma'lum vaqt mobaynida bitim tuzish vaqtida belgilangan narxda yetkazib berish to'g'risidagi shartnomalarni o'zida namoyon qiladi Fyuchers shartnomalari birjalarda sotiladigan qimmatli qog'ozlarga ham, tovarlarga ham taqdim etilishi mumkin.

Fyucherslarning asosiy belgisi - narxining aniqligi va ijro etishning majburiyligidir. Fyucherslar shartnoma bo'yicha sotib olinadigan qimmatlikka egalik qilish huquqining bir qo'ldan boshqa qo'lga zudlik bilan o'tkazilibini nazarda tutmaydi. Fyucherslar yordamida qonun bilan kafolatlangan majburiyat sotib olinadi, bu bitim sifatida rasmiylashtirilishi mumkin. Fyuchersning o'ziga xos belgisi shimdan iboratki, ular mazkur qimmatliklar (sotuvchilarda yoki umuman) ayni vaqtda bormi yoki yo'qmi, undan qat'iy nazar, sotilishi mumkin.

Fyucherslarning opsionlar bilan o'xshash tomoni shundaki, ularning ikkalasi ham fond boyliklarini kelajakda sotib olish imkonini beradi. Farqlarga kelsak, ular quyidagilardan iborat:

1. Fyucherslar oldi-sotdi hujjati sanalmaydi; tyuchers-fond boyliklarini yetkazib berishning qat'iy majburiyatidir.
2. Fyuchers belgilangan muddat tugashi bilan majburiy hisob-kitob- ni talab qiladi.
3. Fyuchers bo'yicha xatar, opsionnikiga qaraganda ancha yuqori, chunki fyuchers xaridori opsion xaridoridan farqli o'laroq, opsion bo'yicha yo'qotilgan mukofotga qaraganda ancha katta summani yo'qotishi mumkin.

Fyuchers shartnomasining shartlari andozalidir. Fyuchers shartnomasining narxi birja kimoshdi savdolarida talabva taklif muvozanatining natijasi sifatida belgilanadi. Fyuchers bitimlari bo'yicha hisob-kitoblar. odatda. fyuchers bilan savdo qiluvchilar (sotuvchilar va xaridorlar)ining hisob- raqamlari ochilgan birjalaniing kliring palatalari orqali amalga oshiriladi.

Hosila qimmatli qog'ozlarning ushbu turi bilan savdo-sotiq qilish opining xususiyatlariga ega. Aksiyalar bilan fyuchers bitimlari fond birjalarida. obligatsiyalar bilan fyuchers operatsiyalari esa, tovar birjalarida amalga oshiriladi.

Aksiyalarning muavyan muddatda narx pasayishi o'yini chog'ida sotilishi aksiyalar bilan tuziladigan eng keng tarqalgan muddatli bitim hisoblanadi. Odatda, bunday holatda qimmatli qog'ozlar qoplashsiz sotiladi, ya'ni sotuvchining qo'lida bo'lmagan qimmatli qog'ozlarni sotish uchun shartnoma tuziladi. Qimmatli qog'ozlarni bunday shartnoma bo'yicha yetkazib berish uchun sarmoyador o'zining brokeridan unga, masalan, mazkur operatsiya bo'yicha yetkazib berishni mo'ljallagan aksiyalar paketi qiymatining faqat 60 foizini bergan holda, yetkazib berilishi lozim bo'lgan qimmatli qog'ozlarni qarzga oladi. So'ngra broker o'zidagi mavjud bo'lgan xuddi shunaqa aksiyalarni sarmoyadorga o'tkazadi yoki unga chetdan sotib olingan xuddi shunday aksiyalarni topshiradi. Bunda broker tomonidan beriladigan kreditning miqdori ushbu mamlakatda qimmatli qog'ozlar bozorini nazorat qiluvchi organ tomonidan belgilangan miqdordan oshmasligi kerak. Mazkur qimmatli qog'ozlar kontragentga yetkazib berilganidan keyin sarmoyador brokerga aksiyalarning xuddi shunday to'plamini yetkazib berishi lozim bo'ladi. Bu shuni anglatadiki bitim bo'yicha o'zining

majburiyatlarini bajarish uchun sarmoyador aksiyalar mazkur paketini kelajakdagi ma'lum sanada sotib olishi kerak bo'ladi.

Ushbu holatda sarmoyador, ta'kidlab o'tilganidek, kursning pasayishiga umid qiladi, bu uni mazkur qimmatli qog'ozlarni yanada past narxda xarid qilish va brokeriga o'tkazishning boshlang'ich narxida yetkazib berish iinkonini beradi.

Agar aksiyalar kursi ko'tarilsa, u holda sarmoyador ushbu aksiyalarni xarid qilish chog'ida to'lashi zarur bo'lgan summa va ularni dastlabki qoplashsiz sotish chog'ida olgan summa o'rtasidagi farq miqdorida zarar ko'radi. Qoplashsiz operatsiyalarning asosiy maqsadi olib-sotariikdan iborat.

O'zbekistonning qonun hujjatlariga ko'ra, fyuchers - bu ma'lum qimmatli qog'ozlar va boshqa muayyan vositalarni shartnomada belgilangan narxda ma'lum kelajak sanada sotib olish yoki sotish uchun so'z maiburiyatni tasdiqlovchi qimmatli qog'oz (shartnoma)dir.

Bazis aktivi birinchi marta muomalaga chiqarilayotgan qimmatli qog'oz bo'lgan fyucherslarni chiqarishga yoki qo'yimaydi. Fyucherslar fyuchers emitentining o'zi tomonidan yoki uchinchi shaxslar tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni xarid qilish yoki sotish majburiyatini tasdiqlaydi. Fyucherslar o'z huquqini amalga oshirishdan bosh tortishni nazarda tutuvchi opsiyonlardan yoki varrantlardan farqli ravishda, ijro etish uchun majburiydir. Fyuchers egasi yoki qimmatli qog'ozlarni yetkazib berishi yoki uni keyingi muomalada bo'lishi uchun kontragentga sotishi lozim.

Fyuchersning majburiy rekvizitlari:

1. Qimmatli qog'ozning nomi
2. Davlat ro'yxatiga olingan sana va raqam.
3. Fyuchersni ro'yxatdan chiqarish sanasi.
4. Fyuchers turi (sotib olish uchun yoki sotish uchun)
5. Fyuchers emitentining nomi, manzili va bank rekvizitlari.
6. Emitentning asis aktivini sotish (xarid qilish) majburiyati.
7. Fyuchersni ijro etish sanasi.
8. Bazis aktivining o'ziga xos xususiyati.
9. Fyuchers emitentining imzosi va muhri.

O'zbekistonda fyucherslar bilan operatsiyalar faqat fond birjalarida amalga oshirilishi mumkin.

5.3. Opsion shartnomalari. Opsionlar turlari

Opsion (nemischa option so'zidan) - bu bitimda ishtirok etayotgan tomonlarning biriga qimmatli qog'ozlar ma'lum bir miqdorini muayyan vaqt mobaynida belgilangan narxda sotib olish yoki kontragentga sotish huquqini beruvchi shartnomadir. Kontragent esa, mukofot evaziga ushbu huquqni amalga oshirish majburiyatini o'z zimmasiga olatdi.

Opsionning o'ziga xos xususiyati shundaki, uning egasi qimmatli qog'ozning o'zini xarid qilmaydi, balki uni sotib olish yoki sotish huquqiga ega bo'ladi. Bunda u o'zining xarid qilish yoki sotish huquqidan foydalanishi yoki bo'lmasa, undan voz kechishi mumkin.

Opsion shartnomasida ikki tomon ishtirok etadi - opsiyon xaridori (egasi) - ma'lum miqdordagi qimmatli qog'ozlarni sotib olish yoki sotish huquqiga ega bo'ladigan shaxs hamda sotuvchi (ustiga yozuvchi) tegisJiJi ravishda ushbu qimmatli qog'ozlarni sotish yoki xarid qilish majburiyatini o'z zimmasiga oluvchi shaxs.

Barcha opsiyonlar ikki xilga bo'linadi. Xarid qilish uchun opsiyon "koll-opcion" (call) va sotish uchun opsiyon - put - opsiyon (rut), Xarid qilish opsiyoni (call) kelajakda hosila qimmatli qog'oz tomonidan belgilangan shartlarda bazis aktivini sotib olish huquqini beradi. Sotish opsiyoni (put) o'z egasi ga kelajakda bazis aktivini hosila qimmatli qog'oz shartlariga muvofiq sotish huquqini beradi.

Opsionlar "Yevropa opsiyonlari" va "amerika opsiyonlari"ga bo'linadi.

Yevropa opsiyoni - bu uning ijro etilishiga faqat kelishilgan bo'lmajak sanada ruxsat etiladigan shartnomadir, Amerika opsiyoni - bu uning ijro etilishiga kelishilgan sanagacha va

kelishilgan bo'Majak sanada istalgan vaqtda ruxsat etiladigan shartnomadir.

Opsionning ijro etilishi bahosi - _asis aktivining opsion shartnomasida kelishilgan narxi. Mukofot - xaridor tomonidan sotuvchiga opsion sertifikatidan ko'chirmaga qarshi to'lanadigan opsion narxi.

Ichki qiymat ~ shartnoma zudlik bilan sotilgan vaziyatda opsion egasi olishi mumkin boigan daromad. U bazis aktivining joriy narxi va shartnomada kelishilgan ijro narxi o'rtasidagi farqning miqdoriga teng. *Tashqi (vaqtinchalik) qiymat* - mukofot hamda opsionning ichki qiymati o'rtasidagi farq, uning hajmi shartnomaning muddatliligiga, kursning barqarorligiga va foiz stavkaiarmmg dinamikasiga bog'liq.

Opsion va fyuchers savdolarining negizida o'ib-sotarlik manfaati, qimmatli qog'ozlar kursining ko'tarilishi yoki pasayishidan pul ishlab olishga intilish yotadi.

Call opsiioni chogidagi kontragentlar o'yinining mexanizmini ko'rib chiqamiz. Ushbu opsion shartlariga ko'ra, opsion egasi qimmatli qog'ozlarni shartnomaga obuna boigan shaxsdan kelishilgan narx bo'yicha sotib olish huquqiga ega. Mazkur huquq ma'lum muddat davomida amal qiladi. Opsionni sotib olish chogida xaridor sotuvchiga mukofot to'laydi. Opsion sotuvchisi (*ustiga yozavchi*) agar aksiyalar egasi ushbu qimmatli qog'ozni sotishni talab qilsa, ularni sotishga majburdir.

O'zbekiston Respublikasining qonunchiligiga muvofiq, opsionlar ular emitentining ilgari chiqarilgan shaxsiy qimmatli qog'ozlarini ham, uchinchi shaxslar qimmatli qog'ozlarini ham xarid qilish yoki sotish huquqini tasdiqlashi mumkin. Bazis aktivi emitentning birinchi marta muomalaga chiqarilayotgan shaxsiy qimmatli qog'ozlaridan iborat boigan opsionlarning chiqarilishiga yoki qo'yilmavdi.

Opsionlar egasining nomi yozilgan va ko'rsatuvchi egalik qiladigan turlarda bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi da opsionlar o'ziga amerikacha xildagi opsiomiing belgilarini jamladi, ya'ni opsion egasi o'zining bazis aktivini xarid qilish yoxud sotish huquqini yo ma'lum bir muddat davomida, yoki aniq bir sanada amalga oshiradi.

Opsionning majburiy rekvizitlari:

1. Nomi: "xarid qilish uchun opsion*" yoki "sotish uchun opsion";
2. Davlat ro'yxatiga olingan sana va raqam;
3. Opsionni ro'yxatdan chiqarish sanasi;
4. Opsion emitentining nomi, manzili va bank rekvizitlari;
5. Emitentning _asis aktivini sotish (xarid qilish opsiioni uchun) yoki sotib olish (sotish opsiioni uchun) majburiyati;
6. Opsionning amal qilish muddati yoki ijro etilish sanasi;
7. Bazis aktivining o'ziga xos xususiyati;
8. Emitentning iinzosi va muhri.

Opsionlar bilan operatsiyalar qimmatli qog'ozlarining birja hamda birjadan tashqari bozorlarida amalga oshirilishi mumkin.

Mavzu: Ipoteka qimmatli qog'ozlar bozori

1. Ipoteka krediti.
2. Ipoteka qimmatli qog'ozlar tasnifi va tavsifi.
3. Respublikamizda va xorijiy mamlakatlarda ipoteka bozorining amaldagi holati.

6.1. Ipoteka krediti

Mamlakatimizda. bozor munosabatlari tizimini har tomonlama rivojlantirish va mustahkamlash uchun yangidan-yangi iqtisodiy- huquqiy vositalar vujudga keltirilmoqda. Xususiyl tadbirkorlik erkin iqtisodiy zona lar, lizing, ipoteka shular jumlasidandir. Xususan, ipotekani mamlakat miqyosida keng qo'llash imkoniyati chegaralanmagan. Ipotekaning mohiyati shundan iboratki, ko'chmas mulk, jumladan, uy. bino va shu kabilarga nisbatan

huquqlarga ega bo'lgan shaxslar ushbu huquqlarini garovga qo'yib, kredit olishlari va ushbu mablag'dau samarali foydalanish orqali o'z inaqsadlariga erishishlan mumkin.

Ipoteka - majburiy at larni kochmas mulk bilan ta'minlashning bir usuli bo'lib, bunda agar garovga qo'yuvchi o'z majburiyatlarini bajarmasa, garovga oluvchi o'z talablarini garovga qo'yilgan kokchmas mulk hisobidan qondirish huquqiga ega bo'ladi. Ipoteka pul majburiyatlari ta'miriotida, shu jumladan, kredit shartnomalari majburiyatlarida ishlatiishi mumkin.

Ipoteka krediti - banktar tomonidan ko'chmas mulk garovi asosida ko'chmas mulkni sotib olish yoki qurish uchun beriladigan uzoq muddatli kredit turidir .

O'tmishda garovga noilojlik, muhtojlikda murojaat qilinadigan ko'ngilsiz chora sifatida qaralgan. Biroq bozor tizimida garov, ayniqsa, ko'chmas mulk garovi - ipoteka ahoiining faol, uddaburon, ishbilarmon qismi uchun vaqtinchalik pul mablag'lariga zarurat sezganda qoilanadigan va keyinchalik ortiqcha zo'riqishlarsiz o'mi to'lib ketadigan samarali tadbir hisoblanadi.

Ipotekani qo'llash uchun eng avvalo fuqaro yoki yuridik shaxsda ko'chmas mulk obyektlari (bino, inshoot, kvartira, korxona, mulkiy inajmua va hokazo)ga nisbatan mulk huqni, vakolatli daviat idorasi tomonidan ajratib berilgan yer uchastkasiga nisbatan meros qilib qoldirikdigan umrbod foydalanish huquqi, fermer xo'jaliklarida esa dehqonchilik uchun ajratilgan yerlarga nisbatan ijara huquqi bo'lishi lozim. Ko'chmas mulklarga nisbatan huquqlar daviat ro'yxatidan o'tkazilgan bo'lishi shart.

Ipoteka turmushning ko'pgina sohalarida, ayniqsa, tadbirkorlikda turli maqsadda kredit olish uchun qo'Mlanadi. Ko'dim as mulk garovi tijorat banklari uchun garovning boshqa turlariga nisbatan ishonchliroq hisoblanadi: uning qiymati katta, bahosining pasayish xavfi kam, aksincha, oshib borishi mumkin, u iste'mol qilinishi yohud yashirib qo'yilishi mumkin emas.

Mamlakatimizda ipotekani keng va oson qo'Mlash uchun barcha shart-sharoitlar: huquqiy asos, zarur infratuzilma - tijorat banklari, baholovchi tashkilotlar, tadbirkorlik tuzilmalari va shu kabilar mavjud. Nizolarni sud orqali hal etish, huquqlarni himoya qilish, kreditlar qaytarilmaganda undiruvni ko'chmas mulkka qaratish mexanizmi ishlab turibdi.

Albatta, har qanday garov kabi ipotekada ham ko'chmas mulk garovi evaziga olingan qarz qaytarilmaganda kreditorlarning talablari ko'chmas mulk hisobidan qanoatjantiriadi. Zohiran, garovga qo'yuvchini cho'chitadigan holat ham shu hisoblanadi.

Biroq maqsadi puxta o'ylangan, barcha imkoniyatlar chamalangan, yetti o'lchab bir kesilgan bo'lsa, bunday xavfsirash uchun asos kam. Albatta, hayotda ko'p hollarda tavakkal qilmasdan iloj bo'la. Shubhasiz, oqilona tavakkal qilish tadbirkorlik va shijoatkorlikning muhim belgisi hisoblanadi. Ko'p hollarda taraflar insofli bo'iganda, ipoteka krediti qaytarilib, kredit oluvchi ko'chmas mulkini saqlagan holda murod- maqsadiga yetadi: tadbirkorning biznes rejasi amalga oshib, katta foyda oladi, oddiy fuqaro bo'lsa uy yoki boshqa boylik egasi bo'lib qoladi.

O'zbekiston Respublikasida ipotekani amalga oshirish tartibi Fuqarolik kodeksi, "Garov to'g'risida", "Ipoteka to'g'risida" qonunlar va boshqa qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi. Fuqarolik kodeksi, "Garov to'g'risidagi", "Ipoteka to'g'risidagi" qonuniarda belgilanishicha, ipoteka ko'chmas mulk (bino, inshootlar, korxonalar, yer uchastkalari va boshqa ko'chmas mulk obyektlari) garovidir.

Tijorat bank lari da ipoteka kreditining shakllanishi va rivojlanishiga O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1994-yil 5-martdagi "Respublikada uy-joy qurilishini rag'batlantirish va rivojlantirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida" PF-744-sonli Farmoni huquqiy asos bo'ldi. Ushbu Farmonning e'lon qilinishi inamlakatimiz tijorat banklarining yakka tartibdagi uy-joy qurilishiga, uni rekonstruksiya qilishga ipoteka kreditining muhim xususiyati uning maqsadli yo'naltirilganligi bo'lib, u nafaqat uy-joy qurish va sotib olish, balki ishlab chiqarish binolarini qurish va sotib olish munosabatlarini rivojlantirishda alohida

o'lin kasb etadi. Bu esa, o'z navbatida, ipoteka kreditini samarali boshqarish zaruriyatini keltirib chiqaradi

XXI asr boshlarida jahon xo'jaligi rivojlatilishining muhim jihati xalqaro fond bozorlarining integratsiyalashuvi va globallashtirishining kuchayib borishidir. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida ipoteka kreditning ahamiyati ortib bormoqda. Dunyo mamlakatlarida ipoteka qimmatli qog'ozlari ipoteka kreditini moliyalashtirishning asosiy manbasi hisoblanadi. Jahon iqtisodiyotida ipotekani moliyalashtirish jarayonining rivojlanishi tufayli turli moliyaviy instrumentlardan foydalangan holda qayta moliyalashtiruvchi mexanizm vujudga keldi.

Yurtimizdagi ipoteka mexanizmi xorijiy mamlakatlardagi ipoteka tizimidan jiddiy farqlanadi, U yerda ipoteka qarz o'lin va tijorat banki o'rtasidagi xususiy munosabatlardir. Ipoteka bo'yicha hosila qimmatbaho qog'ozlar chiqarishga zo'r bergan moliya muassasalari jahon moliyaviy-iqtisodiy inqiroziga sabab bo'lgani hech kimga sir emas. Mamlakatimizda yaratilgan ipoteka mexanizmi esa nafaqat qarz oluvchi va tijorat banki, balki yer uchastkasi ajratib beruvchi va hududning bosh rejasini ishlab chiquvchi mahalliy hokimiyat organlari, qurilish tashkilotlari va ipoteka oluvchi uchun imtiyoz va preferensiyalar beruvchi davlat o'rtasidagi keng ko'lamli ijtimoiy-huquqiy, iqtisodiy-huquqiy munosabatlar tizimidir. Demak, ushbu munosabatlar doirasida ipoteka oluvchi davlatning qo'llab — quvvatlashi va g'amxo'rlikini sezib turadi va tasodifan og'ir ahvolga tushib qolishi istisno etiladi.

Ipoteka krediti oluvchining majburiyat va huquqlari qonunda belgilangan asoslarda va tartibda uning merosxo'rlariga o'tadi. Shuningdek, ipoteka krediti oluvchi va masalan, uning farzandi o'rtasidagi kelishuv hamda bank roziliigi bilan ipoteka krediti oluvchi o'rniga ipoteka shartnomasiga farzandi kirishi mumkin. Demak, ipoteka krediti oluvchi pensiyaga chiqqanda farzandi (tegishli summada barqaror daromadlarga ega bo'lsa) uning huquq va majburiyatlarini qabul qilib, ipoteka krediti oluvchi sifatida rasmiylashtirilishi mumkin. O'zbek oilalaridagi ota-onalar va bolalar o'rtasidagi munosabatlar xarakteridan kelib chiqiladigan bo'lsa, yuqoridagi tartib aviodlar vorisligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida taraqqiyotning "O'zbek modeli" asosida milliy qimmatli qog'ozlar bozori (QQB)ning iqtisodiyotdagi rolini ipoteka qimmatli qog'ozlar segmentini xalqaro tajribani chuqur tahlil qilish asosida shakllantirish yo'li bilan yanada oshirish masalasi turibdi. Shuningdek, ipoteka qimmatli qog'ozlari bozori o'zining beqarorligi, investitsion muhitining o'zgaruvchanligi, yuqori riskliligi va investitsiyalar uchun kuchli raqobatni o'zida aks ettirishi bilan xarakterlanadi. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, ipotekani qayta moliyalashtirishning jahon va O'zbekiston tajribasini tizimli o'rganish asosida mavjud terminologik apparatni rivojlantirish bo'yicha qator tushunchalar mazmuni ochib berildi.

6.2. Ipoteka qimmatli qog'ozlari tasnifi va tavsifi

Ko'chmas mulk garovi ipoteka kreditining muddati davomida amal qiladi va ipoteka bilan ta'minlangan garov qog'ozlarini chiqarishi mumkin. "Ipoteka qimmatli qog'ozlar" tushunchasi shundan dalolat beradiki, ular ipoteka - ko'chmas mulk garovi bilan bog'liq. "Ipoteka" atamasi qadim zamonlarda (eramizdan avvalgi VI asrda Yunonistonda) paydo bo'lgan. Ipoteka qimmatli qog'ozlari — bu, ipoteka kreditlari majburiyatlari yordamida qayta moliyalashtiriladigan uzoq muddatli ipoteka bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlardir. Ipoteka qimmatli qog'ozlari (Mortgage-Backed Securities - MBS)

- bitta yoki bir nechta ipoteka kreditlari bo'yicha majburiyatlar yordamida qayta moliyalashtiriladigan qarz qimmatli qog'ozlari. Foiz to'lovlari va asosiy qarz miqdori bo'yicha to'lovlarni ta'minlovchi kreditlar bo'yicha olingan mablag'lar hisobiga amalga oshiriladi. Mazkur qimmatli qog'ozlarning mohiyatini 6.1-jadvalda ko'rsatilganidek ochib

berish mumkin

6.1-jadval

Ipoteka qimmatli qog'ozlari tasnifi va tavsifi

Uy-joy sertifikati	Uy-joy sertifikati uning birinchi egasi tomonidan muayyan uy- joy maydoni va joyda qurilayotgan yoki qayta qurilayotgan uyda qurish uchun mablag'ajratilganligini tasdiqlovchi emissiyalanmaydigan qimmatli qog'ozdir
Ipoteka obligatsiyalari	Majburiyatlarning bajarilishi ipoteka garov ta'minoti bilan ta'minlanadigan emissiyaviy qimmatli qog'ozdir
Ishtirok etish ipoteka sertifikati	Ipoteka ta'minoti umumiy mulkida o'z egasining ulush huquqini tasdiqlovchi egasi yozilgan emissiyalanmaydigan qimmatli qog'ozdir

Kochmas mulk bozorida ipoteka qimmatli qog'ozlari uy-joy qurilishmi moliyalashtirish va bozor ishtirokchilari (xaridorlar, sotuvchilar, buyurtmachi va pudratchilar va h.k.) o'rtasida hisob- kitoblarni amalga oshirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Kochmas mulkka investitsiya kiritishni moliyalashtirish uchun bunday qimmatli qog'ozlar chiqarishda o'z aksini topgan ipoteka kreditlarini sekyuritizatsiyalashni rivojlantirish ko'chmas mulkka investitsiya kiritishgacha turtki boidi.

Garov hujjatlarining qimmatli qog'ozlar sifatida muotnalada bo'lish xususiyati ular boshqa qimmatli qog'ozlar - ipoteka qoplangan obligatsiyalar emissiyasida ta'minot sifatida foydalanishga imkon beradi.

Ipoteka qoplangan obligatsiya - u bo'yicha majburiyatlar bajarilishi to'liqligicha yoki qisman ipoteka qoplagan garovi bilan ta'minlanadigan obligatsiya.

Ipoteka qoplangan uy-joy obligatsiyalari bunday obligatsiyalar turlaridan biri hisoblanadi. Ipoteka qoplangan uy-joy obligatsiyalari

- tarkibiga faqat uyjoy binolari garovi bilan ta'minlangan huquqlar kiradigan ipoteka qoplangan obligatsiyalar. Ipoteka qoplangan obligatsiyalar garov bilan ta'minlangan obligatsiyalar sifatida ko'rib chiqilishi mumkin, faqat o'ziga xos garov predmeti bilan. Bunday obligatsiyalar ipoteka kreditlarini qayta moliyalashtirish maqsadida chiqariladi. Ipoteka kreditlarini amalga oshiruvchi bank berilgan kreditlarni qoplash (pulni qaytarish) uchun mintazam to'lovlar olinadigan garov hujjatlari (ipoteka qoplagan) to'playdi. Bank bu garov hujjatlari «pul»i ostida o'z nomidan obligatsiyalar chiqarishi mumkin bo'lib, ular bo'yicha asosiy qarz miqdorini to'lash va foiz to'lovlari garov hujjatlari bo'yicha tushumlar hisobidan amalga oshiriladi. Bank, shuningdek, garov hujjatlari «pul»ini boshqa shaxsga (ipoteka agentligiga) berishi mumkin bo'lib, u o'z navbatida, obligatsiyalarni o'z nomidan chiqaradi.

Sekyuritizatsiya - aktivlar bo'yicha qarz munosabatlarini ifodalovchi likvid qimmatli qog'ozlarga transformatsiya va transfer jarayonidir. Yuqorida ko'rsatilgan ipoteka obligatsiyasi ipoteka kreditlari sekyuritizatsiyasi asosida chiqariladigan qimmatli qog'ozlar turkumiga kiradi. Ipoteka kreditlari sekyuritizatsiyasi bozor iqtisodiyotida quyidagi

vazifalarni bajaradi:

- yuridik shaxslarning bo'sh pul mablag'i va aholining jamg'armalarini harakatlantirib ko'chmas mulk bozorining uy-joy sektoriga qo'shishga investitsiyalarni jalb qilish;
- aholida hududlar iqtisodiyoti va ko'chmas mulk bozorining investitsiya jozibadorligini oshirish;
- qimmatli qog'ozlar bozori rivojlanishiga sharoit yaratish;

- yangi moliyaviy instrumentlar shakllanishi hisobiga ko'chmas mulk bozori professional ishtirokchilarini o'z faoliyatlarini amalga oshirishlari uchun qo'shimcha imkoniyatlar bilan ta'minlash;

- ipoteka qimmatli qog'ozlari vositasida tadbirkorlik faolligining axborot-bashorat ta'minotini yaxshi lash.

Yuqoridagilardan kelib chiqib zamonaviy ipoteka, uning qimmatli qog'ozlar bozori instrumentlari o'ziga xosligi bilan iqtisodiyotda alohida o'ringa ega ekanligi sababli, jahon amaliyotidagi ipoteka shakllari va ipoteka qimmatli qog'ozlari bozorlarining rivojlanish model larini tasniflash asosida qiyosiy tahlil etish maqsadga muvofiq. Jahon amaliyotidagi ipoteka bozorlari o'zaro ta'sir etish qonuniyatlari, darajasi va boshqa belgilari farqlanishiga qarab mavjud ipoteka turlarini ikkiga ajratish mumkin: ipotekani to'g'ridan to'g'ri moliyalashtirish va ipotekani qayta moliyalashtirish.

Birinchi shakl dunyoning barcha mamlakatlarida ma'lum darajada qo'llanilayotgan bo'lib, bunda ipotekani kredit asosida moliyalashtirish uchta usulda amalga oshiriladi:

- 1) bank tomonidan ipotekani to'liq kreditlash;
- 2) bo'ljak qarzdorlarning jamg'armalari asosida (kredit resurslarini o'zaro yordam kassasi tamoyili negizida) kreditlash;
- 3) ochiq (erkin kredit bozori narxida) ipoteka kreditini berish asosida moliyalashtirish.

Ipotekani qayta moliyalashtirishni quyidagi usullarda amalga oshirish mumkin:

- birinchi shaklning uchinchi usuli doirasida berilgan ipoteka kreditining tezda qaytuvchanligi va likvidligini ta'minlash maqsadida banklar o'zlarining garov qog'ozlarini ikkilamchi kredit bozorida erkin muomalasini amalga oshirish maqsadida ipoteka kreditlari ikkilamchi bozori operatorlariga sotish yo'li bilan ipotekani qayta moliyalashtirish;
- ipoteka banki yoki maxsus tashkil etilgan moliya-qurilish kompaniyalari tomonidan uy-joy sertifikatlari (obligatsiyalari)ni chiqarish asosida ipotekani qayta moliyalashtirish;
- garov qog'ozlari yordamida ipoteka bilan ta'minlangan obligatsiyalarni chiqarishga asoslangan ipoteka sekyuritizatsiyasi yordamida ipotekani qayta moliyalashtirish.

Yuqorida keltirilgan shakllar tahlili asosida jahondagi mavjud ipoteka bilan bog'liq ipoteka qimmatli qog'ozlari va sekyuritizatsiya bozorini shartli ravishda quyidagi ikkita - bir pog'onali va ikki pog'onali - modelga ajratish mumkin. Shu o'rinda ba'zi mamlakatlarda qo'llanilayotgan qo'shma — ya'ni har ikkala modelni ma'lum darajada qo'llashga asoslangan ularning xossa va imkoniyatlaridan birdek foydalanishga yo'naltirilgan — modelni shartli ravishda alohida ajratib ko'rsatish mumkin. Bunda aytish joizki, bir pog'onali modelda birinchi va ikkinchi shaklning usullari qo'llanilib, sekyuritizatsiya asosida chiqariladigan ipoteka qimmatli qog'ozlari ixtisoslashgan bank tomonidan chiqariladi. Ikki pog'onali modelda ham ikki shakl qo'llanilib, sekyuritizatsiya davlat yoki nodavlat maxsus operatorlar tomonidan amalga oshiriladi. Umuman olganda, ipoteka krediti ikkilamchi bozorining faoliyat yuritishi ipoteka banklari kapitalining likvidligini ta'minlaydi, pul massasini oborotga yo'naltiradi, mamlakat hududlari va iqtisodiyot sohalari bo'yicha kapitalning qayta taqsimlanishiga, moliya bozori va ko'chmas mulk, yer bozorlari integratsiyalashuviga yordam beradi, kreditlar bo'yicha foiz stavkalarini barqarorlashtiradi.

Ikki pog'onali modelning qisqacha mazmuni quyidagicha: birinchi shakl usullari asosida birlamchi bozorda berilgan ipoteka kreditlari ikkinchi shaklning birinchi usuli bo'yicha garov qog'ozlariga aylantirilib, ularning ikkilamchi kredit bozorida erkin muomalasini amalga oshirish maqsadida ipoteka kreditlari ikkilamchi bozorining maxsus tuzilgan

agentliklarga sotish yo'li bilan ipoteka qayta moliyalashtiriladi. Ushbu ikki pog'onali modelni keng qo'llash ipoteka bozorining rivojlangan infratuzilmasi mavjud bo'lishini, davlat tomonidan ma'lum darajada qo'llab - quvatlanishini talab qiladi. Bu model moliya va kredit bozorlaridagi holatga bog'liq bo'lib, bu usul AQShda keng ko'lamda qo'llaniladi.

O'zbekistonda ipoteka bozori instrumental tuzilmasi munosabatlarini ipotekani to'g'ridan to'g'ri moliyalashtirish usulida qo'llaniladigan bank tomonidan uni to'liq kreditlash va ochiq ipoteka krediti berish asosida moliyalashtiriladi. U xorij mamlakatlaridagidek, asosan davlatning ijtimo-iqtisodiy, jumladan, uy-joy qurilishi siyosatlari doirasida taoliyat yuritadi. Bunda iqtisodiyotni kreditlash va ipotekani rivojlantirish uchun kredit tashkilotlari yildan - yilga resurslarini oshirib bormoqda. Ularning ipotekani moliyalashtirish uchun ajratgan kreditlari hajmi yildan yilga ortib bormoqda.

Umuman olganda, ipotekani moliyalashtirishning hajmi va o'sish dinamikasi davlatning ijtimo-iqtisodiy siyosati asosida izchil amalga oshirilayotgan ipotekani rivojlantirish ta'ablariga to'liq javob bera olmayapti. Chunki, davlatning hozirgi davrdagi makroiqtisodiy indikatorlari o'sish tendensiyasiga ega bo'lishiga qaramay, uy xo'jaliklariga uy-joy sotib olish uchun berilgan bank kreditlari hajmining YalMdagi ulushi juda kam (0,049 foiz). Demak, mamlakatimizda ipoteka kreditlarini rivojlantirish uchun tijorat banklarining ipoteka kreditini berishga moliyaviy resurslar jalb qilishlarini rag'batlantirish lozim. Aholiga uy-joy qurilishini moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlashni ta'minlash bokyicha maxsus uzoq muddatli kamida o'n yillik depozit sertifikatlarini muomalaga chiqarish va ipoteka kreditlarini kredit obyekti summasining 20 foizidan kam bo'lmagan miqdordagi depozit sertifikatlariga ega bo'lgan shaxslarga berishni tashkil qilish mumkin.

6.3. Respublikamizda va xorijiy mamlakatlarda ipoteka bozorining amaidagi holati.

Taraqqiy etgan mamlakatlarga, xususan, AQSh, Fransiya, Germaniya va Yaponiyada ipotekali kreditlash borasida boy tajriba to'plangan. Shu sababli, ushbu tajribani o'rganish va undan O'zbekiston Respublikasi amaliyotida foydalanish imkoniyatlariga baho berish muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Ipoteka bozori - bu ipoteka bilan bog'liq boigan aktivlar bozoridir.

AQShda ipoteka kreditlarining garov ta'minotiga yetarli darajada e'tibor bermaslik, past foiz stavkalarida beriladigan ipoteka kreditlari hisobidan uy-joy sotib olishning rag'batlantirishi va doimiy ish joviga ega boigan fuqarolardan ish haqi to'g'risidagi maiumotlarning talab c'jilinmasligipirovard natijada ipoteka inqirozini keltirib chiqardi.

Ipoteka kreditlari bozori (birlamchi ipoteka bozori) garovga pul beruvchilar (kreditorlar) va mulkni garovga qo'yuvchilar (qarzdorlar) birgalikdagi faolryatini qamrab oladi. Birlamchi bozor qatnashchilari sifatida banklar, ipoteka kompaniya!an va ko'chmas mulkni garovi evaziga kredit taqdim etadigan boshqa muassasalar hamda kredit oladigan jismoniy shaxslar ishtirok etadi. Ipotekani uzoq muddatga (10- 30 yil) moliyalashtirgan kreditorlar uchun yangi kreditlar berish (qayta moliyalashtirish) maqsadida resurslar toidirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu masalani hal qilish uchun ikkilamciii ipoteka bozori tashkil etiladi.

Ipoteka qimmatli qog'ozlari bozorida (ikkilamciii ipoteka bozorida) taqdim etilgan ipoteka kreditlari bo'yicha garov hujjatlarini sotish amalga oshiriladi va kreditlarni qayta moliyalashtirish tashkil qilinadi. Dunyoning ko'plab mamlakatlarida ipoteka bozori tashkil qilingan.

Ushbu bozorni tashkil qilishning mavjud sxemalarini yiriklashtirilgan tarzda quyidagi modellarga yaqiniyashtirish mumkin:

- bir pog'onali (airanaviy, Yevropa modeli);
- ikki pog'onali (Amerika modeli);
- ssuda-omonat modeli.

Bir pog'onali ipoteka modeli - bu modelda berilgan ipoteka kreditlarini qayta

moliyalashtirish oddiy bank faoliyatidan - depozitlar oqimi va bank tizimida qayta moliyalashtirishdan ro'yi beradi. Bir pog'onali modelda ipoteka krediti bergan bank mustaqil ravishda, bir tomondan, berilgan ipoteka kreditlari bilan, boshqa tomondan esa - qarzidorlar tomonidan kredit olish uchun garovga qo'yilgan ko'chmas mulk bilan ta'minlangan obligatsiya turidagi qimmatli qog'ozlar chiqaradi. Bu model yana nemis modeli, Yevropa modeli yoki an'anaviy ipoteka modeli deb ham ataladi. Jalb qilingan mablaglar va ipoteka krediti bo'yicha berilgan mablaglar o'rtasidagi vaqt tafovuti, bank uchun kredit riski va foiz riski bunday modelling kamchiliklari hisoblanadi. Yevropada ipotekaga asoslangan obligatsiyalar eng yirik bozori Germaniya bozori hisoblanadi.

Ikki pog'onali ipoteka modeli - berilgan ipoteka kreditlarini qayta moliyalashtirish bu maqsad uchun maxsus tashkil etilgan, ko'chmas mulkka garov hujjatlari bilan ta'minlangan qimmatli qog'ozlar ikkilamchi bozori yordamida amalga oshiriladigan model. Bunday model ko'pincha amerikkacha model, deb ataladi. Ushbu modelning asosida risklarni taqsimlash g'ovasi yotadi. Bank, ipoteka krediti bergach, uni darhol maxsus tashkilot — konduitga (SPV) sotadi. *Konduit* (SPV) - selyuritizatsiya o'tkazish uchun maxsus tashkil etilgan vujud shaxs bo'lib, aktivlar "pul"ni topilaydi va shu "pul" ostida ipoteka qimmatli qog'ozlari chiqaradi, so'ngi ulami bozorda sotadi va originator (bankni) qayta moliyalashtiradi.

Ssuda-omonat modeli - ipoteka kreditlarini qayta moliyalashtirish ipoteka qimmatli qog'ozlari hisobiga amalga oshirilmasdan, o'zaro yordam kassasi tamoyili bo'yicha bo'lgusi qarzidorlar jamg'armalarini jalb qilish hisobiga shakllantiriladigan model.

Xorijiy davlatlarning bank amaliyotida ipoteka kreditlari bo'yicha to'lovlarni amalga oshirishda quyidagi usullardan foydalanilmoqda:

1. Qat'iy belgilangan stavkalarda foiz to'lash. Ushbu usulda tijorat banki tomonidan berilgan ipoteka krediti bo'yicha to'lovlar har oyda amalga oshirib boriladi. Bunda kreditning asosiy qarz summasi va foizi bo'yicha o'rtaliq to'lovlar miqdori kredit shartnomasi muddati mobaynida o'zgarimasdan qoladi.

2. Suzuvchi stavkalarda foiz to'lash. Mazkur usulda foiz me'yori quyidagi shartlarning mavjudligi bilan izohlanadi:

- Ipoteka qimmatli qog'ozlariga investorlar uchun maqbul bo'lgan stavkalarda foiz to'lash;
- ipoteka qimmatli qog'ozlariga qilingan investitsiyalarni qaytarish va ularga hisoblangan foizlarni to'lashni o'z vaqtida amalga oshirishni ta'minlash;
- ipoteka qimmatli qog'ozlariga qilingan investitsiyalarning real qiymatini moliyaviy xatarlar ta'sirida pasayishiga yo'l qo'ymaslik.

Germaniyada ipotekali kreditlashning bir pog'onali tizimi qo'llaniladi va bunda ipoteka krediti Qurilish jamg'arma kassasiga (QJK) mijoz bo'lgan omonatchilargagina beriladi. QJK esa tijorat banklari uchun niablaglar jalb etish funksiyasini va kredit oluvchi uchun jamg'arma hisobraqami funksiyasini bajaradi. Ipoteka krediti oluvchi mijoz ma'lum davr mobaynida QJKda ochilgan depozit hisobraqamiga qat'iy belgilangan summani o'tkazib boradi.

Jamg'arish davri tugagandan so'ng, kvartira sotib olish uchun zarur bo'lgan mablagning yarmiga jamg'argan omonatchi, qolgan yarim mablagni kredit hisobidan oladi va bu mablaglarga o'rtacha bozor stavkasidan past stavkada foiz to'lanadi. Omonatchi tomonidan QJKga berilgan pul mablaglari jamg'arish davri tugatgan undan oldingi omonatchiga kredit qilib beriladi. Qayd etish joizki, QJKda ochilgan depozit hisobraqamidagi pul mablaglariga bozor sezilarli darajada past bo'lgan stavkada foiz to'lanadi.

Mavzu: Xorijiy valyuta bozori

1. Xalqaro valyutalar bozori vujudga kelishiga ob'ektiv zarurat.
2. Valyuta ayirboshlash kurslari va ularni aniqlash.

3. FOREX operatsiyalari. FOREX afzalliklari va kamchiliklari.

1. Xalqaro valyutalar bozori vujudga kelishiga obyektiv zarurat.

Dunyodagi aksariyat mamlakatlar o'zlarining milliy valyutalari mavjud. Masalan: AQSh da AQSh dollari; Yevropa ittifoqida yevro; Brazilyada real; Rossiyada rubl; Xitoyda yuan va boshqalar. Ushbu mamlakatlar orasida amalga oshiriladigan savdo sotiqqlar turli xil valyutalami ayriboshlash (yoki boshqa valyutadagi bank depozitlarini shakllantirish) jarayonlarini o'z ichiga oladi. Agarda Braziliyadagi biror bir firma xorijiy mamlakatdan biror bir malisulot yoki aktivni sotib oladigan bo'lsa, Braziliya reali yoki ushbu valyutadagi bank depoziti boshqa valyutaga ayriboshlanadi.

Valyutalar hamda ma'lum bir valyutada shakl lantirilgan bank depozitlari savdosi xorijiy valyuta bozori (FOREX)da amalga oshiriladi. Xalqaro valyuta bozori yuqorida ta'kidlangamdek turli mamlakatlarning valyutalari oldi sotdisi amalga oshiriladigan bozor hisoblanadi. Dastlab Foreks faqatgma sayohat qiluvchilar yoki savdogarlar tomonidan o'z davlatlaridan boshqa davlatga borganlarida valyutani ayriboshlash uchun ishlatilgan. Hozirgi kunda esa bu ataraa asosan investitsiya kiritib, foyda olish mumkin boigan manba sifatida qaraladi.

Statistik ma'lumotlarga nazar soladigan bo'lsak, foreksda o'z faoliyatini boshlaydigan yangi trevderlarning aksariyat qismi aniqrog'i 90-95 foizi o'z pularmi qanday qilib yo'qotganini tushunmagan holda ushbu bozorni tark etadilar. Bugungi kunda foreks dunyoning eng katta moliyaviy bozori hisoblanib, undagi kiinlik o'rtacha tranzaksiyalar miqdori taxminan 5 trillion AQSh dollarini tashkil etadi (2018-yil yanvar holatiga ko'ra) va bu ko'rsatkich yil sayin oshib bormoqda. Fond birjasidan farqli o'laroq, valyuta bozori tartibga solinmagan bozor hisoblanadi. Har bir tranzaksiya yopiq tarzda bo'lib, tomonlarning kelishuviga ko'ra amalga oshiriladi. Xalqaro valyuta bozori kuniga 24 soat, haftasiga 5,5 kun ishlaydi ya'ni yakshanba kuni 12:00 so'ng jumaga qadar ishlaydi. Foreksda markaziy banklardan tortib individual investorlar kabi bir qator ishtirokchilar valyutalar bo'yicha kelishuvlarni amalga oshiradi. Davlatlar Markaziy banklarining o'z valyuta zaxiralarini qaysi valyutada shakllantirishidan kelib chiqqan hoida Foreksda asosan qaysi valyutalar qatnashishini bilib olish mumkin.

Xorijiy valyuta bozorida amalga oshirilgan tranzaksiyalar valyutalarning ayriboshlash kursini belgilab beradi. Xorijiy valyuta bozorida ikki xil ayriboshlash kurslari tranzaksiyalari mavjud. Predominant tranzaksiyalar, spot tranzaksiyalari deb ham yuritiladi, bunga ko'ra tranzaksiyalar tezda ya'ni ikki kunda amalga oshiriladi. Ikkinchisi esa Forvard tranzaksiyalar bo'lib, bu yerda ayriboshlash kelajakdagi belgilangan muddatda amalga oshiriladi. Spot ayriboshlash kursi spot tranzaksiyalari uchun belgilangan kurs, forvard ayriboshlash kursi forvard tranzaksiyalari uchun ayriboshlash kursi hisoblanadi. Ma'um bir sabablarga ko'ra valyutaning qadri oshishi yoki tushishi mumkin.

Ayriboshlash kurslari qay tartibda belgilanishini yoki o'zgarishini biror bir belgilangan joyga borib kuzatishning imkoni yo'q. Sababi valyutalami ayriboshlash Nyu York, Tokio va shu kabi boshqa birjalarda amalga oshirilmaydi. Aksincha, xalqaro valyuta bozori birjadan tashqari tartibga solingan *over-the-counter* (over-the-counter) hisoblanadi. Ushbu bozorda yuzlab dillerlar (asosan banklar) xorijiy valyutadagi depozitlarni sotish va sotib olishga tayyor turadilar. Ushbu dillerlar asosan kelishuvlarni telefon va kompyuterda amalga oshirishadi. Ushbu bozorning funksiyalari markaziy bank bozor funksiyalaridan farq qilmaydi. E'tibor qaratilishi lozim bo'lgan holat, banklar, kompaniyalar va hukumatning xalqaro valyuta bozorida valyutalami sotib olishi hamda sotishi haqida so'z yuritilganda bu yerda ularning valyutani o'zini sotib olishi nazarda tutilmaydi. Ya'ni bank dollar sotib oldi deyilganda bankning dollarda shakllantirilgan depozitni sotib olganligi nazarda tutiladi.

Odatda xalqaro valyuta bozoridagi tranzaksiyalarning miqdori \$1 miliiondan oshadi.

Xalqaro valyuta bozorida belgilanadigan ayriboshlash kurslari bilan banklar valyuta ayriboshlash shohobchalardagi ayriboshlash kurslarining o'rtasida farq mavjud. Ya'ni banklarda belgilangan kurs valyuta bozoridagi kursdan balandroq boiadi. Sababi bank o'zidagi ayriboshlash kurslarini o'zving siyosatidan kelib chiqqan hoida bam belgilashi mumkin. Misol sifatida O'zbekiston tijorat bankiaridagi ayriboshlash kurslari orasida farqni ko'rsatishimiz mumkin. Foreksda esa asosan yirik hajmdagi tranzaksiyalar amalga oshirilganligi sababli, ayriboshlash kurslari tijorat bankiaridagi kursga nisbatan biroz past boiadi.

Xalqaro valyuta bozorida ayriboshlash kurslarining belgilanishi" ga to'xtalib o'tamiz. Erkin bozorda har qanday aktiv va mahsulot narxining belgilanishi kabi valyutalar bo'yicha ayriboshlash kurslari ham talab va taklifdan kelib chiqqan hoida belgilanadi. Ayriboshlash kurslarining belgilanilishi bo'yicba bir qator nazariyalar mavjud. Birinchi nazariya yagona narx nazariyasi hisoblanadi, Unga ko'ra agarda ikkita mamlakat bir xil turdagi mahsulot ishlab chiqarsa va mahsulotni yetkazib berish (transportirovka) xarajatlari kam boisa hamda savdo to'siqlari mavjud boiraasa, ushbu mahsulot qaysi mamlakatda ishlab chiqarilganidan qat'iy nazar barcha mamlakatlarda narxi bir xil bo'ladi. Tasavvur qilamiz Amerikada ishlab chiqarilgan bir tonna poiatning narxi \$100, shunga o'xshash Yaponiyada ishlab chiqarilgan poiatni bir tonnasining narxi 10 000 ien (Yaponiya pul birligi) deb baholanmoqda. Yagona narx qonuniga amal qiladigan boisak, dollar va ien o'rtasidagi ayriboshlash kursi 100 ien=\$1 (\$0.01=1 ien) boiishi kerak. Bundan kelib chiqadigan boisak, Yaponiyada bir tonna amerika poiatni 10 000 iendan sotilsa, AQShda bir tonna yapon poiatni \$100 dan sotilishi lozim. Agarda ushbu valyutalar orasidagi ayriboshlash kursi 200 ien—\$ 1 boisa, Yaponiya poiatining bir tonnasi AQShda \$50 dan sotiladi ya'ni ushbu narx AQSh poiatidan ikki barobar arzon boiadi, shu bilan bir qatorda AQShda ishlab chiqarilgan poiatning bir tonnasi Yaponiyada 20 000 ien ya'ni Yaponiya poiatidan ikki barobar qimmatga sotiladi.

7.2. Valyuta ayriboshlash kurslari va ularni aniqlash. Xalqaro valyuta bozorida ayriboshlash kurslarini belgilanishi

Valyuta kursining kelib chiqishi mamlakatlar iqtisodiy faoliyatining muhim va ajralmas tarkibiy qismi bo'lgan xalqaro savdoni rivojlantirish bilan bog'liq. Valyuta kursi xalqaro savdoni rivojlanishiga ta'sir ko'rsatish bilan ichki iqtisodiyotga ham ta'sir ko'rsatadi. Bunga sabab valyuta kursi holati bilan mamlakat iqtisodiyotining barcha sohalarining holati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikdir.

Valyuta kursi, asosan kapital va kredit harakatida, tovar va xizmatlar savdosida valyutalarni o'zaro ayriboshlash kabi jarayonlarni amalga oshiradi. Masalan, eksport qiluvchi chet el valyutasidan olgan tushumini o'z milliy valyutasiga aylantiradi, chunki boshqa davlatning valyutasi uning o'z davlatida qonuniy ravishda xarid qilish va to'lash vositasi sifatida amal qila olmaydi. Import qiluvchi chetdan sotib olgan tovarlarni to'lovni amalga oshirish uchun milliy valyutada olgan tushumini chet el valyutasiga almashtiradi. Jahon bozori va milliy bozor narxlarini hamda turli mamlakatlarning milliy va chet el valyutasida ifodalangan qiymat ko'rsatkichlarini taqqoslaydi.

Har qanday valyuta tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri valyuta kursi hisoblanadi. Valyuta kursi bir mamlakat valyutasining boshqa mamlakat valyutasidagi bahosidir.

Valyuta kurslariga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omillar ichidan quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

-milliy daromad va ishlab chiqarish xarajatlari darajasi;

milliy iste'molchilarning real xarid qilish layoqati va mamlakatdagi inflyatsiya darajasi;

- valyutalarga talab va taklifga ta'sir ko'rsatuvchi to'lov balansi holati;

- mamlakatdagi foiz stavkasi darajasi;

- valyutaga jahon bozoridagi ishonch va h. k.

Nazariy jihatdan valyuta kurslarining tebranishini tushuntirish xarid qilish layoqatining paritet (tillli mamlakatlar pul birliklari qiymatining bir-biriga nisbati) nazariyasi yordamida amalga oshiriladi. Bu nazariyaga ko'ra, kurslar nisbatlarini aniqlash uchun ikki mamlakat iste'mol tovarlari "savati" narxlarini taqqoslash talab qilinadi. Masalan, agar O'zbekistonda bunday "savat", aytaylik 120 ming so'm, AQShda esa 100 dollar tursa, 120 mingni 100 ga bo'lib, 1 dollarning narxini hosil qilamiz, bu 1200 so'mga teng. Agar boshqa sharoitlar o'zgarmagani holda mamlakatimizdagi tovarlarning narxi oshsa, dollarining so'mga nisbatan almashuv kursi ham oshadi. Bunday bog'liqlikni quyidagi formula orqali ifodalash mumkin:

- $P = r \times P$ yoki $r = P/P$,

- bu yerda:

- P - mamlakatimizdagi narxlar darajasi;

- P_i - xorijiy mamlakatdagi narxlar darajasi;

- r - valyuta kursi yoki xorijiy valyutaning milliy valyutadagi narxi.

- O'zbekiston Markaziy banki mavsumiy tebranishlarni kamaytirish va oltin-valyuta zaxiralarini ko'paytirishni hisobga olgan holda o'zgaruvchru, valyuta kursi rejimini qo'llab kelmoqda.

- Shuningdek, firma va banklarning chet el valyutasida mavjud bo'lgan davriy qayta babolash va hoshqajarayonlar uchun. Valyuta kursi

- bu hir mamlakat pul birligiuing hoshqa mamlakat/ar put birliklarida .

- yoki xalqaro pul birliklarida ISDR. EKY111 ifodalangan bahosidir. Tashqi jihatdru1 valyuta kursi jahon bozoridagi talab va taklif asosida aniqlangan bir valyutani boshqa bir valyutaga nisbatan hisoblab chiqilgan koeffitsienti sifatida namoyon bo'ladi. Ammo valyuta kursining qiymat asosi valyutani xarid qilish qobiliyatini hisoblanadi. Bu iqtisodiy tushuncha tovar ishlab chiqarishda ishtirok etadi va tovar ishlab chiqaruvchilar bilan jahon bozori o'rtasidagi ishlab chiqarish munosabatlarini ifodalaydi. Qiymat tovar ishlab chiqarish iqtisodiy sharoitlarining harchajihatlarini ifodalaydi. Bir mamlakat pul birligining boshqa mamlakat pul birligiga taqqoslanishi ishlab chiqarish va ayirboshlash jarayonida yuzaga keladigan qiymat munosabatlariga asoslanadi. Ishlab chiqaruvchilar va xaridorlar valyuta kursi yordamida tovar va xizmatlarning milliy narxlarini boshqa davlatlar narxlar bilan solishtiradi. Bunday solishtirish natijasida ishlab chiqarishni mamlakat ichkarisida rivojlantirish yoki chet elga investitsiya qilishni rivojlantirishga asoslan1gru1 foydalilik darajasi yuzaga keladi.

- Valyuta kursi boshqa iqtisodiy tushunchalar bilan uzviy bog'liqdir. Valyuta kursining o'zgarishiga bir qancha omillar ta'sir etadi. Bu omillar iqtisodiy, siyosiy, struktura, huquqiy yoki psixologik xarakterga ega bo'lib, valyuta kursiga to'g'ri yoki teskari ta'sir ko'rsatadi. Valyuta kursiga ta'sir etuvchi omillarni quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin:

- Valyuta kursining dinamikasini bevosita aniqlovchi yoki xalqaro iqtisodiy ayirboslash jarayoni bilan bevosita bog'liq bo'lgan omillar:

- xalqaro ayirboshlashda qatnashuvchi mamlakatlarning yalpi milliy mahsulotining (YaMM) to'lov balansi;

- pulning ichki va tashqi taklifi;

- foiz stavkalari.

- Bu ko'rsatilgan omillarni sabab (uyushgan) sifatida ko'rsatish mumkin.

- (Uyushgan) sabab-omillarning o'zgarishiga ta'sir etuvchi va valyuta kursini o'rnatish mexanizmidagi boshqaruvchi sifatida ta'sir etuvchi omillar,

Iqtisodiy tizimni dinamik tizim tengligidan chiqib ketishi natijasida yuzaga keladigan omillar:

- iqtisodiy tanglikning namoyon bo'lishi;
- davlat byudjeti taqchilligi
- nazoratsiz emissiya;
- inflyatsiya;
- ichki va tashqi baholar o'rtasidagi farq;
- monopol ishlab chiqarish;
- pullarning xorijiy valyuta funksiyasini bajarishi.
- To'liq hajmda to'lov vositasi;
- jamg'arish vositasi;

d) Kapitalning chetga oqib ketishi;

- investitsiyani qisqartirish;
- ishlab chiqarish hajmining pasayishi.
- resurslar aylanmasida qatnashmaslik;
- iste'molchilar foydalarining pasayishi;
- valyuta birjasidagi o'yin;
- tovarlarning "yuvilishi";
- demping baholaridan foydalanish orqali ayrim firmalarning olib borayotgan tashqi savdo faoliyati.

Siyosiy omillar:

- mamlakat pul tizimiga bevosita o'zgarish kirituvchi siyosiy qarorlar;
- boshqaruv tuzilishining barqarorlik darajasi;
- iqtisodiy tizimni boshqarishda ishonchlilik darajasi;
- iqtisodiy va siyosiy struktura vakillarini bir-birini tushuna olish darajasi;
- qonunlarni bajarilish darajasi;
- iqtisodiyotda davlat ulushining miqdori;
- mamlakatdagi siyosiy kuchlar o'rtasidagi kelishmovchiliklar darajasi;
- iqtisodiyotni ko'tarish bo'yicha aniq ishlangan dasturning yo'qligi;
- aholining boshqaruv strukturasiga ishonchlilik darajasi;
- xususiy kapitalning himoyalanganlik darajasi.
- Qonuniy me'yorlarga va amaliyotga mos bolda birjada chet el valyutasining kursini, qimmatli qog'ozlar kursini yoxud tovarlar bahosining o'rnatilishi, qisqacha qilib ayiganda, valyuta kursini o'rnatish kotirovkalash deb ataladi. Jahon amaliyotida kotirovkalashning 2 xil usuli mavjud:
 - to'g'ri kotirovka. Agar xorijiy valyuta birligining bahosi milliy valyutada ko'rsatilsa, ya'ni milliy valyutada xorijiy valyutaning bir birligiga to'g'ri keladigan miqdorda ko'rsatilsa, to'g'ri kotirovka deb ataladi. Masalan, 2006-yilning 30-sentyabrida 1 AQSh dollariga nisbatan o'zbek so'mining kursi 1250.00 so'mni, 1 Rossiya rubliga nisbatan 47.00 so'mni tashkil etdi. Bunday kotirovka hozirgi vaqtda jahondagi ko'pchilik mamlakatlarda qo'llanilib kelinmoqda.
 - egri (teskari) kotirovka. Bunda bir birlik milliy valyutaning xorijiy valyutalardagi miqdori o'rnatiladi, ya'ni bir birlik milliy valyutaning xorijiy valyutadagi bahosi ko'rsatiladi.
- Banklar valyuta operatsiyalarini amalga oshirishda valyutani sotish va sotib olish kursini o'rnatadi. Bu kurslar sotuvchining va xaridorning kursi deb ataladi.
- Sotuvchi kursi - bankning valyutani sotish kursi. Xaridor kursi - bankning valyutani sotib

olish kursi.

Bu kurslar o'rtasidagi farq marja deb ataladi va u xizmat xarajatlal'ini qoplashga va ma'Jum dara_jada foyda olishga sarflanadi.

Valyutaning eng muhim xarakteristikasi uning konvertirlanganligidir.

Konvertirlanganlik darajasiga ko'ra valyuta kursi 3 ga bo'linadi.

- erk.in "suzib" yuruvchi;
- cheklangan darajada "suzib" yuruvchi;
- qayd etilgan valyuta kurslari.

Valyuta kursi tovar bahosi kabi shu guruhlariga bo'linadi.

- Erkin "suzib" yuruvchi valyuta kursi ma'lum valyutaga bo'lgan bozor talabi va taklifi ta'sirida o'zgarib turishi mumkin. Masalan, AQSh dollari, Yaponiya ienasi, Angliya funt sterlingi. Shu bois, bu valyutalar jahon valyuta ayirboshlashida keng ishtirok etadi.
- Cheklangan darajada "suzib" yuruvchi valyuta kurslarining o'zgarishi ayrim valyutalar yoki bir guruh valyutalar (valyuta savati) kursi o'zgarishiga bog'liq. Misol uchun "Uchinchi dunyo"ning ko'pchilik mamlakatlari o'z valyutalarini AQSh dollariga, Yevropa mamlakatlarning YEVRoga va boshqa xorijiy valyutalarga bog'laydilar. Sobiq sotsialistik mamlakatlar valyuta kurslarini valyuta savatiga nisbatan hisoblaydilar. EKYu ham xuddi shunday tartibda hisoblanadi. Cheklangan darajada "suzib" yuruvchi valyuta kurslari kititilgan mamlakatlar o'z valyutalarining tebranish chegarasini o'zlari hamkorlik qilayotgan mamlakatlar bilan kelishib oladilar.
- Qayd etilgan valyuta Aurt,i - bu xorijiy valyutada ifodalangan milliy pul birligining davlat tomonidan rasmiy o'rnatilgan bahosi bo'lib, unga valyuta bozorlaridagi talab va taklifning o'zgarishi ta'sir qilmaydi.
- Hozirgi vaqtda qayd etilgan valyuta kursi kam rivojlangan mamlakatlarda yoki iqtisodiyoti tashqi bozorga yetarli darajada kirib bonnagan mamlakatlarda ulaming mOliya tizimini va milliy ishlab chiqarishini kuchli xorijiy raqobatchilaridan himoya qilish va quvvatlash maqsadida qo'llaniladi. Barcha mamlakatlar ma'lum muddatda o'z valyutalari kurslari to'g'risidagi axborotni e'lon qilib boradilar. Masalan, O'zbekiston Respublikasi valyuta birjasi ish yakunlad matbuotda, televideniada e'lon qilib boriladi. Blillda nominal valyuta kursi belgilanadi. Lekin kuchayib borayotgan inflyatsiya jahon bozorida milliy mahsulotga bo'lgan talabni, uni raqobatbardoshligini aniqlashda milliy va xorijiy tovarlar baholari o'rtasidagi nisbatini ham bilish kerak bo'ladi. Ya'ni milliy valyutaning real almashtirish kursini hisoblab chiqish kerak. Real valyuta kursini hisoblashni O'zbekiston va Rossiyada ishlab chiqariladigan gazlama misolida ko'rsatish mumkin. Masalan, I m. gazlam,ming bahosi respublikamizda 1000 so'm, Rossiyada 35 rubl!. Valyutalaming amaldagi nisbati I Rossiya rubli = 35 so'm yoki 1 so'm = 0,032 Rossiya rubli bo'lganda, 1 m. o'zbek gazlamasining bahosi Rossiya rublida $0,032 \cdot 1000 = 32$ rubl turadi.

3. FOREX operatsiyalari

- Har bir kishi o'z hayotida ehtiyojlarining katta qismini qanoatlantirishga qodir ish haqi olishga intilishi sir emas. Yaxshi daromad - farovonlik va barqarorlikning kafolatidir. Axborot texnologiyalari va global tarmoqqa hamma kirishi vaqtida millionlab odmlar pul topishning va shaxsiy kapitalini xalqaro valyuta Foreks bozori ichida valy11ta kurslarining farqida savdo qilish hisobiga shaxsiy kapitalni o'ttirishniug cheksiz imkoniyatlariga ega. 80-yillarda va hatto 90-yillarda ham birjalardagi "masofadan" savdo qilish telefon qo'ng'iroqlari yordamida amalga oshirilardi. Hozir treyderlar savdoni lutemet orqali amalga oshirishlari va uyidan chiqmasdanoq juda ko'p pul ishlab olishlari mumkin.
- Foreks - global birja shaklida tashkil etilgan xalqaro valyuta bozoridir, unda faqat banklar,

korporatsiyalar va brokerlik kompaniyalarigina emas, balki istagan xohlovchi kishi valyutani sotib olishi/sotishi mumkin. Har bir treyder o'z kompyuteriga brokerning serveri bilan biriktiruvchi terminal o'rnatib, bu terminal orqali u savdo qiladi va mazkur dastur yordamida valyutani sotib olish va sotish to'g'risida buyruqlar beradi.

- foreksning afzalliklari pul topishga manfaatdor bo'lgan mutloq har bir kishi xaqaro Foreks onlayn valyuta bozorida asosiy ishdan ajralmagan holda savdo qilishi mumkin. Faqat Foreks bozori yakshanba

va bayram kunlarida boshqa kunlar sutkasiga 24 soat ishlaydi. Barqaror va sezilarli daromad olish uchun Siz 2-3 soat bo'sh vaqtigingizni ajratib olishingiz kerak.

- Boshqa moliya bozorlari orasida foreks daromadning yuqori darajada ekanligi bilan ajralib turadi: kun davomida depozitni 10 barobar o'ttirish mumkin. Agar siz o'zingizni omadli deb ham va valyuta treydingi professional deb hisoblamasangiz ham siz uchun Foreksga investitsiya kiritish inflyatsiya natijasida qadrini yo'qotadigan barcha hisob-varag'ini ochishdan ko'ra ancha foydali qaror bo'ladi. Ma'lum bir xatolik foiziga ega bozor tahlili valyuta bozoridagi o'zgarishlarni oklindan bilishga va mablag'larni kerakli yo'nalishga qaratishga imkon beradi. Siz o'z ixtiyoringizda 1 dollar yoki 1 000 dollarga ega bo'lib, internet tannog'ida pul ishlab topishingiz mumkin. Bundan tashqari, bitimlar bir zumda amalga oshiriladi. Operatsiyalarni ma'lum vaqtga to'xtatib turish yoki istagan paytda hisob-varag'ini yopish mumkin, shuningdek, shaxsiy kompyuterdan, no'tibukdai yoki mobil telefondan Internetga kirishdan foydalanib, yer sharining istagan nuqtasida savdoni boshqarish mumkin.
- Ayni paytda eng qulay va ommabop terminal MetaTreyder hisoblanadi. Katta miqdordagi operatsiyalarning mavjudligi tufayli yangi ishga tushgan kishiga MetaTreyderda ishlash oson emasdek tuyuladi, biroq bu aldamchi taassurot. Mazkur dastur faqat intuitiv tarzda tushunarli, ishonchli va qulay bo'libgina qolmay, balki mutlaqo bepuldir. Foreksda savdo qilish va pul ishlash uchun siz terminalning bir necha operatsiyasinigina bilishingiz kifoya.
- Zamonaviy texnologiyalar uzluksiz rivojlanmoqda, shuning uchun dasturiy ta'minot ham o'zgarmoqda. MetaTreyder tenninali o'z foydalanuvchilariga Foreksda faqat qo'lida emas, balki avtomatik tarzda savdo qilish imkonini beradi. Ko'pchilik professional investorlarda savdo qilishning xususiy strategiyasi mavjud bo'lib, u quyidagicha keltiriladi:
- signal kelsa - sotasiz;
- boshqa signal keldimi - xarid qilasiz.
- Hozir bunday mexanik ishni avtomatlashtirishlan dastur-mexanik savdo roboti to'la bajarishi mumkin. Masalan, treyderda ma'lum bir samarali strategiya bor va u uni to'la avtomatlashtirmoqchi. Muallif- dasturchi dastur yozadi, bu dastur treyder o'rniga shartlashtirilgan strategiya doirasida uning barcha harakatlarini bajaradi. Treyderlarning katta qismi dasturi dasturlashtirish tilida mustaqil yaratadi. Hosil qilingan dastur "ekspert", "maslahatchi" yoki "avtomatik savdo tizimi" deb ataladi. Maslahatchi Foreksda insonning aralashuvisiz savdo qilishi mumkin.
- Haqiqiy savdo hisob-varag'i ochilgandan so'ng bunday savol tug'iladi: "Foreksda valyuta kurslarining farqida chayqovchilik harakatlarining barcha chalkash-chulkashliklari to'g'risida bilmasdan turib qanday qilib pul ishlash mumkin?". Umuman va yaxlit holda Foreks bozorida savdo qilish mutlaqo oson. Agar siz kotirovkalarning harakati yo'nalishini oddiygina oldindan seza olsangiz Sizning savdoingiz muvaffaqiyatli va daromadli bo'ladi. Agar Siz yevroning qiymati pasayayotganini sezsangiz, Siz darhol EUR/USO valyula juftligida dollarni sotib olasiz. Ya'ni Siz SELL pozitsiyasini ochasiz (bunda Siz yevroni sotasiz) va foyda olasiz, agar Sizning sezgilaringiz aldagan bo'lsa, mablag'ingizni bir qismini yo'qotasiz. Sezgiga qarab savdo qilish ko'pincha foyda keltirsa ham sizni professional treyder qilib yetishtirmaydi. Lekin uning yordamida Foreksda ma'lum darajada pul ishlab olishingiz mumkin. Professional treyderlar ishlash vaqtida turli xil vositalar

to'plamlaridan foydalanadilar: OAVlaridagi axborotdan tortib (fundamental tahlil asoslari) to'juda ko'p miqdordagi indikatorlar, maslahatchilar va ekspertlargacha. Har kuni bir treyder taxminan trillion dollar bilan yuzma-yuz keladi, ularning ma'lum bir qismi unga tegishli bo'lishi mumkun.

- Foreksda valyutalar ayriboshlash orqali foyda ko'riladi, ya'ni tilarning ayriboshlash kurslari orasidagi farqni to'g'ri taxmin qila oladigan investorlar bu vaziyatda yetarlicha foyda ko'rishlari mumkin. Bir qarashda foreksda daromad ko'rishdan osonroq ishning o'zi yo'qdek tuyulsada, buning uclum yetarlicha tahlil qila olish qobiliyatiga ega bo'lish talab etiladi. Foreksda treyder o'zi uchun valyutalar juftligini tanlab olishi zarur. Misol uchun, yevro va AQSh dollari, shunda ularniug valyuta juftligining foreksdagi ko'rinishi EUR/USO bo'ladi. Foreksda daromad ol ,sh uchun ushbu valyutalardan b,rini arzonga sotib olish va yuqor,roq kursda sotish yoki yuqoriroq kursda sotib, keyin arzon kursda sotib olish talab etiladL Agarda treyder narxning harakatlanish yo'nalishini to'g'ri tahlil qilib an,qalay olsa, unda u daromad ko'radi, aks holda u o'z mablag'ining bir qismini yo'qotadi. Shu tarzda treyder nafaqat valyuta kursining oshishidan, balki pasayishidan ham daromad olishi mumkin. Haqiqiy savdo hisob-varag'i ochilgandan so'ng savol tug'iladi: "Foreksda valyuta kurslarining farqida spekulyatsiya harakatlarining barcha turlari to'g'risida bilmasdan turib qanday qilib pul ishlash mumkin?". Umuman va yaxlit holda Foreks bozorida savdo qilish mutlaqo oson. Agar treyder kotirovkalarning harakati yo'nalishini oddiygina oldindan tahlil qilish orqali yoki taxmin qilish orqali aniqlay olsa. unda ,ming savdosi muvaffaqiyatli va daromadli bo'ladi. Agar treyder yevroning qiymati pasayayotganini sezsa, u darhol EUR/USD valyuta juftligida dollarni sotib olishi lozim ya'ni treyder SELL pozitsiyasini ochadi (bunda u yevroni sotadi) va foyda oladi, agar uning taxmini o'zini oqlamasa, mablag'ining bir qismini yo'qotadi.
- Foreks dunyodagi eng yirik bozor bo'lishiga qaramadan ,ming bir qator afzallik va kamchiliklari mavjud. Foreks bozorining afzalliklari orasida eng muhimlari xususida to'xtalib o'tamiz:
- barqarorlik, chunki Foreks indeksining tt1shib ketishidan va bozordagi yagona tovar bo'lgan val}utaning o'ziga xosligi tufayli moliyaviy inqirozga uchrashdan himoyalangan:
- tovarning likl•idligi. Valyutani to'la hajmda va kerakli qiymatda sotilishida muammolar yuzaga kelmaydi, chunki xalqaro Foreks bozorida xaridorlar juda ko'p:
- kunu - tun fovdalunish imkoninig maviudligi. Istagan payt va internetga kirish mumkin bo'lgan istaganjoyda bitim tuzish mumkin;
- o'zgaruvchanlik ancha past tlaraiada. Vaiyuta narxlarining har kunlik o'zgarishlari 1%dan oshmaydi;
- birinchi badal unclu, klltta emus. Hatto hir dollar bilan ham Foreksda ish boshlash mumkin:
- bozorga yangi kirganlar va boshqalar uchun DEMO hisoblarng' ini ochish mumkinligi.
- Foreks bozorining ayrim kamchiliklari:
- savdo intizomi darajasi uncha yuqori emas. Yo'qotishlarni treyderning o'zidan boshqa hech kim nazorat qilmaydi;
- bitim hajmlarini noto'g'ri tahlash tufayli mablag' yo'qotish ehtimoli mavjud.
- Diplomli moliyachi va tahlilchi bo'lish shart emas, balki valyuta birjalarida savdo qilish mexanizmini o'rganish uchun mantiqiy fikrlash va biroz sabr qilish yetarlidir. Foreks bozorining afzalliklaridan biri kompaniyaning kredit yelkasi hisoblanadL uning yordamida hisob- varag'idagi ozgina mablag' 100, 200 yoki 600 maria ortishi mumkin

Mavzu: Xalqaro qimmatli qogozlar bozori

1. Xalqaro qimmatli qogozlar iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.

2. Depozitar tilxatlar. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.

9.1. Xalqaro qimmatli qog'ozlar iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.

Xalqaro qimmatli qog'ozlar turlari

Xalqaro fond bozori qimmatli qog'ozlar bilan operatsiyalar majmuasi bo'lib, uni amalga oshirish milliy kapitalni bir mamlakatdan boshqasiga o'tkazishdir. Xalqaro fond borori ikki segmentdan iborat:

Birinchisi, davlat va korporativ darajada paydo bo'lgan mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni rasmiylashtirish uchun chiqarilgan qimmatli qog'ozlar bilan ifodalanadi. Bu shuningdek, xalqaro tashkilotlarning moliyaviy tashkilotlari (BMT, Yevropa Ittifoqi va boshqalar) tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni o'z ichiga oladi;

Ikkinchisi, xalqaro bozorlarda kapitalni oshirish uchun chiqarilgan qimmatli qog'ozlardir. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozorlarida tranzaksiyalar yevrobondlar, yevroaksiyalar, yevrotijorat qimmatli qog'ozlar kabi qimmatli qog'ozlar bilan olib boriladi. Ushbu bozorning asosiy savdo markazlari Nyu-York, London, Tokio, Parij, Frankfurtda, ya'ni asosiy jahon moliya markazlarida joylashgan. Xalqaro moliya bozorini tartibga solish Xalqaro fond bozorlari ishtirokchilari assotsiatsiyasida birlashtirilgan a'zolari tomonidan amalga oshiriladi. Tashkilotning shtab-kvartirasi Shveytsariya joylashgan, lekin ko'pgina ish Londonda amalga oshiriladi.

Xalqaro bozorlarda operatsiyalarning umumiy standartlarini muvofiqlashtirish va rivojlantirish IFFB - Xalqaro fond birjalari federatsiyasi tomonidan 1961-yilda tashkil etilgan.

Qimmatli qog'ozlar xalqaro fond bozorlarida savdoga qo'yilgan nominal qiymati AQSh dollari, funt sterling, yevro va emitentning mamlakat valyutasiga begona bo'lgan boshqa erkin konvertatsiya qilinadigan valyutada ifodalangan. Iqtisodiyotga aloqador har bir treyder yoki shaxs erta yoki kech "xalqaro qimmatli qog'ozlar" atamasiga duch keladi. Bugungi kunda bu atama odatda bir vaqtning o'zida barcha mamlakatlarda tarqatiladigan xalqaro qimmatli qog'ozlar deb tushuniladi. Shuni ta'kidlash kerakki, xalqaro qog'ozlarning eng katta hajmi Yevropada joylashtirilgan. So'nggi ma'lumotlarga ko'ra, ushbu bozor nlushi xalqaro qimmatli qog'ozlarning umumiy aylanmasining 3/4 qismidan ko'proqdir. Xalqaro qimmatli qog'ozlar - turli mamlakatlarda bir vaqtning o'zida muomalada bo'lgan qimmatli qog'ozlardir. Xalqaro qimmatli qog'ozlar (yevrovalyutalar, yevrobondlar) qimmatli qog'ozlar bozorida chiqarilgan mamlakatdan tashqarida joylashtirilgan qimmatli qog'ozlardir.

Bu holatda "yevro ning prefiksi - bu konvensiya, chunki xalqaro qimmatli qog'ozlar birinchi marta Yevropada paydo bo'lgan va u yerda ushbu moliyaviy vositalarning va uning infratuzilmalari rivojlangan bozor joylashgan. Yevroobligatsiyalar yoki yevrobondlar (ingliz tilidan bond-obligatsiya) bir nechta xonJty mamlakatlar bozorlarigR joylashtirish uchw1 mamlakatning korxonalari, hududlari yoki davlat tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar sifatida tushunilishi kerak. Yevrobondlar uzoq muddatga chiqariladi - 3-7 dan 15, 30 va 40 yilgacha.

Yevroobligatsiyalar joriy daromadni to'lash usuliga ko'ra qattiq foiz stavkasi, o'zgaruvchan, diskont usulida va indeksli foiz bilan bo'lishi mumkin. Bunga qo'shimcha ravishda yevroobligatsiyalar o'sba emitentning ak.siya va obligatsiyasining boshqa turiga konvertatsiya qilinishi mumkin. Yevrobondlar uzoq rnuddatli kreditlashda ishlatiladi. Ular ichki bozorda davlat va kompaniyalar tomonidan chiqarilgan obligatsiyalarga juda o'xshash. Yevronotalar xorijiy valyutada ak.siyadorlik jamiyatlari tomonidan berilgan qarz rnajburiyatlari hisoblanadi. Yevronotalar 3-6 oy muddatga chiqariladi, lekin ko'pincha xorijiy tijorat banklari ulami

emitentdan bir necha yillar davornida sotib olishni o'z zirnralariga olishadi, shuning uchun ular faqatgina qisqa muddatli. Yevronotalar bo'yicha daromad LIBOR stavkasiga asoslangan. Yevroobligatsiyalarni global moliya bozoriga joylashtirish richun emitentga yetakchi reyting agentliklarining kredit reytingini olliiliari kerak bo'ladi.

Chet el obligatsiyalari - deganda ernitenti mamlakat tashqarisida joylashgan 'va u tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlarga aytiladi.

Uning qiymati mamlakatda muomalada bo'lgan put birligida ifodalanadi. Masalan, Meksika hukumati qaytarilish muddati 1997- yilgacha bo'lgan 8%1i foiz stavkasi bilan nominali AQSh dollarida bo'lgan obligatsiya chiqardi. Wall Streetjurnalining kotirovkalar bo'limi savdo hajmining kam bo'lishiga qaramasdan New York Exchange Bonds nomi ostida chet el obligatsiyalari ba'zilarining ro'yxati keltirib o'tilardi. Amerikaning ichki bozorida AQSh dollari nominalida chiqarilgan chet el obligatsiyalari Yanke deb yuritaladi. Yaponiyada norezidentlar ishlab chiqargan obligatsiyalar esa Samuray- deb nomlanadi. Emissiya qiladigan davlat o'matgan qonun--qoidalarga chet el obligatsiyalarini chiqaradigan emitent rioya qilishi zarur. Bu vazifalaming murakkab yoki osonligi mamlakatning o'ziga ham bog'liq bo'lishi mumkin. Chet el obligatsiyalarini ishlab chiqarishning asosiy afzalligi bu valyuta kursining tebranisbi baqida tasbvis qilmasdan obligatsiyalar portfeli bo'yicha xalqaro diversifikatsiya xavfmi oldini olgan holda obligatsiyalar isblab cbiqarish hisoblanadi. Masalan, Amerikalik investor nominali ienada bo'lgan Toyota kompaniyasining obligatsiyalarini sotib olishi mumkin. Lekin uni har doim iena kursining dollarga nisbati tashvishga solisbi xavotiri ham yo'q emas. Gap shundaki, asosiy qarz va kupon foizi to'lovlari Yaponiya pul birligi ienada chiqariladi. Keyinchalik bu jarayonlar joriy kurs bo'yicha dollarga konvertatsiya qilinishi kerak. Investor Toyota kompaniyasining nominali AQSh dollarida ko'rsatilgan obligatsiyalami sotib olib, valyuta kursi haqida xavotir olmasa ham bo'ladi.

Yevroobligatsiyalar. Qimmatli qog'ozlar oldi - sotdisi bilan shug'ullanuvchi investorlar fond aktivlarini boshqa davlatga sotish foydaliroq degan qarorga kelishgan, Yevroobligatsiya keng manoda nominali bir mamlakat valyutasida bo'lgan boshqa mamlakatda ishlab cbiqarilgan obligatsiyalar tushuniladi. Shu sababli nominali ienada (AQSh dollarida) bo'lgan Amerika korxonasi tomonidan ishlab chiqariladigan va Germaniyada sotiladigan obligatsiyalar yevroobligatsiyalar sirasiga kiradi. Yevroobligatsiyalardan soliq ciluimaydi. Bu esa emitentga barn, xaridorga ham foydalidir. Masalan, Amerika korporatsiyasining boshqa mamlakatdagi filiali obligatsiya chiqaradi.

Buning uchun korxonadan soliq ushlanmaydi. Agar soliq mavjud bo'lsa, bu obligatsiya xaridoridan olinadi. Bu ham qaysi mamlakat rezidentligiga bog'liq. Norezidentlar tomonidan o'sba valyutada ko'rsatilgan va ishlab cbiqarilgan yevroobligatsiyalarga qo'yilgan soliq stavkalari rezidentlar tomonidan isblab cblqarilgan yevro- obligatsiyalarga ko'ra soliq stavkasi nisbatan pastroq bo'ladi.

Yevrodollar. Xalqaro moliya tizimida Amerika banklari tomonidan cbiqarilgan SD asosan Britaniya banklari tomonidan katta miqdorda AQSh doUari hisobida chiqarilib Yevrodollar depozit sertifikati deyiladi. Boshqa mamlakatdagi bankga investitsiya uchun AQSh dollaridagi muddatli qo'yilgan yevrodollar depozitlari yaroqli deyiladi. Yevro depozit sertifikati va yevrodollar depoziti o'rtasida quyidagi farqlar mavjud bo'lib, ulardan biri ikkinchisiga nisbatan oldi - sotdi uchun muomalada erkin foydalaniladi. Bu ikkita pul birligiga bo'lgan talab va taklif holati Amerika qimrnatli qog'ozlar va pul bozoridagi bolatdan farq qilishi mumkin. Chunki Amerika hukumati va boshqa boshqaruv organlari tomonidan o'matilgan cheklovlar mavjudligi bunga sabab bo'la oladi. Yevrodollar depoziti va depozit sertifikatlariga qo'yilgan yagona foiz

stavkalari muvozanat holatida bo'ladi. Bu esa ichki bozordagi foiz stavkalari darajasidan unchalik farq qilmaydi. Depozit sertifikatini Amerika bankidan chiqarilgan dollardan asosiy farqi shundan iboratki, u federal depozit sug'urta korporatsiyasi tomonidan sug'urtalanmagan bo'ladi.

Yevroaksiyalar - xalqaro fond bozorida yangi emissiya qilingan oddiy va imtiyozli aksiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar, shuningdek, ikkilamchi maxsus obuna orqali va yopiq investitsiya fondlari yordamida amalga oshiriladi.

Xalqaro qarz qimmatli qog'ozlar xalqaro fond bozorida kapitalni jalb etishning va operatsiyalarning asosini (qariyb 90-95%ni) tashkil etadi. Ularning tarkibida xalqaro obligatsiyalar va notalarni, turli kompaniyalar (korporativ), moliyaviy institutlar va davlatlarning xalqaro q qillrnatU qog'ozlarini alohida ajratib ko'rsatish mumkin. Oxirgi o'n yillikda ularning hajmi 2 barobardan ko'proqqa oshdi; chunonchi, xalqaro qarz qimmatli qog'ozlari 2004-yildagi 11,5 trln AQSh dollaridan 2014-yilga kelib qariyb 21,8 trln AQSh dollariga yetgan va 2009-yildan boshlab hozirgacha ularning hajmining o'sishi moliyaviy inqiroz natijasida sekinlashgan. Chet el obligatsiyalari va yevroobligatsiyalar ko'rinishida qarz qimmatli qog'ozlari xalqaro qimmatli qog'ozlarning asosiy shakllaridan biridir.

2. Depozitar tilxatlar. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi

Bizga ma'lumki, depozitar tilxatlarning eng ko'p tarqalgan shakli bu Amerika depozitar tilxatlar (ADT) va global depozitar tilxatlar (GDT)dir. Tadqiqotlarimimiz ko'rsatishicha, mamlakatimizda aksiyalar emissiyasi orqali xorijiy kapitalni jalb qilish mexanizmlaridan amaliyotda keng foydalanilmayapti, shuningdek, o'tgan asrning oxirgi yillaridan boshlab bu borada olib borilayotgan turli iqtisodiy islohotlar nihoyasiga yetgani yo'q. Mazkur holat mamlakatimiz fond bozori taraqqiyotiga, real ishlab chiqarish korxonalariga xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilishga va moliyaviy institutlar tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning takomillashuviga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsatmoqda.

Jahon mamlakatlari tajribalariga asoslanib, mamlakatimiz fond bozori emitentlarining aksiyalari11i rivojlangan davlatlar fond bozorlariga joylashtirishning asosiy usullaridan biri sifatida DTlarni muomalaga chiqarishni alohida ajratib ko'rsatish mumkin. Ushbu mexanizm orqali barqaror va uzoq muddatli xorijiy kapital milliy iqtisodiyotimizga jalb qilinadi. Shuningdek banklarning DTlari orqali mahalliy aksiyadorlik jamiyatlari aksiyalarining xalqaro muomalasini tashkil etish ularning xalqaro miqyosdagi nufuzini, alohida korxona yoki davlatning jahon hamjamiyatidagi o'rni o'tirishini ta'minlaydi.

Hozirgi kunda, milliy iqtisodiyotimiz rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, mamlakatimiz aksiyadorlik jamiyatlari aksiyalarning xalqaro muomalasini tashkil etishda AQSh va Yevropa banklarining DTlari bilan bog'liq texnik dasturlarining samarali bo'lgan mexanizmlaridan amaliyotda foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotlarimiz, DT-kompaniya joylashgan davlatda . aksiyalar deponentlangan holda, chet el kompaniyasi aksiyalarining ma'lum bir soniga egalik qilish, aksiyalarning muomalasi, u bilan bog'liq mulkiy hamda iqtisodiy huquqlarni boshqa davlatlarda amalga oshirilishini tasdiqlovchi qimmatli qog'oz ekanligini isbotlamoqda. Vositachi bank (depozitariy) kompaniya joylashgan davlatda o'z filiali nomiga aksiyadorlik jamiyati aksiyalarining ma'lum bir sonini deponent-

lashtiradi, natijada bn aksiyalar o'sha davlatda muomaladan chiqariladi. Boshqa davlatlarda DTlarni sotib olish orqali xorijiy investorlar mazkur chiqarilgan aksiyalarni ma'lum bir soniga egalik qilishi mumkin. Deponentlangan aksiyalar o'z davlatida mulkiy va iqtisodiy huquqlar bilan bog'liq munosabatlarni amalga oshirish uchun ta'minot sifatida hizmat qiladi.

Tablillarimiz natijasida ADT va GDT o'rtasidagi asosiy farqlar quyidagilarda o'z aksini topishi aniqlandi.

Birinchidan, ADTni chiqarishga qo'yilgan talablar GDTga nisbatan og'irligi, yoki emitent faoliyatining barqaror taraqqiyoti bilan bog'liqligi.

Ikkinchidan, ADT faqat AQSh bozorlarida, GDT esa, AQShdan tashqari jabonning boshqa bozorlarida ham muomalada bo'lishining mumkinligi.

Uchinchidan, ADT asosan, fond birjalarida, GDT esa birjadan tashqari uyusbgan va uyushmagan savdo tizimlarida muomalada bo'ladi. Tadqiqotlar asosida, jabonda muomalada bo'lgandepozitar tilxatlarni turli dasturlar kesimida chiqarish amaliyoti tabliil etildi.

Xususan, 2006- yilda jami 34 ta aksiyadorlik jamiyatining 6 tasining aksiyalari GDTlar orqali joylashtirilgan bo'lib, qolgan 28 ta aksiyadorlik jamiyatining aksiyalari esa ADTlarini emissiyasi orqali sotilgan, bu jamiga nisbatan 82,4 foizni tashkil etgan. 2012-yilga kelib, aksiyadorlik jamiyatlarining jami soni 143 taga yetgan. Undan 36 tasining aksiyalari GDTlar orqali, 107 ta aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyalari esa ADTlar orqali sotilgan bo'lib, bu jami DTlarning 74,8 foizini tashkil qilgan.

Aksiyalarni xalqaro fond bozorlariga banklarning Dtlari orqali chiqarishda Amerika banklarining depozitar tilxatlari asosiy o'rinni egallagan bo'lib, bu oxirgi 6 yil davomidajami depozitar tilxatlar ichida o'rtacha 75 foizni tashkil qilgan. Shuningdek, mazkur davriy oraliqda Faqat AQShda kapitalni oshirish maqsadida GDTlarni emissiya qilish ADTni 1-darajasini chiqarish tartibi bo'yicha amalga oshirilib, ular davlat ro'yxatidan o'tgandan so'ng bozorda 40 kun davomida muomalada bo'ladi. Mazkur tartib bo'yicha chiqarilgan GDTlar AQShdan tashqari bozorlarda ham muomalada bo'lish huquqiga egadir.

Jahondagi DTlarning mintaqalar va mamlakatlar kesimidagi savdosi tahlili natijasida asosiy savdo Yevropa, O'rta sharq va Afrika mamlakatlariga to'g'ri kelishi aniqlangan bo'lsa-da, dunyoniug barcha davlatlari ichida Buyuk Britaniya, Rossiya, Germaniya, Shveysariya, Fransiya, Xitoy, Hindiston, Avstraliya, Braziliya, Meksika, 2012 -yildan Yaponiya, Tayvan, Argentina kabi davlatlar DTlarning global savdosida yetakchiligi kuzatilgan. Oxirgi 10 yil davomida Dtlar bilan eng ko'p (qiymati 4,1 trln AQSh dollari bo'lgan) savdo 2008-yilda qayd etilgan bo'lsada, hozirgi kuuga qadar ularning savdosida umumiy pasayish tendensiyasi kuzatilmoqda. Biroq, 2013-yilda jahondagi Dtlar savdosi 2,7 trln AQSh dollarini tashkil etib, 2012-yilga nisbatan 2 foizga o'sishi kuzatilgan (9.2-jadvalga qarang).

9.2-jadval

Jahonda depozitar tilxatlar savdosi, mlrd AQSh dollarida

Mintaqalar va mamlakatlar	2011 yil	2012 yil	2013 yil
Yevropa, O'rta sharq va Afrika	1898	1404	1448
Buyuk Britaniya	570	415	441
Rossiya	482	356	290
Germaniya	108	77	119
Shveysariya	132	88	121

Fransiya	143	90	69
Boshqalar	463	378	408
Tinch okeani havzasi mamlakatlari	967	589	675
Xitoy	574	305	377
Hindiston	94	68	67
Avstraliya	90	55	39
Boshqalar	209	161	192
Lotin Amerikasi mamlakatlari	853	663	575
Braziliya	682	495	388
Meksika	96	100	128
Boshqalar	75	68	59
Jami	3 718	2656	2 698

2013-yilda Dtlarning asosiy, ya'ni birinchi 10 talik emitentlari sifatida "Lukoil" (Dtlar emissiyasi miqdori 45,3 mlrd AQSh dollari), "BP" (Dtlar emissiyasi miqdori 41,9 mlrd AQSh dollari), "Vodafone" (Dtlar emissiyasi miqdori 37,1 mlrd AQSh dollari), "Teva Pharmaceutical", "Royal Dutch Shell", "Novartis", "OAO Gazprom", "GlaxoSmithKline", "Taiwan Semiconductor Manufacturing" va "Nestle" kompaniyalari qayd etilgan.

Jahonda Dtlarning tarmoq tahlili natijasida neft va gaz, farmatsevtika, telekommunikatsiya, bank, salqio ichimliklar, tog'-kon sanoati, oziq-ovqat, yarim o'tkazgichlar, internet, avtomobil ishlab chiqarish tarmoqlaridagi kompaniyalar asosan Dtlar bilan operatsiyalarni amalga oshirib kelayotgaolliklari aoiqlaodi.

Umuman olganda, Dtlami emissiya qiluvchilar quyidagi imkoniyatlarga ega bo'lishadi. Xususan:

- kapitalni oshirish uchun mahalliy emitentlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashga nisbatan ular tomonidan chiqarilgao aksiyalarni sindikat banklar orqali Dtlar ko'rinishida xorijda sotish subyektning bozordagi obro'sini oshirish uchun doimo kurashga, ishlab chiqarishni modernizatsiyalashga undaydi va iqtisodiy boqimanda bo'lib qolishining oldini oladi;

Dtlar savdosi asosan erkin konvertirlanadigan xalqaro valyutalarda amalga oshirilganligi bois, emitentning halqaro to'lovga qobilligi ortadi, unga xorijiy valyutada investitsiyalar kirib kelsada, korxonaning iqtisodiy-moliyaviy mustaqilligi saqlab qolinadi;

- aksiyadorlik jamiyati Dtlar orqali qimmatli qog'ozlarinijahonning turli hududlari bo'yicha va ko'plab investorlar o'rtasida joylashtiradi, diversifikatsiyalaydi, natijada uning xorijiy investitsiyalar bilao bog'liq risk kamayadi;

- aksiyadorlik jamiyati aksiyalarining Dtlar vositasida jahon va xalqaro bozorlardagi bahosi shakllaoadi, bu esa, o'z navbatida, kompaoiyaning zamonaviy talablardao kelib chiqib real bozor qiymatini aniqlash imkonini beradi;

- bozor iqtisodiyoti qaror topayotgan ayrim mamlakatlar moliya bozorida korxona faoliyatiga investitsiyalami jalb etishning yangi vositasi yoki mexanizmi shakllanadi. ushbu bozor yanada kengayadi va rivojlanadi.

Mavzu: Qimmatbaho metallar bozori.

1. Qimmatbaho metallar bozori xususiyatlari.
2. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari.
3. Oltin bo'yicha svoplar turlari.

1. Qimmatbaho metallar bozori xususiyatlari.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida moliya bozorida qimmatbaho metallar savdosi keng doirada kuzatiladigan amaliyotlardan biridir. Sunga bar bir mamlakatda oltin-valyuta zaxirasini muntazam oshirib borishga alohida e'tibor qaratilishi ham bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Valyutalar bo'yicha oltin standart amal qilgan vaqtda oltinga talab keskin yuqori bo'lgan va bu o'z navbatida qimmatbaho metallar bozorida oltinning ulushi keskin yuqoriligiga ham xizmat qilgan. Valyutalar bo'yicha oltin standart bekor qilingach qimmatbaho , metallar bozorida oltinning ulushi nisbatan pasaygan holda kumush, olmos, platina, palladiya va boshqa qimmatbaho metallar bozori ham rivojlana boshladi. Qimmatbaho metallar o'z xususiyatiga ko'ra sanoat ishlab chiqarish sohasi mahsuloti hisoblanadi. Qimmatbaho metallarning kamyoblighi, ixchamlighi, ko'p marta va uzoq muddat davomida foydalanish mumkinligi, savdo tarmog'ining rivojlanishi va doimiy talabning mavjudligi moliyaviy aktiv sifatida qimmatbaho metallarning ham qo'llanilishiga xizmat qiladi.

Shundan kelib chiqqan holda qimmatbaho metallar ikkita funksiyani bajarishini qayd etish mumkin. Qimmatbaho metallardan yombilar va tangalar bank va birja aylanmasi obyekti, davlat va xalqaro oltin-valyuta zaxiralari tarkibiy qismi hisoblanishi davlatning moliyaviy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, bank barqarorligini kafolatlash, shuningdek alohida shaxs moddiy jihatdan ta'minlanganligi yuqoriligini belgilab beradi. Jahon bozorida qimmatbaho metallarning strategik roli yuqorida ta'kidlanganidek, bunday aktivlarga talabning yuqori darajadali bilan izohlanadi. Xususan, xalqaro darajada oltin yombilari va tangalarining yuqori likvidligi kapital qo'yilmalarning asosiy uchta asosiy sohalari o'rtasidagi tenglikka asoslangan:

- qimmatbaho metallarni qazib olish va ishlab chiqarish;
- zargarlik buyumlari ishlab chiqarish va ular savdosi;
- qimmatbaho metallardan yombilar va tangalarning moliyaviy muomalasi.
- Jahonda qimmatbaho metallar bozori oltin bozori, kumush bozori,
- platina bozori, palladiya bozori va boshqa sektorlar bo'yicha faoliyat yuritmoqda.

Qimmatbaho metallar bozorida aynan qimmatbaho metallar savdo predmeti bo'lib xizmat qiladi. Ularning bozorga ta'sir ko'rsatishi yetkazib berayotgan mahsulot hajmiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Qazib olingan qimmatbaho metallar sanoat korxonalari hamda zargarlik ustaxonalari tomonidan tayyor mahsulotga, zargarlik buyumlariga aylantiriladi.

- Birjalarning qimmatbaho metallar bozorining muhim ishtirokchisi sifatida qaralishi ayrim mamlakatlardagi birjalarda aynan qimmatbaho metallar bilan savdo qilinuvchi seksiyalar mavjudligi bilan izohlanadi. Investorlar ishtiroki esa bunday aktivlar orqali faoliyatni diversifikatsiyalashda namoyon bo'lishini qayd etish mumkin. "Markaziy banklar qimmatli metallar bozorida ko'p qirrali o'rinni egallaydi. Ular oltin bozoridagi eng yirik operatorlar bo'lib hisoblanadi va bir vaqtda bu oltin bilan savdo qilish qoidalarini belgilab beradi.

- Shuni ham ta'kidlash zarurki, zaxira oltinni faol sotish bosh maqsad ho' Jib hisoblanmaydi, ammo zaxiralardan oqilona foydalanishga intilishni namoyish qiladi. Markaziy banklar bozor

konynnkurasiga katta ta'sir ko'rsatadi, bu ayniqsa XX asming 90-yillarida sezilarli bo'ldi²⁶". Tijorat banklari tomonidan oltindan ishlangan zargarlik buyumlari garov sifatida qabul qilinganda baholash qiymati to'liq olinishi asosida kredit ajratilishini ham shu o'rinda ta'kidlash maqsadga muvofiq. Qimmatbaho metallar bozorida professional vositachilar va dilerlar faoliyati ham muhim hisoblanadi. Bunda ixtisoslashgan kompaniyalar va tijorat banklari vositachilar sifatida ishtirok etadi. Xalqaro metallar bozorida ham hosilaviy instrumentlar ham keng doirada qo'llaniladi. Bunda svoplar, fyucherslar, opsionlar, forvardlar qo'llanilishi alohida ahamiyat kasb etadi.

2. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari. Oltin bozori amal qilish mexanizmi. Xalqaro oltin bozorlari markazlari

Zamonaviy moliya bozori nisbatan mustaqil hisoblangan segmentlardan iborat ko'p qobiqli tizim bo'lib, bar bir segment bir turdagi moliyaviy aktivlardan tashkil topgan. Shunday segmentlardan biri qimmatbaho metallar bozori hisoblanadi.

Qimmatbaho metallarga oltin, kumush, platina va platina guruhi m.etallari (palladiy, rodiy, mteniy, iridiy, osmiy) taalluqli bo'lib, yuqori qiymati, kimyoviy barqarorligi, tayyorlangan buyumlarning tashqi ko'rinishi nafisligi bilan ajralib turadi. Ular xalqaro moliya bozorida tijorat obyekti hisoblanadi. Nazorat qilinadigan bitimlar oltin, kumush, platina (bank metallari) bilan amalga oshiriladi, boshqa metallar ba'zida yoki ixtisoslashgan firmalar tomonidan kotirovka qilinadi.

Qimmatbaho metallar bozorida asosiy rolni oltin bajaradi, chunki u asrlar mobaynida pul sifatida umumiy ekvivalent vazifasini bajarib kelgan. Turli davrlarda oltinning vazifasi va funksiyasi davlatlarning iqtisodiy siyosatiga muvofiq holda o'zgarib turgan.

Merkantelizmning dastlabki davrlarida oltin jamg'arish funksiyasini bajargan va oltin zaxirasini ko'paytirish maqsadida mamlakatdan oltinni olib chiqish qat'iy ta'qiqlangan edi. Yevropada manufaktura (qo'l mehnati)ning rivojlanishi bilan davlatlar import-eksport operatsiyalarini kengaytirish orqali savdo-iqtisodiy munosabatlarni rag'batlantirdi, atijada oltin muomala vositasi funksiyasini bajardi. Kapitalistik munosabatlarning vujudga kelishi davrida savdo ayirboshlash munosabatlarida oltin qiymat o'lchovi sifatida qaralib to'lov funksiyasini bajargan. U metall pul mavqeiga ega bo'lib, 19-20 asrda oltin standart tizimiga asos bo'lib xizmat qilgan. Biroq, qog'oz va metal! pullardan keng foydalanish natijasida oltinning bu funksiyasi o'z ahamiyatini yo'qotib bormoqda. Pul muomalasining erkinlashtirilishi sharoitida oltindan 1970-yilga qadar jahon zaxira aktivlari sifatida foydalanildi. Ushbu davrda qimmatbaho metallar bilan bilan operatsiyalami tartibga solishning ikki tizimi bilan ajralib turadi. Oltin harakatining asosiy hajmi mamlakatlarning monetar organlari va xalqaro moliya tashkilotlari tomonidan amalga oshirildi. Xususiyl sektorning metallar bilan operatsiyalar amalga oshirilishi sezilarli darajada cheklangan edi. Hattoki erkin iqtisodiyot deb tan olingan AQShda ham jismoniy shaxslar 1975-yilga qadar oltinni yombi sbaklda egalik qilish imkoniyatiga ega bo'lmagan.

Rasmiyl ravishda oltinning naqd ayirboslashdan cbiqi.b keti;hi J944- yilda Bretton-V uds xalqaro konferensiyasi qarori bilan anialga osbirildi. Mazkur qarorga asosan oltin mamlakatlarning to'lov balansi taqcbilligini qoplasb vazifasini bajaradi. Pul birliklarining oltinga konvertatsiyalasbuvi saqlab qolindi, faqat AQSh dollarida tashqi savdo operatsiyalarini amalga osbirish bnndan mustasno edi.

Yangi tizimni mustahkamlasb va tartibga solish, davlatlararo pul- kredit bamkorligini kengaytirish va moliyaviyl barqarorlikni qo'llab- quvvatlasb maqsadida bukuematlararo tasbkilot

-*Xalqaro Valyuta Fondi (IMF)* tasbkil qilindi. Uning dastlabki oltin kapitali (balansi) 1246,1 tonna oltin miqdorida ishtirokchi mamlakatlar moliya zaxirasining 25% miqdorida yoki tashkilotga a'zo bo'lgan kundagi 10% oltin bilan qoplangan dollari miqdorida belgilandi. Bunda Fonddagi eng katta kvota AQSHga berildi.

Oltin to'raligicha davlat bukmati ixtiyoriga o'tdi va milliy boylik ramzi, shuningdek yakuniy zaxira bo'lib qoldi. Bunday holat AQShning jahon moliya bozorida mutloq ustunligini, oltin bilan konvertatsiyalangan qat'iy belgilangan kurs (1934-yildan 1974-yilga qadar AQSh dollari 0,888671 gr oltinga yoki bir troya unsiya oltin 3.5 AQSh dollariga teng) bo'yicha boshqa mamlakatlarga o'z milliy valyutasida qarz berish va qarzlarini qoplash imkoniyatini yaratib berdi. Shu davrdan boshlab AQSh dollarining jahon iqtisodiyotini ekspansiya qilish davri boshlandi. Oshbu davrni oltinga yoki AQSh dollari bilan funt sterlingdagi valyuta zaxiralari asoslangan "oltin devis standarti" davri deb atash ham mumkin. Ushbu davr 1971-yilda AQShning milliy valyurani oltinga ayirboshlashni rasman rad etishi **bilan** o'z yakuniga yetdi. Tizimdagi turli nomutanosibliklarning kelib chiqishi uning sifat o'zgarishlariga yuz tutishini ta'minlab berdi. Qat'iy belgilangan valyuta kurslaridan erkin (suzib yuruvchi) kurslarga o'tildi hamda oltinning pul funksiyasining susayishiga olib keldi. 1976-yildagi Yamayka konferensiyasi oltinning tovar toifasiga kiritilishi va pul muomalasidagi ishtirokini cheklashni huquqiy jihatdan mustahkamladi.

XX-asming oxiriga kelib oltin jahon valyuta tizimidan rasman chiqib ketdi va xususiy sektorning oltin muomalasidagi ishtirokining rivojlanishiga kuchli turtki berdi. Oltin bozori ishtirokchilari va bozor tanzimlari tub o'zgarishlarga uchradi, qimmatbaho metallar bilan amalga oshiriladigan operatsiyalar turi kengaydi.

Oltin bozori - bugungi kunda xalqaro hisob-kitoblarda valyuta sifatida foydalanish, sug'urta, investitsiyalash, narx tafovuti bo'yicha chayqovchilik qilish, tezavratsiya, sanoat va maishiy iste'mol maqsadida oldi-sotdi jarayonida ishtirok etuvchi turli darajadagi tashkilotlar (jahon, mahalliy, ichki) o'rtasidagi munosabatlarni o'zida aks ettiruvchi murakkab tashkiliy tizimni ifodalaydi.

Amalga oshiriladigan operatsiyalar hajmi, turi, rejimi, davlat tomonidan cheklanishiga ko'ra oltin bozorining uchta asosiy turlari ajratib ko'rsatish mumkin:

- xalqaro;
- ichki, erkin va tartibga solinuvchi;
- yashirin.

Xalqaro oltin bozori - ishtirokchilar soni cheklangan ulgurji bozor bo'lib, transmilliy bank va moliyaviy korporatsiyalardan iborat yetakchi ishtirokchilarga ega. Bu bozor umumiy bo'lib, soliq, bojxona cheklavlari yo'qligi hamda savdo shartlari ishtirokchilar tomonidan belgilanganligi bois yirik bitimlar amalga oshiriladi. Hisob-kitoblar kunda davomida va faqat AQSh dollarida amalga oshiriladi. Oltin bozorining asosiy moliyaviy markazlari Nyu-York, Tsyurix, Frankfurt, Chikago va Gonkong hisoblanadi. London bozori oltin bilan savdo bitimlari va naqd oltin ayirboshlash bo'yicha birinchi o'rinda turadi.

10.30 - 15.00 oralig'ida belgilanadigan Mashhur "London fisingi" *London Billion Brokers* jahon bo'yicha oltinning xalqaro narxi bo'lib, dunyoning barcha bozorlarida ishtirokchilar tomonidan qo'llaniladi. Ichki oltin bozori - bir yoki bir nechta mamlakat doirasida amal qiluvchi, savdo aylanmasi cheklangan bozor bo'lib, asosan mahalliy investorlar va tezavratkorlar uchun yo'naltirilgan. Hisob-kitoblarda AQSh dollaridan tashqari mahalliy valyutadan ham foydalaniladi. Ichki oltin bozorining asosiy xususiyati narx, soliqlar, aksiz, tarif, olib kirish va

chetga chiqarish bo'yicha kvotalarning davlat tomonidan tartibga solinishi, shuningdek ma'muriy usullar, tartib-qoidalar kiritilishi hisoblanadi.

Ichki oltin bozoriga davlat tomonidan soliqlar orqali tartibga solinuvchi, mamlakatlar o'rtasida oltinning erkin harakatini ta'minlovchi ichki erkin bozorlarni ham kiritish mumkin. Eng ahamiyatli bo'lgan ichki erkin oltin bozorlari Gamburg, Frankfurt-Mayo, Vena, Amsterdam, Parij, Milan, Istambulda joylashgan.

Ichki tartibga solinadigan banklar olib kirish va chetga chiqarish bo'yicha kvotalarning davlat tomonidan qat'iy tartibga solinishi, progressiv soliqlar qo'llanilishi natijasida oltin savdosi samarasiz hamda jahon narxidan yuqori belgilanishini e'tiborga olgan holda "qat'iy siyosat" qo'llaniladigan bozordir. Ichki yopiq oltin bozorlari uchun qazib olingan oltin uchun Milliy banklarning qat'iy narxlari bo'yicha soliq qaytimi ko'zda tutiladi. Natijada oltin qazib olish sanoati va shu hududning investitsiya jozibadorligi saqlab qolinadi. Ushbu tipdagi oltin bozorlari Afma, Qohira, Aleksandriya, Saudiya Arabistonida joylashgan. Qimmatbaho metallar savdosi bo'yicha muhim markazlardan biri Dubay, Tokio va Istanbul hisoblanib, yillik oltin savdosi bir necha yuz tonnani tashkil qiladi.

Keyingi yillarda oltin savdosi bo'yicha markazlar ayrim operatsiyalarning Internet orqali amalga oshirilayotganligi bois jiddiy o'zgarishlarga yuz tutmoqda. Internet texnologiyalari va elektron tijoratning jadal suratlari bilan rivojlanishi chakana va mayda ulgurji savdoning "global o'rgirinchak to'ri" bo'ylab amalga oshirishini ta'minlaydi. Masalan Kanadaning Kitco kompaniyasi Internet texnologiyalari orqali oltin operatsiyalarini kun davomida amalga oshirish imkonini beradi. 1996-yilda Gold & Silver Reserve.Inc kompaniyasi tomonidan tashkil qilingan dunyoga mashhur E-Gold to'lov tizimida pul mablag'lari qimmatbaho metallarga, shu jumladan, oltinga ham korrespondensiya schyotiga ega. Bu xususiyat E-Goldni xalqaro to'lovlarni samarali amalga oshirish imkonini beradi, chunki foydalanuvchilar hisob raqamlari hech qanday milliy valyuta bilan belgilab qo'yilmagan. E-Gold tizimida hisob raqam ochiq va pul mablag'i qo'yish orqali mijozlar o'zlari tanlagan qimmatbaho metallni saqlash va to'lov vositasi sifatida foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Oltin kapitalni, boylikni yoki farovonlikni o'lchashning eng eski va samarali o'lchovi hisoblanadi. Oltin bilan birga shu maqsadlarda boshqa rangli metallardan ham foydalanilgan. Odamlarning avlodlari bir-birini ahnashtiradi va barcha uchun oltin pul vazifasini bajarib keldi, keyin pul ekvivalenti bo'lib hisoblana boshladi. XIX-XX asrlarda iqtisodiyotning rivojlanishiga uning negizida qaror topgan Oltin standarti tizimi katta ta'sir ko'rsatdi. Oltin oldida milliy chegaralar ham chekindi va XX asrning taxminan 70-yillarigacha u jahon valyuta tizimining asosi bo'lib xizmat qildi. Shu munosabat bilan qimmatli metallar bilan bajariladigan operatsiyalar qattiq nazoratga olingan edi. Asosan operatsiyalar monitar hokimiyatlar, davlatlar va xalqaro moliya tashkilotlari darajasida amalga oshirilardi.

Biroq tizimda to'planib qolgan ziddiyatlar natijasida sifat jihatidan o'zgarishlar yuz berdi va valyuta kurslari qayd qilingandan o'zgaruvchi kurslarga aylandi. Natijada, oltinning roli o'zgardi, yuridik jihatdan u jahon valyuta aylanmasidan chiqib ketdi. Oltin bilan bitimlarning liberallashtirish boshlandi, xususiylar shaxslarning metallga egalik qilish huquqi kengaydi. Qimmatli metallar bozori butunlay o'zgarib ketdi, bozorning tuzilmasi ham, uning ishtirokchilari tarkibi ham., bozordagi operatsiyalar spektri ham o'zgardi.

Hozir oltin to'lov vositasi sifatida boshqa ishlatilmaydi, biroq u iqtisodiy munosabatlar tizimini tark etgani ham yo'q. Bugungi kunga kelib jahon oltin bozori davlat tomonidan juda kam tartibga solinadigan ichki va xalqaro bozorlar yig'indisidan iborat. Bu qimmatbaho metallning o'zi bilan ham, hosilaviy vositalar bilan ham kunu-tun va global savdo qilishni ta'minlaydi.

Oltin bo'yicba svoplar turlari

Spot bozori. Metallni oldi-sotti qilishning joriy operatsiyaJari bitim tuzilgan kundan keyin 2-ish kunida valyutalash sanasi (metall va valyutani hisobdau chiqarishni belgilash sanasi) bilan "spot" sharti bilan amalga oshiriladi. Joriy amallarning xalqaro bozori spot-bozori (spot market) deb ataJadi. Spot shartlaridagi lotning stardart o'lchami besh ming troya unsiyasini tashkil etadi (Troya untsiyasi - jahon amaliyotida umum qabul qilingan qimmatli metallarning og'irligini o'lchovi bo'lib, u 31,1034807 grammni tashkil etadi). Mazkur amallarni bajarishdan maqsad kredit tashilotining qimmatbaho metaJlar fondini shakllantirish yoki mijozlar buyurtmasini bajarish hisoblanadi. Tabiiy oltin bilan narx parametrlarini aniqlash uchun tayanch nuqtasi London bozori narxi, loko London ("loko" atamasi metaJini yetkazib berish joyini anglatadi. Qimmatbaho metallar bilan bitim tuzishning muhim sharti 4hisoblanadi).

"Swap" turidagi amallar. Mazkur atama iqtisodiy adabiyotda tez- tez uchraydi. Oltin bozoriga nisbatan qo'llanilganda u bir vaqtda teskari bitimni amalga oshirish bilan metallni oldi-sotti qilish kabi talqin qilinishi mumkin. Mazkur bitimlarning hajmi spot turidagi amallar hajmidan ortadi, chunki oltin svoplar qimmatbaho metallar bozorining holatiga spot bitimlari kabi uncha kuchli ta'sir qilmaydi. Bu amallar bo'yicha standart bitim 32 ming unsiyani (1 tonuani) o'z ichiga oladi.

Amalda oltinli svoplarning uch tnrini ajratish qabul qilingan:

Vaqt bo'yicha svop (moliyaviy svop). Bu svop amaJining mumtoz turidir. U naqd va shoshilinch kontr bitimning qo'shilishidan iborat: aynan bir xii miqdordagi metaJni spot shartida xarid qilish (sotish) va forward sharti bilan sotish (xarid qilish). Ancha yaqin bitimning ijro etilishi sanasi valyutaJash sanasi deb aytiladi, muddati bo'yicha ancha uzoqlashtirilgan ijro etish sanasi esa - svopni tugatish sanasi deb aytiladi. Bitim amalda istagan muddatga tuzilishi mumk in: bir kundan bir necha yilgacha bo'lgan muddatga. Svop bitimining odatdagi muddatlari 1, 3, 6 oy va bir yil hisoblanadi. Operatsiyaning mohiyati svop muddati o'tishi bilan oltinni sotib olish huquqiui saqlab qolgan holda oltinni valyutaga konvertatsiya qilish imkoniyatidan iborat. Shartnomaning amal qilishi muddati oxirida tomonlar bitimning muddatini uzaytirish yoki teskari hisob-kitoblarni amalga oshirib svopni bekor qilish to'g'risida kelishib olishlari mumkin. Keyingi yillarda svop operatsiyalari keng ommalashdi. Dastavval, shu usulda mablag'larni jalb qilish dollarli depozitlarni jalb qilishga qaraganda foydali ekanligi ravshan, chunki svoplar bo'yicha foizli stavkalar ancha past Bundan tashqari, oltiimi zaraniiz jalb qilish imkoniyati yaratilib, bundan bank, masalan, metal! hisob-varaqlari bo'yicha qoldiqlarni boshqarish uchun foydalanishi mtm1kiu. Nihoyat, bu operatsiyalar markaziy banklar o'rtasida ommabopdir.

Metallning sifati bo'yicha svop. Amalda shunday holat ham vujudga kelishi mumkii1, bunda bozor ishtirokchisiga unda mavjud bo'lgandan ko'ra yuqoriroq probali oltin kerak bo'lib qolishi mumkin. Sunday xohish metall sifati bo'yicha svop doirasida amalga oshirilishi mumkiu. Sunday svop bir sifatdagi metallni bir vaqtda xarid qilish (sotish) o'rniga boshqa sifatdagi oltinni sotish (xarid qilish)ni nazarda tutadi. Bunda ancha yuqori sifatga ega metallni sotayotgan tomon oltinning bir turini boshqa turiga almashtirish bilan bog'liq bo'lgan bitimning miqdoriga va xarajatning miqdoriga bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan mukofotni oladi.

Joylashgan joyiga ko'ra svop. Sunday svop oltinni bir joyda xarid qilib (sotib), uni boshqa bir joyda sotishni (xarid qilishni) nazarda tutadi. Oltin bir joyda qimmatroq bo'lishi mumkinligi uchun bu holda tomonlardan biri mukofot oladi.

Depozit amallari. Oltin moliyaviy aktiv hisoblangani uchun u o'z egasiga u qarz obyekti bo'lib qolganda daromad keltirishi mumkin. Mazkur amallar metallni hisob-varag'iga jalb qilish zarur bo'lganda amalga oshiriladi. Bunda oltin bo'yicha depozit stavkalari valyuta stavkalaridan odatda pastroq bo'lib qoladi, bu valyutaning ancha yugori likvidligi bilan izohlanadi. Standart depozit muddatlari - 1, 2, 3, 6 va 12 oy, lekin ular kanlaytirilishi yoki, aksincha uzaytirilishi mumkin. Bank, depozit shartnomalar doirasida g'immatbaho metallarni jalb qilib, ma'lum bir muddat mobaynida ulardan foyda olish uchun, masalan oltin qazib olishni mablag' bilan ta'minlash sxemasida, arbitraj operatsiyalari uchun va h.k. foydalanishi mumkin. Oltin egalari esa kiritilgan oltindan daromad olishadi, shuningdek tabiiy metallni saqlash bilan bog'liq xarajatlardan ozod bo'ladi.

Forvardlar. Yuqorida sanab o'tilgan bitimlardan tashqari jahon bozorida boshqa operatsiyalar amalga oshirilishi mumkin: metallni ikkinchi ish kunidan oshuvchi muddatga haqiqiy yetkazib berishni nazarda tutuvchi forvard bitimlar to'g'risida gap boradi. Bunday bitimni tuzib, xaridor kelajakda spot bozorida metallning narxi oshib ketishidan himoyalanaadi. Sotuvchi, o'z navbatida kelajakda narxlaming pasayib ketishidan o'zini himoya qilishni nazarda tutadi. Sug'urta qilish kelajakda o'zaro hisob kitoblarni amalga oshirish rejalashtirilayotgan narxni qayd etish yo'li bilan ta'minlanadi. Biroq, bunday bitim yanada qulayroq konyunkturadan foydalanish imkonini bennaydi. Fotvard bekor qilinishi mumkin emas. Uni faqat bitimda kelishilgan tovar miqdorini joriy kurs bo'yicha oldi-sotti yo'li bilan keyinchalik uni fotvard bitimida belgilangan kurs bo'yicha sotib uni faqat muvozanatga keltirish (fotvard pozitsiyasini yopish) mumkin. Banklararo oltin bozorida mazkur bitimlar juda kamdan-kam tuziladi. Metalloir muddatga sotish zarur bo'lganda sotuvchi, odatda, uni spot sharti bilan sotadi, keyin esa svop bitimini tuzadi: metallhli spot shartlarida xarid qiladi va shu bilan bir vaqtda uni fotvard shartlarida sotadi.

Hosilaviy vositalar CFD operatsiyalari. Shu vaqtgacha biz tabiiy metall bozorlarini tashkil etishni va faoliyat yuritishni ko'rib chiqqan edik. Biroq virtual vositalar bilan savdo qilish bilan bog'liq boshqa qism ham katta qiziqish uyg'otadi. Jahon moliya bozorlari qiyofasini o'zgartirib yuborgan voqealar to'plami orasida, ayrimlari savdoni teikor vositalar bilan kiritish kabi ahamiyatga ega. 70-yillarda boshlangan foizli stavkalaming va valyuta kurslarining beto'xtov o'zgarishi davri ortib borayotgan xatarlarni boshqarish uchun foydalanishi mumkin bo'lgan yangi moliyaviy vositalarga bo'lgan ehtiyojni yuzaga keltirdi. Hosilaviy moliya vositalari industriyasining gullab-yashnashi ko'p jihatdan ularning borordagi o'zgaruvchan yo'nalishlarga tez va samarali ta'sir ko'rsatish qobiliyatlari bilan bog'liq. Vaqt o'tishi bilan oltin bororining virtual qismi tabiiy oltin borori aynalanishidan ko'p marta ortiq bo'lgan ulkan aylanmalarning mustaqil sohasiga aylanadi.

Fyuchers - bu tomonlarni qonuniy bog'lab turuvchi bitim (muddatli shartnoma) bo'lib, unga muvofiq bir tomon kelgusida bitimni tuzish vaqtida belgilanadigan narx bo'yicha belgilangan muddatga tovarning ma'lum miqdorda (shuningdek ma'lum bir sifatda) yetkazib berishga, ikkinchi tomon esa qabul qilib olishga rozilik beradi. Jahon amaliyotida oltin fyuchers bitimlari bir necha birjalarda savdo qilinadi, bunda oltin bilan savdo qilish uchun tuziladigan bitimlarning eng ko'p hajmi Nyu-York Tovar birjasi (COMEX)da tuziladi. U yerda oltin bilan operatsiyalar

1974-yildan boshlab amalga oshirila boshladi. Fyucherslar bilan operatsiyalarning asosiy maqsadi xedjirlash va spekulyatsiyalardir. Mazkur bitimlarning jozibadorligi shundaki, uni tuzish uchun katta pul yoki ko'p miqdordagi tovar bo'lishi shart emas. Nisbatan uncha katta bo'lmagan kapitalga kiritiladigan mablag'lar katta foyda keltirishi mumkin.

Shoshilinch bitimning boshqa ommabop shakli 1976-yilda birinchi marta kiritilgan oltinga opsion hisoblanadi, bunday shakl Amerikada u bilan o'tkazilgan operatsiyalardan so'ng 1982-yilda keng tarqalib ketdi.

Opsion - bu muddatli bitim bo'lib, u xaridorga ma'lum standart miqdordagi tovarni ma'lum muddatga ma'lum narxda xarid qilish (call option; koll opsion) yoki sotish (put option; put opsion) (Yevropacha opsion) yoki kelishilgan butun muddat davomida ma'lum narxda xarid qilish yoki sotish (amerikacha opsion) huquqini beradi. Opsion sotuvchisi kontragentga bitimni ijro etish yoki undan voz kechish huquqini sotadi. Bu huquq uchun opsion xaridori sotuvchiga mukofot - opion mukofotini to'laydi. Xaridor opsionni qayd qilingan narx - opsionni ijro etish narxi bo'yicha ijro etish huquqiga ega bo'ladi. Masalan, agar investor oltin narxining ortishidan o'zini xedjirlasa, opsionni sotib olisbi mumkiu yoki put opsionni sotishi murnkin; agar u o'zini narxni tushib ketishidan xedjirlasa, opsionni sotish yoki put opsionni xarid qilishi murnkin.

Xedjirlashning boshqa vositalariga nisbatan opsion shunisi bilan jozibadorki, u konyukturaning noqulay o'zgarishidan muhofaza qilish maqsadida ijro etish narxini qayd qilishdan tashqari u qulay konyukturadan foydalanish imkonini beradi. Opsion xaridorining yo'qotishlari maksimum miqdori to'plangan mukofot bilan chegaralangan, yutuq esa imkoniyatli tarzda chegaralanmagan. Masalan, opsion sotuvchisi uchun aksincha vaziyat paydo bo'ladi. Opsionlar birjadan tashqari bozorda ham muomalada bo'lishi mumkin. Bunday opsionlar dilerlik opsionlari deyiladi. Ular farq qiluvchi jihatlari shundaki, u birja tomonidan emas, balki aniq yuridik shaxs tomonidan emitatsiya qilinib, u opsionning ijro etilishini kafolatlaydi. Bunda dilerlik opsionlarini **ikki** guruhga ajratish mumkin:

Xususiy spekulyativ talabni qondirish uchun chakana bozorda sotish uchun mo'ljallangan opsionlar. Dastlab bunday opsionlarni sotib olish yuqori xatar bilan bog'liq edi, chunki 70-yillarning ikkinchi yarmida AQShda bozorning yuqori darajada o'zgaruvchi bo'lganligi tufayli juda ko'p firibgarlik holatlari qayd etilgan. Dilerlik opsionlari bilan savdo qilishni tashkil etish yangi talablarning kiritilishi hokimiyatning bunga aks ta'siri bo'ldi. Xususan, kastodial bankda oltinni deponentlash, shuningdek diler uchun opsionni ijro etguncha yoki uning amal qilish muddatini o'tib ketguncha opsion mukofotini deponentlash nazarda tutilgan edi.

Oltin savdo opsionlari. Bu yerda bitimlar subyektlari tarzida oltin qazib oluvchi korxonalar, sanoat iste'molchilari va yirik dilerlar ishtirok etadilar. Bunday opsionlar bilan amalga oshiriladigan bitimlar katta hajmlari va aralash qilish muddatlari ancha uzoq bo'lishi bilan ajralib turadi. Bunday opsionlarning vazifasi metall ishlab chiqaruvchilarning va iste'molchilarining narxdagi xatarlarini silliqlash hisoblanadi, ya'ni jarayon ishtirokchilarini spekulyativ motivi emas, balki xedjirlashdir. Birja opsionlaridan farqli ravishda, uning muhim parametrlari, nisbatan axborotning har tomonlama ochiqligi bilan tavsiflanib, dilerlik opsionlari yoki to'g'ridan to'g'ri sotiladi yoki dilerlik tannog'i orqali sotiladi. Har qanday holatda ham opsionlar bilan amalga oshiriladigan barcha bitimlar tegishli hisobotni taqdim etish bilan birga kechishi kerak, bu esa opsion bitim shartlarini bajarilishini kafolatlashi va ishtirokchilarning xatarlarini kamaytirishi kerak. Fyucherslar va opsionlar bilan (qog'ozdagi oltin) savdo qilish sariq metallni xarid qilish-sotish aylanmasidan ko'p karra yuqoriroqdir (ular faqat bir necha foizni tashkil etadi). Shu bilan birga, tahiiy oltin bozoriga iqtisodiy

ma'no bo'yicha ikkilamchi bo'lgan hosilaviy vositalar industriyasi keyingi vaqtlarda hajmi ko'p karra ortiq bo'lgani tufayli baza aktivining narx dinamikasiga ulkan ta'sir ko'rsatadi. Oltin bilan birja bitimlari ishtirokchilari bozorning yuqori darajada o'zgaruvchanligidan manfaatdorlar, chunki bu daromadni oshirish imkonini yaratadi. Aynan , spekyantlarning harakatlari ko'pincha bozorning harakatini keskin kuchaytiradi. 1980-yilda oltin narxining misli ko'rilmagan darajada ko'tarilib ketishi va 1997-1999 yillarda keskin tushib ketishi ko'p jihatdan ana shu holat bilan izohlanadi.

Oltin qiymatining o'zgarishi. Odatda, oltin narxi umumjahon iqtisodiy vaziyatga bog'liq bo'ladi. Undan tashqari, oltinning qiymati doim muqobil investitsion vositalarning samaradorligi yoki zararli ekanligining indikator bo'lgan. Mablag'larning aylanishi o'sgan, shuningdek oltin kapitali o'sishining turli xil vositalari keng qo'llanilgan davrda oltin tabiiy ravishda narxi mos holda tushgan edi. Aksincha, iqtisodiyot stagnatsiyasi holatida, uning orqaga ketishi yoki retsessiyasi pastida oltin investorlar tomonidan kapitalni qayd etishning va uning bundan keyingi saqlanishining eng barqaror va likvid vositasi sifatida idrok qilingan edi.

Mavzu: Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining fundamental tahlili

1. Moliya bozori tahlilining tashkiliy xususiyatlari.
2. Moliya bozori fundamental tahlil va e'tibor qaratiladigan jihatlar.
3. Moliya bozori texnik tahlili.

1. Moliya bozori tahlilining tashkiliy xususiyatlari

Qimmatli qog'ozlar bozori xususiyatlarini ochib berishda ma'lum ko'rsatkichlar tizimi qo'llaniladi. Ushbu ko'rsatkichlar tizimi bozorning holati, uning asosiy fazilatlar va unda sodir bo'layotgan tendensiyalar haqida tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Qimmatli qog'ozlar bilan qiziqayotgan investorlar uchun bozorning o'zi emas, balki u yoki bu qimmatli qog'oz yoki bo'lmasa ushbu qimmatli qog'ozlarni chiqaruvchi korxonalarga baho beruvchi ko'rsatkichlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimizda qimmatli qog'ozlar bozori shakllanishida "Toshkent" respublika fond birjasi faoliyatini baholab ta'kidlash joiz, uning tashkil etilishi va savdo bitimlari zantonaviy texnologiyalar asosida amalga oshirilishi natijasida barcha investorlar uchun qimmatli qog'ozlar bozorida qulay va ochiq ishtirok etish intkoniyati paydo bo'ldi. Moliya bozorlarini tahlil qilish - juda o'ziga xos faoliyat

turi. Haqiqatan ham, tahlil asosida biron-bir kompaniya uchun ajoyib kelajakni bashorat qilish mumkin, lekin unga bog'liq bo'lmagan sabablarga ko'ra boshqa bir mamlakatda ro'y bergan inqiroz vaziyatni umuman o'zgartirib yuborishga qodir.

Lekin shunga qaramay, moliya bozori tahlilchilari soni juda ko'p bo'lib, ularning xizmatlariga talab katta. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari:

1. Moliyaviy tahlilchi - ma'lum bir xislatlarga ega bo'lishi lozim bo'lgan kishi (kompyuter dasturi emas):

- vaziyatni tushunish (bilimlar). Bozordagi vaziyatni to'g'ri tushunish, bozor xulq -

atvorini bashorat qila olish, uning kayfiyatini tahlil qilish qobiliyati asoslangan qarorlar qabul qilinishiga olib keladi;

- kelajakdagi vaziyatni tahlil qilish va bashorat qilish qobiliyati. Masalan, biz aktiv (ko'chmas mulk, oltin va b.) qiymatini hisob-kitob qilishni klassik usullar bilan amalga oshiramiz, bozorda esa umuman boshqacha narx belgilanadi. Savol yuzaga keladi: nima uchun bozor aktivlarni boshqacha baholaydi? qaror qabul qilish va harakat qilish qobiliyati. Qo'rquv va yalqovlikni yengish - nafaqat tahlil bilan shug'ullanuvchi mutaxassisning, balki har qanday professionalning ham ishidagi eng murakkab holatdir.

2. Moliya bozori inson faoliyati mahsuli sifatida noratsional bo'lib, inson hissiyotlari va intilishlari bilan bog'liq holda harakatga keltiriladi. Odamlarni iqtisodiy agentlar sifatida harakatlantiradigan asosiy kuchlar - qo'rquv va ochko'zlikdir (iahon valyuta bozorining kunlik aylanmasi 5 trln dollardan ortiqni tashkil qiladi. Buning 80%ga yaqinini spekulativ operatsiyalar tashkil qiladi). Olib sotarlik hajmining bu qadar katta ekanligi sbuni anglatadiki, bozor qatnashchilarining ko'pchiligi faqat qolganlarning kayfiyatiga, ruhiy holatiga tayanadi, ular uchun bozorning qaysi tomon yo'l olishining umuman olganda ahamiyati yo'q, asosiysi - bozorda pul ishlab topish hisoblanadi. Bozorni tahlil qilishda shuni hisobga olish kerak. Iqtisodiyot bo'yicha Nobel mukofoti topshirib kelinayotgan so'nggi 15 yil icbida bu sohada qayd etilgan ishlarning aksariyati u yoki bu tarzda qaror qabul qilishning xulq-atvor jihatlari bilan bog'liq bo'lgan. Bozor xulq-atvori ancha vaqtdan beri tadqiq etib kelinayotgan bo'lsa-da, J.Akerlof va D.Kaneman (mos ravishda 2001 va 2002-yillarda Nobel mukofoti sovrindorlari) tadqiqotlari tub burilish yasadi.

3. Tahlil usullari xilma-xildir (iqtisodiy, matematik, moliyaviy, statistik va b). Tanlov baqida qaror har bir agent tomonidan uning xarakteri xususiyatlaridan kelib chiqqan holda mustaqil qabul qilinadi. Biroq moliya bozorini tahlil qilib o'z xususiyatlariga ega bo'lib, shu sababli bosbqalar orasida alohida ajralib turadi, ya'ni:

- bu ko'plab omillar ta'siriga duchor bo'lgan mexanizm sifatida butun bozorni tahlil qilibdir;
- bozordagi narx - sotuvchilar va xaridorlarning kayfiyatlari natijasi, shu sababli ularning xulq-atvor psixologiyasini hisobga olish lozim;
- narxni bashorat qilish qiyin, shu sababli uning harakatiga turlicha nuqtai nazarlar mavjud.

4. Qarama-qarshi nuqtai nazarlar:

- narx tasodifan o'zgarib turadi va uni bashorat qilib bo'lmaydi. Lining u yoki bu tomon harakati ehtimolini oldindan aytish mumkin, xolos;
- narx iqtisodiyotdagi va korxonadagi bir qator omillarga bog'liq.

Aktiv narx intiladigan fundamental qiymatga ega.

Ko'plab treyderlar bozor tasodifiyligi haqidagi har qanday fikr mulohazalarni tish-tirnog'i bilan qarshi oladi. Ular foyda olish borasidagi ko'rsatmalarga zid keladi. Biroq bu yerda nizo uchun sabab yo'q. Boz ustiga, bu dunyoda istisnosiz har qanday foyda tasodifiy xarakterga ega. Korporatsiyalar va tadbirkorlarning daromadlari, do'konlar oladigan tushumlar bularning barchasi tasodifiy kattaliklardir. Oldindan 100% ishonch bilan ma'lum bo'lmagan har qanday kattalik tasodifiy deb ataladi. Narx, demak, savdodan olinadigan foyda ham - tasodifiy. Tasodif sanoat asosiga qo'yilgan kazinolarda foyda hosil bo'lishi jarayoni bunga eng yaqin misol hisoblanadi. Kazinoning honavayron bo'lish ehtimoli juda past, chunki aksariyat o'yin turlarida statistika ustun, "adolatli" (50/50 ehtimolli) o'yinlarda esa - pul ustunligi

u tomonida.

So'nggi g'oyaga asoslangan holda moliya bozorini tahlil qilishning ikki xil turi ajratib ko'rsatiladi:

- fundamental tahlil;
- texnik tahlil.

Ham texnik tahlil, ham fundamental tahlil bozorlar statistikasiga asosan tashkil qilinadi. Biroq ular turli yondashuvlarga asoslanadi. Dunyoda ro'y beradigan hamma narsa, terrorchilikdan tortib vulqon otilishigacha, bar qanday voqea-hodisalar bozorda albatta aks etadi. Fundamental tahlil narxlarga ta'sir etadigan iqtisodiy, moliyaviy va siyosiy omillar mavjudligidan va ularning o'zaro aloqalarini tahlil qilish yo'li bilan bunday ta'sir darajasini aniqlash mumkin ekanligidan kelib chiqadi. Texnik tahlil esa hech qanday omillarni bashorat qilish mumkin emasligidan, narxlarning tasodifiy o'zgarib turishidan va faqat u yoki bu tomon harakatlanish ehtimolini aniqlash mumkinligidan kelib chiqadi. Bozor dinamikasini bashorat qilishga aytib o'tilgan ikkala yondashuv bitta muammoni narxlar qaysi yo'nalishda harakat qilishini aniqlashga yo'naltirilgan. Biroq ushbu muammoga yondashuvlar mutlaqo bar xil. Fundamental ta'vil bozor dinamikasi sabablarini aniqlaydi va "nima xarid qilish kerak?" degan savolga javob beradi. Boshqacha qilib aytganda, investitsiya kiritish uchun vositani asosli ravishda tanlashga imkon beradi. Texnik tahlil dinamikasi yo'nalishini aniqlaydi va "qachon xarid qilish kerak?" degan savolga javob beradi. Ya'ni pozitsiyaga kirish nuqtasini aniqlashga imkon beradi.

Bunday bozor dinamikasi yoki harakati o'ringa ega ekanligi birlamchi ahamiyat kasb etadi, unga aynan nima sababchi bo'lganligi esa - ikkinchi darajali. Bu taxminlar qarama-qarshi ekanligi sababli tahlil bilan shug'ullanuvchi mutaxassislarni ikkita qarama-qarshi lagerga ajratish mumkin - fundamentalistlar va texnik tahlilchilar. Biroq moliyaviy faoliyat amaliyoti shuni ko'rsatadiki, texnik yoki fundamental tahlil usul va uslublaridan foydalanish muvaffaqiyatgarovi hisoblanmaydi, chunki bar bir tahlil turi o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega. Fundamental tahlildan foydalanishni afzal ko'radigan investorlarning ko'pchiligi fond bozori dinamikasini grafildan tahlil qilish asoslarini biladi. Va aksincha, fundamental tahlil natijalariga tayanmagan, texnik tahlil usullarini amalga oshiradigan investorni amalda topib bo'lmaydi.

2. Moliya bozori fundamental tahlil va e'tibor qaratiladigan jihatlar

Fundamental tahlil (Fundamental analysis) - mamlakat va tarmoq iqtisodiyotining fundamental omillarini, kompaniya faoliyati ko'rsatkichlarini tahlil qilishga asoslangan, aktivning bozor qiymatini aniqlash va bashorat qilish usullari tizimi. Fundamental tahlilda qimmatli qog'ozlarni bozor narxlari bilan taqqoslash uchun qimmatli qog'ozlarning obyektiv ravishda asoslangan ichki qiymatini aniqlash asosiy muammo hisoblanadi. Aktivlar narx darajasining o'sishi, pasayishi yoki ularning barqaror holatiga olib kelishi mumkin bo'lgan omillarni aniqlash fundamental tahlil tadqiqotlarining mavzusi hisoblanadi.

Fundamental yondashuvni amalga oshirish natijasi moliyaviy aktivlar narxiga va butun moliya bozoriga bevosita yoki bilvosita ta'sir etadigan omillarni aniqlash va monitoring qilish hisoblanadi. Bu aktivning ichki yoki haqiqiy qiymatini aniqlash maqsadida bajariladi. "Ichki qiymat" aksariyat holatlarda fond bozoridagi talab va taklif nisbati bilan belgilanadigan kompaniya aksiyalari narxi bilan mos kelmaydi. O'z faoliyatida fundamental tahlildan foydalanadigan investorlarni birinchi navbatda kompaniya aksiyalarining "ichki qiymati" aksiyalarning birjadagi narxdan katta bo'ladigan vaziyat qiziqtiradi. Bunday aksiyalar yetarlicha

(munosib) baho berilmagan aksiyalar sanaladi va potensial investitsiya obyektlari hisoblanadi. Yetarlicha (munosib) baho berilmagan aksiyalar xarid qilishda investorlar bozor samaradorligi sharoitlarida aksiyalarning fond bozoridagi narxi "ichki qiymat"ga qarab intilishi, ya'ni aksiyalar yetarlicha (munosib) baho berilmagan hollarda- o'sishidan umid qiladi.

Fundamental tahlil Amerika maktabining negizida Bendjamin Grexem (Benjamin Graham) va Devid Dodd (David Dodd)ning 1934- yili chop etilgan "Qimmatli qog'ozlar tahlili" ("Security Analysis") klassik asari yotadi. Grexemning o'zi fundamental tahlildan amaliyotda foydalangan va muvaffaqiyatli investor bo'lgan. Grexemning fundamental tahlildan foydalangan eng mashhur izdoshlaridan biri Uorren Baffet hisoblanadi. O'zining "Investitsiyalar, korporativ moliya va kompaniyalami boshqarish haqida esse" asarida Uorren Baffet: "Ben Grexemning asarlaridan biz muvaffaqiyatli investitsion faoliyatning kaliti - bu aksiyalar bozorida biznesning asosiy qiymatiga diskont bilan sotiladigan foyda ko'rib ishlayotgan korxonalar aksiyalarini xarid qilish hisoblanishini tushundik", deb yozadi.

Fundamental tahlilning salbiy jihatlari quyidagilardan iborat:

I. Tahlil bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar tomonidan o'z hisob- kitoblarida foydalaniladigan kompaniyalar rasmiy hisobot ma'lumotlarida shubhalilik, ishonchsizlik muammosi mavjud.

omillarni aniqlash fundamental tahlil tadqiqotlarining mavzusi hisoblanadi.

Fundamental yondashuvni amalga oshirish natijasi moliyaviy aktivlar narxiga va butun moliya bozoriga bevosita yoki bilvosita ta'sir etadigan omillarni aniqlash va monitoring qilish hisoblanadi. Bu aktivning ichki yoki haqiqiy qiymatini aniqlash maqsadida bajariladi. "Ichki qiymat" aksariyat holatlarda fond bozoridagi talab va taklif nisbati bilan belgilanadigan kompaniya aksiyalari narxi bilan mos kelmaydi. O'z faoliyatida fundamental tahlildan foydalanadigan investorlarni birinchi navbatda kompaniya aksiyalarining "ichki qiymati" aksiyalarning birjadagi narxdan katta bo'ladigan vaziyat qiziqtiradi. Bunday aksiyalar yetarlicha (munosib) baho berilmagan aksiyalar sanaladi va potensial investitsiya obyektlari hisoblanadi. Yetarlicha (munosib) baho berilmagan aksiyalar xarid qilishda investorlar bozor samaradorligi sharoitlarida aksiyalarning fond bozoridagi narxi "ichki qiymat"ga qarab intilishi, ya'ni aksiyalar yetarlicha (munosib) baho berilmagan hollarda- o'sishidan umid qiladi.

Fundamental tahlil Amerika maktabining negizida Bendjamin Grexem (Benjamin Graham) va Devid Dodd (David Dodd)ning 1934- yili chop etilgan "Qimmatli qog'ozlar tahlili" ("Security Analysis") klassik asari yotadi. Grexemning o'zi fundamental tahlildan amaliyotda foydalangan va muvaffaqiyatli investor bo'lgan. Grexemning fundamental tahlildan foydalangan eng mashhur izdoshlaridan biri Uorren Baffet hisoblanadi. O'zining "Investitsiyalar, korporativ moliya va kompaniyalami boshqarish haqida esse" asarida Uorren Baffet: "Ben Grexemning asarlaridan biz muvaffaqiyatli investitsion faoliyatning kaliti - bu aksiyalar bozorida biznesning asosiy qiymatiga diskont bilan sotiladigan foyda ko'rib ishlayotgan korxonalar aksiyalarini xarid qilish hisoblanishini tushundik", deb yozadi.

Fundamental tahlilning salbiy jihatlari quyidagilardan iborat:

I. Tahlil bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar tomonidan o'z hisob- kitoblarida foydalaniladigan kompaniyalar rasmiy hisobot ma'lumotlarida shubhalilik, ishonchsizlik muammosi mavjud.

2. Kechikish va taqqoslab bo'lmaslik. Kompaniyani fundamental tahlil qilish o'tgan davr uchun hisobot ma'lumotlariga asoslanib, bu kompaniyadagi "bugungi" vaziyatdan jiddiy farq qilishi mumkin. Bundan tashqari, ko'rsatkichlarni taqqoslash mumkinligi muammosi yuzaga keladi. Masalan, PIE ko'rsatkichida narx bugungi, foyda esa - bulturgi bo'lishi mumkin.

3. Fundamental tahlil "qachon?" degan savolga javob bermaydi. Hattoki adolatli narx hisob- kitobi to'g'ri bajarilgan bo'lsa ham, bu narxga erishish vaqtini oldindan aytish qiyin. Vaqt esa investitsiyalarda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

4. Vaqt xarajatlari. Fundamental tahlilni sifatli o'tkazish yetarli darajadagi katta hajmda axborot to'plash va qayta ishlashni, tarmoqning o'ziga xos xususiyatlarini bilishni taqozo etadi, bu esa - albatta, vaqt talab qiladi.

Fundamental tahlilning ijobiy jihatlari:

1. Fundamental tahlil bozordagi har qanday harakatlarni osonlik bilan tushuntirishga imkon beradi. Odamlarga siyosat va iqtisodiyot haqida muhokama qilish, kelajak rivojlanishining turli ssenariylarini ko'rib chiqish yoqadi, shu sababli "fundamentalistlar" tavsiyalariga talab katta bo'lib, ko'pchilik savdo kunini aynan fundamental tahlilchilarning tavsiyalarini ko'rib chiqishdan boshlaydi.

2. Fundamental tahlil bevosita real iqtisodiyot bilan bog'liq sikllar nazariyasidan foydalanib, uzoq muddatli tendensiyalarni bashorat qilishga imkon beradi. Shunday qilib, fundamental tahlil tendensiyalarni ishonchliroq bashorat qilishga olib keladi.

3. Fundamental tahlil real biznesda ro'y berayotgan jarayonlar mohiyatini tushunishga imkon beradi.

Fundamental tahlil yordamida fundamental omillarning bozorga ta'siri baholanadi.

Umuman, barcha fundamental omillar ikki nuqtai nazardan baholanadi:

- mazkur yangilik u yoki bu mamlakatning markaziy bank rasmiy hisob stavkasiga (qayta moliyalashtirish stavkasiga) qanday ta'sir etishi;
- ayni paytda iqtisodiyot qanday holatda ekanligi

Moliya bozori texnik tahlili.

Texnik tahlil ulkan bilimlar qatlamioi ifodalaydi. U investor qaror qabul qilishda rioya qiladigan ko'p sonli va xilma-xil usullar yig'indisini o'zida mujassam etadi²⁹. Texnik tahlil nisbatan yaqinda - XX asr boshlarida paydo bo'lgan bo'lib, shundan beri juda katta o'zgarishlarni boshidan kechirdi. Dastlabki grafik tahlil usullari hali kompyuterlar dunyo yuzini ko'rmagan paytlarda paydo bo'lgan edi. U paytlar hech kim texnik indikatorlar tuzish uchun murakkab matematik formulalar hisoblab chiqishga harakat ham qilmasdi. Treydning asosiy quroli logarifmik chizg'ich sanalgan. Odatiy grafiklar millimetrovka qog'ozda chizilgao. Ochilish va yopilish narxlari, shuningdek, minimum va maksimumlar ham unda qo'lda belgilanardi. Keyin esa ma'lum bir qonuniyatlar topilardi. Keyinroq grafiklarning bir-biri bilan bog'liq bo'lgan turli qismlari to'g'ri chiziqlar bilan birlashtirila boshladi.

I. Shu tariqa ilk grafik figuralar paydo bo'lgan. Keyin treyderlar bozorning o'rtacha yopilish narxi kabi eng oddiy ko'rsatkichlarni hisoblab chiqishga kirishdilar. Bu odatiy to'g'ri chiziqli modellardan Ehtimoliylik xarakteri. Texnik tahlil narx harakati yo'nalishi borasida uzil-kesil ta'riflar bermaydi va mos ravishda, u faqat narxning aytilgan yo'nalish bo'yicha harakat qilishiga kafolat bera oladi, xolos.

2. Turli yo'nalishdagi indikatorlar xilma-xilligi. Texnik tahlil - bu grafiklarni tahlil qilish uchun vositalar to'plamidir. Vositalar juda ko'p ekanligi sababli ular turli yo'nalishdagi signallar berishi mumkin (ayrimlari xarid qilishga, boshqalari- sotishga).

3. Texnik tahlilni tushunish uchun juda ko'p sonli grafiklarni o'rganish, qonuniyatlarni aniqlash kerak, buning uchun esa katta chidam, toqat va sabot kerak.

Texnik tahlilning ijobiy jihatlari:

1. Yaqqol ko'rgazmalilik. Texnik tahlil dastlabki ko'p sonli hisob- kitoblarni amalga oshirmasdan, tendensiyalarni birdaniga grafikdan ko'rish imkonini beradi. Bundan tashqari, ko'plab hisob- kitoblar avtomatlashtiriladi va tahlilchi natijalarni darhol ko'ra oladi.

2. Texnik tahlil usullari vaqt oraliqlariga bog'liq emas, shu sababli ular, aytaylik, daqiqali grafiklarda bozordagi vaziyatni tadqiq etish uchun ham, yillar davomida rivojlanadigan uzoq muddatli tendensiya!arni aniqlash uchun qo'llanishi mumkin.

3. Qo'llanish ommaviyligi. Aksariyat treyderlar u yoki bu tarzda texnik tahlilni qo'llashi sababli umumiy yo'nalishda pozitsiya ochish foyda keltirishi mumkin.

Texnik tahlil aksiomalari:

1. Bozor narxi hamma narsani hisobga oladi. Barcha voqea- hodisalar joriy narxlarda aks etgan bo'ladi. Shu sababli bozorda samarali ishlash uchun grafik bilan ishlash kifoya.

2. Narx bitta yo'nalishda harakat qiladi. Narx harakati - investorlar kayfiyatining natijasidir. Trend- narx harakatining barqaror yo'nalishi.

Tarix takrorlanadi. O'tmishda o'ringa ega bo'lgan qonuniyatlar hozir ham ish beradi. Bu bizga ilgari ish bergan bozor qonunlarining ma'lum bir statistik xatoliklar bilan kelajakda ham takrorlanishi kutishga asos beradi. Texnik tahlil asoschisi sanalgan Charlz Dou vaqt bo'yicha narx harakatini tavsiflaydigan nazariya taklif qilgan.

Charlz Dou amerikalik jurnalist, "Wall Street Journal" gazetasining birinchi muharriri va Dou-Jons indeksini ishlab chiqqan mutaxassislardan biri bo'lgan. U quyidagilarga e'tibor qaratgan:

1) narxlar tartibsiz ravishda harakat qiladi va umumiy yo'nalishni aniqlash uchun ma'lum bir o'rtacha ko'rsatkich topish lozim. Shu tariqa Dou-Jons indeksi paydo bo'lgan;

2) investorlar pessimizmi va optimizmi galma-galdan kelib, o'rin almashib turadi. Kayfiyatlar o'zgarishi qayerda ro'y berishini tushunish muhim, xolos. Shu tariqa trend tahlili paydo bo'lgan. Dou nazariyasi qoidalari:

1. Uch xii trendlar turi mavjud:

- birlamchi yoki uzoq muddatli (primary);
- ikkilamchi yoki oraliq (intermediate);
- kichik yoki qisqa muddatli (short-term).

2. Har bitta birlamchi trend uch bosqichga ega:

- jamg'arish bosqichi;
- ishtirok etish bosqichi;
- amalga oshirish (sotish) bosqichi.

3. Fond bozori barcha yangiliklarni hisobga oladi.

4. Birja indeksleri muvofiqlashtirilgan bo'lishi lozim.

5. Trendlar savdo hajmi bilan tasdiqlanadi.

6. Trendlar to'xtatish haqida uzil-kesil signal kelmagunga qadar amal qiladi. Texnik tahlil maqsadlari:

1. Narx dinamikasining joriy yo'nalishini baholash (trend).

A) yuqoriga harakat;

b) pastga harakat;

d) flet.

2. Ushbu yo'nalishning amal qilish muddati va davrini baholash.

- A) uzoq muddatli trend;
- b) qisqa muddatli trend;
- d) trend boshlanishi;
- e) trend etukligi;

Mavzu: Moliya bozori risklari va portfelni boshqarish

1. Moliya bozori risklari: mohiyati, asosiy turlari va baholash usullari.
2. Portfel nazariyasi: Markovitsgacha va undan keyingi baholash usullari.
3. Moliya bozori risklarini pasaytirish va oldini olish imkoniyatlari.

1. Moliya bozori risklari: mohiyati, asosiy turlari va baholash usullari

Moliya bozoridagi risklar manbasi har turdagi omillar hisoblanib, ularning ehtimoliy tarzda ma'lum va noma'lum darajadagi ta'siri moliya bozorida mos ravishda riskli jarayon, hodisa va harakatlarni keltirib chiqaradi. Boshqacha qilib aytilsa, risklar har doim omillar tarkibida mavjud bo'lib, tabiatan ehtimoliy xarakterga ega qonnniyatlar asosida tarqaladi, ularning ta'siri ostida moliya bozori muhitida rivojlanishi shakllanuvchi voqeliklarga bevosita yoki bilvosita o'tadi (ko'chadi). Bunday holat o'z.o'zidan moliya bozoridagi risklar muarnmosini o'ta dolzarbligini

tasdiqlaydi. Demak, risklar moliya bozori muhitida doimo mavjud bo'lib. 1ming holati va rivolinishi sifatini pasaytirib va zaiflashtirib turadi (umuman olganda bozor muhitini "ifloslashtiradi"), ba'zan esa yomonlashtiradi. Bu esa moliya bozori qatnashchilari uchun katta ahamiyatga ega.

Moliya bozori risklariga quyidagilarni kiritish mumkin: investitsion risk, tizimli risk, tizimsiz risk, selektiv risk.

Tizimli risk - Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining qandaydir segmentidagi inqirozli holat bilan bog'liq risk bo'lib, unga inflyatsion risk, qonunchilik hujjatlarini o'zgarishi riski, foiz stavkasi riski, "buqalar" va "ayiqalar" bozoridagi risk, harbiy konfliktlar riski kiradi. Bu riskni tahlili moliya bozori segmentlaridagi holatning o'rganib (kuzatib) sifatiiy baholash bilan bog'liq. Lekin uning natijalari risk darajasini pasayishiga ta'sir ko'rsatmaydi. Bu riskni diversifikatsiyalanmaydigan risk ham deyiladi, investitsion qarorlar qabul qilinishiga bog'liq emas.

Tizimsiz risk - agregirlashgan tushuncha bo'lib, o'zida moliya bozori risklarining barcha turlarini mujassamlashtiradi. Bu risk moliya instrumentlarining u yoki bu turini konkret shart-sharoitlardan kelib chiqib tanlash asosida diversifikatsiyalanishi, pasaytirilishi mumkin. Bunday riskga quyidagilar kiradi: mamlakatdagi risk, tarmoqdagi risk, regiondagi risk, investitsiyalash obyektlari risklari (vaqt riski, portfel riski, to'lov va kliring riski, operatsion risk, yetkazib berish riski, pul ko'chirish riski, biznes-risk, moliya riski, korxona riski, katastroflk risk, boshqaruv riski, likvidlilik riski, kredit riski, valyuta riski, sanoat riski, konvertatsiyalanuvchi risk, dividend to'lanmasligi riski).

Tizimli va tizimsiz risklar mazmunini mavjud adabiyotdan chuqurroq o'rganish tavsiya etiladi.

Selektiv risk - portfel shakllantirilishi chog'ida moliyaviy instrumentlarni noto'g'ri tanlash bilan bog'liq risk.

Investor tomonidan qabul qilinayotgan har qanday moliyaviy qaror risk bilan bevosita yoki bilvosita bog'liq bo'ladi. Bu moliya bozorida yaqqol o'z aksini topadi. Bunga 2008-yildagi jahon moliyaviy-iqtisodiy inqiroz, uning sabablari va oqibatlari misol bo'lishi mumkin. Bozor nuqtai nazaridan risk- bu aktiv narxini ko'zda tutilmagan va kutilmagan tarzda o'zgarishidan kelib chiqadigan yo'qotishlar riski hisoblanadi. Moliyaviy instrumentlarni sotib olish bilan bog'liq risklar moliya bozorida salbiy iqtisodiy hodisalar vujudga kelishi bilan bog'liq bo'ladi va quyidagi oqibatlarga olib kelishi mumkin:

1. foyda darajasi kutilayotgan darajadan past bo'lishi yoki umuman kuzatilmasligi;
2. qimmatli qog'ozning qiymati tushganda investor kiritgan kapitalining ma'lum qismini yo'qotilishi;
3. qimmatli qog'ozning qadrsizlanishi.

Bunday oqibatlar shubhasiz potensial investor qaroriga ta'sir o'tkazadi. Investorlar moliya bozoridagi risklar mohiyatini bilish, to'g'ri baholash va ularni samarali boshqarish uchun moliya bozoridagi risklarni ikkiga bo'lishida, ya'ni: bozor (yoki tizimli, diversifikatsiya qilinmaydigan) risklari va bozordan tashqari (yoki o'ziga xos, tizimsiz, diversifikatsiyalanadigan) risklar.

Bozor risklari - bu bozor omillari o'zgarishi oqibatida aktiv qiymatini pasayishi riski hisoblanadi. Shuningdek narxlarni noaniqlik bilan o'zgarishiga ham bog'liq hisoblanadi. Bozor riski makroiqtisodiy tabiatga ega bo'ladi, ya'ni riskni vujudga kelish manbasi moliya tizimidagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan bevosita bog'liq hisoblanadi. Ushbu risk butun tizimga bog'liq bo'lgani sababli butunlay bartaraf qilib bo'lmaydi. Bozor riskini quyidagi uchta standart shakli mavjud:

1. Fond (yoki narx) riski - bu aksiyalar narxining tushishi riski.
2. Foiz riski - bu foiz stavkasi o'zgarishi riski.
3. Valyuta riski - bu valyuta kurslari o'zgarishi riski. Bozor risklarini baholash uchun amaliyotda VaR usulidan keng foydalaniladi. 2008- yildagi inqirozdan keyin bozor risklarini aniqlash va baholash muammosi dolzarb bo'lib qoldi. Ushbu davr talabiga munosib iqtisodchi olimlar tomonidan gator statistik usullar va yangi miqdoriy baholash usullari tadqiq qilindi. Iqtisodchi olimlar Dimitrios Bisias, Mark Flood,

Andrew W. Lo, Stavros Valavanis tomonidan tadqiq qilingan "A survey of Systemic Risk Analytics" nomli asarda tizimli riskni turli tomondan miqdoriy baholashning 31 ta uslubiyotining sharhi berilgan³¹. Ulardan amaliyotga joriy qilish imkoniyati nuqtai nazaridan eng samarador va eng keng tarqalgan to'rtta usulni quyida ko'rib chiqamiz.

I. Stress-test usuli. Stress-testlar alohida moliyaviy institutni yoki butun tizimni makroiqtisodiy yoki makromoliyaviy o'zgarishlariga nisbatan qanchalik zaifligini baholashga xizmat qiladi. Stress- testlar" boshqa usullardan farqli tarzda tizimli riskni vujudga kelishi ehtimolligini emas, balki agar o'zgarish (shok) ro'y bersa, oqibatlar qanaqa bo'lishini aniqlaydi. Stress-test o'tkazilishida odatda bir yoki bir nechta (pozitiv, o'rta, negativ) ssenariylardan foydalaniladi. Ular dastlabki shok kattaligi, prognozlash gorizonti, risk omillarini stress-test obyektining barqarorligiga salbiy ta'sirining darajasi kabi parametrlar bo'yicha farqlanishadi.

Stress-testning quyidagi yo'nalishlari mavjud:

- pastdan tepaga usuli. Masalan banklar o'zining yo'qotishlari darajasini har bir ssenariy bo'yicha mustaqil aniqlashadi va umumlashtirish uchun yuqori turuvchi megaregulyator (Markaziy Bank)ga taqdim qilishadi.

2. Portfel nazariyasi: Markovitsgacha va undan keyingi baholash usullari

Investorlar yuqori darajadagi riskka mos keladigan ehtimolli daromadlilikni ta'minlashlari uchun riskning holisona baholashlari kerak bo'ladi. Riskni baholash trillion dollarlarga teng qiymatga ega bo'lgan derivativlarning nzuksiz savdosini ta'minlash, narxini saqlab qolish va ular bozorini barqaror bo'lishi uchun juda ham muhim hisoblanadi⁶. Riskni noto'g'ri baholash riskdan keladigan yo'qotishlarni yetarlicha baho bermaslikka olib keladi va natijada bankrotlikka va hatto butunlay moliya sektori qulashiga (inqirozga duch kelishiga) sabab bo'ladi. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi quyidagi uch bosqichga bo'linadi:

1. Markovitsgacha bo'lgan riskni baholash uslubiyotlari;
2. Markovitsning "Portfel nazariyasi"ga asoslangan riskni baholash uslubiyotlari;

Riskdagi qiymat (Value at Risk) hamda unga bog'liq riskni baholash uslubiyotlari. Ushbu evolyutsion bosqichlarui tarixiy ketma- ketlikda yoritib riskni baholashning kelajakdagi istiqbolli yo'nalishlarini quyida muhokama qilib o'tamiz. Olimlar risk va noaniqlikni iqtisodiy kategoriyalar sifatida farqlashadi va bunga birinchi bor o'z izlanishlarida amerika iqtisodchi olimi Frenk Nayt e'tibor qaratgan va bu kategoriyalarni batafsil yoritib, chegaralab bergan. Nayt fikricha risk - bu ma'lum ehtimollik bilan ifodalangan tasodifiylik, noaniqlikda esa tasodifiylik noma'lum ehtimollik bilan ifodalanadi degan fikmi ilgari surgan Biroq moliyaviy risklar bo'yicha adabiyotlarda bunday farqlash deyarli uchramaydi. Risk va riskni baholashning muhim jihati - bu portfel diversifikatsiyasi hisoblanadi.

Diverifikatsiya deganda bir nechta aktivlarga investitsiya kiritish orqali hamda ehtimolli daromadlilikni o'zgarmas saqlab qolish bilan umumiy risklarni kamaytirish tushiniladi. Chunki barcha risklar barcha aktivlarga ham teng ta'sir ko'rsatmaydi. Shu bilan birga albatta diversifikatsiya orqali kamaytirib bo'lmaydigan risklar ham iqtisodiyotda mavjud (masalan foiz stavkasi riski). Ko'pchilikning fikridan farqli o'laroq riskni baholash va diversifikatsiyalash Markovitsning portfel nazariyasidan oldin tadqiq qilingan. Rubinshteynnning ta'kidlashicha, Rossiya iqtisodchi olimi Bernulli 1938- yilda riskli qarorlarni kutilayotgan nafililikka asosan baholash mumkinligini isbotlaganida diversifikatsiya orqali daromadlilikni pasaytirmasdan riskni kamaytirish haqida to'xtalgan. Markovitsdan oldin 1906-yilda Irving Fisher iqtisodiy riskni dispersiya yordamida baholagan Tobin esa investitsion portfel risklarini daromadlilikning dispersiyasiga bog'lagan. Zamonaviy qimmatli qog'ozlar tahlilining otasi sanalgan Benjemin Grem riskni baholashga o'zining xavfsizlik marjasi g'oyasini hamda riskni kamaytirish uchun diversifikatsiya amaliyotini taklif qilgan. Ushbu qiymatga asoslangan investitsiyalash metodologiyasi tarafdorlaridan taniqli Djeremi Grentem va Uorren Baffetlar gavdalansa-da, moliyaviy matematiklar jamiyati tomonidan bu ilmiy qarashlar keyinchalik tadqiq etilmagan. Iqtisodchi olimlar risk haqida ko'plab qarashlarni shakllantirganiga qaramasdan riskni baholash Ntandart moliyaviy hisobot tahlili sifatida qaralgan. Markovits birinchi bor portfel riski, diversifikatsiya va aktivlarni tanlashga matematik yondashuv bilan tavsiflab bergan⁴⁵. Bu matematik apparat aktivning kutilayotgan (o'rta) qiymati, dispersiyasi va kovariatsiyasidan tashkil topgan edi. Markovitsning portfel nazariyasi riskni baholashda o'ta muhim innovatsiya edi va bu uchun muallif Nobel mukofoti bilan taqdirlandi.

Markovitsning portfel nazariyasi birinchi bo'lib portfel diversifikatsiyasi samarasini portfelning tarkibidagi aktivlarni o'rtasidagi korrelyatsiya (yoki kovariatsiya) orqali batafsil tushintirib hisoblab bergan. Markovits portfel nazariyasidan keyingi davrni VaR usulini boshlanishi va rivojlanishi deb hisoblaydi. Bu riskni baholash yo'nalishida quyidagi sabablarga asosan keskin ijobiy o'zgarishga olib keldi:

Birinchidan, VaR riskni baholash ahamiyatini riskni boshqarish uchun foydalanish

darajasiga olib chiqdi. 1994-yilda JP Morgan kompaniya (yoki institut) miqyosida riskni hisoblash uchun riskni baholashning yaxlit tizimi, ya'ni VaR usulini ishlab chiqdi⁴⁶. Ushbu usuldan oldin hech bir riskni hisoblash yondashuvi risklarni baholash va boshqarish bo'yicha yaxlit tizimni yechim sifatida taklif qilishmagan.

Ikkinchidan, xalqaro barlklar faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishga oid nonna va qoidalarini o'rnatadigan Bazel Qo'mitasi 1995- yilda bozor riski bo'yicha kapitalga bo'lgan talabni VaRga asosan aniqlash talabini joriy etdi. Ushbu omil pirovardida VaR va VaR bilan bog'liq baholash usullariga qiziqishni orttirdi hamda uni amaliyotda keng tarqalishiga sabab bo'ldi⁴⁷.

Uchinchidan, oldingi hisoblash usullari asosan risk va daromadlilik o'rtasidagi bog'liqlikning ba'zi nazariy modellariga asoslanib, aktivning daromadlilikini tushuntirib berishga qaratilgan edi, misol uchun SARM modeli. VaR esa kutilayotgan daromadlilikdan emas, balki yo'qotishlar nuqtai nazaridan riskni o'zini miqdoriy baholashga etiborni qaratgan.

3. Moliya bozori risklarini pasaytirish va oldini olish imkoniyatlari

Moliya bozori va qimmatli qog'ozlar bozorida xatarlarni oldini olish yoki ta'sirini krunaytirish uchun xataming bar bir turiga qarshi turuvchi sug'urtalasb shakllari va usullarini ishlab chiqish kerak,

Hozirgi qimmatli qog'ozlar bozorida endi to'laonli amal qilinayotgan mamlakatlarda shu jumladan O'zbekiston Respublikasida ham QQ operatsiyalari hila xatarlarni sug'urtalash yetarli darajada rivojlanmagan. Bunday xatarlarni sug'urtalash qimmatli qog'ozlar bozori va sug'urta isbining birlashishidagi eng muhim faoliyat sohalaridan biri hisoblanadi, uni mamlakat amaliyotida juda yaqin vaqt ichida o'zlashtirish mubirll vazifadir.

Risklaming oldini olishning ikkinchi yo'li bu qimmatli qog'ozlar bozorida xedjirlashdir.

Xedjirlash

- bu fyuchers, opsion, warrant kelishuvlarida (asosiy QQning oldi-sotdisi bilan bir vaqtda bo'lganligi sababli) narx va foyda xavf-xatarini sug'urta qilish shakllaridan biridir. Xedjirlash sotuvchi (xaridor) shartnomani tuzish bilan bir vaqtda, o'z savdosiga teng keladigan, aytaylik, fyuchers shartnomalarini xarid qiladi (yoki sotadi). Xedjirlash tomonlar ko'radigan ehtimoldagi ziyormi kamaytirish imkonini beradi, tovar narxi o'zgarishi bilan ko'riladigan zarar fyuchers bo'yicha olinadigan yutuq bilan belgilanadi. Bank, birja, tijorat amaliyotida valyuta xatarini sug'urta qilishning turli usullari ham xedjirlash deb yuritiladi. Xedjirlash mexanizmining harakati shundan iboratki, QQning opsion, fyuchers savdosini amalga oshiruvchi qimmatli qog'ozlar bozorida bir tomondan sotuvchi shaklida ishtirok etsa, ikkinchi tomondan xaridor sifatida qatnashadi va natijada sotuvchi sifatida yutqazsa, sotib oluvchi sifatida yutib chiqadi, shu bilan o'z daromadini qoplaydi, masalan shu jarayonni ikki xii holatda kuzataylik:

Birinchi hol - tadbirkor bir oydan keyin dollar sotib olmoqchi, uning narhi hozirgi kunda 1 000 so'm turadi. U tavakkal qiladiki, bir oy ichida dollaming babosi oshadi. Shuning ucun xatardan o'zini saqlash uchun 3 oy muddatga fyuchers shartnomasini tuzadi. Shartnomaga ko'ra, 1 dollaming bahosi 1100 so'mga teng qilib belgilanadi. Bir oy muddat o'tadi va tadbirkor jismoniy shaxsdan dollar so'mdan sotib oladi. Shu davr ichida fyuchers bozorida dollaming narxi 1200 so'mni tashkil etadi. Yana 2 oy ichida fyuchers bozorida dollaming narxi yana ko'tarilishi mumkin. Endi tadbirkor jismoniy shaxsdan dollarni 1100 so'mdan sotib oladi va fyuchers shartnomasini 1200 so'mdan sotadi. Yakuniy xulosa shuki, sotib oluvchi sifatida tadbirkor 100 so'm yo'qotadi, sotuvchi sifatida esa 100 so'm yutib chiqadi Natijada xatar xavfi

O ga teng bo'ladi. Agarda shu davr ichida fyuchers shartnomasi 1200 so'm emas, 1300 so'mni tashkil qilganda edi tadbirko, har bir dollardan 100 so'm qo'shimcha foyda olar edi.

Ikkinchi hol - Xedjir o'zini aksiya bahosini pasayish xataridan sug'urta qiladi. Bunga aksiya indeksiga bo'lgan fyuchers shartnomasi asosida erishish mumkin. Tadbirkoming aksiyasi bar. Har birining bahosi hozirgi kunda 1000 so'm turadi. Tadbirkor uy qurmoqchi, boning uchun unga bir oydan keyin pul kerak bo'ladi. Agar bir oy ichida aksiyaning kursi pasaysa (masalan 900 so'mga tushsa) tadbirkorning puli uy qurishga yetishmaydi. Shuning uchun tadbirkor o'z aksiyalariga fyuchers shartnomasini uch oyga tuzadi. Unda aksiya kursi 1100 so'm qilib belgilanadi. Haqiqatda aksiyaning kursi yuqorida aytilgandan 900 so'm tushadi, bu sharoitda tadbirkor fyuchers shartnomani 1100 sumga sotadi. Natijada tadbirkor aksiya sotuvchi 100 so'm yo'qotadi (1000 so'm aksiyani 900 so'mga sotadi). Fyuchers shartnomani sotish natijasida foyda oladi.

Xuddi shu hol opsiyon bozoridagi xedjirlashda ham takrorlanadi, faqat bu bozorda mukofot haqi ko'payishi mumkin. Birja strategiyasi fyuchers shartnomalarining turli vaqtlariga qarab opsiyonlarni sotish vaqtiga qarab ishlab chiqiladi. Risklarning yuzaga kelishi tahlili ularning manbalari va sabablarini aniqlashdan boshlanadi. Shuningdek, ehtimoliy yo'qotishlar va manfaatlarni solishtirish zarur. Hisob- kitoblarga asoslanmagan risk doimo zarar ko'rish yoki xarajatlarga olib keladi (Yu.Trifonov va boshqalar 2014).

Valyuta riski - bu valyutalarning kursi tebranishi natijasida yuzaga keladigan zarar ko'rish xavfidir (M.Dmitrieva, 2015). Umuman olganda, moliya bozoridagi risklar manbasi turli omillar bo'lib, ularning ehtimoliy tarzda ma'lum va noma'lum darajadagi ta'siri moliya bozorida mos ravishda riskli jarayon, hodisa va harakatlarni keltirib chiqaradi. Boshqacha qilib aytganda, risklar doimo ornillar tarkibida mavjud bo'lib, tabiatan ehtimoliy xarakterga ega qonuniyatlar asosida yuzaga keladi, moliya bozori rnuhitida rivojlanishi shakllanuvchi voqeliklarga bevosita yoki bilvosita o'tadi. Derna, risklar moliya bozori rnuhitida doirno mavjud bo'lib, uning holati va rivojlanishi sifatini zaiflashtirib turadi, ba'zan esa yornonlashtiradi. Risklar tabiati, mazmuni va ta'siri qonuniyatlarini tahlil qilish asosida ularni pasaytirish va boshqarish "hora-tadbirlarini ishlab chiqish mumkin. Riskning nisbiy bahosi ko'rsatkichlari bo'yicha moliya bozorlarini tahlil qilishda kapital aktivlarning narxiy modeli CAPM (Capital Asset Pricing Model) ko'p qo'llaniladi (M.Lirnitovskiy va V.Minosyan, 2011).

Mamlakatimizda qimmatli qog'ozlar bozori endi shakllanib kelmoqda. Shuning uchun ham tavakkalchilik xatarining oldini olishda avvalambor bu borada qabul qilingan qonunlar katta o'rin egallaydi. Masalan, "Qimmatli qog'ozlar va fond birjasi" qonuni investorlarning noto'g'ri ma'lumotlar olinganligi tufayli ko'rilgan zararlaridan qimmatli qog'ozlar bozoridagi oldi-sotdida nohaq kelishuvlar natijasida ko'rilgan ziyonni oldini olishda himoya qiladi. Qimmatli qog'ozlar bozorining ishtirokchilari qonun hujjatlarini buzganligi uchun belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladi.

Birjadagi xavf-xatami kamaytirish uchun fond birjasidagi ishlarni jahon standartlari darajasiga ko'tarish QQS istingini va kotirovkasining tartibini joriy etish, fond bozorining asosiy tuzilmalari bo'lmish birjalarni, depozitariylar va hisob-kitob kliring tashkilotlarining avtomatlashtirilgan aloqa tizimlarini yaratish ham katta ahamiyat kasb etadi: Bulardan tashqari, qimmatli qog'ozlar bozorining ilmiy statistik analiz qilish, ekspertizalar o'tkazish, tadbirkorlar va menejerlar fikrini o'rganish ham qimmatli qog'ozlar bozori xavf-xatarini kamayishiga yoki oldini olishiga xizmat qilishi mumkin. Tarixsiz kelajak yo'q deyishadi olimlar. Shuning uchtm qimmatli qog'ozlar bozorida xavf- xatamlarning oldini olish uchun O'zbeksitonda qimmatli

qog'ozlar bozori qanday paydo bo'lganligini chuqur anglash bugungi vaziyatni yanada to'laroq baholash va uning rivojlanish istiqbollarini chuqur o'rganish kerak.

Mavzu: Fond birjalari

1. Fond birjasi funksiyalari va tashkiliy tuzilmasi.
2. Fond birjasi infratuzilmasi.
3. Fond birjasi savdolari ishtirokchilari.

1. Fond birjasi funksiyalari va tashkiliy tuzilmasi.

Bugungi kunda "fond birjasi", u nima vazifani bajarishi ko'pchilik yaxshi anglaydigan tushunchadir. Zero, bugun dunyo iqtisodiyotining rivojlanish mezonlari fond bozorlaridagi faollikka chambarchas bog'liq. Shuning uchun aksariyat mamlakatlar o'z mahalliy fond birjalariga ega. Ayrim mamlakatlarda fond birjalari tarixiy asrlar bilan o'lchansa, mustaqillikka erishganiga hali ko'p bo'lmagan O'zbekiston kabi davlatlar uchun u yangilik hisoblanadi.

Insoniyat paydo bo'lganidan buyon ayirboshlash, almashish jarayoni mavjud. Bu jarayonning rivojlanishi pul va savdo vujudga kelishiga sabab bo'ldi. Shundan so'ng karvon yo'llari, boshqa mamlakat va xalqlar bilan savdo qilish rivojlandi, yangi toifa - savdogarlar sinfi shakllandi. Mazkur jarayonning qadim o'tmishdagi eng yorqin namunasi Buyuk ipak yo'li hisoblanadi. Bu yo'l o'nlab davlatlar va yuzlab xalqlarni bir-biri bilan bog'lagan, ularning o'zaro iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy munosabatlarida muhim rol o'ynagan.

Fond birjasi - qimmatli qog'ozlar hozorining professional qatnashchilari tomonidan standart moliyaviy vositalar bilan savdo qilish uchun uyushgan bozor. Fond birjasi savdo qatnashchilari, savdo qilinadigan vositalar, investorlarni himoya qilish nuqtai nazaridan eng yaxshi bozor hisoblanadi. Fond birjasining funksiyalari:

1. doimiy faoliyat yuritadigan bozor yaratish;
2. narxlamli talab va taklifordamida belgilash;
3. savdo predmetlari (moliyaviy vositalar) va ularning narxi haqida axborot tarqatish;
4. savdo qoidalarini ishlab chiqish;
5. savdo qatnashchilari professionalizmini qo'llab-quvvatlash;
6. fond bozori va butun iqtisodiyot holatini indikatsiyalash.

Birjalarning tasbkiliy-huquqiy shakllari turli mamlakatlarda farq qiladi, ular yillar davomida o'zgarib kelgan. Bu xususiy kompaniyalar, davlat tashkilotlari bo'lishi mumkin.

Jahon mamlakatlarida qimmatli qog'ozlar bozori iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblansa, fond bozori esa uning zaruriy bo'g'inidir. Jahon fond bozori savdo hajmi 2017-yildajami 65,6 trln AQSh dollarini tashkil etib, unda asosiy ulushni AQSh 36,3 % (23,8), Xitoy 10,1 % (6,6), Yaponiya 7,9 % (5,2) Gong Kong 6,3 % (4,1) Buyuk Britaniya 4,6 % (3,0) kabi mamlakatlar egallab turibdi. Jahonda ushbu bozor infratuzilmasini shakllantirish bo'yicha yetakchi hisoblangan, yuqorida sanab o'tilgan va Kanada, Fransiya, Gennaniya, Hindiston, Shveysariya kabi IO ta mamlakatning ulushi 51,4 foizni tashkil etganligi O'zbekistonda ham fond bozori infratuzilmasini yanada takomillashtirishni taqozo etmoqda.

O'zbekistonda fond bozori yuridik va jismoniy shaxslarning vaqtincha bo'sh turgan pul

mablag'larini investitsiyalarga yo'naltiradi va iqtisodiyotning barcha tannoqlariga transformatsiyalanishiga imkoniyat yaratadi. O'zbekistonda qimmatli qog'ozlarni birlamchi va ikkilamchi bozorlari bo'yicha barcha operatsiyalar fond birjasi elektron savdo tizimi hamda uyushgan va uyushmagan savdo tizimi orqali amalga oshiriluvchi infratuzilma shakllantirildi. Biroq, qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozorini to'la ishg'a tushirish, fond birjasida aksiyalar qiymatini muntazam e'lon qilib borish, aholida aksiyalar sotib olishga ishtiyoqi va intilishini oshirish, aksiyalarning haqiqiy qimmatli qog'ozga aylantirish hamda aksiyadorlar uchun muhim daromad manbai bo'lishi ta'minlanmaganligi, fond bozori infratuzilmasi faoliyati samarali yo'lga qo'yilmaganligi fond bozorini rivojlanish imkonini bermayapti.

2. Fond birjasi infratuzilmasi

Mamlakatda fond bozori infratuzilmasining iqtisodiyotdagi roli past bo'lib, davlatning makroiqtisodiy va faol investitsiya siyosati talablariga to'liq javob bennaydi. Chunki, fond bozori rivojlangan mamlakat- lardagidek, o'zining bosh funksiyasi - yw-id.ik va jismoniy shaxslarning vaqtincha bo'sh pul mablag'larini investitsiyalarga yo'naltirish, ya'ni, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash maqsadida uzoq muddatli investitsiyalarni jalb qila olmayapti. Ushbu holatlar O'zbekistonda fond bozori infratuzilmasini takomillashtirish zaruratini keltirib chiqarmoqda. Bugungi kun sharoitida fond bozori tizimli xususiyatga egaligiga shubha yo'q va bu qimmatli qog'ozlar bozoriga berilgan tavsifda o'z aksini topgan bo'lib, unga ko'ra, fond bozori yuksak darajada yaxlit va tugallangan texnologik sikllardan iborat murakkab tashkiliy-iqtisodiy sikldir. O'zbekiston fond bozorini rivojlanmaganligiga ta'sir etuvchi davlat organlarining aralashuvi, yirik aksiya paketlariga davlat egalik qilishi, aholining qimmatli qog'ozlar va undan daromad olish mumkinligi haqida yetarlicha tasavvurga ega emasligi, infratuzilma obligatsiyalarining muomalada yo'qligi, qimmatli qog'ozlardan daromad olishni ta'minlovchi va kafolat beruvchi infratuzilma subyektlarining rivojlanmaganligi kabi muammolar yetarlicha tadqiq etilmagan. Fond bozori uning rivojlantirish yo'llari, qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini takomillashtirishning umumiy jihatlari Igor Leonidovich Butikov tomonidan O'zbekistonda qimmatli qog'ozlar bozorini shakllantirish muammolari tadqiq etilgan bo'lsa, Mixail Borisovich Xamidulin korporativ boshqaruvning moliyaviy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy ishlarni amalga oshirgan, va boshqa olimlarning ilmiy tadqiqot ishlarida ko'rsatib berilgan. Mahalliy olim Shoha'zamiy Sh.Sh. esa O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozorini strategik rivojlantirishning metodologik asoslari takomillashtirilgan⁵⁰. Shu bilan birga, hozirgi O'zbekistonning iqtisodiyotini modernizatsiya qilish jarayonida fond bozori infratuzilmasini takomillashtirishda fond bozori infratuzilmasi sifatidagi faoliyatini kengaytirish, bozorini rivojlantirishda infratuzilma faoliyatini samaradorligini oshirish, risklarni boshqarish, davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlarini takomillashtirish, institutsional investorlarni rolini oshirish muhim hisoblanadi. Fond bozori infratuzilmasi tashkilotlari tartibga solish, savdo, depozitariy, registratorlik, hisob-kitob, kliring, axborot tarqatish, sug'urta va boshqa turdagi faoliyatlarni amalga oshirgan holda, fond bozorida bitimlar tuzilishi va bajarilishi uchun shart-sharoit yaratadi. Ko'rib chiqilgan qimmatli qog'ozlar bozori tasnifi o'ziga xosdir, ya'ni faqat shu bozorga xos.

Ta'kidlash joizki, qator mamlakatlarda (milliy qonunchilik va tarixiy an'analarga muvofiq ravishda) "brokerlar-dilerlar" yoki "hisob- kitob-kliring markazlari" va hokazolar ish yuritadi.

Biroq, bu tashkilotlar qanday nomlanishi muhim emas. Muayyan tashkilotlarning nomi emas, faoliyat turi (brokerlik, dilerlik, hisob-kitob, depozitar, birja va h.k.) to'g'risida gapirish to'g'ri bo'ladi. Bu faoliyat turlarining ma'lum bir turi yoki bir nechta bilan turli yondashish shaxslar shug'ullanishi mumkin.

Fond bozori infratuzilmasining ichki - tartibga soluvchi, savdo, hisob, hisob kitob-kliring va axborot elementlarini shakllantirish O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirishning zaruriy sharti hisoblanadi. O'zbekiston qimmatli qog'ozlar bozori ko'plab omillar, xususan, siyosiy, iqtisodiy, tarixiy va ijtimoiy omillar ta'sirida, mavjud dunyo tajribasiga tayangan holda rivojlandi. Zamonaviy O'zbekiston fond bozorining tartibga soluvchi infratuzilmasi fond bozorini tartibga solishning Germaniya modeli ta'sirida shakllandi. Ushbu model davlat tomonidan tartibga solishga restriksion yondashuvga asoslangan va o'zini-o'zi tartibga soladigan tashkilotlarga tayanadi. Har qanday rivojlanayotgan tizim kabi O'zbekiston fond bozorining infratuzilmasi ham o'z rivojlanish jarayonida gator obyektiv muammolarga duch kelmoqda va qimmatli qog'ozlar bozorining raqobatbardoshligi va samaradorligi to'g'ridan-to'g'ri shu muammolar yechimiga bog'liq. Mamlakatimiz fond bozori infratuzilmasining mavjud holati yuzasidan o'tkazilgan tahlilning faoliyati va rivojlanishidagi eng jiddiy tuzilmaviy, funksional, institutsional, makroiqtisodiy va siyosiy muammolarni aniqlash imkonini berdi. Muammolarning muallif taklif etgan infratuzilma modelini rivojlantirish strategiyasi va taktikasi doirasida ha! etilishi ushbu modelni O'zbekiston sharoitini hisobga olgan holda, dunyo tajribasi asosida takomillashtirishga qaratilgan bo'ladi.

Asosiy tuzilmaviy muammolar quyidagilardan iborat: tarqoqlik, markazlashtirilmaganlik. infratuzilmaning raqobatbardoshligi pastligi, institutsional va mintaqaviy infratuzilmalardagi nomutanosiblik.

O'zbekiston fond bozorining infratuzilmasi tarqoqligi bilan ajralib turadi, uning elementlari va kichik tizimlari o'rtasidagi o'zaro ta'sirlashuvda to'siqlar borligi, bu tizimning birligi va yaxlitligi va uning yagona maqsad - bozor faoliyat yuritishi uchun sharoit yaratilishi ta'minlashga bo'ysunishi tamoyilini buzadigan nomutanosiblikka olib keladi. Tarqoqlik fond infratuzilmasi bir ucha tarqoq savdo tizimlari, bir necha guruh professional ishtirokchilarni, bir ucha hisob-kitob depozitariylari va kliring tashkilotlarini o'z ichiga olgan (u yoki bu savdo maydoniga tegishlilikiga qarab) ko'p markazli (politsentrik) infratuzilma sifatida tavsiflaydi va bu mustaqil fond markazlari shakllanishiga olib keladi. O'zbekiston fond bozori infratuzilmasining elementlari o'zaro ta'sirlashishi yo'lidagi to'siqlar ham "vertikal" (infratuzilma elementlari o'rtasida), ham gorizontal (har bir element ichidagi tashkilotlar o'rtasida) bo'ladi. Masalan, O'zbekiston fond bozoridagi bitimlar bo'yicha kliring va hisob-kitob tizimi Jokat hisob-kitob-kliring institutlarining tarqoq to'plamidir. Ularning birlashish tendensiyasi obyektiv asosga ega va O'zbekiston fond infratuzilmasini yanada rivojlantirishning ehtiyojlarini aks ettiradi. O'zbekiston fond bozori infratuzilmasining rivojlanishda ortda qolishi va raqobatbardoshligi pastligi iqtisodiyotga moliya sektorining investitsiyalarini ko'paytirishni orqaga tortuvchi omil hisoblanadi va buning oqibatida O'zbekiston milliy kapital bozorini yo'qotishi mumkin. Tashqaridan qaraganda, bu yirik korxonalari milliy moliya bozorini investitsiya resurslarini jalb qilish manbai deb hisoblamasliklarida, ko'pchilik kichik korxonalar undan foydalanish imkoniyatiga ega emasliklarida namoyon bo'ladi. Hali- hana ko'pchilik O'zbekiston korxonalari uchun asosiy investitsiyalar manbai - bu yoki ularning o'z mablag'lari, yoki qarzlari, yoki aksiyalarni xorijiy moliya bozorlarida birlamchi joylashtirish. Tarqoqlik bilan bir qatorda, O'zbekiston fond bozorining o'ziga xos salbiy jihatlardan biri - bu institutsional va

mintaqaviy infratuzilma o'rtasidagi uomutanosiblik. Umumiy holatda nomutauosiblik - bu mutanosiblik, bir butunning qismlari o'rtasida moslik yo'qligi bo'lib, fond infratuzilmasi tizimida muvozanat buzilishiga olib keladi. Asosiy institutsional muammolar ichida quyidagilarni alohida ta'kidlab o'tish mumkin: davlat tomonidan tartibga solish tizimi yetarlicha samarali emasligi, me'yoriy-huquqiy hujjatning har xilligi va izchil emasligi.

Fond bozorini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmi muknmmal emasligi u endi shakllanayotgan davrda tartibsiz va tizimsiz lntibga solinganli oqibatidir. Nazorat organlarining soni ko'pligi hozoming faoliyat yuritishiga salbiy ta'sir qilgan, nazorat organlari bir- hirlarining funksiyalarini takrorlashlariga olib kelgan. Natijada manfaatlar qarama-qarshiligi kelib chiqqan, tartibga solish tizimi muvofiqlashtirilmagan bo'lgan. Masalan, pensiya jamg'armalarining pul mablag'lari bilan ishlaydigan xususiy kompaniyalar ustidan nazorat bir vaqtning o'zida to'rtta organ tomonidan amalga oshirilgan: QQFK fuqarolarning pensiya jamg'armalarida to'plangan pullarni investitsiya qilish ishonib topshirilgan boshqaruvchi kompaniyalarga litsenziya bergan va ularni nazorat qilgan, Moliya vazirligi mehnatkashlarning mablag'lari biror loyihaga investitsiya qilinishi jarayonini kuzatib borgan, Mehnat vazirligi boshqaruvchi kompaniyalar bilan bir qatorda aholining mablag'larini qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilishi kerak bo'lgan nodavlat pensiya jamg'armalarining faoliyatini nazorat qilgan. Bunday tartibga solish mexanizmi bozor va uning infratuzilmasi rivojlanishiga salbiy ta'sir qilgan.

3. Fond birja savdolari ishtirokchilari

Investitsiya vositachisi, investitsiya maslahatchisi, investitsiya fondi, investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchi, transfer-agent, qimmatli qog'ozlarning birjadan tashqari savdosi tashkilotchisi, dilerlar, market-meykerlar va brokerlar.

Jismoniy shaxslar qimmatli qog'ozlar bozorida investitsiya maslahatchisi va investitsiya vositachisi sifatida faoliyat ko'rsatishi mumkin. Buning uchun ular mahalliy hokimiyat idoralarida tadbirkor sifatida ro'yxatga olinishi hamda fond bozorini tartibga soluvchi idora tomonidan beriladigan malaka shahodatnomasiga (litsenziyaga) ega bo'lishi lozim. Malaka shahodatnomasi 3 yil muddatga beriladi. Investitsiya muassasalarining asosiy xodimlari majburiy ravishda attestatsiyadan o'tishlari lozim va yetarli darajadagi o'z mablag'lariga ega bo'lishi lozim.

Milliy iqtisodiyotning barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlashning zaruriy shart-sharoitlaridan biri rivojlangan moliyaviy vositachilik tizimining mavjudligi hisoblanadi. Moliyaviy vositachilik tizimining eng samarali ishtirokchilaridan biri bo'lib investitsiya fondlari xizmat qiladi. Investitsiya fondining vazifasi shundaki, u aholining vaqtinchalik bo'sh turgan mablag'larini jalb qilib, bu mablag'larni iqtisodiyotning rivojlangan sektorlariga investitsiya qiladi. Investitsiya fondlari investitsiya strategiyasi va obyektiga, investorlar tanloviga ko'ra, shuningdek, turli mamlakatlar qonuniy-me'yoriy hujjatlaridagi farqlar hisobiga turlicha o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'ladi⁵¹. Investorlar uchun o'z qo'yilmalarining afzalliklarini va tavakkalchilik darajasini ko'rsatish maqsadida investitsiya fondlarini turli xususiyatlar bo'yicha tasniflash muhim hisoblanadi. Shuningdek, investitsiya fondlarini tasniflash investorlar huquqlari va xatarli qo'yilmalar, daromadlilik, investitsiya faoliyatining maqsadi yuzasidan tajribasiz investorlar uchun shaffoflikni oshiradi.

Investorlarning pul mablag'larini va qo'yilmalarini investitsiya aktivlariga jalb qilish maqsadida aksiyalar chiqaradigan yuridik shaxs - aksiyadorlik jamiyati investitsiya fondidir. Investitsiya

fondi yuridik shaxsning boshqa tashkiliy-huquqiy shakllariga o'zgartirilishga haqli emas. Investitsiya fondini qo'shib yuborish, qo'shib olish, bo'lish, ajratib chiqarish qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Qimmatli qog'ozlar bozoridagi professional faoliyatni amalga oshirish uchun investitsiya fondiga berilgan litsenziyaning amal qilishini tugatish yoki uni bekor qilish investitsiya fondining belgilangan tartibda tugatilishiga olib keladi. Investitsiya fondi quyidagi huquqlarga ega emas:

- korporativ va infratuzilma obligatsiyalarini, shuningdek imtiyozli aksiyalami chiqarish;
- fond sof aktivlarining IO foizidan ortig'ini bir emitentning qimmatli qog'ozlariga yoki mas'uliyati cheklangan jamiyatning ulushiga investitsiyalash;
- to'lanishi lozim bo'lgan qarzningjami hajmi kredit va (yoki) qarz bitimi imzolanadigan sanadagi holatga ko'ra investitsiya fondi sof aktivlari qiymatining 15 foizidan oshib ketgan taqdirda kredit va (yoki) qarz mablag'larini jalb etish. Kredit va (yoki) qarz muddati uch oydan oshib ketmasligi kerak;
- kafil bo'lish, mol-mulkni yoki mulkiy huquqlarni garovga qo'yish;
- tashkiliy-huquqiy shakli o'z ishtirokchilarining qo'shimcha javobgarligini nazarda tutadigan yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlariga investitsiyalami amalga oshirish;
- investitsiya aktivlarining ishonchli boshqaruvchisi, auditorlik tashkilotlari tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlarga investitsiyalarni amalga oshirish;
- boshqa investitsiya fondlarining aksiyalarini olish va ularga ega bo'lish;

umumiy summasi fond sof aktivlarining JO foizidan ortiq investitsiyalarni amalga oshirish, bundan qimmatli qog'ozlarga qo'yish ~~mus4&no~~. Investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchining faoliyati Yuridik shaxsning - ishonchli boshqaruvchining o'ziga egalik qilish uchun topshirilgan va boshqa shaxsga tegishli bo'lgan: qimmatli qog'ozlarni, shu jumladan investitsiya aktivlarini boshqarish jarayonida olinadigan qimmatli qog'ozlarni; qimmatli qog'ozlarga investitsiya qilish uchun mo'ljallangan va investitsiya aktivlarini boshqarish jarayonida olinadigan pul mablag'larini shu shaxsning yoki u ko'rsatgan shaxsning manfaatlarini ko'zlab, o'z nomidan ishonchli boshqaruvni belgilangan muddat mobaynida amalga oshirishi investitsiya aktivlarini boshqarish bo'yicha faoliyatdir. **Transfer-agentning** faoliyati deganda, qimmatli qog'ozlarga bo'lgan huquqlarni hisobga olish tizimiga taalluqli huquqlarni qabul qilish, qayta ishlash va o'tkazish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish tushuniladi.

Qimmatli qog'ozlar bozorining transfer agent faoliyatini amalga oshiruvchi professional qatnashchisi *transfer-agent* deb nomlanadi. Transfer-agent investitsiya vositachisining va qimmatli qog'ozlar savdosi tashkilotchisining professional faoliyatini amalga oshirishga haqli emas. Emitent bilan o'zaro munosabatda transfer-agent quyidagilarni amalga oshiradi:

- emitent bilan tuzilgan shartnomaga muvofiq belgilangan muddatda reestr shakllantirish uchun markaziy registratorga so'rov yuborish;
- markaziy registratordan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlar egalari reestrini qabul qilish;
- qonun hujjatlarida belgilangan tartibda emitentga qimmatli qog'ozlar reestrini yetkazish va berish.

Transfer-agent emitentga markaziy registratordan olingan qimmatli qog'ozlar egalari reestri va boshqa ma'lumotlarni o'z vaqtida yetkazib berish va ularning saqlanishi yuzasidan javobgar hisoblanadi.

Kliring - bu tovarlar, qimmatli qog'ozlar, xizmatlar uchun o'zaro majburiyat va talablarni, ya'ni bir-biriga beradigan pullarni hisobga olish bilan naqd pulsiz hisob-kitob qilish tizimidir.

Boshqacha qilib aytganda qimmatli qog'ozlar yuzasidan o'zaro majburiyatlarni belgilash, aniqlash va hisobga doir faoliyat kliring deb ataladi. Bu faoliyat:

- bitimga doir axborotni to'plash;
- ularni taqqoslash;
- qimmatli qog'ozlarga doir fuqaroviy-huquqiy bitimlarni ijro etish uchun buxgalteriya hujjatlarini tayyorlash operatsiyalarini nazarda tutadi.

Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar bo'yicha ishtirokchilariga bu haqida axborot o'zaro taqqoslanadi va shu asosida xaridor sotuvchiga kelishilgan summani o'tkazadi, sotuvchi esa sotilgan qimmatli qog'ozlarni xaridorga topshiradi. Ushbujarayonning turli va belgilangan muddatda bajarilishi kliring palatasi amalga oshiradi. Kliring banklararo va xalqaro valyuta kliringlariga bo'linadi. Banklararo kliringda banklar o'rtasida hisob-kitoblar o'zaro pul hisob-kitoblarda chek va veksellaringlari qo'llaniladi. Xalqaro valyuta kliringi almashtiriladigan tovarlar ro'yxati, ularning narxi va yetkazib berish muddatlari belgilangan xalqaro to'lov shartnomalari asosida amalga oshiriladi.

Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar bo'yicha hisob-kitob-kliring operatsiyalarini amalga oshiruvchi qimmatli qog'ozlar bozorining professional ishtirokchilari *hisob-kitob-kliring palatasi* (tashkiloti) deb ataladi. Qimmatli qog'ozlarga doir operatsiyalar yuzasidan hisob-kitob olib borilishi munosabati bilan kliringni amalga oshiruvchi tashkilotlar o'zaro majburiyatlarni aniqlash chog'ida tayyorlab qo'yilgan qimmatli qog'ozlar, pul mablag'lari va buxgalteriya hujjatlarini ijroga qabul qilib olayotganlarida qimmatli qog'ozlar bozorining qaysi qatnashchisi uchun hisob-kitob ishlari amalga oshirilayotgan bo'lsa, shu qatnashchi bilan tuzgan o'z shartnomalariga asoslanadilar.

Hisob-kliring palatalarining (tashkilotlarining) mijozlari mablag'lariga hisob-kliring palatalarining (tashkilotlarining) majburiyatlari yuzasi bo'yicha undiruv qaratilishi mumkin emas.

Qimmatli qog'ozlar savdosining tashkilotchilari rioya etilishi shart bo'lgan qimmatli qog'ozlar savdosini tashkil qilish qoidalarini tasdiqlaydi. Qimmatli qog'ozlar savdosining tashkilotchilari o'z faoliyatini tegishli litsenziya asosida amalga oshiradi.

Mavzu: Moliya bozorini tartibga solish

1. Moliya bozorini tartibga solishga ob'ektiv zarurat.
2. Moliya bozorini davlat tomonidan tartibga solish.
3. Moliya bozorini tartibga solish bo'yicha AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya tajribalari.

1. Moliya bozorini tartibga solishga obyektiv zarurat. Moliya bozorini tartibga solish usullari

Moliya bozorini tartibga solish - bu moliya bozoridagi barcha qatnashchilar faoliyatini va ular o'rtasidagi operatsiyalarni jamiyat tomonidan bu harakatlarga vakolatlangan tashkilotlar tomonidan tartibga solishdir. Moliya bozorini tartibga solish tizimi - Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining tartibga solish inftatuzilmasi bo'lib, quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- 1) regulativ organlar (tartibga solish organlari) - davlat organlari va o'zini-o'zi tartibga soladigan tashkilotlar;

2) regulativ funksiyalar va jarayonlar - tartibga solish ular orqali amalga oshiriladigan harakatlar majmui (qonunchilik funksiyalari, ro'yxatga olishjarayonlari, litsenziya, nazorat, attestatsiyajarayonlari);

3) huquqiy infratuzilma- bozorni tartibga solishga aloqador bo'lgan qonunchilik hujjatlari, qonunlar va normativ hujjatlar to'plami;

4) fond bozori axloqi - o'zini-o'zi tartibga soladigan tashkilotlar tomonidan ishlab chiqiladigan me'yorlar. Bu me'yorlar tavsiya etiladigan xarakterga ega bo'lsa-da, bozor qatnashchilari tomonidan so'zsiz bajariladi, chunki ularning ishbilarmonlik nufuzi ko'pincha shunga bog'liq bo'ladi;

5) Urf-odatlar va an'analar - O'zbekistonda moliya bozori o'n yilliklar davomida mavjud bo'lmagan, shu sababli an'analarni shakllantirish va rivojlantirish moliya bozorini tartibga solish infratuzilmasining muhim elementi hisoblanadi.

Moliya bozorini davlat tomonidan tartibga solish butun tizimining asosiy vazifasi uning barcha subyektlari faoliyatida bozor o'zining asosiy makroiqtisodiy funksiyalarini bajaradigan - bo'sh pul mablag'larini iqtisodiyotni rivojlantirish uchun safarbar qiladigan hamda aholi uchun ishonchli va daromadli jamg'arish vositalari shakllantiradigan qoidalar ishlab chiqish va ularga so'zsiz rioya qilinishini ta'minlash hisoblanadi. "Qattiqqo'llik darajasi" mezoni bo'yicha tartibga solishning ikki xil modeli mavjud.

1) "qattiq" model - uning asosida mufassal ta'riflangan qoida va tartiblar hamda ularga rioya qilinishi ustidan qattiq nazorat yotadi, ya'ni barcha rasmiyatchiliklar aynan rioya qilinishi lozim (misol - AQSh bozorini tartibga solish);

2) "yumshoq" model - u tartibga solish me'yoriari bilan bir qatorda norasmiy kelishuvlar, an'analar, tavsiyalar, muvofiqlashtirilgan xulq-atvor uslubi, vaziyatlarni hal qilish bo'yicha muzokaralardan keng foydalanishga asoslanadi (misol - Buyuk Britaniya).

Jahon amaliyotida moliya bozorini tartibga solishda katta rol o'ynaydigan o'zini-o'zi tartibga soladigan tashkilotlar nafaqat mustaqil nazorat funksiyasini bajaradi, balki nonnativ hujjatlar ishlab chiqish va ularni amaliyotga keng joriy qilish, ba'zida esa qonunchilikka ishbilarmonlik aylanmasi taomillarini tatbiq etishda ham ishtirok etadi.

Moliya bozorini tartibga solishning davlat darajasidan tashqari qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini-o'zi tartibga soladigan tashkilotlar - O'TT ham tartibga solish tizimining muhim elementi hisoblanadi. O'TTning roli shundan iboratki, bevosita bozor qatnashchilari to'piagan tajriba asosida eng mufassal me'yorlar va talablarni ishlab chiqish, ularga rioya qilinishini nazorat qilish va shu tariqa bozor reguliatorini uning qatnashchisiga yaqinlashtirish lozim. Bunda OTT tomonidan ishlab chiqiladigan va joriy qilinadigan qoidalar va standartlar o'zini-o'zi tartibga soladigan organ talablariga mos kelishini hisobga olish muhim, ya'ni amalda faqat ulargina aniqlashtirishi va kuchaytirishi mumkin. O'TT xususiyatlari:

- notijorat xarakteri;
- a'zolikka asoslanganlik;
- professional faoliyat subyektlarini birlashtirishi;
- kamida IO qatnashchi tomonidan tashkil etilishi mumkinligi.

O'TT o'z a'zolariga nisbatan qo'llashi mumkin bo'lgan sanksiyalar:

- qoidabuzarga ushbu tashkilot faoliyati qoidalari va standartlari bilan belgilangan sanksiyani qo'llash;
- o'z qatnashchisiga (a'zosiga) investorga yetkazilgan ziyonni suddan tashqari tartibda

qoplashni tavsiya qilish;

- professional qatnashchini o'z qatnashchilari (a'zolari) tarkibidan chiqarish va regulyatorga professional qatnashchi litsenziyasini bekor qilish yoki to'xtatish bo'yicha choralar ko'rish haqida ariza bilan murojaat qilish;

- ariza va shikoyat bo'yicha materiallarni ulaming vakolatlariga muvofiq ko'rib chiqish uchun huquqni muhofaza qilish organlari va boshqa ijroiya hukumati federal organlariga toshirish

16.2. Moliya bozorini davlat tomonidan tartibga solish

Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan belgilanadi. Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi:

- qimmatli qog'ozlar bozorini shakllantirish, rivojlantirish, nazorat qilish va tartibga solish sohasida davlat siyosatini amalga oshiradi;

- qimmatli qog'ozlar bozoridagi professional faoliyatni litsenziyalaydi;

- investorlarning hamda qimmatli qog'ozlar egalarining huquqlari va qonuniy manfaatlari himoya qilinishini ta'minlaydi;

- qimmatli qog'ozlar bozorini shakllantirish va tartibga solish "hamda uning ishtirokchilari faoliyati sohasida normativ-huquqiy hujjatlar ishlab chiqadi;

- qimmatli qog'ozlar bozorida professional faoliyatni amalga oshirishga doir talablarni, qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchilarining mutaxassislariga qo'yiladigan malaka talablarini belgilaydi, ularni attestatsiyadan o'tkazadi va malaka guvohnomalari beradi;

- emissiyaviy qimmatli qog'ozlarni (davlat qimmatli qog'ozlari bundan mustasno) chiqarish qoidalarini, qimmatli qog'ozlarga doir bitimlarni ro'yxatdan o'tkazish qoidalarini, qimmatli qog'ozlarga doir operatsiyalar o'tkazilishini hisobga olish va ular yuzasidan hisobot berish standartlarini, qimmatli qog'ozlar egalarining reestrlarini va qimmatli qog'ozlarga doir bitimlarni hisobga olish registrini yuritish tartibini tasdiqlaydi;

- qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi hamda aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlarining davlat boshqaruvi organlari, qimmatli qog'ozlar bozorining ishtirokchilari tomonidan bajarilishi ustidan nazoratni amalga oshiradi hamda qonun hujjatlarining buzilganligi aniqlangan hollarda ular yuzasidan bajarilishi majburiy bo'lgan xulosalar va ko'rsatmalar chiqaradi, qoidabuzarlarga nisbatan qonun hujjatlariga muvofiq sanksiyalar qo'llaydi;

- o'z mablag'lari yetarli darajada bo'lishiga doir majburiy nonnativlarni va qimmatli qog'ozlarga doir operatsiyalar bo'yicha tavakkalchiliklarni cheklovchi boshqa ko'rsatkichlarni, shuningdek qimmatli qog'ozlarga doir (davlat qimmatli qog'ozlari bundan mustasno) operatsiyalar yuzasidan hujjatlarni saqlash muddatlarini belgilaydi.

Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organining huquqlari Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi:

- investorlarning, qimmatli qog'ozlar egalarining hamda davlatning huquqlari va manfaatlarini himoya qilish maqsadida davlat boji to'lamasdan sudga da'vo qo'zg'atishga;

- qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi qonun hujjatlari buzilganligi aniqlangan taqdirda qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchisining faoliyati to'xtatib qolishiga sabab

- bo'lmaydigan ayrim operatsiyalarini o'z vakolatlari doirasida to'xtatib turishga;
- davlat boshqaruvi organlaridan, qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilaridan axborot va hujjatlarni o'z vakolatlari doirasida so'rash hamda olishga;
 - qimmatli qog'ozlar bozorida professional faoliyatni qo'shib olib borish tartibini belgilashga;
 - qimmatli qog'ozlarga bo'lgan huquqlarni hisobga olishning, qimmatli qog'ozlar savdolari va qimmatli qog'ozlarga doir bitimlarga hisob-kitob kliring xizmati ko'rsatishning yagona tizimini yaratish bo'yicha davlat tomonidan tashkil etiladigan korxona faoliyatining tartibini belgilashga;
 - Qimmatli qog'ozlar komissiyalari xalqaro tashkiloti a'zolari bo'lgan boshqa davlatlarning qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli organlari bilan maxfiy va boshqa turdagi axborotni belgilangan tartibda ayirboshlashga haqli.

Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi qonun hujjatlariga muvofiq boshqa huquqlarga ham ega bo'lishi mumkin. Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organining majburiyatlari

Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi:

- qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilarining murojaatlarini ko'rib chiqishi hamda investorlarning yoki qimmatli qog'ozlar egalarining huquqlari buzilganligi faktlari aniqlangan taqdirda tekshiruvlar o'tkazishi va qonun hujjatlarida nazarda tutilgan chora- tadbirlarni ko'rishi;
- davlat boshqaruvi organlaridan hamda qimmatli qog'ozlar bozori ishtirokchilaridan investorlarning va qimmatli qog'ozlar egalarining huquqlarini himoya qilish masalalari yuzasidan olingan axborotning maxfiyligiga rioya etishi, bundan axborotning uchinchi shaxslarga oshkor etilishi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollar mustasno;
- Emissiyaviy qimmatli qog'ozlar chiqarilishlarining yagona davlat reestrini va qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchilarining reestrini yuritishi;
- o'z vakolatiga taalluqli masalalar yuzasidan yuridik va jismoniy shaxslarning yozma so'rovlariga qonun hujjatlariga muvofiq asoslantirilgan javob berishi;
- qimmatli qog'ozlar bozorining holati va unmg ishtirokchilari haqida jamoatchilikni xabardor qilishi shart.

Qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organining zimmasida qonun hujjatlariga muvofiq boshqa majburiyatlar ham bo'lishi mumkin. Moliya bozorini davlat tomonidan tartibga solishning namoyon bo'lish shakli, eng avvalo, bunday tartibga solish ular yordamida amalga oshiriladigan normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi. Bozor qonunchiligining asoslari bizning mamlakatimizda o'tgan asrning 90-yillari boshlarida shakllangan bo'lib, uni takomillashtirish hozirgi kungacha davom etib kelmoqda. Bu jahon Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining globallashuvi, yangi moliya vositalari va institutlari paydo bo'lishi bilan bog'liq.

Megaregulyator. Markaziy bank negizida megaregulyator tashkil qilish amaliyoti - jahon moliya bozorlarida nisbatan kamdan-kam uchraydigan hodisadir. Megaregulyatorlar u yoki bu ko'rinishda dunyoning 55 mamlakatida faoliyat ko'rsatadi, 13 davlatda ular Markaziy banklar negizida tashkil qilingan, 33 mamlakatda esa mustaqil megaregulyator sifatida mavjud. Ta'kidlash joizki, jahon amaliyotida qoidaga ko'ra, dastlab Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining turli segmentlarida nazorat va tartibga solishni bir xillashtirish, jahondagi ilg'or tajribalarni hisobga oladigan standartlar ishlab chiqish bilan bog'liq islohotlar uchun shart- sharoitlar yaratiladi, moliyaviy vositachilarning bir qismini yo'qotish ehtimoli va ishdagi xatoliklarni istisno qiladigan islohotlarni amalga oshirishning qadamma-

qadam rejaları ishlab chiqiladi, so'ngra islohotning o'zi amalga oshiriladi.

Bozor qatnashchilari Uamg'armalar va vaqtinchalik bo'sh pul mablag'larini iqtisodiyotning turli subyektlari o'rtasida qayta taqsimlash vazifasini hal qilish zarurati bilan asoslanadigan turli funksiyalarni bajaradigan moliyaviy institutlar, emitentlar va investorlar) O'zbekiston moliya bozorini tartibga solish tizimining obyektlari hisoblanadi. Emitentlar investitsion resurslar **jalb** qilishdan manfaatdor bo'lgan fond bozori qatnashchilarini ifodalaydi.

Investorlarni malakali va boshqa investorlarga ajratish g'oyasi aholini ularga investitsiya kiritish yuqori risklar bilan bog'liq bo'lgan murakkab moliyaviy vositalardan himoya qilishga intilishga asoslanadi, investitsiyalash va murakkab moliyaviy vositalardan chiqish imkoniyatlari haqida qaror qabul qilish esa maxsus bilimlar va ko'nikmalar talab qiladi. Malakali investor maqomi uning bu maxsus bilimlar va ko'nikmalarga ega ekanligini tasdiqlaydi. Yetarli bilimlarga ega bo'lmagan investorlar fond bozorida turli fondlar - aksiyadorlik (AIF) va pay (PIF) investitsiya fondlari, bank boshqaruvi umumiy fondlari (OFBU) orqali investitsiya kiritadi. Jamoaviy investitsiyalashga ehtiyoj shu bilan asoslanadiki, an'anaviy moliyaviy vositalar narxi qimmatligi, ular bilan ishlashdagi murakkabliklar hamda investorlar va vositachilarning kichik bitimlar bilan ishlamasligi sababli mayda investorlar uchun "yopiq" bo'ladi.

- Yuridik va jismoniy shaxslarning pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulkka nisbatan o'z mulkiy huquqlari va majburiyatlarini belgilashga, o'zgartirish yoxud tugatishga qaratilgan harakatlari pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog'liq operatsiyalardir. Pul mablag'lari yoki boshqa mol-mulk bilan bog'liq operatsiyalarni amalga oshiruvchi tashkilotlar quyidagilardir:

- banklar va boshqa kredit tashkilotlari;
- qimmatli qog'ozlar bozorining professional ishtirokchilari;
- birja a'zolari;
- sug'urtalovchilar va sug'urta vositachilari;
- lizing xizmatlari ko'rsatuvchi tashkilotlar;
- pul o'tkazmalari, to'lovlar va hisob-kitoblarni amalga oshiruvchi tashkilotlar;
- lombardlar;
- lotereyalar va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlarni o'tkazuvchi tashkilotlar;
- qimmatbaho metallar va qimmatbaho toshlar bilan bog'liq operatsiyalarni amalga oshiruvchi shaxslar;

- ko'chmas mol-mulkning oldi-sotdisi bilan bog'liq operatsiyalarda xizmatlar ko'rsatuvchi va ishtirok etuvchi shaxslar;

mijozlar nomidan bitimlar tayyorlash va ularni amalga oshirishda notarial idoralar (notariuslar), advokatlik tuzilmalari (advokatlar) hamda auditorlik tashkilotlari.

3.Moliya bozorini tartibga solish bo'yicha AQSh, Buyuk Britaniya va Germaoiya tajribalari

Zamonaviy tartibga solish nazariyalari tahlili shuni ko'rsatadiki, hugungi kunda Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining davlat va bozor orqali tartibga solinishi o'zaro bir-birini to'ldirib boruvchi tizim sifatida shakllanmoqda. Bunda, birinchidan, raqobat asosida bozorda rivojlanish uchun rag'bat yuzaga keladi, ikkinchidan, moliya bozorini bozor vositalari orqali tartibga solishda yuzaga kelgan ziddiyatlarning oldini olishda davlat turli chora-tadbirlari bilan ishtirok etadi. Iqtisodiy inqirozlar, siyosiy nizolar, iqtisodiyotning to'la beqarorligi sharoitida davlat

orqali tartibga solish katta o'rin tutsa, moliyaviy-iqtisodiy holatini yaxshilash, modernizatsiyalash, innovatsiyalarni yaratish uchun moliya bozorini erkinlashtirish raqobatni kuchaytirishga katta e'tibor qaratiladi, bu esa tartibga solishning bozor mexanizmi orqali ta'minlanadi. Bozor mexanizmi orqali moliya tizimini tartibga solish bo'yicha hukumat doimo o'z nazoratini olib boradi, zarur paytda unga ko'maklashadi, sharoit yaratadi.

Xalqaro moliya bozorini tartibga solishda huquqiy asos bo'lib, xalqaro konvensiyalar va kodekslar, xalqaro investitsiya kelishuvlari hamda XVF, Jahon banki guruhi, YUNKTAD hujjatlarida chet el investorlarining ma'lum bir faoliyat bilan shug'ullanish qoidalarini belgilangan turli yo'riqnomalar hisoblanadi.

Xalqaro moliya bozorlaridagi investitsiyalarni tartibga solish bo'yicha ko'p tomonlama xalqaro konvensiyalarning asosiylari sifatida "Bahs-munozaralarni bartaraf etish bo'yicha Vashington konvensiyasi" (1965), "Investitsiyalarni kafolatlash bo'yicha ko'p tomonlama agentlik ta'sis etish to'g'risidagi Seul konvensiyasi" (1985) kabilarni alohida ajratib ko'rsatish mumkin. Xalqaro moliyaviy- investitsiya kelishuvlardan asosiy maqsad, davlatlarning milliy siyosatini ikki yoki ko'p tomonlama muvofiqlashtirish, xalqaro investitsiyalarni tartibga solishning umumiy qoidalarini ishlab chiqishdan iborat.

Xalqaro moliyaviy investitsiya kelishuvlari, uning qatnashchilari tarkibiga bog'liq ravishda ikki tomonlama, mintaqaviy va ko'p tomonlama bo'lishi mumkin. Bugungi kunga kelib, ikki tomonlama moliyaviy investitsiya kelishuvlarning imzolashida asosiy ulush rivojlanayotgan mamlakatlar hissasiga to'g'ri kelmoqda. Ular asosan, bunday shartnomalarni rivojlangan davlatlar bilan va o'zaro amalga oshirmoqdalar.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, moliya bozorlarini samarali faoliyati va tartibga solishning muvaffaqiyati ko'p jihatdan, mavjud bozor infratuzilmalarining holatiga bog'liq bo'ladi. Zamonaviy moliya bozorlarini tartibga solish va monitoring qilish infratuzilmalarining muhim tashkiliy elementlari qatoriga quyidagilar kiradi:

- mulkchilik huquqini, shartnoma huquq va majburiyatlarini himoya qilishni ta'minlovchi sud- huquq instansiyalari;
- bank nazorati organlari va qimmatli qog'ozlar bozori faoliyati bo'yicha komissiyasi;
- mustaqil va samarali auditorlik nazoratini amalga oshirish tizimi;
- xususiy tahlilni amalga oshiruvchi firmalar, masalan, reyting agentliklari va konsalting firmalari;
- tegishli faoliyat doirasida standartlar va xatti-harakat me'yorlarini belgilovchi havaskor yoki professional tashkilotlar.

Moliya bozorlarini rivojlantirish bo'yicha orttirilgan tajriba va rivojlangan hamda rivojlanayotgan mamlakatlarda bozor munosabatlarining shakllanishidan kelib chiqqan holda, shuni ta'kidlash joizki, moliya bozorlarini tartibga solishning milliy modellari tobora iqtisodiy rivojlanish talablariga moslashib bormoqda.

Moliya bozorlarini tartibga solishning turli-tumanligi va o'z-o'zini tartibga soluvchi organlar vakolatlarining hajmi, nafaqat madaniyat, an'analar va fuqarolarning mentalitetidan kelib chiqadi, balki yuridik tizimlar nazariyasi (legal origins theory)ga ham bog'liq bo'ladi. Yuqorida keltirilgan jadvaldan ham kuzatish mumkinki, ishtirokchilarning mustaqilligi bilan bog'liq o'z-o'zini tartibga solish ko'proq, yuridik jihatdan pretsedent huquqi tizimiga asoslangan mamlakatlarda mavjud. Yevropa va kontinental huquqiy tizimga asoslangan mamlakatlarda o'z-o'zini tartibga solish mexanizmlarini qabul qilish murakkabroq ekanligini ko'rish mumkin. Ushbu nazariyadan kelib chiqadiki, o'z-o'zini boshqarishga asos bo'lib xizmat qiluvchi milliy

huquqiy tizim (fuqarolik yoki pretsedent), mamlakatning moliya bozorlarining uzoq muddatli rivojlanishini va ulami tartibga solish tizimni belgilab beradi.

Moliya bozorlarini tartibga solish shakllari o'zgargani bilan uning tarixiy maqsadlari bozor ishtirokchilarini faoliyatini barqarorligiga ko'maklashish, iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda inflyatsiya darajasini jilovlash, ichki va xalqaro pul oqimini samarli harakatini ta'minlash hamda moliya bozorida shaffoflik va moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash kabilar sifatida deyarli o'zgarmasdan qolmoqda.

Izlanish natijalari shuningdek, global moliyaviy inqiroming chuqurlashuvi sharoitida, moliya bozorlarini tartibga solishda davlatning aralashuvini qo'llab-quvvatlovchilar safi kengayib borayotganligini ko'rsatmoqda. Moliya bozorlarini tartibga solishning turli-tumanligi va o'z-o'zini tartibga soluvchi organlar vakolatlarining hajmi, nafaqat madaniyat, an'analar va fuqarolarning mentalitetidan kelib chiqishi, balki yuridik tizimlar nazariyasiga ham bog'liq bo'lishi o'rganildi.

Mavzu: Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari.

1. Moliya bozorida banklarning ishtiroki.
2. Moliya bozorida nobank kredit institutlari. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyat mexanizmi.

1. Moliya bozorida banklarning ishtiroki

Bank - bu moliyaning mahsus faoliyat sohasi bo'lib, moliya bozori orqali pul resurslarini jamlab, ularni iqtisodiyotning turli samarali subyektlariga' manfaatli taqsimlaydigan alohida moliyaviy institut hisoblanadi. Bunda bank pul va moliyaviy instrumentlar yordamida o'zi bilan bog'liq shaxslar (kreditorlar, egalari-investorlar, joriy operatsion xizmatidan foydanuvchi mijozlar, kredit oluvchilar, sheriklari) risklarini ma'lum (k:elishilgan) haq evaziga qabul qilib oladi va jamlangan risklarni manfaatli (foyda olish va foyda bilan ta'minlash maqsadida) difersiflkatsiyalash asosida professional boshqaradi. Moliya bozorida bunday faoliyatni ixtisoslashgan yuridik shaxs maqomiga ega bo'lgan tutli mulkchilik shaklida tuzilgan banklar amalga oshiradi. Bunda banklar tijorat tashkilotlari sifatida ma'lum risklarga moyil bo'lganliklari sababli, ular moliya bozori orqali o'z risklarini boshqaradilar.

Ko'rinib turibdiki, banklar sug'urta kompaniyalari va investitsiya institutlari bilan bir qatorda Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining professional, o'ta zarur, foydali va eng salmoqli qatnashchilaridan hisoblanadi.

Aytilgan operatsiyalar negizida davlat (markaziy) banki va tijorat banklari o'zaro bog'liqlikda bank tizimini hosil qilib, markaziy bank boshchiligida moliya bozori orqali iqtisodiyotda kredit-pul (monetar) siyosatini yuritadi. Bu esa Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risksizlilik, jalbdorlilik, barqarorlik, moliyaviy havfsizlik darajasini ko'tarishga, samarali investitsion hajmini va jarayoni sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Mamlakatimiz rahbariyati tomonidan respublika bank tizimining izchil rivojlanishiga katta e'tibor qaratilayotganligi va banklarning kapitallashuv darajasini yanada oshirish va ularning resurs bazasini mustahkamlash borasida tizimli chora-tadbirlar amalga oshirila- yotganligi investorlarning fond birjasidagi banklar aksiyalariga bo'lgan qiziqishlarining tobora ortib borishiga sabab bo'lmoqda. Banklar aksiyalariga bo'lgan qiziqishning ortib borishi ularning

ishonchliligi, barqarorligi, daromadlar miqdorining doimiy oshib borishi va aksiyadorlar uchun axborotlar oshkor qilish qonunchilik normalarining faol tadbiriq etilayotganligi kabi omillar bilan uzviy bog'liqdir.

O'zbekistonda Respublikasida faoliyat ko'rsatayotgan banklar o'zining qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi, "Qimmatli qog'ozlar va fond birjasi to'g'risida"gi, "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarni huquqini himoya qilish to'g'risida"gi, "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi qonunlar va O'zbekiston Respublikasi markaziy bankining me'yoriy buyurtlariga muvofiq ravishda hamda "Tijorat banklariga qimmatli qog'ozlar bozorida operatsiyalar bajarishga doir tavsiyalar" asosida amalga oshiradi.

Tijorat banklarining investitsiya siyosatini takomillashtirish ularning moliya bozoridagi mavqeiini mustahkamlash, likvidligini ta'minlash va moliyaviy barqarorlik darajasini oshirish nuqtai-nazaridan muhim ahamiyat kasb etadi. Banklarning investitsiya jarayonlaridagi ishtiroki yanada faollashib boribmoqda.

Banklar tomonidan ajratilayotgan investitsion kreditlar ustuvor ravishda iqtisodiyotning sanoat tarmoqlarini modernizatsiya qilish, zamonaviy infratuzilmani shakllantirish va rivojlantirish, hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan yuksaltirish hamda yangi ish o'rinlari tashkil etishga qaratilgan dasturlar doirasidagi investitsion loyihalarni moliyalashtirishga yo'naltirilmoqda. Respublikamiz tijorat banklarining etarli darajada likvidli ekanligi hamda ularning resurs bazasini tobora mustahkamlanib borayotganligi ularning investitsion faoliyatini rivojlantirish imkonini beribmoqda. Xususan, tijorat banklarining muomaladagi qarz qimmatli qog'ozlari hajmi 2017-yil 1-yanvar holatiga

1 054,1 mlrd so'mni, jumladan, muomaladagi uzoq muddatli obligatsiyalar 216,3 mlrd so'mni va depozit sertifikatlarini miqdori 837,8 mlrd so'mni tashkil etibmoqda⁵⁹. Quyidagi jadval ma'lumotlari orqali respublikamiz tijorat banklarining qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq bo'lgan investitsion faoliyatiga baho beramiz.

14.1-jadval

O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalari

Ko'rsatkichlar	Yillar				
	2012	2013	2014	2015	2016
Qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalar summasi , mlrd so'm .	133,6	68,7	30,0	44,0	44,3
Investitsiyalarning brutto aktivlar hajridagi salmog'i, %	0,4	0,2	0,08	0,09	0,07

14.1-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining brutto aktivlari hajrida qimmatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalar juda kichik salmoqni egallaydi. Masalan, 2017- yilning 1- yanvar holatiga ko'ra, mazkur ko'rsatkichning darajasi 0,07 foizni tashkil etdi. Bu esa, nisbatan juda past ko'rsatkich hisoblanadi. Buning sababi

shundaki, taraqqiy etgan mamlakatlarda qirnrnatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalarning tijorat banklari brutto aktivlarining urnumiy hajmidagi salmog'i 8,5-10,0 foizni tashkil etadi va ulaming asosiy qismini hukumatning qimmatli qog'ozlariga qilingan investitsiyalari tashkil etadi.

Tijorat banklarining qirnrnatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalarining brutto aktivlar hajmidagi salmog'ining kichik bo'lishi bankning joriy likvidligini ta'minlash va aktivlarining daromadlilik darajasini oshirish nuqtai-nazaridan salbiy holat hisoblanadi. Bu esa, yuqori likvidli qimmatli qog'ozlarning tijorat banklari joriy likvidligini ta'minlashning ishonchli vositasi ekanligi hamda korporativ qirnrnatli qog'ozlarga qilingan investitsiyalarning daromadlilik darajasini yuqori ekanligi bilan izohlanadi.

"Toshkent" Respublika fond birjasining birlamchi joylashtirish va ikkilamchi bozor savdo maydonlaridagi qimmatli qog'ozlarning investitsiyaviy jozibadorligi bo'yicha tahlillari shuni ko'rsatmoqdaki, birja savdo aylanmalarining asosiy qismi tijorat banklari aksiyalariga to'g'ri kelmoqda.

Shunday qilib, banklar umuman iqtisodiyotda, xususan moliya bo'limida quyidagi rollarni bajaradi:

- monetar siyosatni ta'minlovchi institutlar;
- iqtisodiyot subyektlariga kredit, pul vositalari bilan bog'liq operatsiyalar bo'yicha professional hizmatlar ko'rsatuvchi institutlar;
- moliyaviy resurslar akkumulyatori, yirik investitsiyalar manbai;
- institutsional investor (belgilangan tartibda);
- qimmatli qog'ozlar chiqaruvchi (belgilangan tartibda);
- fond bozorida professional hizmat ko'rsatuvchi institut.

Aytilganlarni xalqaro bank tizimi rivojlanishi tendensiyalari asosida ko'rish mumkin.

Hozirda rivojlangan mamlakatlardagi banklar operatsiyalari va daromadining 80 foiziga yaqin miqdori qimmatli qog'ozlar bozorida shakllanmoqda. Daromadining qolgan qismi esa traditsion bank operatsiyalaridan hosil bo'lmoqda. Bn holatni investitsiya banklari faoliyati misolida ko'rish mumkin.

Investitsiya banki - bu asosan qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq operatsiyalarga ixtisoslashgan kredit-moliya instituti. Uning maqsadi: moliya bozorlari orqali qo'shimcha pul mablag'larini jalb qilish, o'z mijozlarini (Gumladan davlatni) uzoq muddatli kreditlash. Zamonaviy investitsiya banki hozirda nafaqat fond bozorlarida qimmatli qog'ozlar bilan bog'liq operatsiyalarni bajaradi, balki kompaniyalarni birlashtirilishi (yig'ib borilishi) va o'zaro birlashishini tashkillashtirish, ipotekani va ventur kapitalini boshqarish bilan ham shug'ullanadi.

Investitsiya banklari turli mamlakatlarda ma'lum xususiyatlarga ega. Masalan, Buyuk Britaniyada - turli profilli investitsiya kompaniyalari, savdo banklari. Bunda savdo banklari oddiy bank operatsiyalaridan tashqari, aksiyadorlik kompaniyalari, pensiya fondari, sug'urta kompaniyalari qimmatli qog'ozlarini boshqarish bilan ham shug'ullanadi.

Fransiyada esa biznes-banklar, investitsiya uylari, Germaniyada - investitsiya jamiyatlari, Yaponiyada - trustbanklar va shahar banklari misol bo'la oladi.

Hozirda dunyoning eng yirik investitsiya banklari quyidagilar hisoblanadi⁶²: *HSBC Holdings* (Buyuk Britaniya), *Chase Manhattan Corp.* (AQSh), *Credit Agricole Group* (Fransiya), *Citicorp.* (AQSh), *Bank of Tokyo-Mitsubishi* (Yaponiya), *Deutsche Bank*

(Germaniya), *Bank America Corp.* (AQSh), *ABN AMRO Bank* (Gollandiya), *Sumitomo Bank* (Yaponiya), *Dai-Ichi Konquo Bank* (Yaponiya) va h.k.

Shunday qilib, banklarning moliya bozoridagi faoliyat turlarini qnyidagicha tizimlashtirish mumkin.

1. Banklar Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining quyidagi segmentlarida faoliyat yuritadilar: valyuta, qimmatli qog'ozlar, pul-kredit (jumladan ipoteka kreditlari), qimmatbabo metallar va toshlar (jumladan san'at asarlari).

2. Ko'chmas mulk bozorida vositachi, rieltor, ishonchli boshqaruvchi (trast), ipotekaviy investor sifati faoliyat ko'rsatadi.

3. Valyuta bozorida: diler va broker (trejder, jumladan valyuta operatori). Bunda spot va muddatli bozorlarda ishtirok etadi.

4. Pul-kredit bozorida: pul hisob raqamlari va pul vositalari (cheklar, kartochkalar va h.k.) bo'yicha mijozlarga operatsion xizmat ko'rsatish; kredit berish va olish, bo'lak kreditorlarning kredit transhlari bo'yicha operator bo'lish va h.k.

5. Qimmatli qog'ozlar bozorida: emitent (emissiyalanuvchi va emissiyalanmaydigan turlari bo'yicha); institutsional investor (o'zining investitsiyalarini boshqarish bo'yicha) va kollektiv investor (mijozlarining investitsiyalarini boshqarish bo'yicha); professional institut (broker, trayder, diler, anderryter, trast, konsalting, kliring, depozitariy, transfer-agent va h.k.).

Moliya bozorida sanab o'tilgan faoliyat turlarini universal banklar amalga oshiradi.

2. Moliya bozorida nobank kredit institutlari. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyat mexanizmi

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-noyabrdagi "2011- 2015-yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish, uning barqarorligini oshirish va yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi PQ- 1438-sonli qarorida, aynan, nobank tashkilotlari faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari belgilab berildi. Bunda nobank tashkilotlari faoliyatini yanada rivojlantirish, mikrokreditlash va boshqa mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatish hajmlarini kengaytirish, nobank tashkilotlari va ular tomonidan ko'rsatiladigan xizmat turlari tarmog'ini kengaytirish, nobank tashkilotlarida hisob yuritilishini, ular faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish usullarini yanada takomillashtirish, axborot-aloqa texnologiyalarini joriy etish, nobank tashkilotlari xodimlarining malakalarini oshirish, mikromoliyalash sohalarini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan ishlarni keng yoritish shular jumlasidandir.

Bugungi kunda mikrokredit tashkilotlari moliya bozorida o'z o'rniga ega bo'lsada, ular faoliyatini takomillashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Masalan, ularda hanuzgacha **pul** mablag'larini boshqarish, xalqaro standartlarga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzish, ularni tahlil qilish kabi xalqaro tajriba va ko'nikmalarga bo'lgan ehtiyoji katta. Shu bois, O'zbekistonda kichik biznes va mikromoliyalashni rivojlantirish uchun xalqaro moliya institutlarining kredit liniyalarini jalb qilish asosida kichik biznes subyektlariga ko'proq moliyaviy yordam ko'rsatish, mikrokredit tashkilotlari sonini ko'paytirish, uning me'yoriy-huquqiy bazasini takomillashtirish hamda ular faoliyatini samarali nazorat qilishni mustabkamlash bo'yicha zarur choralarni amalga oshirish talab etiladi. Tadbirkorlik subyektlarini mikrokredit tashkilotlari tomonidan faol moliyalashtirish, o'z navbatida, ularning soni, ko'rsatayotgan xizmatlar sifati, ustav kapitali, resurslari, aktivlariga ham bog'liq bo'ladi.

Nobank kredit-moliya institutlari - bu rasman bank emas (bank litsenziyasiga ega emas), ammo asosiy faoliyati moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bo'lib, ko'p jihatdan banklamikiga bog'liq va muqobil hisoblanadi. Shuning uchun nobank kredit-moliya institutlari ko'plab ingliz tilidagi adabiyotlarda banklarga asosiy raqobatchi deb aytiladi va bular: kredit kooperatsiyalari, lombardlar, lizing va faktoring kompaniyalari va boshqalardir.

"Nobank moliya tashkilotlari, kredit uyushmalari, lizing, sug'urta va auditorlik kompaniyalarining rolini yanada oshirish hamda tarmog'ini rivojlantirish, xalqaro normalar va standartlarga muvofiq ulaming barqarorligi va samaradorligini ta'minlash, ular tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlar turi va ko'lamini kengaytirish, moliya bozori infratuzilmasi institutlarini mustahkamlashdir⁶³". Bu sohalaming rivojlanishi O'zbekiston moliya bozori sifatini va ahamiyatini oshiradi. Yuqorida tilga olingan bank tashkilotlari ham, nobank moliya tashkilotlari ham xizmat ko'rsatish bilan shug'ullanishini inobatga olsak, ularning faoliyati rivojlanishi ko'p jihatdan mijozlarga bog'liq. Oxirgi yillarda esa bu mijozlarning katta qismini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektari tashkil etmoqda. Shuni inobatga olgan holda qarorda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga alohida etibor qaratilgan.

Nobank kredit-moliya institutlari ko'plab ingliz tilidagi adabiyotlarda banklarga asosiy raqobatchi deb aytiladi va bular: lombardlar, mikrokredit tashkilotlar va kredit uyushmalari. Lombard, garovxona - garovga qo'yilgan muayyan buyumlar evaziga ma'lum muddatga put (mablag') berib turadigan muassasa. Buyumning qiymati tomonlarning kelishuviga ko'ra baholanadi, garovga qo'yitgan buyum egasiga nomi yozilgan lombard titxati beritadi. Olingan put o'z vaqtida qaytarilmasa, qo'yilgan buyum lombard mulkiga aylanadi va lombard qo'yitgan buyumlarni sotishga haqli. Shuningdek, lombard qimmatbaho uy-ro'zg'or buyumlarini saqlab berish uchun ham qabul qiladi.

Lombardga buyumlar faqat mablag' olish uchun emas, ba'zan mazkur buyumning ishonchli saqlanishini ta'minlash uchun ham qo'yiladi. Buyumlarni garovga qo'yib kredit berish birinchi marta 15-asrda Italiyaning Lombardiya viloyatidan chiqqan sudxo'rlar tomonidan joriy etilgan ("lombard" so'zi ham shundan kelib chiqqan).

Lombardlarning mijozlari bular - asosiy kredit bozorlaridan mablag' olish imkoniyatiga ega bo'lmagan hamda kreditni qaytarish salohiyati past bo'lgan mijozlar hisoblanishadi. Mazkur nobank tashkilot ixtisoslashgan tijorat muassasasi bo'lib, asosiy faoliyati fuqarolarning harakatdagi mulklari garovi ostida qisqa muddatli kreditlar berish va buyumlarni saqlash bilan shug'ullanadi. Lombardlarlar ixtisoslashganlik darajasiga qarab qimmatbaho metallar, maishiy vositalar, zargarlik buyumlari, soatlar, antikvlar buyumlar, avtotransportlar va hokazoni garov sifatida qabul qiladi. Buyumlarning bahosi ikki tomonning kelishuvi asosida belgilanadi. Banklar - pulga muhtoj bo'lganlarga mablag' (kredit) bermasligi tufayli, mijozlar Lombard tashkilotlariga murojaat qiladilar. Bunga sabab, banklar jismoniy shaxslarga kredit berishlaridan oldin mijozlarning kreditga layoqatlilik darajasi o'rganiladi. Lombardlarda esa mazkur kriteriya mavjud emas. Qarzdar o'z buyumini qonunda yoki shartnomada belgilangan vaqt oralig'ida qaytarib olishi mumkin. Bunda olingan qarz summasiga Lombard tomonidan belgilangan foiz stavkalarini qo'shish asosida qaytarib sotib olish summasi belgilanadi. O'z vaqtida qaytarib olinmagan buyumlar savdo va auksionda realizatsiyaga qo'yiladi. Garov evaziga kredit berish birinchi marta Fransiya 15 asrda olib-sotarlar tomonidan ta'sis etilgan. Cherkovlar aholini past tabaqali qatlamini pul bilan ta'minlash maqsadida, garovga buyum qo'yish g'oyasini ilgari surgan. Aynan cherkovlar ssuda stavkasini 5% gacha kamaytirishga muvaffaq bo'lgan.

Ilk lombardlar uchun pul hayriya ishlari orqali to'plangan. 16 asrda ilk bor munitsipal

lombardlar paydo bo'ldi (Nyumbergda). Ularning ham asosiy funksiyalaridan biri aholioi past tabaqali qatlamini ijtimoiy qo'Jlab-quvvatlashdan iborat bo'lgan. Tilla taqiochoq bezaklari ucun berilgan pullar aholini o'sba vaqtdagi ochlikdan, ochlik tufayli yuzaga keladigan o'g'irlik va qonunbuzarliklardan saqlab turgan. O'sha vaqtlarda xususiy lombardlar o'zining egasiga juda katta mablag' keltirgan, chunki hali lombardlar faoliyati davlat tomo11ida11 nazorat qilinmagan. BU11ing natijasida bu sohada o'zboshimchalik hukm surgan. Lombard egalari shunchalik ko'p pul mabJag'iga ega bo'lganidan, yuqori tabaqali shaxslar ham lombardlar xizmatidan foydalanishgan. Hattoki, davlat boshliqlari harbiy faoliyatni amalga oshirish uchun lombardlardan qarz olgan. Ayniqsa bunda taniqli Prussiya podshohi Fridrix mashhur bo'lgan. Shuningdek, Xristofor Kolumb ekspeditsiyasini amalga oshirish uchun Ispaniya qirolichasi o'z tojini lombardga qo'ygan. Sekin-asta lombardlar universal bo'lib bordi.

O'rta Osiyoda 1913-yil 26-sentyabrda Toshkent shahrida birinchi Lombard ochilgan. Garov predmeti jihatidan lombardlar quyidagilarga bo'linadi:

1) Zargarlik buyumlari Lombardi - Garov sifatida turli xildagi zargarlik buyumlari, ya'ni qinunatbaho metallar, zeb-ziynatlar, qimatbaho toshlar, tilla idishlar va antikvar buyumlar qabul qilinadi. Ularning bahosi lombar ekspertlari tomonidan o'rnatiladi. Aholiga qimmatbaho metal va toshlar evaziga yoki ularni saqlab bergani uchun qisqa muddatli qarz beradi.

2) Avtomobildan - Oxirgi yillarda eng mashhur Lombard turlaridan hisoblanadi. Garov sifatida avtomobildan foydalaniladi. Uning xususiyati shundan iboratki, qarz oluvchi avtomobilning 90% miqdordagi summasini olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Uning asosiy shartlaridan biri avtomobil qarz oluvchining shxsiy mulki bo'lishi kerak. Lombardga qo'yish huquqini beruvchi shaxsdan ishonchnoma taqdim qilishi shart. Aholiga avtomobil evaziga qisqa muddatli qarz beradi.

3) Maishiy vositalar lombardi - Garovga olinayotgan texnika sozlangan bo'lishi yoki qayta ta'mirlash imkoniyatiga ega bo'lishi kerak. BU11dan tashqari, u yetarli darajada qinunathaho va ayni vaqtda judayam katta hajmga ega bo'lmasligi lozim. Lombard hududida saqlash imkoniyati mavjud bo'lishi kerak.

4) Universal lombardlar - qonunchilik asosida turli xildagi buyumlarni qabul qiladi. Aholiga qonunchilik asosida qisqa muddatli qarz beradi.

5) Ixtisoslashgan lombardlar - Bunda aynan bir turdagi tovarlarni qabul qilishni afzal bilishadi. Masalan, faqat tilla va zargarlik buyumlari, qimmatbaho soatlar yoki antikvar buyumlar. Aholiga qonunchilik asosida aynan bir turdagi tovarlar evaziga qisqa muddatli qarz beradi.

Faoliyati litsenziyalanganligi jihatidan:

1) Litsenziyalangan lombardlar.

2) Litsenziyalanmagan lombardlar.

Qinrnatbaho toshlar va metallar bn bog'liq Iornbardlar uchun litsenziya muhim hisoblanadi. Mikro kredit tashkiloti nobank kredit tashkiloti sifatida mikromoliyalashtirishni arnalg'a oshirar ekan, demak, uning faoliyat maqsadi. tashkiliy-huquqiy shakli, faoliyatni litsenziyalash, javobgarlik asoslari qonunchilikda bevosita mikromoliyalashni aks etishi bilan bog'liqdir. Mikromoliyalashga oid xalqaro me'yorlar uning xalqaro ommaviy tus olishi bilan bog'liqdir. Ilk bora mikro kreditlash konsepsiyasi iqtisodiyot professori Muxammad Yunus tomonidan ishlab chiqilgan. U asli Bangladeshlik bo'lib, AQShda tahsil oladi, 1974-yili Yunus o'z mamlakatida ocharchilik va kambag'alchilikka qarshi kurashish maqsadida rnikro kreditlash

tizirini ishlab chiqdi. U mikrokreditlashni ilk ishtirokchisi bo'lib, 27 AQSh dollarini bambukdan mebel ishlab chiqaruvchi ayolni moliyalashdan boshladi. Uning tadqiqotlari bo'yicha banklar kam miqdordagi kreditlarni ajratishdan naf kam ko'rganliklari bois, hamda qarz majburiyatlarini o'z vaqtida qaytarilishi hamda mijozlar aksariyatining kambag'allar tashkil etishini hisobga olganda bu ish bilan shug'ullanmaydilar deb ta'kidlagan. 1976-yil Yunus dunyoga mashhur bo'lgan Grameen bankni tashkil etdi. Ushbu bank hozirgi kunda ham mikrokreditlar ajratish bo'yicha yetakchi hisoblanadi. Mikrokreditlash keyinchalik butun dunyo bo'ylab rivojlangan mamlakatlarda hamda rivojlanayotgan mamlakatlarda ham keng tus ola boshladi.

3.2 Amaliy mashgʻulotlar uchun oʻquv materiallari

Mavzu: Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining nazariy asoslari.

1.1. Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining iqtisodiy mohiyati.

1.2. Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining tarkibiy tuzilishi.

1.3. Moliya bozori modellari

1-masala.

Pul mablag‘lari harakati to‘g‘risidagi hisobot, baholangan majburiyatlar, shartli majburiyatlar va shartli aktivlar, valyuta kursi o‘zgarishining ta’siri yuzasidan ma’lumotlar berilgan. MHXS da (IAS) 7 pul mablag‘lari xarakatiga bag‘ishlangan. Unda pul mablag‘larining ekvivalentlariga tushuncha berilgan. Unga ko‘ra Pul mablag‘larining ekvivalentlari – belgilangan summadagi pul mablag‘lariga oson aylantiriladigan va qiymatining o‘zgarishi jihatidan sezilarsiz darajadagi riskka ega bo‘lgan, qisqa muddatli va yuqori likvidli investitsiyalardir. Masalan, investitsiya odatda uning so‘ndirish muddati qisqa bo‘lsagina, ya’ni xarid qilingan paytdan boshlab taxminan uch oy yoki undan kam muddat ichida to‘lanadigan bo‘lsa, pul mablag‘larining ekvivalenti deb hisoblanishi mumkin. Ayrim davlatlarda, talab qilinganda to‘lanadigan bank overdraftlari tadbirkorlik sub’ektining pul mablag‘larini boshqarish jarayonining ajralmas qismi Hisoblanadi. Ushbu xollarda, bank overdraftlari pul mablag‘lari va ularning ekvivalentlari tarkibiga kiritiladi. Bundan tashqari, agar pul mablag‘lariga taqiq qo‘yilgan bo‘lsa, ulardan foydalanish imkoni bo‘lmaydi, yani ular likvidligini yo‘qotadi. Bunday xolatda ularni pul mablag‘lari tarkibida ko‘rsatib bo‘lmaydi.

Masalaning sharti: «Alfa» korxonasining balansidagi qisqa muddatli moliyaviy quyilmalar moddasida 31.11.2017 y sanasiga quyidagi summalaridagi depozitni o‘z ichiga oladi. - qaytarish muddati 31.07.2017 y bo‘lgan 3 000 ming so‘mlik - qaytarish muddati 28.02.2017 y bo‘lgan 500 ming so‘mlik 31.12.2017 y sanasida kompaniyaning umumiy summasi 1 500 ming so‘m bo‘lgan bankdagi pul mablag‘iga taqiq mavjud. 31.12.2017 y sanasiga pul mablag‘larida qo‘yilgan taqiq yechilmagan.

Vazifa: Tegishli reklassifikatsiya yozuvlarini amalga oshiring

2. Pul bozori

2.1. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati.

2.2. Pul bozori ishtirokchilari.

2.3 Pul bozori instrumentlari.

1-masala.

2017 yilning 1 yanvarida Triiks kompaniyasi asosiy vosita sotib oldi. Uning dastlabki qiymati 100 sh.b., foydalanish muddati-5 yil. 31.12.2017 y sanasiga asosiy vositaning bozor qiymati professional baholovchining hisobotiga ko‘ra 90 sh.b. ga teng. Foydali xizmat kilish muddati qayta ko‘rib chiqilmadi.

Misolning yechimi

1. Proporsional usul

a) 31.12.2017 y sanasiga asosiy vositaga 20 sh.b. eskirish hisoblangan.

100 sh.b. : 5 yil q 20 sh.b.

b) qayta baholashgacha obektning qoldiq qiymati 80 sh.b. (100 – 20)

v) qayta baholash koeffitsiyenti 1,125 (90 sh.b.:80 sh.b.) ga teng

Shunga ko‘ra

Asosiy vosita boshlang‘ich qiymatining qayta baholash koeffitsiyentiga tuzatilgan summasi

100 sh.b. x 1,125 – 100 sh.b. q 12,5 sh.b.

Asosiy vosita eskirish qiymatining qayta baholash koeffitsiyentiga tuzatilgan summasi

20 sh.b. x 1,125 – 20 sh.b. q 2,5 sh.b.

Dt Asosiy vosita 12,5

Kt Asosiy vositaning eskirishi 2,5

Kt Asosiy vositani qayta baholash bo‘yicha rezerv 10,0

Asosiy vositani “yangi” dastlabki qiymati va eski foydalanish muddatidan kelib chiqqan holda 2015 yildan xarajatga olib boriladigan yangi eskirish summasi

112,5 : 5 yil q 22,5 sh.b.

2. Jamg‘arilgan eskirish summasini asosiy vosita qiymatiga hisobdan chiqarish usuli qayta baholash sanasiga jamg‘arilgan eskirish summasi asosiy vosita qiymatiga hisobdan chiqariladi

Dt Asosiy vositaning jamg‘arilgan eskirishi 20 sh.b

Kt Asosiy vosita 20 sh.b.

qoldiq qiymat (80 sh.b.) bozor bahosi (90 sh.b.) ga qadar ko‘tariladi

Dt Asosiy vosita 10 sh.b.

Kt Asosiy vositani qayta baholash bo‘yicha rezerv 10,0

2015 yildan asosiy vositaga qolgan foydalanish muddati (5-1q 4 yil) asosida hisoblanadigan eskirish summasi aniqlanadi

90 sh.b. : 4 yil q 22,5 sh.b.

3. Obligatsiyalar bozori

3.1. Obligatsiyalar Qimmatli qog‘ozlar va moliya bozorining muhim instrumenti.

3.2. Korporativ obligatsiyalar va ularni muomalaga chiqarish shartlari.

3.3. Obligatsiyalar qiymati va ularning daromadlilik

Masala.

2014 yilning 31 dekabr holatiga kompaniya balans qiymati 1 mln sh.b. bo‘lgan binoga ega.

Uning dastlabki qiymati 3 mln sh.b. va jamg‘arilgan eskirish summasi 2 mln sh.b. ga teng.

Ushbu sanaga binoning haqqoniy qiymati 2,5 mln sh.b. ni tashkil qiladi.

Masalaning sharti:

Asosiy vositalarni qayta baholash muomalalarini

a) proporsional qayta baholash

b) jamg‘arilgan eskirishni hisobdan chiqarish usullari bilan aks ettiring

Yechim:

A. Proporsional qayta baholash usuli

Ko'rsatkichlar	qayta baholashgacha	Koef.	qayta baholashdan so'ng
Boshlang'ich (qayta baholangan) qiymat			
(-) Jamg'arilgan eskirish			
Balans qiymati			

Buxgalteriya yozuvlari :

1. Dt

Kt

2. Dt

Kt

A. Jam'arilgan eskirish summasini asosiy vosita qiymatiga Hisobdan chiqarish

Usuli

Ko'rsatkichlar	qayta baholashgacha	o'rtadagi farq	qayta baholashdan so'ng
Boshlang'ich (qayta baholangan) qiymat			
(-) Jamg'arilgan eskirish			
Balans qiymati			

4. Aksiyalar bozori

4.1. Aksiyalar va ularning qo'llanish xususiyatlari.

4.2. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari

4.3. Aksiya kursi. Aksiyalar nominal qiymati va bozor bahosi va daromadliligi.

masala. Zaxiralar

«Avtotexxizmat Lyuks» AJ Rossiya Federatsiyasida ishlab chiqarilgan avtomashinalarni sotishga ixtisoslashgan. 31.12.2014 y sanasiga kompaniya omborida

Narxi 35 mln so'mlik- 1 dona VAZ-21093 avtomashinasi

Narxi 31 mln so'mlik - 1 dona VAZ-21007 avtomashinasi

Narxi 24 mln so'mlik - 1 dona VAZ-2106 avtomashinasi mavjud bo'lgan

Shu kuni VAZ-21093 avtomashinasi 36 mln so'mga, VAZ-2106 avtomashinasi esa 24 mln so'mga sotildi. Ombordagi qoldiq tovarlar qiymati qanchaga teng?

a) 30 mln so'm

b) 24 mln so'm

c) 35 mln so'm

d) 31 mln so'm

Masala. Kompaniya 1 birlik tovarni 150 sh.b ga sotib oldi. Ushbu tovar birligining sotib olish muddatidagi bozor baxosi 180 sh.b.ga teng. Xisob davri oxiriga uning bozor baxosi 140 sh.b.ni tashkil kildi va kompaniya bu tovarni sotishga qaror kildi. Tovarni sotishga tayyorlash va sotish xarajatlari 10 sh.b.ga teng.

Masalaning sharti:

Kompaniya yil oxirida tovar qiymatini balansda qaysi qiymatda aks ettiradi ?

5. Hosilaviy qimmatli qog'ozlar bozori

5.1. Hosilaviy qimmatli qog'ozlarning iqtisodiy mohiyati va ularning o'ziga hos xususiyatlari funksiyalari.

5.2. Forward shartnomalari. Fyuchers shartnomalari va turlari.

5.3. Opsion shartnomalari. Opsionlar turlari.

Masala. Quyida keltirilgan ma'lumotlardan foydalanib aktivlarni qadrsizlanishini testdan o'tkazing va ularning testdan keyingi balans qiymatini aniqlang.

Variant	Foydalanish qiymati	Sotish xarajatlari ayrilgan xakkoniy qiymat, m.sh.b	Koplana - digan qiymat, m.sh.b	Balans qiymati, m.sh.b	Kadrsizlanish -dan zarar m.sh.b (5-4)	Aktivning kadrsizlanish bo'yicha utkazilgan testdan keyingi balans qiymati
1	2	3	4	5	6	7
1	200	190		100		
2	200	150		300		
3	200	250		300		

Masala. Kompaniya 20 000 sh.b. ga mualliflik huquqini sotib oldi. Shartnoma shartlariga ko'ra kompaniya ushbu huquqdan 4 yil mobaynida foydalanadi. Foydalanish muddati (4 yil) dan keyin shunga o'xshash mualliflik huquqining joriy bozor qiymati 6 000 sh.b. ga teng. Ushbu summa mualliflik huquqining tugatish qiymati sifatida qabul qilinishi mumkin. 4 yildan keyin kompaniya NMA ni sotib yubordi. qo'shimcha sotish xarajatlari yuzaga kelmadi.

Masalaning sharti:

1. NMA ning amortizatsiyalanadigan qiymati va yillik amortizatsiya summasini aniqlash
2. Ushbu xo'jalik muomalalari bilan bog'liq buxgalteriya yozuvlarini rasmiylashtirish.

Ko'rsatkichlar	FZX/ BB	DT	KT

6. Ipoteka qimmatli qog'ozlar bozori

6.1. Ipoteka krediti.

6.2. Ipoteka qimmatli qog'ozlar tasnifi va tavsifi.

6.3. Respublikamizda va xorijiy mamlakatlarda ipoteka bozorining amaldagi holati.

Masala.

MXXS xam BXXS Ham to'lanishi dargumon debitorlik qarzlari bo'yicha rezerv tuzishni nazarda tutadi. Masalaning sharti: «Spektor» kompaniyasi dargumon debitor qarzlari bo'yicha 2016 va 2017 yillarda rezerv tashkil qilmagan. 2017 yildan esa MXXS ga o'tishni rejalashtirgan. MXXS maqsadlari uchun kompaniya debitorlik qarziniquadsizlanishi nuqtai nazaridan taxlil qilmoqda. Debitorlik qarzi va rezerv summasini hisoblab chiqishda qo'llaniladigan stavkalar strukturasi quyida keltirilgan.

Ko'rsatkichlar	Debitorlik qarzi qoldig'i		Rezervlashtirish stavkasi	
	31.12.16 y	31.12.17 y	31.12.16 y	31.12.17 y
muddati o'tmagani	14 880	15 879	0 %	0 %
muddati o'tgan qarzdorlik				
1 kundan 30 kungacha	2000	5000	5%	10%
31 kundan 90 kungacha	1200	3000	25%	30%
91 kundan 180 kungacha	500	1000	50%	50%
181 kundan yuqori	1300	20	100%	100%

Masalaning sharti:

Dargumon debitorlik qarzlari bo'yicha rezerv summasini aniqlang va rezerv tashkil qilish bo'yicha tegishli buxgalteriya yozuvlarini rasmiylashtiring.

Masalani yechimi:

1. 2016 y uchun dargumon debitorlik qarzlari bo'yicha rezerv summasini aniqlash

Ko'rsatkichlar	31.12.2016 y	Rezervlashtirish stavkasi	MHXS bo'yicha rezerv
muddati o'tmagani			
muddati o'tgan qarzidorlik			
1 kundan 30 kungacha			
31 kundan 90 kungacha			
91 kundan 180 kungacha			
181 kundan yuqori			
Jami			

2. 2016 y uchun MXXS ga asosan dargumon debitorlik qarzlari bo'yicha rezerv tashkil qi-lish bo'yicha buxgalteriya yozuvi
3. 2017 y uchun dargumon debitorlik qarzlari bo'yicha rezerv summasini aniqlash

Ko'rsatkichlar	31.12.2017 y	Rezervlashtirish stavkasi	MHXS bo'yicha rezerv
muddati o'tmagani			
muddati o'tgan qarzidorlik			
1 kundan 30 kungacha			
31 kundan 90 kungacha			
91 kundan 180 kungacha			
181 kundan yuqori			
Jami			

4. 2014 y uchun MXXS ga asosan dargumon debitorlik qarzlari bo'yicha rezerv tashkil ki-lish bo'yicha buxgalteriya yozuvi

7. Xorijiy valyuta bozori

- 7.1. Xalqaro valyutalar bozori vujudga kelishiga ob'ektiv zarurat.
- 7.2. Valyuta ayirboshlash kurslari va ularni aniqlash.

Masala.

Kompaniya mijozlariga sotilgan maxsulotlarining barchasiga sotish sanasidan boshlab 2 yillik ka-folat taqdim qiladilar. Sotish xajmi 2012 yili - 1500 dona, 2013 yili - 2100 donani tashkil qil-gan. Bir dona sotilgan maxsulot uchun kafolatli tamirlash xarajatlari 1 000 so'm, extiyot qismlar uchun 2000 so'mni tashkil qiladi. Taxlil, maxsulot sotilgach, kafolatli tamirlash uchun o'rtacha 1- yili xaridorlarning 10%, 2 - yili esa 5 % murojaat qilayotganligini ko'rsatgan.

Kompaniya 2014 yildan MXXS bo'yicha hisobot tayyorlashga qaror qildi.

Kompaniya mutaxassislarining taxliliga ko'ra 2013 yili sotilgan tovarlarni kafolatli tamirlash bo'yicha amalga oshiriladigan xarajatlar

1- yilning oxiriga qadar – 60% ni

2- yilning oxiriga qadar - 40 % ni

Kompaniya chiqib ketadigan pul oqimlarining sof keltirilgan qiymatini aniqlash uchun 7% li bir yillik va 9 % li ikki yillik bank kredit stavkasidan foydalanadi.

Kafolatli tamirlash uchun rezerv hisoblashda barcha sotuv yilning oxirida amalga oshirilgan deb hisoblash tavsiya etiladi.

Masalaning sharti: Kompaniya malumotlaridan foydalanib kafolatli tamirlash bo'yicha rezervning diskont qiymatini aniqlang.

Yechim:

Kompaniya 2014 yildan MXXS bo'yicha hisobot tayyorlashga qaror qildi. Demak, 2013 yil MXXS ga o'tish sanasi hisoblanadi.

1. Kafolatli tamirlash bo'yicha 2013 yilga tegishli rezerv summasini aniqlash, ming so'm

	2013	2014	2015
Kafolat parki			
2012 y dan			
2013 y dan			
Xarajatlar			
2012 y dan			
2013 y dan			
Jami xarajatlar			
Kafolatli tamirlash bo'yicha rezerv summasi			

2. 2013 yili kafolat bilan sotilgan maxsulotlarga bog'liq holda kutilayotgan pul oqimlari chiqimi quyidagi tartibda aniqlanadi:

Yillar	Xisob-kitob	Kutilayotgan pul to'lovlari	Diskont-lash stavkasi	Diskont koeffitsiyenti	Keltiril-gan sof qiymat
1- yil					
2- yil					
JAMI	x		x	x	

8. Xalqaro valutalar bozori vujudga kelishuga ob'ektiv zarurat

8.1. Xalqaro qimmatli qogozlar iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.

8.2. Depozitar tilxatlar. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.

Masala.

Kompaniya o'z maxsulotini mijozlariga 3 yillik kafolatli tamirlab berish sharti bilan taqdim qiladi. 2017 yildan boshlab kompaniya tasischilari MXXS bo'yichahisobot tuzishga qaror qildilar.

Kompaniya 2016 yili 1 000 000 sh.b. qiymatida maxsulotini sotdi.

Tajriba ko'rsatishiga sotilgan maxsulotning:

90% kafolatli tamirlashni talab qilmaydi

6% ayrim nuqsonlarga ega bo'lib, uni bartaraf qilish sotish bahosining 30% ni tashkil qiladi

4% muxim nuqsonlarga ega bo'lib, uni bartaraf qilish sotish bahosining 70% ni tashkil qiladi

Shunga ko'ra kafolat bo'yicha xarajatlarni quyidagi tartibda hisoblab chiqish mumkin:

$1\,000\,000 \text{ sh.b.} \cdot 90\% \cdot 0 = 0 \text{ sh.b.}$

$1\,000\,000 \text{ sh.b.} \cdot 6\% \cdot 30\% = 18\,000 \text{ sh.b.}$

$1\,000\,000 \text{ sh.b.} \cdot 4\% \cdot 70\% = 28\,000 \text{ sh.b.}$

Jami 46 000 sh.b.

Kompaniya mutaxassislarining taxliliga ko'ra 2016 yili sotilgan tovarlarni kafolatli tamirlash bo'yicha amalga oshiriladigan xarajatlar

2016 yilning oxiriga qadar – 60% ni

2017 yilning oxiriga qadar - 30 % ni

2018 yilning oxiriga qadar- 10 % ni tashkil qiladi.

Hisob kitoblar pul oqimlarini chiqib ketishini ko'rsatmoqda.

Kompaniya chiqib ketadigan pul oqimlarining sof keltirilgan qiymatini aniqlash uchun

6% li bir yillik va 7 % li ikki va uch yillik obligatsiyalarning diskont stavkasidan foydalanadi.

2016 yili kafolat bilan sotilgan maxsulotlarga bog'liq holda kutilayotgan pul oqimlari chiqimini quyidagi tartibda aniqlanadi:

Yillar	Xisob-kitob	Kutilayotgan pul to'lovlari	Diskontlash stavkasi	Diskont koeffitsiyenti	Keltirilgan sof qiymat
2016					
2017					
2018					
JAMI	x		x	x	

Shunga ko'ra, kompaniya kafolatli xizmat ko'rsatish bo'yicha _____ qiymatidagi majburiyatni tan oladi va shu summaga rezerv tashkil qiladi.

DT

KT

9. FOREX operatsiyalari

9.1. FOREX operatsiyalari.

9.2. FOREX afzalliklari va kamchiliklari Inflyatsiya tushunchasi va turlari.

Masala.

“Z” aksiyadorlik jamiyati 2016 yilning 01 fevralida jamiyat bino qurilishini boshladi. qurilishni 3 yildan so'ng bitkazish rejalashtirilgan.

Olingan qarzlar bo'yicha foizlar hisobot yilining oxirgi sanasi (31 dekabr) da to'lanadi.

2016 yil bo'yicha qurilish borasidagi xarajatlar quyidagilarni tashkil qildi:

01.02.2016 y 40 mln so'm

01.05.2016 y 20 mln so‘m

01.10.2016 y 50 mln so‘m

01.12.2016 y 30 mln so‘m **Jami 140 mln so‘m**

Jamiyat quyidagi qarz mablag‘lariga ega

Qarz mablag‘lari turi	Olingan sana	qarz summasi, mln so‘m	Samarali foiz stavkasi, %	2017 yil uchun foizlar summasi, mln so‘m
qarz qimmatli qog‘ozlar	01.06.2013 y	300	18	54
Bank krediti	01.02.2014 y	100	18	16,5
Bank krediti	01.03.2012 y	200	12	24
JAMI	x	600	x	94,5

Masalaning yechimi: Aktiv qiymatiga kapitalizatsiya qilinadigan summani aniqlang

Masalaning yechimi:

Sana	Bino qurilishi bo‘yicha xarajatlari, mln so‘m	Maxsus qarz mablag‘lari Hisobidan, mln so‘m	Umumiy qarz mablag‘lari hisobidan, mln so‘m	Maxsus qarz mablag‘lari bo‘yicha kapitalizatsiya qilinadigan xarajatlari, mln so‘m	Umumiy qarz mablag‘lari bo‘yicha kapitalizatsiya qilinadigan xarajatlari, mln so‘m
01.02.2014					
01.05.2014					
01.10.2014					
01.12.2014					
JAMI					

10. Xalqaro qimmatli qog‘ozlar bozori

10.1. Xalqaro qimmatli qogozlar iqtisodiy mohiyati va qo‘llanish xususiyatlari.

10.2. Depozitar tilxatlar. Xalqaro qimmatli qog‘ozlar bozori amal qilish mexanizmi.

Masala

Asosiy vositalarning dastlabki qiymati- 100 sh.b.

Moliyaviy Hisob mahsablari uchun jamg‘arilgan eskirish – 30 sh.b.

Soliq hisobi mahsablari uchun jamg‘arilgan eskirish – 20 sh.b.

Foyda soliqi stavkasi- 30 %

Muddati kechiktirilgan soliq aktivi (majburiyati) summasini aniqlang.

Masala

Bino Hisobot yilining 1 yanvarida 100 000 sh.b. ga sotib olingan va shu yilning 31

dekabrida baholovchilar uni 150 000 sh.b. qayta baholangan.

Binoning foydali xizmat muddati- 50 yil

Vaqtinchalik farq qanchani tashkil qiladi ?

11. Qimmatbaho metallar bozori

11.1. Qimmatbaho metallar bozori xususiyatlari.

11.2. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari.

Masala.

Kompaniyaga 2017 yilning 2 yanvarida davo bildirilgan va u sudda ko'rib chiqilmoqda.

Kompaniya huquqshunosi ushbu davo bo'yicha kompaniya sudda yutqazadi deb hisoblaydi va baholangan , hamda keyingi 2 yilda ko'riladigan zarar summasini 1 200 sh.b. darajasida belgilamoqda.

Majburiyat diskontlash asosida tan olinadi.

Tegishli diskont stavkasi-4,5 % ga teng.

Yechim:

Yillar	4,5% li diskont stavkasidagi koef.	Keltirilgan sof qiymat	Pul mabla'lari oqimi	Foiz xarajatlari
2017- yil boshi				
2017- yil oxiri				
2018- yil oxiri				

Kompaniya rahbariyati boshida diskont qiymat Hisoblanuvchi _____sh.b summani tan oladi va shu summaga rezerv tashkil qiladi.

DT

KT

Hisob-kitoblarga ko'ra 2017yil oxirida rezerv summasi _____sh.b ni, 2015 yil-ning oxirida esa _____sh.b ni tashkil qilishi lozim

Shunga ko'ra 2017yil oxirida quyidagi buxgalteriya yozuvi qilinadi

Dt

KT

Shunga ko'ra 2018 yil oxirida quyidagi buxgalteriya yozuvi qilinadi

Dt

KT

12. Oltin bo'yicha svoplar turlari

12.1. Oltin bozori amal qilish mexanizmi.

12.2. Oltin bo'yicha svoplar turlari.

12.3. Jalon moliyaviy-iqtisodiy inqirozlari sharoitida oltin savdosi.

Masala.

MXXS (IAS) 32 ning 33-34 punktlari kompaniyaning o'z aksiyalarini sotib olish va sotish muomala-larini tartibga soladi.

Unga ko'ra agar kompaniya o'z aksiyalarini ulushli instrumentlarini sotib oladigan bo'lsa, unda bu instrumentlar qiymati kapitaldan ayirilishi lozim.

Kompaniyaning o'z ulushli instrumentlarini sotib olish, sotish, chiqarish va bekor qilish jarayon-larida yuzaga kelgan har qanday daromad yoki zarar foyda va zararlar tarkibidan tan olinmasligi lozim.

Ushbu operatsiyalar bo'yicha to'lanayotgan yoki olinayotgan mablag'lar faqat KAPITAL da tan olinishi lozim.

Masala.

Kompaniya ustav kapitali donasi 1 000 sh.b bo'lgan 100 ta aksiyadan iborat.

2017 yilning mart oyida 5 ta aksiya aksiyadorlardan donasi 1 000 sh.b sotib olindi.

2017 yilning sentabr oyida kompaniya ularning 4 donasining xar biri 1 500 sh.b. sotildi

2017 yilning boshiga taqsimlanmagan foyda summasi 500 ming sh.b.ni tashkil qiladi.

2017yillik foyda 1500 ming sh.b. tashkil qildi.

Masalaning sharti: Tegishli buxgalteriya yozuvlari va kapitalning xarakati to'g'risidagi hisobotni tuzing.

Ko'rsatkichlar	Ustav kapitali	O'z aksiyalari	Taqsimlan-magan foyda	Jami kapital
01.01.2014 y.sanasiga qoldiq				
Yillik foyda (zarar)				
O'z aksiyalari sotib olindi				
O'z aksiyalari sotildi				
31.12.2014 y sanasiga qoldiq				

13. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining fundamental tahlili

13.1. Moliya bozori tahlilining tashkiliy xususiyatlari.

13.2. Moliya bozori fundamental tahlil va e'tibor qaratiladigan jihatlar.

13.3. Moliya bozori texnik tahlili.

Paxtani sotishdan olingan sof pul tushumi hajmi dinamikasini tahlil qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar

Ko'rsatkichlar	Bazis yili	Hisobot yili
1. Sotilgan paxta miqdori,s	2100	2400
2.Paxtani sotishdan olingan sof pul tushumi, ming so'm	129790	158 917

Keltirilgan ma'lumotlardan foydalanib, sof pul tushumi dinamikasini tahlil qiling. Buning uchun aniqlang:

1. Bazis va hisobot yillari uchun 1s. paxtani o'rtacha sotish baxosini;
2. Sof pul tushumi hajmini o'zgarishini ;
3. Shartli sof pul tushumi hajmini.
4. Sof pul tushumi hajmining o'zgarishiga omillar ta'sirini:
 - a) paxta miqdori o'zgarishining ta'sirini ;
 - b) o'rtacha sotish baxosi o'zgarishining ta'sirini;
 Omillar tasirini «Zanjirli (almashtirish) bog'lanish» usulidan foydalanib, aniqlang.

2- topshiriq

1-topshiriqdagi ma'lumotlardan foydalanib, sof pul tushumi hajmini «Ko'rsatkachlar farqi» usuli yordamida tahlil qiling va xulosa yozing.

3-topshiriq

1-topshiriqdagi ma'lumotlardan foydalanib, sof pul tushumi hajmini «Indeks» usuli yordamida tahlil qiling va xulosa yozing.

14. Moliya bozori risklari va portfelni boshqarish

- 14.1. Moliya bozori risklari: mohiyati, asosiy turlari va baholash usullari.
- 14.2. Portfel nazariyasi: Markovitsgacha va undan keyingi baholash usullari.
- 14.1. Moliya bozori risklarini pasaytirish va oldini olish imkoniyatlari.

1-topshiriq

Ish vaqti fondidan foydalanishni tahlil qilish uchun ma'lumotlar:

Ko'rsatkichlar	Bazis yili	Hisobot yili
1.Ishlovchilarni o'rtacha yillik soni(T),kishi	20	22
2.Bitta ishlovchini o'rtacha ishlagan kunlari soni (K)	278	
3.Ish kunining o'rtacha davomiyligi(D), soat hisobida		8,9
4.Ish vaqti fondi (FS), soat hisobida	33799	36896

Berilgan ma'lumotlardan foydalanib, aniqlang:

1. Bazis yili uchun ish kunining o'rtacha davomiyligini;
2. Hisobot yili uchun bir ishlovchini o'rtacha ishlagan kunlari sonini;
3. Ko'rsatkichlarni mutlaq va nisbiy o'zgarishini
4. Ish vaqti fondini o'zgarishiga omillar ta'sirini «Zanjirli almashtirish usuli» orqali tahlil qiling va xulosa yozing

15. Fond birjalari

- 15.1. Fond birjasi funktsiyalari va tashkiliy tuzilmasi.
- 15.2. Fond birjasi infratuzilmasi.
- 15.3. Fond birjasi savdolari ishtirokchilari.

Masala.

Kompaniyaga 2017 yilning 2 yanvarida davo bildirilgan va u sudda ko'rib chiqilmoqda.

Kompaniya huquqshunosi ushbu davo bo'yicha kompaniya sudda yutqazadi deb hisoblaydi va baholangan , hamda keyingi 2 yilda ko'riladigan zarar summasini 1 200 sh.b. darajasida belgilamoqda.

Majburiyat diskontlash asosida tan olinadi.

Tegishli diskont stavkasi-4,5 % ga teng.

Yechim:

Yillar	4,5% li diskont stavkasidagi koef.	Keltirilgan sof qiymat	Pul mablaʼlari oqimi	Foiz xarajatlari
2017- yil boshi				
2017- yil oxiri				
2018- yil oxiri				

Kompaniya rahbariyati boshida diskont qiymat Hisoblanuvchi _____sh.b summani tan oladi va shu summaga rezerv tashkil qiladi.

DT

KT

Hisob-kitoblarga koʻra 2017yil oxirida rezerv summasi _____sh.b ni, 2015 yil-ning oxirida esa _____sh.b ni tashkil qilishi lozim

Shunga koʻra 2017yil oxirida quyidagi buxgalteriya yozuvi qilinadi

Dt

KT

Shunga koʻra 2018 yil oxirida quyidagi buxgalteriya yozuvi qilinadi

Dt

KT

16. Ayoqlar va buqalar jangi

16.1. Ayoqlar va buqalar jangi

16.2. Birja auktsioni turlari.

17. Moliya bozorini tartibga solish

17.1. Moliya bozorini tartibga solish.

17.2. Moliya bozorini davlat tomonidan tartibga solish.

17.3. Moliya bozorini tartibga solish boʻyicha AQSh, Buyuk Britaniya va Germaniya tajribalari.

Masala.

Kompaniya oʻz maxsulotini mijozlariga 3 yillik kafolatli tamirlab berish sharti bilan taqdim qiladi. 2017 yildan boshlab kompaniya tasischilari MXXS boʻyichahisobot tuzishga qaror qildilar.

Kompaniya 2016 yili 1 000 000 sh.b. qiymatida maxsulotini sotdi.

Tajriba koʻrsatishiga sotilgan maxsulotning:

90% kafolatli tamirlashni talab qilmaydi

6% ayrim nuqsonlarga ega boʻlib, uni bartaraf qilish sotish bahosining 30% ni tashkil qiladi

4% muxim nuqsonlarga ega boʻlib, uni bartaraf qilish sotish bahosining 70% ni tashkil qiladi

Shunga koʻra kafolat boʻyicha xarajatlarni quyidagi tartibda hisoblab chiqish mumkin:

1 000 000 sh.b. * 90 % * 0 q 0 sh.b.

1 000 000 sh.b. * 6% * 30% q 18 000 sh.b.

1 000 000 sh.b. * 4% * 70% q 28 000 sh.b.Jami 46 000 sh.b.

Kompaniya mutaxassislarining taxliliga koʻra 2016 yili sotilgan tovarlarni kafolatli tamirlash

bo'yicha amalga oshiriladigan xarajatlar
 2016 yilning oxiriga qadar – 60% ni
 2017 yilning oxiriga qadar - 30 % ni
 2018 yilning oxiriga qadar- 10 % ni tashkil qiladi.
 Hisob kitoblar pul oqimlarini chiqib ketishini ko'rsatmoqda.
 Kompaniya chiqib ketadigan pul oqimlarining sof keltirilgan qiymatini aniqlash uchun
 6% li bir yillik va 7 % li ikki va uch yillik obligatsiyalarning diskont stavkasidan foydalanadi.
 2016 yili kafolat bilan sotilgan maxsulotlarga bog'liq holda kutilayotgan pul oqimlari chiqimini
 quyidagi tartibda aniqlanadi:

Yillar	Xisob-kitob	Kutilayotgan pul to'lovlari	Diskontlash stavkasi	Diskont koeffitsiyenti	Keltirilgan sof qiymat
2016					
2017					
2018					
JAMI	x		x	x	

Shunga ko'ra, kompaniya kafolatli xizmat ko'rsatish bo'yicha _____ qiymatidagi majburiyatni tan oladi va shu summaga rezerv tashkil qiladi.

DT

KT

18. Moliya bozorini tartibga solishda ob'ektiv zarurat

18.1. Moliya bozorini tartibga solishga ob'ektiv zarurat.

18.2. Nobank kredit tashkilotlari faoliyatini tartibga solish tizimi.

Masala

Asosiy vositalarning dastlabki qiymati- 100 sh.b.

Moliyaviy Hisob mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 30 sh.b.

Soliq hisobi mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 20 sh.b.

Foyda soli'i stavkasi- 30 %

Muddati kechiktirilgan soliq aktivi (majburiyati) summasini aniqlang.

Masala

Bino Hisobot yilining 1 yanvarida 100 000 sh.b. ga sotib olingan va shu yilning 31 dekabrda baholovchilar uni 150 000 sh.b. qayta baholangan.

Binoning foydali xizmat muddati- 50 yil

Vaqtinchalik farq qanchani tashkil qiladi ?

19. Moliya bozori tahlilining tashkiliy xususiyatlari

19.1. Moliya bozori texnik tahlili.

19.2. Moliya bozori tahlilida trendlar.

Masala

Asosiy vositalarning dastlabki qiymati- 100 sh.b.
 Moliyaviy Hisob mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 30 sh.b.
 Soliq hisobi mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 20 sh.b.
 Foyda soli'i stavkasi- 30 %
 Muddati kechiktirilgan soliq aktivi (majburiyati) summasini aniqlang.

Masala

Bino Hisobot yilining 1 yanvarida 100 000 sh.b. ga sotib olingan va shu yilning 31 dekabrda baholovchilar uni 150 000 sh.b. qayta baholangan.
 Binoning foydali xizmat muddati- 50 yil
 Vaqtinchalik farq qanchani tashkil qiladi ?

20. Moliya bozorida banklar va nobank kredit institutlari

20.1. Nobank kredit tashkilotlarining aktiv operatsiyalari.

20.2. Nobank kredit tashkilotlari faoliyatini tartibga solish tizimi.

Masala

Asosiy vositalarning dastlabki qiymati- 100 sh.b.
 Moliyaviy Hisob mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 30 sh.b.
 Soliq hisobi mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 20 sh.b.
 Foyda soli'i stavkasi- 30 %
 Muddati kechiktirilgan soliq aktivi (majburiyati) summasini aniqlang.

Masala

Bino Hisobot yilining 1 yanvarida 100 000 sh.b. ga sotib olingan va shu yilning 31 dekabrda baholovchilar uni 150 000 sh.b. qayta baholangan.
 Binoning foydali xizmat muddati- 50 yil
 Vaqtinchalik farq qanchani tashkil qiladi ?

21. Moliyaviy texnologiyalar mohiyati: yuzaga kelish shart-sharoitlari va rivojlanish istiqbollari.

21.1 Iqtisodiyot tarmoqlarida moliyaviy texnologiyalar qo'llanilishini

21.2. Moliyaviy texnologiyalar yuzaga kelishiga ob'ektiv zarurat.

21.3. Moliyaviy texnologiyalar rivojlanish bosqichlari.

1-topshiriq

Xo'jalikda yetishtirilgan sut ishlab chiqarish xarajatlari hajmi dinamikasini tahlil qiling. Buning uchun quyidagi ma'lumotlardan foydalaning:

Ko'rsatkichlar	Bazis yili	Hisobot yili
1. Yetishtirilgan sut,s	1400	1662,5
2. Sut mahsuldorligi, s/b	26	28,5
3. Sigirlar soni, bosh	90	95
4. 1 s. sut tannarxi, ming sum	95	99,5

Berilgan ma'lumotlardan foydalanib hisoblang.

1. Bazis va hisobot yillari uchun yetishtirilgan sutning jami ishlab chiqarish xarajatlari hajmini;
2. Shartli xarajatlar hajmini;
3. Xarajatlar hajmi o'zgarishini;
4. Xarajatlar hajmini o'zgarishiga quyidagi omillarning ta'sirini:
 - a) sut miqdori o'zgarishining ta'siri;
 - b) 1 s. sut tannarxi o'zgarishining ta'sirini;
5. Xulosa yozing.

2-topshiriq

1-topshiriqda keltirilgan ma'lumotlardan foydalanib, 2 s. sut tannarxini omillni tahlil qiling. Tahlilni «Zanjirli (almashtirish) bog'lanish» usuli orqali amalga oshiring.

22. Raqamli va mobil xamyonlar

22.1. Mobil xamyonlarning afzalliklari

22.2. An'anaviy pul o'tkazmalari va mobil pul o'tkazmalarining farqli tomonlari va ustunliklari

22.3. PayPal, Square Cash, Google Wallet, Guiabolsa.

1-topshiriq

Korxona to'lov qobiliyatini tahlil qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar:
(ming so'm hisobida)

Ko'rsatkichlar	Yil boshi	Yil oxiri
1. Pul mablag'lari	1 700	1 720
2. Debitorlik qarzlari	7 000	8 500
3. Tovar-moddiy zaxiralar	13 500	15 000
4. Qisqa muddatli bank kreditlari va qarzlari	3 000	3 000
5. Kreditorlik qarzlari	12 200	12 400
6. Uzoq muddatli bank qarzlari	2 250	2 250

Berilgan ma'lumotlar asosida aniqlang:

1. Yil boshi va yil oxiriga to'lov mablag'lari summasini;
2. Yil boshi va yil oxiriga qisqa muddatli to'lov majburiyatlari summasini;
3. Yil boshi va yil oxiriga korxonaning to'lov qobiliyati koeffitsiyentlarini;
4. Tulov qobiliyatining o'zgarishiga baxo berib, xulosa qiling.

23. Onlayn va mobil banking

23.1. Veb brauzerlari orqali bank xizmatlarini amalga oshirish.

23.2. Masofaviy bank tizimining ahamiyati, mobil bankning an'anaviy bankdan afzalliklari.

23.3. BBVA, Wells Fargo, Santander onlayn va mobil banking platformalari.

1-topshiriq

Xo'jalikda yetishtirilgan sut ishlab chiqarish xarajatlari hajmi dinamikasini tahlil qiling. Buning uchun quyidagi ma'lumotlardan foydalaning:

Ko'rsatkichlar	Bazis yili	Hisobot yili
1. Yetishtirilgan sut, s	1400	1662,5
2. Sut mahsuldorligi, s/b	26	28,5
3. Sigirlar soni, bosh	90	95
4. 1 s. sut tannarxi, ming sum	95	99,5

1. Bazis va hisobot yillari uchun yetishtirilgan sutning jami ishlab chiqarish xarajatlari hajmini;
2. Shartli xarajatlar hajmini;
3. Xarajatlar hajmi o'zgarishini;
4. Xarajatlar hajmini o'zgarishiga quyidagi omillarning ta'sirini:
 - a) sut miqdori o'zgarishining ta'siri;
 - b) 1 s. sut tannarxi o'zgarishining ta'sirini;
5. Xulosa yozing.

2-topshiriq

1-topshiriqda keltirilgan ma'lumotlardan foydalanib, 2 s. sut tannarxini omillni tahlil qiling. Tahlilni «Zanjirli (almashtirish) bog'lanish» usuli orqali amalga oshiring.

24. Elektron valyuta birjalari (FX Fintech)

- 24.1. Onlayn valyuta savdolari.
- 24.2. Valyuta ayriboshlash texnologiyalari istiqbollari.
- 24.3. BITSO, kuarix, kantox FX Fintech provayderlari.

1-topshiriq

Korxonaning moliyaviy barqarorligining dinamikasini tahlil qiling.

Ko'rsatkichlar	Yil boshi	Yil oxiri
1. O'z aylanma mablag'lari manbalari, ming so'm	19 500	21 000
2. Qisqa muddatli bank kreditlari va qarzlari, ming.sum	4 000	4 000
3. Tovar-moddiy zaxiralar, ming so'm	25 050	26 020

Berilgan mahsulotlar asosida aniqlang:

1. Yil boshi va yil oxirida moddiy aylanma mablag'larning o'z aylanma mablag'lari manbalari bilan koplash darajasini;
2. Yil boshi va yil oxirida moddiy aylanma mablag'lar hajmining asosiy manbalar bilan qoplash darajasi;
3. Yil oxiridagi moliyaviy barqarorlik darajasini yil boshidagi moliyaviy barqarorlik darajasiga solishtirib, o'zgarishini aniqlab, unga baxo bering:
4. a) o'z aylanma mablag'lari manbalari hisobiga;
5. b) asosiy manbalar hisobiga;
6. Xulosa yozing.

25. Onlayn sugurta texnologiyalari

- 25.1. Sug'urta bozorini rivojlantirishning yangi bosqichi
- 25.2. Sug'urta shartnomalarini onlayn amalga oshirish.
- 25.3. Sug'urta texnologiyalarini moliyaviy texnologiyalar bozoridagi salmog'i.

Masala

Asosiy vositalarning dastlabki qiymati- 100 sh.b.

Moliyaviy Hisob mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 30 sh.b.

Soliq hisobi mahsdlari uchun jamg'arilgan eskirish – 20 sh.b.

Foyda soli'i stavkasi- 30 %

Muddati kechiktirilgan soliq aktivi (majburiyati) summasini aniqlang.

Masala

Bino Hisobot yilining 1 yanvarida 100 000 sh.b. ga sotib olingan va shu yilning 31 dekabrda baholovchilar uni 150 000 sh.b. qayta baholangan.

Binoning foydali xizmat muddati- 50 yil

Vaqtinchalik farq qanchani tashkil qiladi ?

26. Moliyaviy tashkilotlarda moliyaviy texnologiyalar xususiyatlari va ularni joriy etish.

26.1. Moliyaviy tashkilotlar moliyaviy texnologiyalar yaratuvchisi va taklif qiluvchisi sifatida.

26.2. Moliyaviy tashkilotlarda moliyaviy texnologiyalar joriy etish.

26.3. Sug'urta tashkilotlarida zamonaviy moliyaviy texnologiyalar joriy etish istiqbollari.

Masala.

Kompaniyaga 2017 yilning 2 yanvarida davo bildirilgan va u sudda ko'rib chiqilmoqda.

Kompaniya huquqshunosi ushbu davo bo'yicha kompaniya sudda yutqazadi deb hisoblaydi va baholangan , hamda keyingi 2 yilda ko'riladigan zarar summasini 1 200 sh.b. darajasida belgilamoqda.

Majburiyat diskontlash asosida tan olinadi.

Tegishli diskont stavkasi-4,5 % ga teng.

Yechim:

Yillar	4,5% li diskont stavkasidagi koef.	Keltirilgan sof qiymat	Pul mabla\lari oqimi	Foiz xarajatlari
2017- yil boshi				
2017- yil oxiri				
2018- yil oxiri				

Kompaniya raxbariyati boshida diskont qiymat Hisoblanuvchi _____sh.b summani tan oladi va shu summaga rezerv tashkil qiladi.

DT

KT

Hisob-kitoblarga ko'ra 2017yil oxirida rezerv summasi _____sh.b ni, 2015 yil-ning oxirida esa _____sh.b ni tashkil qilishi lozim

Shunga ko'ra 2017yil oxirida quyidagi buxgalteriya yozuvi qilinadi

Dt

KT

Shunga ko'ra 2018 yil oxirida quyidagi buxgalteriya yozuvi qilinadi

Dt

KT

3.4. Mustaqil ta'lim bo'yicha o'quv materiallari

**“Moliya bozori va moliyaviy texnologiyalar” fanidan rejalashtirilgan talabalar
mustaqil ta’limining kalendar tematik rejasi**

№	Mustaqil ta’lim mavzulari	Amalga oshirish mexanizmi	Bajarish muddati	Hajmi (soatda)
1	Qimmatli qog ‘ozlar va moliya bozorining umumiy asoslari;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	fevral	4
2	Moliya bozorida amalga oshiriladigan bitim va operatsiyalar	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		4
3	Qimmatli qog ‘ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi ahamiyati va o’rni;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	fevral	4
4	Bazaviy (qarz va ulush munosabatlarini ifodalovchi) qimmatli qog’ozlar;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		6
5	Hosilaviy qimmatli qog’ozlar (derivativlar);	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	fevral	4
6	Moliya bozori indikatorlarini baholash;	Adabiyotlardan foydalanib, mustaqil topshiriqlarni bajarish		6
7	Sug’urta va pensiya fondlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	mart	4
8	Banklarning moliya bozorlaridagi faoliyati;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		6
9	Investitsiya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	mart	6
10	Davlat moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli;	Adabiyotlardan foydalanib, mustaqil topshiriqlarni bajarish		4
11	Xalqaro moliya institutlarining moliya bozorlaridagi faoliyati va roli;	Adabiyotlardan foydalanib, individual topshiriqlarni bajarish	mart	4
12	Kriptovalyutalar bozori: iqtisodiy ahamiyati va rivojlanish bosqichlari;	Adabiyotlardan foydalanib, mustaqil topshiriqlarni bajarish		6
13	Fond birjalarining faoliyati;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	aprel	6

14	Elektron savdo tizimlarining faoliyati;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		4
15	Moliya bozori risklari, ularni baholash va boshqarish;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	aprel	6
16	Investitsion portfellarni shakllantirish, baholash va boshqarish;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		4
17	Moliya bozorini davlat tomonidan tartiblashtirish (muvofiqlash-tirish va nazorat) qilish;	Adabiyotlardan foydalanib, mustaqil topshiriqlarni bajarish	aprel	4
18	Oʻzini oʻzi muvofiqlashtiruvchi institutlar faoliyati;	Adabiyotlardan foydalanib, individual topshiriqlarni bajarish		4
19	Oʻzbekistonda moliya bozorini muvofiqlashtirish va nazorat qilish mexanizmlari;	Adabiyotlardan foydalanib, mustaqil topshiriqlarni bajarish	may	6
20	Moliyaviy globallashtirishda xalqaro moliya bozorlarining roli;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		4
21	Moliya bozori va korporativ boshqaruvning oʻzaro bogʻliqligi;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	may	6
22	Moliyaviy texnologiyalarning umumiy asoslari;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		4
23	Moliyaviy texnologiyalar mohiyati: yuzaga kelish shart- sharoitlari va rivojlanish istiqbollari;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash	iyun	4
24	Raqamli iqtisodiyot mazmuni va koʻlamining kengayib borishi;	Adabiyotlardan foydalanib, mustaqil topshiriqlarni bajarish	iyun	4
25	Iqtisodiyotning raqamlashuvi;	Referat yozib, taqdimot tayyorlash		6
Jami:				120

3.5. Fan bo'yicha glossariy (o'zbek, rus, ingliz tillarida)

Атаманинг инглиз тилида номланиши	Атаманинг рус тилида номланиши	Атаманинг ўзбек тилида номланиши
accept checks	принимать чеки	чекларни қабул қилиш
accept deposits	принимать депозиты	депозитларни қабул қилиш
acceptance	акцепт, акцептирование	акцепт, нақд пулсиз Хисоб-китобларнинг шаклларида бири, тўловни амалга ошириш бўйича розилик бериш
acceptance market	рынок, на котором обращаются банковские акцепты	банк акцептлари муомалада бўладиган бозор
acceptor	акцептант, лицо, акцептующее переводной вексель	акцептчи, ўтказиладиган (жўнатиладиган) векселни акцептлайдиган шахс
access to capital market	доступ на рынок капиталов	капиталлар (сармоялар) бозорига кириш
account holder	держатель счета	хисоб варағининг эгаси
accountant	Бухгалтер	бухгалтер
accounts department	бухгалтерия, департамент бухгалтерского учета (банка)	бухгалтерия, банкда бухгалтерия хисоби департаменти
accounts payable	кредиторская задолженность	кредиторлик қарзи
accounts payable for goods and services	кредиторская задолженность за товары и услуги	товарлар ва хизматлар бўйича кредиторлик қарзи
accounts receivable	дебиторская задолженность	дебиторлик қарзи
accounts receivable for goods and services	дебиторская задолженность за товары и услуги	товарлар ва хизматлар бўйича дебиторлик қарзи
accounts receivable and accounts payable breakdown	расшифровка дебиторской и кредиторской задолженностей	дебиторлик ва кредиторлик қарзларининг изохланиши
accredit	открывать аккредитив	аккредитив очиш
accrued interest receivable	проценты начисленные, но не инкассированные с клиентов	хисобланган, лекин миқдорлардан инкассалаштирилмаган фоизлар
acquire bank	приобретать банк	банк сотиб олиш
acquiree	приобретаемая фирма (например, банк)	сотиб олинаётган фирма (масалан, банк)
acquirer	аквизитор, приобретатель (например, банк-приобретатель другого банка)	сотиб олувчи (масалан, бошқа банкни сотиб олувчи банк ёки банк-харидор)
advance	ссуда	ссуда
advance payments	авансовые платежи	аванс туловлари
advertising expenses	расходы на рекламу	реклама харажатлари
against acceptance	против акцепта	акцептга қарши
against payment	против платежа	тўловга қарши
age of receivables (payables)	срок дебиторской (кредиторской) задолженности	дебиторлик (кредиторлик) қарзи муддати
agency arrangements	установление корреспондентских отношений	корреспондентлик муносабатларини ўрнатиш
Agricultural loan	сельскохозяйственная ссуда	қишлоқ, хўжалиги ссудаси

allocator of credit	распределитель кредита	кредитни таксимловчи
allowance for (possible) credit (loan) losses	скидка на возможные потери от кредитов	кредитларни беришдан содир бўлиши мумкин бўлган зарарларга чегирма
american bankers association (ABA)	Ассоциация американских банкиров	Америка банкирлари ассоциацияси
american institute of banking	учебное Подразделение-Ассоциации американских банкиров	Америка банкирлари ассоциациясининг ўқув бўлинмиси
Annual	годовой (например, annual financial statement	йиллик (масалан, йиллик молиявий ҳисобот)
annual report	годовая финансовая отчетность)	йиллик ҳисобот (аудиторлар томонидан тасдиқланган йиллик ҳисобот)
applicant for credit	заявитель, претендент на получение кредита	кредитни олишга даъвогар
Aval	аваль, банковская гарантия в совершении платежа по векселю	аваль, вексель қийматини тўлаш бўйича банк кафолати
baby bond	облигация с номинальной стоимостью 100 дол. и меньше	номинал қиймати 100 доллар ва ундан кам бўлган облигация
bad money	плохие деньги, неполноценные деньги	«ёмон пуллар», тўлик, қийматга эга бўлмаган пуллар
balancing	процесс контроля выполнения операций	операцияларнинг бажарилиши устидан назорат қилиш жараёни
bank acquisition	приобретение., одним банком другого	бир банк томонидан бошқасининг сотиб олиниши
bank assets	банковские активы	банк активлари(сармояси)
bank capital	банковский капитал	банк капитали (сармояси)
bank liabilities	обязательства банка, банковские пассивы	банк мажбуриятлари, банк пассивлари
bank management	управленческий персонал банка	банкнинг бошқарув ходимлари
bank marketing	банковский маркетинг	банк маркетинги
bank merger	банковское слияние	банкларнинг қўшилиши, йириклашуви
bank operation environment	внешняя среда в которой осуществляют свою деятельность банки	банклар ўзининг фаолиятини амалга оширадиган ташқи муҳит
bank organizational structure	организационная структура банка	банкнинг ташкилий тузилиши
bank personnel	банковский персонал	банк ходимлари
bank premises	недвижимость, принадлежащая банку	банкка тегишли бўлган кўчмас мулк
banker's acceptance	банковский акцепт	банк акцепта
banking association	банковская ассоциация	банк ассоциацияси
banking enterprise	банковское предприятие	банк корхонаси
banking expansion	экспансия банков	банклар экспансияси
banking facilities	банковские операции	банк операциялари

banking law	банковское законодательство	банк қонунчилиги
banking legislation	банковское законодательство	банк қонунчилиги
brokerage firm	брокерская фирма	брокерлик фирмаси
brokerage services	брокерские услуги	брокерлик хизматлари
budget constraint	бюджетное ограничение	бюджета и (бюджет жихатдан) чеклаш
capital account	счет капитала	капитал (сармоя) ҳисоб варағи
capital adequacy	достаточность капитала	капиталнинг (сармоянинг) етарлилиги
capital budget	часть бюджета, в которой планируется движение фондов по счетам капитала	капиталлар (сармоялар) ҳисоб варағи бўйича фондлар ҳаракати режалаштирилган бюджет қисми
capital cost for project	капитальные затраты за проект	лойида учун капитал (сармоявий) харажатлар
capital market	рынок капиталов	капиталлар (сармоялар) бозори
capital requirements		капитал (сармоя) ўлчамига (ҳажмига) бўлган талаблар
capitalization	требование к размеру капитала	капиталлаштириш (сармоялаштириш)
certificate of deposit	депозитный сертификат	депозитли сертификат
chairman of the board	председатель правления (в банке)	(банк) бошқарувининг раиси
charge	взыскивать, относить на счет	ундирмоқ ҳисоб варағига ўтказмоқ
charge a fee for	взыскивать плату за...	учун туловни ундирмоқ
charge to expenses	относить на издержки	харажатларга ўтказмоқ
charge for check processed	плата за обработку чека	чекга ишлов берганлик (учун) ҳақи (ҳақ)
charge for excess withdrawal	плата за снятие денежных средств сверх оговоренного предела	қилишилган чегарадан кўри пул маблағлари олингани учун дақ,
check-clearing processing	клиринг чеков	чеклар билан клиринг ўтказиш жараёни
checkable deposit	чековый депозит (депозит, по которому возможно совершать расчеты чеками)	чекли депозит (чеклар билан дисоб-китоблар-ни амалга ошириш им-конини берадиган депозит)
credit insurance	страхование кредитных операций	кредит операцияларини сугурта қилиш
credit investigation	аналитическая справка о состоянии кредитных отношений	кредит муносабатларининг ҳолати, аҳволи тўғрисидаги аналитик маълумотнома
credit recovery	возвратность кредита	кредитнинг қайтарилувчанлиги
credit request	просьба об открытии кредита, кредитная заявка	кредит олиш учун мурожаат, кредит мурожаатномаси
credit review	анализ состояния кредита	кредит аҳволининг (ҳолатининг) аналитик тавсифи
credit risk	риск невозврата ссуды (риск	кредит рисқи (ссуданинг қайтмаслиқ рисқи)
credit risk analysis unit	группа (в банке) по анализу кредитного риска	кредит рискининг таҳлили бўйича (банкдаги) гуруҳ
Credit Risk Committee	комитет по управлению кредитным риском	кредит рисқи бўйича қўмита (кредит рисқини бошқариш бўйича)
credit risk insurance	страхование кредитных рисков	кредит рисқларини сугурта қилиш

credit sale	продажа в кредит	кредитга сотиш
credit-related insurance	страхование, связанное с кредитными операциями	кредит операциялари билан боғлиқ, бўлган сугурта
depository bank	банк, в который чеки сдаются для инкассации и зачисления на счет клиента	инкассация ва миқознинг ҳисоб варағига ёзиб қуйиш учун чеклар топшириладиган банк
depository institution	депозитарный институт (финансовый институт, имеющий право принимать вклады и депозиты)	депозитар институт (омонатлар ва депозитлар қабул қилиш ҳуқуқига эга бўлган молиявий институт)
deposits from banks	депозиты других кредитных учреждений, размещенные в данном банке	шу банкда жойлаштирилган бошқа кредит муассасаларининг депозитлари
deposits with banks	депозиты, размещенные банком в других кредитных учреждениях	банк томонидан бошқа кредит муассасаларига жойлаштирилган депозитлар
depreciation	износ основных средств; падение курса одной иностранной валюты по отношению к другой	асосий воситаларнинг эскириши; бир хорижий валюта курсининг бошқасига нисбатан пасайиши
desist order	приказ регулирующей инстанции по прекращению	маълум бир фаолиятни тугатиш тўғрисидаги тартибга солувчи буйруқ.
determine check to be uncollectible	определить чек в качестве неинкассируемого	чекни инкассация қилинмайдиган қилиб белгиламок,
direct loan	прямой кредит, кредит, предоставляемый банком непосредственно заемщику	тўғридан-тўғри (бевосита) кредит; қарз олувчига банк томонидан бевосита (тўғридан-тўғри) бериладиган кредит
direct placement	прямое размещение (ценных бумаг)	(қимматбаҳо қоғозлари) бевосита (тўғридан- тўғри) жойлаштириш
direct paper	коммерческие бумаги, размещаемые непосредственно у инвесторов, без содействия дилеров	дилерларнинг ёрдамсиз бевосита инвесторларга сотиладиган (жойлаштириладиган) тижорат қоғозлари
Disbursement	выплата, платеж (денежными средствами, чеком)	(пул маблағлари ёки чек билан) тўлаш, тўлов
dividend	дивиденд	дивиденд
divisible credit	делимый аккредитив	бўлинадиган аккредитив
documentary credit	документарный аккредитив	Хужжатли аккредитив
equal credit opportunity	равные кредитные возможности	тенг кредит имкониятлари
ethical reputation of borrower	этическая репутация заемщика	қарз олувчи (қарздор)нинг этик репутацияси
eurodollar market	рынок евродолларов	евродолларлар бозори
examination of portfolio quality	проверка качества портфеля (ссуд, инвестиций и т. п.)	портфель (ссудалар, инвестициялар ва ҳоказолар) сифатини текшириш
exception loan review	проверка кредита в исключительных случаях (например, если возникают затруднения в возврате	истисно ҳолларда (маалан, кредитнинг қайтишида қийинчиликлар вужудга келганда) кредитни текшириш

IV. Fan bo'yicha o'tkaziladigan attestatsiyalar uchun savollar:

4.1. 1 OB uchun og‘zaki savollar (150 ta)

Auditoriya darslari bo‘yicha -75 ta

1. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
2. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
3. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
4. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
5. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
6. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
7. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
8. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
9. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
10. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
11. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
12. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
13. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
14. Moliya bozori modellari.
15. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
16. Pul bozori nima? Pul bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
17. Kapital bozori nima? Ushbu bozor boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
18. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nimalarda? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
19. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda?
20. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
21. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
22. Pul bozori ishtirokchilari.
23. Pul bozori instrumentlari.
24. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
25. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
26. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
27. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
28. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
29. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
30. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
31. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
32. Konveitatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
33. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
34. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
35. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimalardan iborat?
36. Forvard shartnomasining mohiyati.
37. Opsionning mohiyati va stillari.
38. Svoop operatsiyasining mohiyati.
39. Fyuchers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
40. Svooplarning qanday turlari mavjud?
41. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
42. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
43. Ipotekaning ahamiyati.
44. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
45. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
46. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
47. Qayitilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?

48. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
49. FOREX savdo tizimi.ning afzalliklari.
50. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
51. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
52. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
53. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
54. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
55. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
56. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
57. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
58. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
59. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
60. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
61. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilib tartibi.
62. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
63. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
64. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
65. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
66. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
67. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risklari.
68. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
69. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
70. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
71. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
72. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
73. Fond birjasining infratuzilmasi.
74. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
75. Fond birjasining funksiyalari.

Mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta

76. Birja bitimining mohiyati.
77. Depozitariyning faoliyat mexnaizmi nimalardan iborat?
78. Birja listingini mohiyati.
79. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
80. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
81. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
82. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
83. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
84. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
85. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
86. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
87. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
88. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
89. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
90. Qattiqqo'llik darajasi" mezon bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
91. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
92. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?

93. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
94. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
95. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
96. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
92. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
93. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
94. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
95. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
96. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
97. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
98. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
99. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
100. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
101. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
102. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
103. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
104. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
105. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
106. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
107. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
108. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
109. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
110. Moliya bozori modellari.
111. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi ro'i nimalardan iborat?
112. Pul bozori nima? Pu! bozori o'zida nimalami aks ettiradi?
113. Kapital bozori nima? Ushbu bo:wr boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
114. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nin1ada? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
115. Jahon moliya bozorlarin ing rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda
116. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
117. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
118. Pul bozori ishtirokchilari.
119. Pul bozori instrumentlari.
120. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
121. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
122. Pul bozori ishtirokchilari.
123. Pul bozori instrumentlari.
124. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
125. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
126. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
127. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
128. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
129. Korporativ obligatsiyalami chiqarish shartlari nimalardan iborat?
130. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
131. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?

132. Konveitatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
133. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
134. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
135. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?
136. Forward shartnomasining mohiyati.
137. Opsionning mohiyati va stillari.
138. Svop operatsiyasining mohiyati.
139. Fyuchers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
140. Svoplarning qanday turlari mavjud?
141. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
142. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
143. Ipotekaning ahamiyati.
144. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
145. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
146. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
147. Qayitilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
148. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
149. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
150. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.

4.2. 2 OB uchun og‘zaki savollar (150 ta)

Auditoriya darslari bo‘yicha -75 ta

1. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
2. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
3. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
4. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
5. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
6. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
7. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
8. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
9. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
10. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
11. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
12. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
13. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
14. Moliya bozori modellari.
15. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
16. Pul bozori nima? Pul bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
17. Kapital bozori nima? Ushbu bozor boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
18. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nimada? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
19. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda
20. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
21. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
22. Pul bozori ishtirokchilari.
23. Pul bozori instrumentlari.
24. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
25. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
26. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
27. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
28. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
29. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
30. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
31. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
32. Konvertatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
33. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
34. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
35. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?
36. Forward shartnomasining mohiyati.
37. Opsionning mohiyati va stillari.
38. Swap operatsiyasining mohiyati.
39. Fyucers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
40. Swaplarning qanday turlari mavjud?
41. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
42. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
43. Ipotekaning ahamiyati.
44. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
45. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
46. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
47. Qayitilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?

48. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
49. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
50. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
51. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
52. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
53. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
54. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
55. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
56. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
57. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
58. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
59. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
60. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
61. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilish tartibi.
62. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
63. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
64. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
65. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
66. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
67. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risklari.
68. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
69. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
70. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
71. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
72. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
73. Fond birjasining infratuzilmasi.
74. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
75. Fond birjasining funksiyalari.

Mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta

76. Birja bitimining mohiyati.
77. Depozitariyning faoliyat mexanizmi nimalardan iborat?
78. Birja listingini mohiyati.
79. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
80. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
81. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
82. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
83. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
84. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
85. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
86. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
87. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
88. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
89. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
90. Qattiqqo'llik darajasi" mezonini bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
91. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
92. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?

93. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
94. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
95. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
96. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
92. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
93. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
94. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
95. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
96. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
97. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
98. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
99. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
100. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
101. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
102. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
103. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
104. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
105. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
106. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
107. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
108. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
109. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
110. Moliya bozori modellari.
111. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi ro'i nimalardan iborat?
112. Pul bozori nima? Pu! bozori o'zida nimalami aks ettiradi?
113. Kapital bozori nima? Ushbu bo:wr boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
114. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nin1ada? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
115. Jahon moliya bozorlarin ing rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda
116. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
117. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
118. Pul bozori ishtirokchilari.
119. Pul bozori instrumentlari.
120. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
121. Qimmatli qog'ozlar bozori deganda nimani tushunasiz?
122. Qimmatli qog'ozlarning iqtisodiy mohiyati nimadan iborat?
123. Qimmatli qog'ozlar qanday turlarga bo'linadi?
124. Birlamchi va ikkilamchi qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi farq nimada?
125. Fond birjasi qanday vazifalarni bajaradi?
126. Aktsiya va obligatsiya o'rtasidagi asosiy farqlarni tushuntiring.
127. Oddiy va imtiyozli aktsiyalar o'rtasidagi farq nimada?
128. Qimmatli qog'ozlarning emissiyasi deganda nima tushuniladi?
129. Qimmatli qog'ozlarni joylashtirish usullari qaysilar?
130. Investitsiya vositachilari kimlar hisoblanadi?
131. Broker va diler o'rtasidagi farqni izohlang.

132. Dividend nima va u qanday to'lanadi?
133. Obligatsiyalar bo'yicha kupon daromadi nima?
134. Qimmatli qog'ozlar bozorining ishtirokchilarini sanab bering.
135. Qimmatli qog'ozlar bozorida davlatning roli nimada
136. Qimmatli qog'ozlar bozori infratuzilmasiga nimalar kiradi?
137. Birjada kotirovka nima degani?
138. "Fond indeksi" atamasiga ta'rif bering.
139. Emitentning majburiyatlari nimalardan iborat?
140. Qimmatli qog'ozlar bozorida axborot shaffofligi nega muhim?
141. Moliya bozorining asosiy segmentlarini sanab bering.
142. Pul bozori va kapital bozori o'rtasidagi farqni tushuntiring.
143. Fyuchers va forward shartnomalari o'rtasidagi farq nimada?
144. Opsion shartnomalari qanday ishlaydi?
145. REPO operatsiyasi nima?
146. Qimmatli qog'ozlarning nominal, balans va bozor qiymati o'rtasidagi farqni tushuntiring.
147. Aksiya daromadlilikini aniqlash formulasi qanday?
148. Qimmatli qog'ozlar bozorida risk turlari nimalar?
149. Investorning portfel strategiyasini tanlashda nimalar hisobga olinadi?
150. O'zbekiston fond bozori rivojlanishining asosiy yo'nalishlari nimalar?

4.3. YaB uchun og‘zaki savollar (300 ta)

Auditoriya darslari bo‘yicha -150 ta

1. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
2. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
3. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
4. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
5. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
6. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
7. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
8. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
9. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
10. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
11. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
12. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
13. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
14. Moliya bozori modellari.
15. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
16. Pul bozori nima? Pul bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
17. Kapital bozori nima? Ushbu bozor boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
18. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nimalarda? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
19. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda?
20. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
21. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
22. Pul bozori ishtirokchilari.
23. Pul bozori instrumentlari.
24. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
25. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
26. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
27. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
28. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
29. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
30. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
31. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
32. Konveitatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
33. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
34. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
35. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimalardan iborat?
36. Forvard shartnomasining mohiyati.
37. Opsionning mohiyati va stillari.
38. Svoop operatsiyasining mohiyati.
39. Fyuchers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
40. Svooplarning qanday turlari mavjud?
41. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
42. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
43. Ipotekaning ahamiyati.
44. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
45. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
46. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
47. Qayitilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?

48. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
49. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
50. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
51. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
52. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
53. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
54. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
55. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
56. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
57. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
58. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
59. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
60. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
61. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilish tartibi.
62. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
63. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
64. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
65. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
66. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
67. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risklari.
68. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
69. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
70. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
71. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
72. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
73. Fond birjasining infratuzilmasi.
74. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
75. Fond birjasining funksiyalari.
76. Birja bitimining mohiyati.
77. Depozitariyning faoliyat mexnaizmi nimalardan iborat?
78. Birja listingini mohiyati.
79. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
80. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
81. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
82. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
83. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
84. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
85. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
86. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
87. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
88. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
89. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
90. Qattiqqo'llik darajasi" mezonini bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
91. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
92. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
93. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?

94. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
95. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
96. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
92. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
93. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
94. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
95. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
96. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
97. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
98. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
99. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
100. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
101. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
102. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
103. Oralik pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
104. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
105. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
106. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
107. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
108. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
109. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
110. Moliya bozori modellari.
111. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
112. Pul bozori nima? Pu! bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
113. Kapital bozori nima? Ushbu bo:wr boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
114. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nima? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
115. Jahon moliya bozorlarini rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda
116. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
117. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
118. Pul bozori ishtirokchilari.
119. Pul bozori instrumentlari.
120. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
121. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
122. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
123. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
124. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
125. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
126. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
127. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
128. Konveitsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
129. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
130. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
131. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimalardan iborat?
132. Forvard shartnomasining mohiyati.
133. Opsionning mohiyati va stillari.

134. Svop operatsiyasining mohiyati.
135. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
136. Svoplarning qanday turlari mavjud?
137. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
138. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
139. Ipotekaning ahamiyati.
140. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
141. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
142. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
143. Qayi ctilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
144. FOREX savdo tizini11g ishlash mexanizmi.
145. FOREX savdo tizimi.ning afzalliklari.
146. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
147. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
148. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
149. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
150. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?

Mustaqil ta'lim bo'yicha-150 ta

151. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
152. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
153. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
154. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
155. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy intrumentlarning qo'llanilishi.
156. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
157. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilib tartibi.
158. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
159. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
160. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
161. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
162. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
163. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risklari.
164. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
165. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
166. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
167. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
168. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
169. Fond birjasining infratuzilmasi.
170. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
171. Fond birjasining funksiyalari.
172. Birja bitimining mohiyati.
173. Depozitariyning faoliyat mexnaizmi nimalardan iborat?
174. Birja listingini mohiyati.
175. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
176. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
177. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
178. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
179. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
180. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
181. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.

182. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
183. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
184. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
185. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
186. Qattiqqo'llik darajasi" mezoni bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
187. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
188. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
189. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
190. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
191. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
192. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
193. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
194. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
195. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
196. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
197. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
198. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
199. Oralik pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
200. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
201. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
202. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
203. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
204. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
205. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
206. Moliya bozori modellari.
207. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
208. Pul bozori nima? Pu! bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
209. Kapital bozori nima? Ushbu bo:wr boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
210. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nin1ada? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
211. Jahon moliya bozorlarin ing rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda
212. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
213. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
214. Pul bozori ishtirokchilari.
215. Pul bozori instrumentlari.
216. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
217. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
218. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
219. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
220. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
221. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
222. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
223. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
224. Konveitatsiya qanday yo'I biIan amalga oshirilisbi mumkin?
225. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?

226. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
227. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?
228. Forvard shartnomasining mohiyati.
229. Opsionning mohiyati va stillari.
230. Svop operatsiyasining mohiyati.
231. Fyuchers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
232. Svoplarning qanday turlari mavjud?
233. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
234. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
235. Ipotekaning ahamiyati.
236. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
237. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
238. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
239. Qayi ctilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
240. FOREX savdo tizini11g ishlash mexanizmi.
241. FOREX savdo tizimi.ning afzalliklari.
242. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
243. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
244. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
245. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
246. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
247. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
248. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
249. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
250. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
251. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
252. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
253. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilib tartibi.
254. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
255. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
256. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
257. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
258. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
259. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risklari.
260. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
261. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
262. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
263. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
264. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
265. Fond birjasining infratuzilmasi.
266. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
267. Fond birjasining funksiyalari.
268. Birja bitimining mohiyati.
269. Depozitariyning faoliyat mexnaizmi nimalardan iborat?
270. Birja listingini mohiyati.
271. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
272. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
273. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
274. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
275. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?

276. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
277. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
278. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
279. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
280. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
281. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
282. Qattiqqo'llik darajasi" mezon bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
283. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
284. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
285. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
286. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
287. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
288. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
289. Forvard shartnomasining mohiyati.
290. Opsionning mohiyati va stillari.
291. Svop operatsiyasining mohiyati.
292. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
293. Svoplarning qanday turlari mavjud?
294. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
295. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
296. Ipotekaning ahamiyati.
297. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
298. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
299. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
300. Qayi ctilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?

4.4. 1 OB uchun yozma ish savollari (150 ta)

Auditoriya darslari bo'yicha -75 ta

1. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
2. Pul bozori ishtirokchilari.
3. Pul bozori instrumentlari.
4. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
5. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
6. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
7. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
8. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
9. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
10. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
11. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
12. Konveitatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
13. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
14. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
15. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?
16. Forvard shartnomasining mohiyati.
17. Opsionning mohiyati va stillari.
18. Svp operatsiyasining mohiyati.
19. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
20. Svoplarning qanday turlari mavjud?
21. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
22. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
23. Ipotekaning ahamiyati.
24. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
25. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
26. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
27. Qayi ctilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
28. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
29. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
30. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
31. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
32. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
33. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
34. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
35. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
36. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
37. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
38. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
39. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
40. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
41. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilish tartibi.
42. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
43. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
44. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
45. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
46. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
47. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining risklari.
48. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
49. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng

foydalaniladi?

50. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
 51. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
 52. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
 53. Fond birjasining infratuzilmasi.
 54. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
 55. Fond birjasining funksiyalari.
 56. Birja bitimining mohiyati.
 57. Depozitariyning faoliyat mexanizmi nimalardan iborat?
 58. Birja listingini mohiyati.
 59. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
 60. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
 61. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
 62. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
 63. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
 64. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
 65. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
 66. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
 67. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
 68. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
 69. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
 70. Qattiqqo'llik darajasi" mezon bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
 71. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
 72. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
 73. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
 74. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
 75. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
- Auditoriya darslari bo'yicha -75 ta***
76. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
 77. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
 78. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
 79. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
 80. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
 81. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
 82. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
 83. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
 84. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
 85. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
 86. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
 87. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
 88. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
 89. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
 90. Moliya bozori modellari.
 91. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
 92. Pul bozori nima? Pul bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
 93. Kapital bozori nima? Ushbu bozor boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?

94. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nimalarda? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
95. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda?
96. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
97. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
98. Pul bozori ishtirokchilari.
99. Pul bozori instrumentlari.
100. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
101. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
102. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
103. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
104. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
105. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
106. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
107. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
108. Konveitsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
109. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
110. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
111. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?
112. Forvard shartnomasining mohiyati.
113. Opsionning mohiyati va stillari.
114. Svop operatsiyasining mohiyati.
115. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
116. Svoplarning qanday turlari mavjud?
117. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
118. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
119. Ipotekaning ahamiyati.
120. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
121. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
122. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
123. Qayitilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
124. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
125. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
126. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
127. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
128. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
129. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatnashadi?
130. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
131. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
132. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
133. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida oltin savdosi.
134. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
135. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
136. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
137. Oltin savdosida spot operatsiyalarini qo'llanilish tartibi.
138. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
139. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
140. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
141. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
142. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
143. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining risklari.

144. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
145. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
146. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
147. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
148. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
149. Fond birjasining infratuzilmasi.
150. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.

4.5. 2 OB uchun yozma ish savollari (150 ta)

Auditoriya darslari bo'yicha -75 ta

1. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
2. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
3. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
4. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
5. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
6. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
7. Moliya bozori modellari.
8. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
9. Pul bozori nima? Pul bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
10. Kapital bozori nima? Ushbu bozor boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
11. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nimalarda? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
12. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda?
13. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
14. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
15. Pul bozori ishtirokchilari.
16. Pul bozori instrumentlari.
17. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
18. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
19. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
20. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
21. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
22. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
23. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
24. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
25. Konveitatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
26. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
27. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
28. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimalardan iborat?
29. Forvard shartnomasining mohiyati.
30. Opsionning mohiyati va stillari.
31. Svop operatsiyasining mohiyati.
32. Fyuchers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
33. Svoplarning qanday turlari mavjud?
34. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
35. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
36. Ipotekaning ahamiyati.
37. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
38. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
39. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
40. Qayitilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
41. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
42. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
43. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
44. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
45. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
46. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatnashadi?
47. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?

48. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
49. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
50. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
51. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
52. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
53. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
54. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilish tartibi.
55. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
56. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
57. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
58. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
59. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
60. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining risklari.
61. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
62. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
63. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
64. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
65. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
66. Fond birjasining infratuzilmasi.
67. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
68. Fond birjasining funksiyalari.
69. Birja bitimining mohiyati.
70. Depozitariyning faoliyat mexnaizmi nimalardan iborat?
71. Birja listingini mohiyati.
72. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
73. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
74. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
75. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.

Mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta

76. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
77. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
78. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
79. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
80. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
81. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
82. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
83. Qattiqqo'llik darajasi" mezoni bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
84. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
85. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
86. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
87. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
88. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
89. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
90. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
91. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.

92. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
93. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
94. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
95. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
96. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
97. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
98. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
99. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
100. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
101. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
102. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
103. Moliya bozori modellari.
104. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?
105. Pul bozori nima? Pul bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?
106. Kapital bozori nima? Ushbu bozor boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
107. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nimalarda? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
108. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda?
109. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
110. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
111. Pul bozori ishtirokchilari.
112. Pul bozori instrumentlari.
113. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
114. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
115. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
116. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
117. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
118. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
119. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
120. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
121. Konveitsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
122. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
123. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
124. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimalardan iborat?
125. Forvard shartnomasining mohiyati.
126. Opsionning mohiyati va stillari.
127. Svop operatsiyasining mohiyati.
128. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
129. Svoplarning qanday turlari mavjud?
130. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
131. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
132. Ipotekaning ahamiyati.
133. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
134. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
135. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
136. Qaytarilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
137. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
138. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
139. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
140. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
141. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?

142. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
143. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
144. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
145. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
146. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
147. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
148. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
149. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
150. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilib tartibi.

4.6. YaB uchun yozma ish savollari (300 ta)

Auditoriya darslari bo'yicha -150 ta

1. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda
2. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
3. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
4. Pul bozori ishtirokchilari.
5. Pul bozori instrumentlari.
6. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
7. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
8. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
9. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
10. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?
11. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?
12. Aksiyani iqtisodiy mohiyati.
13. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
14. Konveitatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?
15. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
16. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
17. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?
18. Forvard shartnomasining mohiyati.
19. Opsionning mohiyati va stillari.
20. Svop operatsiyasining mohiyati.
21. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
22. Svoplarning qanday turlari mavjud?
23. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
24. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
25. Ipotekaning ahamiyati.
26. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
27. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
28. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
29. Qayi sotilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
30. FOREX savdo tizimining ishlash mexanizmi.
31. FOREX savdo tizimining afzalliklari.
32. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
33. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
34. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
35. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
36. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
37. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
38. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
39. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida oltin savdosi.
40. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
41. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
42. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
43. Oltin savdosida spot operatsiyalarini qo'llanilish tartibi.
44. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
45. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
46. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
47. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
48. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?

49. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining risklari.
50. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
51. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
52. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
53. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
54. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
55. Fond birjasining infratuzilmasi.
56. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
57. Fond birjasining funksiyalari.
58. Birja bitimining mohiyati.
59. Depozitariyning faoliyat mexanizmi nimalardan iborat?
60. Birja listingini mohiyati.
61. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
62. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
63. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
64. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
65. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
66. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
67. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
68. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
69. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
70. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
71. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
72. Qattiqqo'llik darajasi" mezoni bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
73. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
74. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
75. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
76. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
77. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
78. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
79. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
80. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
81. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
82. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
83. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
84. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
85. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
86. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
87. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
88. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
89. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
90. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining mohiyati.
91. Moliya bozori tarkibiy qismlari.
92. Moliya bozori modellari.
93. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?

94. Pul bozori nima? Pu! bozori o'zida nimalami aks ettiradi?
95. Kapital bozori nima? Ushbu bo:wr boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?
96. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nin1ada? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.
97. Jahon moliya bozorlarin ing rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda
98. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.
99. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.
100. Pul bozori ishtirokchilari.
101. Pul bozori instrumentlari.
102. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.
103. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.
104. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.
105. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?
106. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalaming qanday turlari mavjud?
107. Korporativ obligatsiyalami chiqarish shartlari nimalardan iborat?
108. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.
109. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?
110. Konveitatsiya qanday yo'l biIan amalga oshirilishi mumkin?
111. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?
112. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?
113. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?
114. Forvard shartnomasining mohiyati.
115. Opsionning mohiyati va stillari.
116. Svop operatsiyasining mohiyati.
117. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
118. Svoplarning qanday turlari mavjud?
119. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
120. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
121. Ipotekaning ahamiyati.
122. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
123. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
124. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
125. Qayi ctilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
126. FOREX savdo tizin1ini11g ishlash mexanizmi.
127. FOREX savdo tizimi.ning afzalliklari.
128. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
129. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
130. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
131. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
132. Yevroobligatsiyalaming asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
133. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
134. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
135. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
136. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
137. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy intrumentlarning qo'llanilishi.
138. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
139. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilib tartibi.
140. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
141. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
142. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?

143. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
144. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
145. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risklari.
146. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
147. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
148. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
149. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
150. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.

Mustaqil ta'lim bo'yicha-150 ta

151. Fond birjasining infratuzilmasi.
152. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
153. Fond birjasining funksiyalari.
154. Birja bitimining mohiyati.
155. Depozitariyning faoliyat mexanizmi nimalardan iborat?
156. Birja listingini mohiyati.
157. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
158. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
159. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
160. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
161. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
162. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
163. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
164. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
165. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
166. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
167. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
168. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
169. Fond birjasining infratuzilmasi.
170. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
171. Fond birjasining funksiyalari.
172. Birja bitimining mohiyati.
173. Depozitariyning faoliyat mexanizmi nimalardan iborat?
174. Birja listingini mohiyati.
175. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
176. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
177. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
178. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
179. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
180. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
181. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
182. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
183. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
184. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
185. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
186. Qattiqqo'llik darajasi" mezon bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
187. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?
188. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni

moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?

189. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?

190. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?

191. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?

192. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi

193. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?

194. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.

195. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.

196. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.

197. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?

198. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?

199. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.

200. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?

201. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?

202. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?

203. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?

204. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining mohiyati.

205. Moliya bozori tarkibiy qismlari.

206. Moliya bozori modellari.

207. Qimmatli qog'ozlar va moliya bozorining iqtisodiyotdagi roli nimalardan iborat?

208. Pul bozori nima? Pul bozori o'zida nimalarni aks ettiradi?

209. Kapital bozori nima? Ushbu bozor boshqalaridan nimasi bilan farq qiladi?

210. Bozorning islom modeli vujudga kelishining sabablari nimada? Ushbu modelning o'ziga xos xususiyatlarini izohlang.

211. Jahon moliya bozorlarining rivojlanish tendensiyalari nimalarda namoyon bo'lmoqda?

212. Pul bozorining iqtisodiy mohiyati va qo'llanish xususiyatlari.

213. Pul bozorining vujudga kelishiga obyektiv zarurat.

214. Pul bozori ishtirokchilari.

215. Pul bozori instrumentlari.

216. Respublikamizda pul bozori amal qilish mexanizmi.

217. Obligatsiyani iqtisodiy mohiyati.

218. Obligatsiya aksiyadan farqli jihatlari.

219. Emitent nuqtai nazaridan obligatsiyalar qaysi turlarga bo'linadi?

220. Daromad turi bo'yicha obligatsiyalarning qanday turlari mavjud?

221. Korporativ obligatsiyalarni chiqarish shartlari nimalardan iborat?

222. Aksiyaning iqtisodiy mohiyati.

223. Imtiyozli aksiyalarning qanday turlari mavjud?

224. Konveitatsiya qanday yo'l bilan amalga oshirilishi mumkin?

225. Aksiyalar qiymatining qanday turlari bor?

226. Aksiyalar bozorining o'ziga xos xususiyatlari nimada?

227. Hosilaviy moliyaviy vositalarning xususiyatlari nimadlardan iborat?

228. Forvard shartnomasining mohiyati.

229. Opsionning mohiyati va stillari.

230. Svop operatsiyasining mohiyati.

231. Fyuchers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.

232. Svoplarning qanday turlari mavjud?

233. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?

234. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.

235. Ipotekaning ahamiyati.

236. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
237. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
238. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
239. Qayi ctilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?
240. FOREX savdo tizin1ini11g ishlash mexanizmi.
241. FOREX savdo tizimi.ning afzalliklari.
242. FOREX savdo tizimining kamchiliklari.
243. Yevroobligatsiya deganda nimani tushunasiz?
244. Yevroobligatsiyalar bozorida investorlar sifatida kimlar ishtirok etadi?
245. Yevroobligatsiyalar bozorida vositachilar bo'lib kimlar qatna- shadi?
246. Yevroobligatsiyalarning asosiy xususiyatlari nimalardan iborat?
247. Xalqaro qimmatli qog'ozlar bozori amal qilish mexanizmi.
248. Amerika depozitar tilxatlarining mohiyati.
249. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sbaroitida oltin savdosi.
250. Qimmatbaho metallar bozori ishtirokchilari va ularning faoliyat xususiyatlari.
251. Qimmatbaho metallar savdosida hosilaviy instrumentlarning qo'llanilishi.
252. Oltin savdosida svop operatsiyalarini qo'llanish mexanizmi.
253. Oltin savdosida spot opreatsiyalarini qo'llanilib tartibi.
254. Moliya bozorini tahlil qilishning fundamental tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
255. Moliya bozorini tahlil qilishning texnik tahlilini o'ziga xos xususiyatlari.
256. Moliya bozorlarida tahlil qilishning asosiy g'oyalari nimalardan iborat?
257. Texnik tahlil nima va u qachon vujudga kelgan?
258. Texnik tahlilning ijobiy va salbiy jihatlari nimada?
259. Qimmatli qog 'ozlar va moliya bozorining risklari.
260. Bozor risklarining nechta va qanday turlari mavjud?
261. Bozor risklarini aniqlash va baholashning qaysi usullaridan amaliyotda keng foydalaniladi?
262. Riskni miqdoriy baholash evolyutsiyasi nechta bosqichga bo'linadi?
263. Moliya bozori risklarini pasaytirish imkoniyatlari nimalardan iborat?
264. Fond birjasining tashkiliy tuzilmasi.
265. Fond birjasining infratuzilmasi.
266. Fond birja savdolari mexanizmi mohiyati.
267. Fond birjasining funksiyalari.
268. Birja bitimining mohiyati.
269. Depozitariyning faoliyat mexnaizmi nimalardan iborat?
270. Birja listingini mohiyati.
271. Moliya bozorida banklarning asosiy roli nimalardan iborat?
272. Moliya bozorida nobank kredit institutlari.
273. Pul bozorida nobank kredit institutlari faoliyati.
274. Banklarni moliya bozoridagi faoliyat turlari tizimi.
275. Banklarning fond bozorida ishtirok etishining bosh maqsadlari nimalardan iborat?
276. Ochiq va yopiq investitsiya fondlarining farqi nimada?
277. Oraliq pay investitsiya fondining o'ziga xos xususiyatlari.
278. Kimlar qimmatli qog'ozlar bozori qatnashchilari hisoblanadi?
279. Investorlar qanday belgilarga ko'ra tasniflanadi?
280. Investitsiya fondlari qanday vazifani bajaradi?
281. Fond majburiyatlari qatoriga nimalar kiritiladi?
282. Qattiqqo'llik darajasi" mezon bo'yicha tartibga solishning nechta modeli mavjud va ular qaysilar?
283. Investorlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish qay tartibda amalga oshiriladi?

284. Yurtimizda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni legal- lashtirishga va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish to'g'risidagi qonunda nimalar nazarda tutilgan?
285. Qimmatli qog'ozlar bozorining professional qatnashchilari o'zini- o'zi tartibga soladigan tashkilotlar qanday vazifani bajaradi?
286. Manfaatlar to'qnashuvining oldini olish va uni bartaraf etishga doir chora-tadbirlarga nimalar kiradi?
287. Moliya bozori qanday tartibga solinadi?
288. Rivojlangan mamlakatlarda moliya bozorlarini tartibga solish tizimi
289. Forvard shartnomasining mohiyati.
290. Opsionning mohiyati va stillari.
291. Svp operatsiyasining mohiyati.
292. Fyucbers shartnomasining iqtisodiy ahamiyati.
293. Svoplarning qanday turlari mavjud?
294. Spot-bozor muddatli bozordan nimasi bilan farq qiladi?
295. Ipoteka qimmatli qog'ozlarining mohiyati.
296. Ipotekaning ahamiyati.
297. Ipoteka bozori deganda nimani tushunasiz?
298. Ipoteka kreditlari qaysi maqsadlarga yo'naltiriladi?
299. Xalqaro valyutalar bozorida operatsiyalar tashkil etish.
300. Qayi ctilgan valyuta kursi deganda nimani tushunasiz?

4.7. 1 OB uchun test savollari (150 ta)

Auditoriya darslari bo'yicha -75 ta

1. Moliya bozori deganda nimani tushunasiz?
 - A. Bu jamiyatdagi moliya xizmatlari bozoridir, ya'ni moliya mablaglarini vaktincha haq tulab ishlatish yoki ularni sotib olish yuzasidan bulgan munosabatlaridir
 - B. Tovar xomashiyo bozoridir
 - D. Ishchi kuchi bozoridir
 - E. Ishlab chikorish vositalari va istemol buyumlar ishlab chikorish bozoridir
2. Qimmatli qog'ozlar bozori?
 - A. Jismoniy va yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlarni chiqarish, ularni muomalada bo'lishi va haqini to'lash bilan bog'lik munosabatlar tizimidir
 - B. Pul bozori
 - D. Sug'urta bozori
 - E. Investitsiya bozori
3. Qimmatli qog'ozlar bu ...
 - A. Ularni chikargan shaxs bilan uzaro egasi urtasidagi mulkiy huquqlarni yoki zayem munosabatlarini tasdiklovchi, dividend va foizlar kurinishida daromad tulashini va huquqlarni boshka shaxslarga berish imkoniyatini nazarda tutuvchi hujjatdir
 - B. Qarzdorlikni bildiruvchi kogoz
 - D. Jismoniy shaxslar tomonidan beriladigan tilxat
 - E. Bank majburiyatini ifodalovchi kogoz
4. Qimmatli qog'ozlar egalarining daromadlarini to'lashda qaysi bir to'lov usuli qo'llaniladi?
 - A. dividend usulida tulov
 - B. to'g'ri foizli tulov
 - D. egri foizli tulov
 - E. tinik foizli tulov
5. Qimmatli qog'ozlarni diskont bilan sotish deganda?
 - A. nominal baxosidan past narxda sotib olinishi
 - B. nominal baxosida sotib olinishi
 - D. nominal narxidan yukori narxda sotilishi
 - E. bozor narxida sotilishi tushuniladi
6. Diversifikatsiyasi deganda nimani tushunasiz?
 - A. Investorlar tomonidan qimmatli qog'ozlar portfelidagi xilmaxillikni uzgartirish va kengaytirish tushuniladi
 - B. Bitta kompaniya tomonidan chikarilgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - D. Xoldinglar tomonidan qimmatli qog'ozlar kontrol panelini nazorat kilinshi
 - E. Qimmatli qog'ozlar portfelining birxilligi tushuniladi
7. Qimmatli qog'ozlar kursi deganda?
 - A. Ularni sotish va sotib olish narxi
 - B. qimmatli qog'ozlarlar narxi
 - D. qimmatli qog'ozlar summasi
 - E. qimmatli qog'ozlar nominali
8. Likvidli qimmatli qog'ozlarlar deganda?
 - A. Tezlik bilan egasiga hech kanday yo'qotishlarsiz pulga aylanish qobiliyatiga ega bo'lgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - B. Belgilangan nominaliga karab tulov uchun qabul qilinishligi
 - D. Bozorbon bo'lmasligi
 - E. Katta partiyada sotilishi tushuniladi
9. Qimmatli qog'ozlar rekvizitlari deganda?

- A. Biror bir turdagi qimmatli qog'ozlarning tavsiflovchi ko'rsatkichlar majmuasi
 - B. Qimmatli qog'ozlar seriya va nomeri
 - D. Nobirjaviy bozorda qayd kilingan qimmatli qog'ozlar
 - E. Fond birjasida ruyxatdan utikazilishi
10. Aksiya – bu?
- A. O'z egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
 - B. To'lov qog'ozi
 - D. Bankning qarzdorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Korxona foyda olishligini tasdiqlovchi qimmatli qog'oz
11. Dividend bu?
- A. Aksiyalarni joylashtirishdan olinadigan daromad
 - B. Berilgan qarz majburiyati
 - D. Emitentning qarzorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Investor bilan emitentlar daromadlari
12. Dividendni aksiya egalariga kaysi ko'rinishida to'lay olishga haqli?
- A. O'zining aksiyasi yoki nakd pul bilan
 - B. Mahsulot bilan
 - D. Boshqa aksiyadorlik jamiyatlari aksiyasi bilan
 - E. Qimmatli qog'ozlarning boshqa turi bilan
13. Qaysi aksiyalarga dividend to'lanadi?
- A. Aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalarga
 - B. Muomaladagi aksiyalarga
 - D. Nomli aksiyalarga
 - E. Yutuqli aksiyalarga
14. Aksiya kursi deganda?
- A. Aksiyaning bozorda sotiladigan narxi tushuniladi
 - B. Birjada ro'yxatga olinishi tushuniladi
 - D. Birjadagi kursni belgilash tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarning bahosi tushuniladi
15. Imtiyozli aksiyalar aksiyador jamiyati ustav fondining ?
- A. 10% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - B. 20% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - D. 5% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - E. 2% ortiq chiqarilishi mumkin emas
16. Qayd etilgan aksiyalar – bu?
- A. Jamg'arma birjasiga muomala uchun ruxsat berilgan aksiyalardir
 - B. Muomalaga chiqarilgan va aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalardir
 - D. Kompaniyalar tasarrufidagi aksiyalardir
 - E. Nobirjaviy bozordagi qimmatli qog'ozlar
17. Obligatsiya – bu?
- A. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'oz
 - B. Emitentning qisqa muddatli qarz majburiyatidir
 - D. Uz egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli kogosdir
 - E. Uz egasiga jamiyatni boshkarishda katnashish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
18. Obligatsiyaning aksiyadan farqi shundaki?
- A. Uni sotib olgan investor emitentning kreditoriga aylanishida
 - B. Aksioner jamiyatiga a'zolik huquqini berilishida
 - D. Aksiyalarni dividend ololmay qolishligida
 - E. Obligatsiyalarda muddati ko'rsatilishida
19. Quyidagi tashkilotlarning qaysi birlari obligatsiyalarni chiqarishga haqli emas?

- A. Notijorat tashkilotlari (korxonalari)
 - B. Boshkaruv organi
 - D. Viloyat xokimiyatlari
 - E. Korxonalar va tashkilotlar
20. G'azna majburiyatlari – bu davlatning qarzdorligini tasdiqlovchi maxsus qimmatli qog'oz turi bo'lib, u?
- A. faqat respublikada faoliyat yurituvchi yuridik shaxslarga sotiladi
 - B. faqat firmaga sotiladi
 - D. xorijiy investorlarga, qo'shma korxonalarga, xorijiy firmalarga sotiladi
 - E. faqat qo'shma korxonalarga sotiladi
21. Bank sertifikatini – bu?
- A. bankning kiska muddatli qarz majburiyatidir
 - B. bankning muddatli qarz majburiyatidir
 - D. bankning qarz majburiyatidir
 - E. auditor a'zosining sertifikatidir
22. Depozit sertifikatlari – bu?
- A. omonat qo'yilgani to'g'risidagi emitent guvohnomasi
 - B. bank sertifikatidir
 - D. pul ko'rinishdagi bank sertifikatidir
 - E. muddatli qarz majburiyatidir
23. Veksel bu?
- A. Muayyan summadagi qarzni belgilangan muddatda to'lash majburiyati qat'iy yuklangan konun bilan tasdiqlangan holatda to'ldirilib rasmiylashtirilgan qarzdorlik tilxatidir
 - B. Dividend yoki foizlar ko'rinishidagi daromad keltiruvchi pulli hujjat
 - D. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'ozdir
 - E. Pul qarzga berishda qo'llaniladigan tilxat
24. O'zbekiston Respublikasida qimmatli qog'ozlar bilan dastlabki savdolar qachon amalga oshirilgan?
- A. 1992 yil 30 yanvar
 - B. 1991 yil 19 noyabr
 - D. 1991 yil 31 oktyabr
 - E. 1996 yil 31 avgust
25. Qimmatli qog'ozlar bozorining turlari
- A. Qimmatli qog'ozlar bozori uyushmagan turi, kimmatli qog'ozlar birja va birjadan tashqari bozori, kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
 - B. Qimmatli kogoslar bozori uyushmagan turi
 - D. Qimmatli kogoslar birja va birjadan tashkari bozori
 - E. Kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
26. Aksiyadorlik jamiyatlarning ustav fondi qancha bo'lishi kerak?
- A. 400 ming AQSH dollari ekvivalentida
 - B. 300 ming yevro ekvivalentida
 - D. 800 mln sum
 - E. 260 mln sum
27. O'zbekiston Respublikasi «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun necha bob va moddadan iborat?
- A. 9 bob, 64 modda
 - B. 8 bob, 61 modda
 - D. 8 bob, 55 modda
 - E. 12 bob, 65 modda

28. O'zbekiston Respublikasida «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun qachon qabul qilingan?
- A. 2008 yil 22 iyun
 - B. 2001 yil 16 avgust
 - D. 2007yil 20 avgust
 - E. 2010 yil 24 sentyabr
29. Qimmatbaxo qog'ozlarning emissiyasi qimmatbaho qog'ozlarning moliyalashtirish usuli bo'lib hisbolanishi mumkinmi?
- A. Ha, bu investitsion loyihani moliyalashtirishning bir ko'rinishi
 - B. agar aksiya birlamchi qimmatli qog'ozlar bozorda olinsa
 - D. agar aksiya ikkilamchi bozorda olinsa
 - E. Yo'q, bu moliyalashtirish turi
30. Qimmatli qog'ozlar, valyuta, sug'urta polislariga mablag'larning kiritilishi, bu...
- A. Moliyaviy investitsiyalar
 - B. Nomoddiy aktivlar
 - D. Passiv aktivlar
 - E. Moliyaviy aktivlar
31. Moliyaviy bozorda qimmatli qog'ozlar tabiatiga ko'ra turlari:
- A. Qarzli va ulushli
 - B. Payli
 - D. Ulushli
 - E. Qarzli
32. Qimmatli qog'ozlarning chiqarilishi bilan boglik bulgan xavfxatarlar:
- A. Birlamchi va ikkilamchi
 - B. Aralash va ulushli
 - D. Majmuali ulushli
 - E. Hamkorli ulushlar
33. Opsion bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanada sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Bir necha lotlar tuplami
 - E. Muayyan qimmatli qog'ozni kelishilgan baho va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
34. Qo'sh opsion (opsion Stellage) deganda?
- A. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beruvchi kontrakt tushuniladi
 - B. Aktivlar kursining oshishidan ximoya kilish tushuniladi
 - D. Aktivlarning kursini passayishidan ximoya kilish tushuniladi
 - E. Bir xil muddat ichida sotish
35. Lot bu?
- A. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - B. Kontraktning opsion baxosi
 - D. Kelishilgan baxoda sotib olish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha Qimmatli qog'ozlar tuplami
36. Krosskurs deganda?
- A. Bir turdagi Qimmatli qogoz kursining biror bir turdagi valyuta kursiga bulgan nisbat tushuniladi
 - B. kontraktning opsion narxi tushuniladi
 - D. bir necha lotlar tuplami (strin tushuniladi)

- E. dollar kursi
37. Fyuchersbu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanad sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
- B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
- D. Muayan Qimmatli qogozni kelishilgan baxo va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
- E. Bir necha lotlar tuplami
38. Opsiondan farqli o'larok fyuchers?
- A. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnoma emas, balki kat'iy majburiyatdir
- B. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnomadir
- D. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beradi
- E. Qimmatli qog'ozlarni bozorda sotish
39. Depozit tilxatlaribu?
- A. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan Qimmatli qog'ozlar
- B. Yukni tashishga kabul kilinganligini tasdiklovchi hujjat va guvoxnoma
- D. Qimmatli qogozni sotish huquqini beruvchi guvoxnomadir
- E. Qimmatli qog'ozlarni milliy valyutada sotish hujjati
40. Konosament bu?
- A. Yukni tashishga kabul kilinganligini va tashuvchining yukni oluvchiga yetkaish majburiyatini tasdiklovchi hujjat
- B. Liborga asosanib uzgaruvchan stavkada chikariladigan korporatsiyalarning Qimmatli kogozdir
- D. Xalkaro Qimmatli qogozning bir turi
- E. Fyuchers kelishuvlarida narx va foyda xavfini sugurta kilish shakllaridan biri
41. Emitent bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar chikaruvchi va ular yuzasidan qog'ozlarning egalari oldida uz nomidan majburiyatli bulgan yuridik shaxs yoki davlat organidir
- B. Qimmatli qog'ozlar chikarish to'g'risidagi axborotnoma
- D. Muomalaga bank biletlari, xazina biletlari, kogoz pullar va Qimmatli qog'ozlarni chikarish demakdir
- E. Qimmatli qog'ozlarni chikarishni ommaviy e'lon kilinishi
42. Qimmatli qog'ozlar katirovkasi deganda?
- A. Birjada qimmatli qog'ozlar kursini belgilash va ularni kayd etish
- B. qimmatli qog'ozlar fond birjasida ruyxatga olish
- D. qimmatli qog'ozlar sotish va sotib olish narxi
- E. qimmatli qog'ozlar nominal baxosidan past sotish tushuniladi
43. Bozorbop bo'lmagan turdagi qimmatli qogozlarni belgilang?
- A. Asosan omonat obligatsiyalari
- B. Depozitli obligatsiyalar
- D. Depozitsiz obligatsiyalar
- E. Jamgarmali obligatsiyalari
44. Boshkaruvchi kompaniya deganda?
- A. Boshka investitsiya instiutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning investitsiya aktivlarini boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya instituti tushuniladi
- B. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini amalga oshiradigan investitsiya institutlari tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlar bilan boglik amallarni bajaradigan fond
- E. Qimmatli qog'ozlar bilan savdo kiluvchi moliyaviy institutlar

45. Kliring bu?

- A. Tovarlar, Qimmatli qog'ozlar, xizmatlar uchun uzaro majburiyat va talablarni, yaxni birbiriga beradigan pullarni hisobga olish bilan nakd pulsiz hisob kitob kilish tizimidir
- B. Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar buyicha hisobkitobni, ya'ni kliring operatsiyalarini amalga oshiruvchi investitsiya institutidir
- D. Boshka investitsiya institutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya institutidir
- E. Yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan moliyaviy institutidir

46. Depozitariy bu?

- A. Depozitar faoliyat bilan shugullanadigan investitsiya institutidir
- B. Depozitga pul quygan yuridik va jismoniy shaxs
- D. Bankka berib kuyilgan Qimmatli qog'ozlar
- E. Bu kredit muassasi

47. Anderrayter deganda?

- A. Bank ishida maxsus xizmat haqi evaziga qimmatli qog'ozlarni chikaruvchiga uning zayom obligatsiyalari yoki aksiyalari paketini kelishilgan shartlarda bozorda joylashtirishga kafolat beruvchi shaxs yoki kompaniya tushuniladi
- B. Professionallarning uzaro shartnomalari asosida tuzilgan vaktinchalik birlashma tushuniladi
- D. Sotish maksadida yangi emissiya kilingan qimmatli qog'ozlarni harid kilish tushuniladi

E. Shartnoma asosida qimmatli qog'ozlar sotadigan shaxs

48. Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori deganda?

- A. Egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chikaan xolda kayta oldisotdisini tashkil kilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
- B. Yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chikarish, ularning muomalada bulishi va haqini tulash bilan amallarning bajarilishini ta'minlovchi tizim tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlarni egallariga, ya'ni jismoniy shaxslarga sotish maksadida ularni birlamchi emissiya kilish tushuniladi
- E. Takror emissiya kilingan qimmatli qog'ozlar bozori

49. Nobirjaviy kimatli qog'ozlar bozoribu?

- A. Kimatli qog'ozlarning muomalada bulishini ta'minlovchi muxit bulib, unda fond birjalariga sotuvga kuyilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. Fond birjasi bulib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerdar tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. Qimmatli qog'ozlarni joylashtirishni tashkil kiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. Kucha savdosi bozori

50. Kuyidagilarning kaysi biri Hususiy investitsion fondlar ta'sischisi bo'la olmaydi?

- A. Jamgarmasida davlat ulushi 25 foizdan ortiq bulmagan fukarolar, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- B. Jamgarmasida davlat ulushi 20 foiz bulmagan yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- D. Jamgarmasida davlat ulushi 15 foizdan ortiq bulmagan O'zbekiston respublika fukarolari, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- E. Jamgarmada davlat ulushi 50 foiz bulmagan yuridik shaxslar

51. XIFning asosiy jamgarmasi respublikada kabul kilingan eng kam minimal ish haqining%

- A. 200 baravaridan kam bulishi mumkin emas

- B. 100 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - D. 150 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - E. 250 baravaridan kam bulishi mumkin emas
52. Oddiy aksiyalar buyicha dividend mikdori kanday hisoblanadi?
- A. Aksionerlik jamiyatini sof foydasining bir kismini aksiyalar soniga bulinmasi kurinishida
 - B. Dividendlarni tulov kunida aksiyalarning kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - D. Aksiyalarning nominal nazar aksiyalarning nominal narxiga va kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - E. Foydaning bir kismi shaklida, aksiyaning kurs narxiga karab
53. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiklashtirish va rivojlantirish markazi qaysi davlat organi qoshida tashkil etilgan?
- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat kumitasi
 - B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
 - D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
 - E. O'zbekiston Respublikasi VM
54. Kaysi vaktdan boshlab fond birjasi yuridik shaxs huquqiga ega buladi?
- A. Qimmatli qog'ozlar bozorida birjaviy faoliyatini olib borish huquqini tasdiklovchi litsenziyani olgan kundan boshlab
 - B. Fond birjasi ustavini ta'sischi majlisida tasdiklangan kundan boshlab
 - D. Ta'sischi hujjatlari ruxsatga olingan kundan boshlab
 - E. Fond birjasini yagona davlat reestriga kayd kilingan kundan boshlab
55. Birja kursi bu?
- A. Fond birjasida muomalada buladigan qimmatli qogozning sotuv baxosi
 - B. Qimmatli qog'ozlarning harakatini ifodalovchi ko'rsatkich
 - D. Birjadagi muayan davr davomida kilingan savdning xajmi
 - E. Birjada bir oy davomida sotilgan kimatli qog'ozlar baxosi
56. Quyidagi kayd etilganlarning kaysi biri davlat tomonidan qimmatli qog'ozlar bozorini boshkarishning bevosita usuli hisoblanadi?
- A. Pulkredit siyosatini yuritish va shu orkali foiz stavkalariga ta'sir kilish
 - B. Solik siyosatini utkazish
 - D. Mutaxassislarni attestatsiyalash, investitsiya institutlarni nazorat kilish
 - E. Xodimlarni malakasini oshirish
57. Omonat obligatsiyalari – bu?
- A. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz bulib, egasi uni sotolmaydi
 - B. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan qimmatli kogozdir
 - D. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz paytda sota olishi mumkin
 - E. Omonatchini xoxlagan paytda sota oladigan obligatsiyasi
58. Aksiyadorlik jamiyati uz aksiyalarini jamiyatining asosiy fondlari va oborot mablaglari ?
- A. Mikdoriga teng summada chikarishga haqli
 - B. Kup miqdorda chikarishga haqli
 - D. Mikdoridan ortiq chikarishga haqli
 - E. Bevosita chikarish huquqiga ega
59. Quyida kayd kilingan qimmatli qog'ozlarning kaysi birini aksiyadorlik jamiyati emissiya kilishga haqli emas?
- A. Obligatsiyalarni
 - B. Vekselni
 - D. Aksiyani
 - E. Cheklarni
60. Investorlarbu?

- A. Kimatli qog'ozlarni uz nomidan hamda uz hisobidan sotib oluvchi korxona, tashkilot, bank va boshka moliya majmuasi yoki aloxida fukarodir
 - B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobiga bajaruvchi professional
 - E. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs
61. Investitsiya instituti deganda?
- A. Bevosita qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi yuridik shaxslar tushuniladi
 - B. Qimmatli qog'ozlarni sotib oluvchi aloxida fukaro tushuniladi
 - D. Qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi shaxslar tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarni hisobga olish
62. Quyida qayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?
- A. Anderrayter
 - B. Broker
 - D. Vositachi
 - E. Sotuvchi
63. Quyida kayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?
- A. Ishlab chikarish korxonalari, Savdo korxonalari, Kommunal xizmati
 - B. Savdo korxonalari
 - D. Kommunal xizmati
 - E. Moliya xizmati
64. Broker bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar oldisotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobidan bajaruvchi professional
 - B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlarni uzi uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
 - E. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
65. Brokerning xizmat haqi?
- A. Kurtaj deb atalib, uning mikdori oldisotdi shartnomasi summasiga nisbatan foiz hisobida ifodalanadi
 - B. Dividend deb ataladi
 - D. Marja deb ataladi
 - E. Foyda deb ataladi
66. Diler bu?
- A. Qimmatli qog'ozlarni uzi uchun uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
 - B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlar sotilishini bajaruvchi xodimlar
 - E. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs
67. Treyder bu?
- A. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs
 - B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs
 - E. Qimmatli qog'ozlar listing bilan shug'ullanuvchi shaxs
68. Xolding kompaniyasi bu?
- A. Boshka aksionerlik jamiyatlarida nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida ularning aksiyalari tuplamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik kiluvchi ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir

- B. Muayyan belgi (kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- D. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan mablaglarni fond nomidan qimmatli qog'ozlarga, hisob varakalarga kuyadigan yuridik shaxsdir
- E. Maslaxat beruvchi kompaniya
69. Moliya kompaniyasi bu?
- A. Muayyan belgi(kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- B. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan va banklardagi hisob varakalarga va omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs
- D. Boshka aksionerlik jamiyatlarini nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida nazorat paketiga egalik kiluvchi kompaniyasi
- E. Investorlarni puld mablaglarini fond nomidan omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs
70. Moliya kompaniyasining xolding kompaniyasidan farqi shundaki, u pul mablaglari bilan ta'minlanib turgan kompaniyalar aksiyalarining
- A. Nazorat paketiga kisman ega buladi
- B. Nazorat paketiga to'liq ega buladi
- D. Nazorat paketiga ega bulmaydi
- E. Nazorat paketiga egalik kiladi
71. Depo hisobi deganda:
- A. deponent bilan tuzilgan depozitariy shartnomasini depozitariy tomonidan bajarish uchun zarur bo'lgan depozitariyning hisob registrlaridagi yozuvlar to'plami tushuniladi
- B. uchinchi shaxslarga deponentning majburiyatlari asosida qimmatli qog'ozlarning hisobini yuritish uchun ishlatiladi
- D. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi tushuniladi
- E. ikkilamchi depozitariyda oraliq depozitariysi uchun ochiladigan depo hisobi
72. Loro hisobi bu:
- A. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi
- B. ikkilamchi depozitariy uchun ochiladigan depo hisobi
- D. bir emissiya qimmatli qog'ozlarini saqlash hisobi
- E. depozitariy tomonidan deponentga berishni tasdiklovchi hujjat
73. Quyidagi bozor turlarining qaysi biri ikkilamchi bozorga taalluqli?
- A. birjaviy bozor
- B. chakana bozor
- D. fond bozori
- E. markaz bozor
74. Nobirjaviy qimmatli kog'ozlar bozori bu:
- A. bu qimmatli kogozlarning muomalada bo'lishini ta'minlovchi muhit bo'lib, unda fond birjalariga sotuvga ko'yilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. fond birjasi bo'lib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerlar (savdogarlar) tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. qimmatli kogozlarni joylashtirishni tashkil qiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. qimmatli qog'ozlarni joylashtiruvchi bozor
75. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish markazi:
- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshkarish va tadbirkorlikni qo'llabquvvatlash qo'mitasi qoshida tashkil etilgan
- B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki qoshida tashkil etilgan
- D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi qoshida tashkil etilgan

E. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshida tashkil etilgan

Mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta

76. Qimmatli qog'ozlarning birlamchi bozori deganda.....

A. qimmatli qog'ozlarni dastlabki egalari, yani yuridik va jismoniy shaxslarga sotish maqsadida ularni birlamchi va takror emissiya qilish va muomalaga chiqarish tushuniladi

B. egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chiqqan xolda qayta oldisotdisini tashkil qilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi

D. jismoniy shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarish, ularning haqini to'lash bilan amallarning bajarilishini taminlovchi tizim tushuniladi

E. yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarishi tushuniladi

77. Xolding kompaniyasi bu:

A. boshqa aksionerlik jamiyatlarida nazorat qilish va faoliyatini boshqarish maqsadlarida ularning aksiyalari to'plamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik qiluvni ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir

B. muayyan belgi (kriteriy) asosida qisqa doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir

D. investorlarning pul mablaglarini sotib oladigan hamda mablaglarni fond nomidan qimmatli kogoszlarga, banklardagi hisob varaqalarga ko'yadigan yuridik shaxsdir

E. pul mablag'larini banklardagi hisob varaqlarga qo'yilishini ta'minlaydigan shaxslardir

78. Valyuta bozori – bu.....

A. xorij valyutasini sotib olish, almashtirish bilan boglik bulgan munosabatlar

B. davlat investitsiyalari

D. xususiy investitsiyalari

E. xususiy investorlar va valyuta bilan bog'liq munosabatlar

79. Valyuta bozorida jarayonlarni respublikamizda amalga oshiradigan davlat muassasasi

A. Milliy banki

B. Agrobank

D. Xalk banki

E. Trast bank

80. Moliyaviy fondlar nimaning asosiy va umumiy qismi bo'lib hisoblanadi?

A. halq xujaligida amal qilayotgan pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi

B. asosiy fondlarning asosiy qismi bo'lib hisoblanadi

D. maxsus pul fondlarining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi

E. umum xujalik fondlarining asosiy qismi va pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi

81. Moliyaviy resurslarni fondlar shaklida foydalanishi nima bilan bog'liq?

A. kengaytirilgan ishlab chiqarish talablari

B. bozor iqtisodiyotini tiklanishi

D. xo'jalik tarmog'ini yo'nalishlari

E. ishlab chiqarishni xususiyatlari

82. Kengaytirilgan ishlab chiqarish jarayonini moliyaviy ta'minoti deganda nima tushuniladi?

A. moliyaviy resurslar orqali kengaytirilgan ishlab chiqarish harajatlarning qoplanishi

B. kengaytirilgan ishlab chiqarishning moddiy ta'minoti

D. daromadlar bilan harajatlarning qoplanishini ta'minlashga kiritilishi

E. korxonalarning samarali faoliyat ko'rsatishi

83. Moliyaviy resurslar hajmi va strukturasi nimaga bog'liq?

A. ishlab chiqarishning taraqqiyot darajasiga va uning samaradorligiga

B. safarbar etiladigan moliyaviy resurslar samaradorligiga

- D. korxonaning jihozlanish darajasiga
- E. markazlashtirilgan moliyaviy resurslarga
- 84. Moliyaviy resurslar avvalo kimlar uchun zarur?
 - A. milliy xo'jalik sub'ektlarini faoliyatini amalga oshirish uchun
 - B. davlat byudjeti daromadlarini tashkil etish uchun
 - D. davlat byudjetini tashkil etish uchun
 - E. ijtimoiy manfaatlarni qondirish uchun
- 85. Moliyaviy munosabatlar jarayonlari nimada namoyon bo'ladi?
 - A. naqd pulsiz va naqt puli mablag'larining hisobkitoblar harakatida
 - B. naqd pulsiz hisobkitoblarni harakatida va fondlar taqsimotida
 - D. naqd pul hisobkitoblarni harakatida
 - E. naqd puli hisobkitob harakatida va fondlar taqsimotida
- 86. Moliyani yuzaga kelishishini boshlang'ich sohasi qaysi jarayon bo'lib hisoblanadi?
 - A. ijtimoiy mahsulot qiymatini birlamchi bosqichidagi taqsimot jarayoni
 - B. qiymat taqsimoti jarayoni
 - D. iste'mol fondini taqsimot jarayoni
 - E. jamg'arma fondini tashkil etish va taqsimot jarayoni
- 87. Qiymatni boshlang'ich taqsimoti nimani tashkil etishda namoyon bo'ladi?
 - A. turli kurinishdagi daromadlar va jamg'armani tashkil etish formalarida
 - B. jamg'armalarni tashkil etishda
 - D. kengaytirilgan ishlab chiqarishni ta'minlovchi resurslarda
 - E. moliyaviy resurslarni tashkil etishda
- 88. Kaysi sohada moliyaviy resursni potensial tashkil etilishi amalga oshiriladi?
 - A. yangi qiymatni yaratilishida va eskisini yangisiga ko'chirilishida
 - B. qiymatni yaratilishida va taqsimotida
 - D. kapital quyilmalarini ajratilishida
 - E. aylanma mablag'larini tashkil etilishida
- 89. Moliyaviy resurslarni real tashkil etilishi qaysi bosqichdan boshlanadi?
 - A. qiymat taqsimotidan
 - B. ayirboshlashdan
 - D. nazoratdan
 - E. realizatsiyadan
- 90. Moliyaviy resurslardan foydalanish nimadan boshlanadi?
 - A. maxsus maqsadli pul fondlarini va fondli bo'lmagan formalarini foydalanishidan
 - B. maxsus fondlarni tashkil etishdan
 - D. maxsus fondlarni tashkil etishdan
 - E. umumxujalik fondlarini foydalanishdan
- 91. Sohalar va bo'g'inlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning o'zaro bog'liqligi qanday yagona tizimda o'z ifodasini topadi?
 - A. yagona moliya tizimida
 - B. kredit tizimida
 - D. bank tizimida
 - E. sug'urta tizimida
- 92. Korxona (muassasa) tashkilot moliyasi tizimiga qanday bo'g'inlarni kiritish mumkin?
 - A. tijorat asosida amal qilayotgan korxona: moliyasi, na tijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
 - B. tijorat asosida amal qilayotgan korxona moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat byudjeti
 - D. notijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
 - E. ijtimoiy birlashmalar moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat krediti
- 93. Mulk shakliga kura amaldagi korxonalar moliyasi qanday tuzilmalarda namoyon

bo'ladi

- A. davlat korxonalarining moliyasi, kooperativ korxonalar moliyasi, aksionerlik jamiyatlari moliyasi, xususiy korxonalar moliyasi
- B. davlat korxonalarining moliyasi, xususiy tadbirlar moliyasi, tijorat moliyasi
- D. xususiy korxona moliyasi, tijorat korxonalari moliyasi
- E. tijorat korxonalar moliyasi, davlat moliyasi, byudjet

94. Bank depozitlari – bu:

- A. Jismoniy va yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga va muddatsiz omonat shakliga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- B. Yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- D. Jismoniy shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- E. Bo'sh mablag'lari tijorat banklariga omonat shakliga qo'yilgan mablag'lar

95. Bank tizimining likvidligi – bu:

- A. bankning o'z majburiyatlari vaqtida va so'zsiz bajara olish imkoniyatidir
- B. tijorat banklarining majburiyatlari bajara olish imkoniyatidir
- D. Xalq bankining mijozlar oldida majburiyatlaridir
- E. Markaziy bankning tijorat banklari oldidagi majburiyatlaridir

96. Bank aktivlari – bu:

- A. Banklarning asosiy faoliyatini amalga oshirishda foydalanuvchi turli moddiy va moliyaviy resurslar majmuidir
- B. Tijorat banklarining turli moddiy va moliyaviy resurslarini tashkil etish manbaidir
- D. Xalq banklarini depozitli mablag'laridan oqilona foydalanishdir
- E. Banklarni mijozlar oldidagi majburiyatlarini bajarish manbaini bajaruvchi ko'rsatkichidir

97. Emitentlar istagan turdagi qimmatli qog'ozlarni chikarishga haqlimi?

- A. Istalgan turdagi qimmatli qog'ozni chiqarishga hakli emas
- B. Hakli
- D. Ruxsatnomasi bo'lsa
- E. Cheklanmagan

98. Moliya bozori deganda nimani tushunasiz?

- A. Bu jamiyatdagi moliya xizmatlari bozoridir, ya'ni moliya mablaglarini vaktincha haq tulab ishlatish yoki ularni sotib olish yuzasidan bulgan munosabatlaridir
- B. Tovar xomashiyo bozoridir
- D. Ishchi kuchi bozoridir
- E. Ishlab chikorish vositalari va istemol buyumlar ishlab chikorish bozoridir

99. Qimmatli qog'ozlar bozori?

- A. Jismoniy va yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlarni chiqarish, ularni muomalada bo'lishi va haqini to'lash bilan bog'lik munosabatlar tizimidir
- B. Pul bozori
- D. Sug'urta bozori
- E. Investitsiya bozori

100. Qimmatli qog'ozlar bu ...

- A. Ular chikargan shaxs bilan uzaro egasi urtasidagi mulkiy huquqlarni yoki zayem munosabatlarini tasdiklovchi, dividend va foizlar kurinishida daromad tulashini va huquqlarni boshka shaxslarga berish imkoniyatini nazarda tutuvchi hujjatdir
- B. Qarzdorlikni bildiruvchi kogoz
- D. Jismoniy shaxslar tomonidan beriladigan tilxat
- E. Bank majburiyatini ifodalovchi kogoz

101. Qimmatli qog'ozlar egalarining daromadlarini to'lashda qaysi bir to'lov usuli

qo'llaniladi?

- A. dividend usulida tulov
- B. to'g'ri foizli tulov
- D. egri foizli tulov
- E. tinik foizli tulov

102. Qimmatli qog'ozlarni diskont bilan sotish deganda?

- A. nominal baxosidan past narxda sotib olinishi
- B. nominal baxosida sotib olinishi
- D. nominal narxidan yukori narxda sotilishi
- E. bozor narxida sotilishi tushuniladi

103. Diversifikatsiyasi deganda nimani tushunasiz?

- A. Investorlar tomonidan qimmatli qog'ozlar portfelidagi xilmaxillikni uzgartirish va kengaytirish tushuniladi
- B. Bitta kompaniya tomonidan chikarilgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
- D. Xoldinglar tomonidan qimmatli qog'ozlar kontrol panelini nazorat kilinshi
- E. Qimmatli qog'ozlar portfelining birxilligi tushuniladi

104. Qimmatli qog'ozlar kursi deganda?

- A. Ularni sotish va sotib olish narxi
- B. qimmatli qog'ozlarlar narxi
- D. qimmatli qog'ozlar summasi
- E. qimmatli qog'ozlar nominali

105. Likvidli qimmatli qog'ozlarlar deganda?

- A. Tezlik bilan egasiga hech kanday yo'qotishlarsiz pulga aylanish qobiliyatiga ega bo'lgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
- B. Belgilangan nominaliga karab tulov uchun qabul qilinishligi
- D. Bozorbon bo'lmasligi
- E. Katta partiyada sotilishi tushuniladi

106. Qimmatli qog'ozlar rekvizitlari deganda?

- A. Biror bir turdagi qimmatli qog'ozlarning tavsiflovchi ko'rsatkichlar majmuasi
- B. Qimmatli qog'ozlar seriya va nomeri
- D. Nobirjaviy bozorda qayd kilingan qimmatli qog'ozlar
- E. Fond birjasida ruyxatdan utikazilishi

107. Aksiya – bu?

- A. O'z egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
- B. To'lov qog'ozi
- D. Bankning qarzdorligini bildiruvchi qog'oz
- E. Korxona foyda olishligini tasdiqlovchi qimmatli qog'oz

108. Dividend bu?

- A. Aksiyalarni joylashtirishdan olinadigan daromad
- B. Berilgan qarz majburiyati
- D. Emitentning qarzorligini bildiruvchi qog'oz
- E. Investor bilan emitentlar daromadlari

109. Dividendni aksiya egalariga kaysi ko'rinishida to'lay olishga haqli?

- A. O'zining aksiyasi yoki nakd pul bilan
- B. Mahsulot bilan
- D. Boshqa aksiyadorlik jamiyatlari aksiyasi bilan
- E. Qimmatli qog'ozlarning boshqa turi bilan

110. Qaysi aksiyalarga dividend to'lanadi?

- A. Aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalarga
- B. Muomaladagi aksiyalarga
- D. Nomli aksiyalarga

- E. Yutuqli aksiyalarga
111. Aksiya kursi deganda?
- A. Aksiyaning bozorda sotiladigan narxi tushuniladi
 - B. Birjada ro'yxatga olinishi tushuniladi
 - D. Birjadagi kursni belgilash tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarning bahosi tushuniladi
112. Imtiyozli aksiyalar aksiyador jamiyati ustav fondining ?
- A. 10% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - B. 20% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - D. 5% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - E. 2% ortiq chiqarilishi mumkin emas
113. Qayd etilgan aksiyalar – bu?
- A. Jamg'arma birjasiga muomala uchun ruxsat berilgan aksiyalardir
 - B. Muomalaga chiqarilgan va aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalardir
 - D. Kompaniyalar tasarrufidagi aksiyalardir
 - E. Nobirjaviy bozordagi qimmatli qog'ozlar
114. Obligatsiya – bu?
- A. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'oz
 - B. Emitentning qisqa muddatli qarz majburiyatidir
 - D. Uz egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli kogosdir
 - E. Uz egasiga jamiyatni boshkarishda katnashish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
115. Obligatsiyaning aksiyadan farqi shundaki?
- A. Uni sotib olgan investor emitentning kreditoriga aylanishida
 - B. Aksioner jamiyatiga a'zolik huquqini berilishida
 - D. Aksiyalarni dividend ololmay qolishligida
 - E. Obligatsiyalarda muddati ko'rsatilishida
116. Quyidagi tashkilotlarning qaysi birlari obligatsiyalarni chiqarishga haqli emas?
- A. Notijorat tashkilotlari (korxonalari)
 - B. Boshkaruv organi
 - D. Viloyat xokimiyatlari
 - E. Korxonalar va tashkilotlar
117. G'azna majburiyatlari – bu davlatning qarzdorligini tasdiqlovchi maxsus qimmatli qog'oz turi bo'lib, u?
- A. faqat respublikada faoliyat yurituvchi yuridik shaxslarga sotiladi
 - B. faqat firmaga sotiladi
 - D. xorijiy investorlarga, qo'shma korxonalarga, xorijiy firmalarga sotiladi
 - E. faqat qo'shma korxonalarga sotiladi
118. Bank sertifikati – bu?
- A. bankning kiska muddatli qarz majburiyatidir
 - B. bankning muddatli qarz majburiyatidir
 - D. bankning qarz majburiyatidir
 - E. auditor a'zosining sertifikatidir
119. Depozit sertifikatlari – bu?
- A. omonat qo'yilgani to'g'risidagi emitent guvohnomasi
 - B. bank sertifikatidir
 - D. pul ko'rinishdagi bank sertifikatidir
 - E. muddatli qarz majburiyatidir
120. Veksel bu?
- A. Muayyan summadagi qarzni belgilangan muddatda to'lash majburiyati qat'iy yuklangan konun bilan tasdiqlangan holatda to'ldirilib rasmiylashtirilgan qarzdorlik

tilxatidir

- B. Dividend yoki foizlar ko‘rinishidagi daromad keltiruvchi pulli hujjat
 - D. O‘z qiymatiga nisbatan qat’iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog‘ozdir
 - E. Pul qarzga berishda qo‘llaniladigan tilxat
121. O‘zbekiston Respublikasida qimmatli qog‘ozlar bilan dastlabki savdolar qachon amalga oshirilgan?
- A. 1992 yil 30 yanvar
 - B. 1991 yil 19 noyabr
 - D. 1991 yil 31 oktyabr
 - E. 1996 yil 31 avgust
122. Qimmatli qog‘ozlar bozorining turlari
- A. Qimmatli qog‘ozlar bozori uyushmagan turi, kimmatli qog‘ozlar birja va birjadan tashqari bozori, kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
 - B. Qimmatli kogoslar bozori uyushmagan turi
 - D. Qimmatli kogoslar birja va birjadan tashkari bozori
 - E. Kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
123. Aksiyadorlik jamiyatlarning ustav fondi qancha bo‘lishi kerak?
- A. 400 ming AQSH dollari ekvivalentida
 - B. 300 ming yevro ekvivalentida
 - D. 800 mln sum
 - E. 260 mln sum
124. O‘zbekiston Respublikasi «Qimmatli qog‘ozlar bozori to‘g‘risida»gi Qonun necha bob va moddadan iborat?
- A. 9 bob, 64 modda
 - B. 8 bob, 61 modda
 - D. 8 bob, 55 modda
 - E. 12 bob, 65 modda
125. O‘zbekiston Respublikasida «Qimmatli qog‘ozlar bozori to‘g‘risida»gi Qonun qachon qabul qilingan?
- A. 2008 yil 22 iyun
 - B. 2001 yil 16 avgust
 - D. 2007 yil 20 avgust
 - E. 2010 yil 24 sentyabr
126. Qimmatbaxo qog‘ozlarning emissiyasi qimmatbaho qog‘ozlarning moliyalashtirish usuli bo‘lib hisbolanishi mumkinmi?
- A. Ha, bu investitsion loyihani moliyalashtirishning bir ko‘rinishi
 - B. agar aksiya birlamchi qimmatli qog‘ozlar bozorda olinsa
 - D. agar aksiya ikkilamchi bozorda olinsa
 - E. Yo‘q, bu moliyalashtirish turi
127. Qimmatli qog‘ozlar, valyuta, sug‘urta polislariga mablag‘larning kiritilishi, bu... .
- A. Moliyaviy investitsiyalar
 - B. Nomoddiy aktivlar
 - D. Passiv aktivlar
 - E. Moliyaviy aktivlar
128. Moliyaviy bozorda qimmatli qog‘ozlar tabiatiga ko‘ra turlari:
- A. Qarzli va ulushli
 - B. Payli
 - D. Ulushli
 - E. Qarzli
129. Qimmatli qog‘ozlarning chiqarilishi bilan bog‘liq bulgan xavfxatarlar:

- A. Birlamchi va ikkilamchi
 - B. Aralash va ulushli
 - D. Majmualari ulushli
 - E. Hamkorli ulushlar
130. Opsion bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanada sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Bir necha lotlar tuplami
 - E. Muayyan qimmatli qog'ozni kelishilgan baho va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
131. Qo'sh opsion (opsion Stellage) deganda?
- A. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beruvchi kontrakt tushuniladi
 - B. Aktivlar kursining oshishidan ximoya qilish tushuniladi
 - D. Aktivlarning kursini passayishidan ximoya qilish tushuniladi
 - E. Bir xil muddat ichida sotish
132. Lot bu?
- A. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - B. Kontraktning opsion baxosi
 - D. Kelishilgan baxoda sotib olish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha Qimmatli qog'ozlar tuplami
133. Fyuchers bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanad sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Muayan Qimmatli qogozni kelishilgan baxo va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha lotlar tuplami
134. Opsiondan farqli o'larok fyuchers?
- A. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnoma emas, balki kat'iy majburiyatdir
 - B. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnomadir
 - D. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beradi
 - E. Qimmatli qog'ozlarni bozorda sotish
135. Depozit tilxatlaribu?
- A. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan Qimmatli qog'ozlar
 - B. Yukni tashishga kabul kilinganligini tasdiklovchi hujjat va guvoynoma
 - D. Qimmatli qogozni sotish huquqini beruvchi guvoynomadir
 - E. Qimmatli qog'ozlarni milliy valyutada sotish hujjati
136. Konosament bu?
- A. Yukni tashishga kabul kilinganligini va tashuvchining yukni oluvchiga yetkazish majburiyatini tasdiklovchi hujjat

- B. Liborga asoslanib uzgaruvchan stavkada chikariladigan korporatsiyalarning Qimmatli kogozi
- D. Xalkaro Qimmatli qogozning bir turi
- E. Fyuchers kelishuvlarida narx va foyda xavfini sugurta qilish shakllaridan biri
137. Emitent bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar chikaruvchi va ular yuzasidan qog'ozlarning egalari oldida uz nomidan majburiyatli bulgan yuridik shaxs yoki davlat organidir
- B. Qimmatli qog'ozlar chikarish to'g'risidagi axborotnoma
- D. Muomalaga bank biletleri, xazina biletleri, kogozi pullar va Qimmatli qog'ozlarni chikarish demakdir
- E. Qimmatli qog'ozlarni chikarishni ommaviy e'lon kilinishi
138. Qimmatli qog'ozlar katirovkasi deganda?
- A. Birjada qimmatli qog'ozlar kursini belgilash va ularni kayd etish
- B. qimmatli qog'ozlar fond birjasida ruyxatga olish
- D. qimmatli qog'ozlar sotish va sotib olish narxi
- E. qimmatli qog'ozlar nominal baxosidan past sotish tushuniladi
139. Bozorbop bo'lmagan turdagi qimmatli qogozlarni belgilang?
- A. Asosan omonat obligatsiyalari
- B. Depozitli obligatsiyalar
- D. Depozitsiz obligatsiyalar
- E. Jamgarmali obligatsiyalari
140. Boshkaruvchi kompaniya deganda?
- A. Boshka investitsiya instiutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning investitsiya aktivlarini boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya instituti tushuniladi
- B. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini amalga oshiradigan investitsiya institutlari tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlar bilan boglik amallarni bajaradigan fond
- E. Qimmatli qog'ozlar bilan savdo kiluvchi moliyaviy institutlar
141. Kliring bu?
- A. Tovarlar, Qimmatli qog'ozlar, xizmatlar uchun uzaro majburiyat va talablarni, yaxni birbiriga beradigan pullarni hisobga olish bilan nakd pulsiz hisob kitob kilish tizimidir
- B. Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar buyicha hisobkitobni, ya'ni kliring operatsiyalarini amalga oshiruvchi investitsiya institutidir
- D. Boshka investitsiya institutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya institutidir
- E. Yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan moliyaviy institutidir
142. Depozitariy bu?
- A. Depozitar faoliyat bilan shugullanadigan investitsiya institutidir
- B. Depozitga pul quygan yuridik va jismoniy shaxs
- D. Bankka berib kuyilgan Qimmatli qog'ozlar
- E. Bu kredit muassasi
143. Anderrayter deganda?
- A. Bank ishida maxsus xizmat haqi evaziga qimmatli qog'ozlarni chikaruvchiga uning zayom obligatsiyalari yoki aksiyalari paketini kelishilgan shartlarda bozorda joylashtirishga kafolat beruvchi shaxs yoki kompaniya tushuniladi
- B. Professionallarning uzaro shartnomalari asosida tuzilgan vaktinchalik birlashma tushuniladi
- D. Sotish maksadida yangi emissiya kilingan qimmatli qog'ozlarni harid kilish tushuniladi
- E. Shartnoma asosida qimmatli qog'ozlar sotadigan shaxs

144. Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori deganda?
- A. Egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chikaan xolda kayta oldisotdisini tashkil kilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
 - B. Yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chikarish, ularning muomalada bulishi va haqini tulash bilan amallarning bajarilishini ta'minlovchi tizim tushuniladi
 - D. Qimmatli qog'ozlarni egallariga, ya'ni jismoniy shaxslarga sotish maksadida ularni birlamchi emissiya kilish tushuniladi
 - E. Takror emissiya kilingan qimmatli qog'ozlar bozori
145. Nobirjaviy kimatli qog'ozlar bozoribu?
- A. Kimatli qog'ozlarning muomalada bulishini ta'minlovchi muxit bulib, unda fond birjalariga sotuvga kuyilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
 - B. Fond birjasi bulib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerdar tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
 - D. Qimmatli qog'ozlarni joylashtirishni tashkil kiluvchi va ta'minlovchi bozordir
 - E. Kucha savdosi bozori
146. Kuyidagilarning kaysi biri Hususiy investitsion fondlar ta'sischisi bo'la olmaydi?
- A. Jamgarmasida davlat ulushi 25 foizdan ortiq bulmagan fukarolar, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
 - B. Jamgarmasida davlat ulushi 20 foiz bulmagan yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
 - D. Jamgarmasida davlat ulushi 15 foizdan ortiq bulmagan O'zbekiston respublika fukarolari, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
 - E. Jamgarmada davlat ulushi 50 foiz bulmagan yuridik shaxslar
147. IFning asosiy jamgarmasi respublikada kabul kilingan eng kam minimal ish haqining%
- A. 200 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - B. 100 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - D. 150 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - E. 250 baravaridan kam bulishi mumkin emas
148. Oddiy aksiyalar buyicha dividend mikdori kanday hisoblanadi?
- A. Aksionerlik jamiyatini sof foydasining bir kismini aksiyalar soniga bulinmasi kurinishida
 - B. Dividendlarni tulov kunida aksiyalarning kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - D. Aksiyalarning nominal nazar aksiyalarning nominal narxiga va kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - E. Foydaning bir kismi shaklida, aksiyaning kurs narxiga karab
149. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiklashtirish va rivojlantirish markazi qaysi davlat organi qoshida tashkil etilgan?
- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat kumitasi
 - B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
 - D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
 - E. O'zbekiston Respublikasi VM
150. Qaysi vaqtdan boshlab fond birjasi yuridik shaxs huquqiga ega bo'ladi?
- A. Qimmatli qog'ozlar bozorida birjaviy faoliyatini olib borish huquqini tasdiqlovchi litsenziyani olgan kundan boshlab
 - B. Fond birjasi ustavini ta'sischilar majlisida tasdiklangan kundan boshlab
 - D. Ta'sischilar hujjatlari ruyxatga olingan kundan boshlab
 - E. Fond birjasini yagona davlat reestriga kayd kilingan kundan boshlab
 - D. harakatida va fondlar taqsimotida

4.8. 2 OB uchun test savollari (200 ta)

Auditoriya darslari bo'yicha -75 ta

1. Moliya bozori deganda nimani tushunasiz?
 - A. Bu jamiyatdagi moliya xizmatlari bozoridir, ya'ni moliya mablaglarini vaktincha haq tulab ishlatish yoki ularni sotib olish yuzasidan bulgan munosabatlaridir
 - B. Tovar xomashiyo bozoridir
 - D. Ishchi kuchi bozoridir
 - E. Ishlab chikorish vositalari va istemol buyumlar ishlab chikorish bozoridir
2. Qimmatli qog'ozlar bozori?
 - A. Jismoniy va yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlarni chiqarish, ularni muomalada bo'lishi va haqini to'lash bilan bog'lik munosabatlar tizimidir
 - B. Pul bozori
 - D. Sug'urta bozori
 - E. Investitsiya bozori
3. Qimmatli qog'ozlar bu ...
 - A. Ularni chikargan shaxs bilan uzaro egasi urtasidagi mulkiy huquqlarni yoki zayem munosabatlarini tasdiklovchi, dividend va foizlar kurinishida daromad tulashini va huquqlarni boshka shaxslarga berish imkoniyatini nazarda tutuvchi hujjatdir
 - B. Qarzdorlikni bildiruvchi kogoz
 - D. Jismoniy shaxslar tomonidan beriladigan tilxat
 - E. Bank majburiyatini ifodalovchi kogoz
4. Qimmatli qog'ozlar egalarining daromadlarini to'lashda qaysi bir to'lov usuli qo'llaniladi?
 - A. dividend usulida tulov
 - B. to'g'ri foizli tulov
 - D. egri foizli tulov
 - E. tinik foizli tulov
5. Qimmatli qog'ozlarni diskont bilan sotish deganda?
 - A. nominal baxosidan past narxda sotib olinishi
 - B. nominal baxosida sotib olinishi
 - D. nominal narxidan yukori narxda sotilishi
 - E. bozor narxda sotilishi tushuniladi
6. Diversifikatsiyasi deganda nimani tushunasiz?
 - A. Investorlar tomonidan qimmatli qog'ozlar portfelidagi xilmaxillikni uzgartirish va kengaytirish tushuniladi
 - B. Bitta kompaniya tomonidan chikarilgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - D. Xoldinglar tomonidan qimmatli qog'ozlar kontrol panelini nazorat kilinshi
 - E. Qimmatli qog'ozlar portfelining birxilligi tushuniladi
7. Qimmatli qog'ozlar kursi deganda?
 - A. Ularni sotish va sotib olish narxi
 - B. qimmatli qog'ozlarlar narxi
 - D. qimmatli qog'ozlar summasi
 - E. qimmatli qog'ozlar nominali
8. Likvidli qimmatli qog'ozlarlar deganda?
 - A. Tezlik bilan egasiga hech kanday yo'qotishlarsiz pulga aylanish qobiliyatiga ega bo'lgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - B. Belgilangan nominaliga karab tulov uchun qabul qilinishligi
 - D. Bozorbon bo'lmasligi
 - E. Katta partiyada sotilishi tushuniladi

9. Qimmatli qog'ozlar rekvizitlari deganda?
 - A. Biror bir turdagi qimmatli qog'ozlarning tavsiflovchi ko'rsatkichlar majmuasi
 - B. Qimmatli qog'ozlar seriya va nomeri
 - D. Nobirjaviy bozorda qayd kilingan qimmatli qog'ozlar
 - E. Fond birjasida ruyxatdan utikazilishi
10. Aksiya – bu?
 - A. O'z egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
 - B. To'lov qog'ozi
 - D. Bankning qarzdorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Korxona foyda olishligini tasdiqlovchi qimmatli qog'oz
11. Dividend bu?
 - A. Aksiyalarni joylashtirishdan olinadigan daromad
 - B. Berilgan qarz majburiyati
 - D. Emitentning qarzorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Investor bilan emitentlar daromadlari
12. Dividendni aksiya egalariga kaysi ko'rinishida to'lay olishga haqli?
 - A. O'zining aksiyasi yoki nakd pul bilan
 - B. Mahsulot bilan
 - D. Boshqa aksiyadorlik jamiyatlari aksiyasi bilan
 - E. Qimmatli qog'ozlarning boshqa turi bilan
13. Qaysi aksiyalarga dividend to'lanadi?
 - A. Aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalarga
 - B. Muomaladagi aksiyalarga
 - D. Nomli aksiyalarga
 - E. Yutuqli aksiyalarga
14. Aksiya kursi deganda?
 - A. Aksiyaning bozorda sotiladigan narxi tushuniladi
 - B. Birjada ro'yxatga olinishi tushuniladi
 - D. Birjadagi kursni belgilash tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarning bahosi tushuniladi
15. Imtiyozli aksiyalar aksiyador jamiyati ustav fondining ?
 - A. 10% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - B. 20% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - D. 5% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - E. 2% ortiq chiqarilishi mumkin emas
16. Qayd etilgan aksiyalar – bu?
 - A. Jamg'arma birjasiga muomala uchun ruxsat berilgan aksiyalardir
 - B. Muomalaga chiqarilgan va aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalardir
 - D. Kompaniyalar tasarrufidagi aksiyalardir
 - E. Nobirjaviy bozordagi qimmatli qog'ozlar
17. Obligatsiya – bu?
 - A. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'oz
 - B. Emitentning qisqa muddatli qarz majburiyatidir
 - D. Uz egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli kogozdir
 - E. Uz egasiga jamiyatni boshkarishda katnashish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
18. Obligatsiyaning aksiyadan farqi shundaki?
 - A. Uni sotib olgan investor emitentning kreditoriga aylanishida
 - B. Aksioner jamiyatiga a'zolik huquqini berilishida
 - D. Aksiyalarni dividend ololmay qolishligida
 - E. Obligatsiyalarda muddati ko'rsatilishida

19. Quyidagi tashkilotlarning qaysi birlari obligatsiyalarni chiqarishga haqli emas?
 - A. Notijorat tashkilotlari (korxonalari)
 - B. Boshkaruv organi
 - D. Viloyat xokimiyatlari
 - E. Korxonalar va tashkilotlar
20. G'azna majburiyatlari – bu davlatning qarzdorligini tasdiqlovchi maxsus qimmatli qog'oz turi bo'lib, u?
 - A. faqat respublikada faoliyat yurituvchi yuridik shaxslarga sotiladi
 - B. faqat firmaga sotiladi
 - D. xorijiy investorlarga, qo'shma korxonalarga, xorijiy firmalarga sotiladi
 - E. faqat qo'shma korxonalarga sotiladi
21. Bank sertifikatini – bu?
 - A. bankning kiska muddatli qarz majburiyatidir
 - B. bankning muddatli qarz majburiyatidir
 - D. bankning qarz majburiyatidir
 - E. auditor a'zosining sertifikatidir
22. Depozit sertifikatlari – bu?
 - A. omonat qo'yilgani to'g'risidagi emitent guvohnomasi
 - B. bank sertifikatidir
 - D. pul ko'rinishdagi bank sertifikatidir
 - E. muddatli qarz majburiyatidir
23. Veksel bu?
 - A. Muayyan summadagi qarzni belgilangan muddatda to'lash majburiyati qat'iy yuklangan konun bilan tasdiqlangan holatda to'ldirilib rasmiylashtirilgan qarzдорlik tilxatidir
 - B. Dividend yoki foizlar ko'rinishidagi daromad keltiruvchi pulli hujjat
 - D. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'ozdir
 - E. Pul qarzga berishda qo'llaniladigan tilxat
24. O'zbekiston Respublikasida qimmatli qog'ozlar bilan dastlabki savdolar qachon amalga oshirilgan?
 - A. 1992 yil 30 yanvar
 - B. 1991 yil 19 noyabr
 - D. 1991 yil 31 oktyabr
 - E. 1996 yil 31 avgust
25. Qimmatli qog'ozlar bozorining turlari
 - A. Qimmatli qog'ozlar bozori uyushmagan turi, kimmatli qog'ozlar birja va birjadan tashqari bozori, kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
 - B. Qimmatli kogoslar bozori uyushmagan turi
 - D. Qimmatli kogoslar birja va birjadan tashkari bozori
 - E. Kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
26. Aksiyadorlik jamiyatlarning ustav fondi qancha bo'lishi kerak?
 - A. 400 ming AQSH dollari ekvivalentida
 - B. 300 ming yevro ekvivalentida
 - D. 800 mln sum
 - E. 260 mln sum
27. O'zbekiston Respublikasi «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun necha bob va moddadan iborat?
 - A. 9 bob, 64 modda
 - B. 8 bob, 61 modda
 - D. 8 bob, 55 modda

- E. 12 bob, 65 modda
28. O'zbekiston Respublikasida «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun qachon qabul qilingan?
- A. 2008 yil 22 iyun
B. 2001 yil 16 avgust
D. 2007yil 20 avgust
E. 2010 yil 24 sentyabr
29. Qimmatbaxo qog'ozlarning emissiyasi qimmatbaho qog'ozlarning moliyalashtirish usuli bo'lib hisbolanishi mumkinmi?
- A. Ha, bu investitsion loyihani moliyalashtirishning bir ko'rinishi
B. agar aksiya birlamchi qimmatli qog'ozlar bozorda olinsa
D. agar aksiya ikkilamchi bozorda olinsa
E. Yo'q, bu moliyalashtirish turi
30. Qimmatli qog'ozlar, valyuta, sug'urta polislariga mablag'larning kiritilishi, bu...
- A. Moliyaviy investitsiyalar
B. Nomoddiy aktivlar
D. Passiv aktivlar
E. Moliyaviy aktivlar
31. Moliyaviy bozorda qimmatli qog'ozlar tabiatiga ko'ra turlari:
- A. Qarzli va ulushli
B. Payli
D. Ulushli
E. Qarzli
32. Qimmatli qog'ozlarning chiqarilishi bilan boglik bulgan xavfxatarlar:
- A. Birlamchi va ikkilamchi
B. Aralash va ulushli
D. Majmuali ulushli
E. Hamkorli ulushlar
33. Opsion bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanada sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
D. Bir necha lotlar tuplami
E. Muayyan qimmatli qog'ozni kelishilgan baho va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
34. Qo'sh opsion (opsion Stellage) deganda?
- A. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beruvchi kontrakt tushuniladi
B. Aktivlar kursining oshishidan ximoya kilish tushuniladi
D. Aktivlarning kursini passayishidan ximoya kilish tushuniladi
E. Bir xil muddat ichida sotish
35. Lot bu?
- A. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
B. Kontraktning opsion baxosi
D. Kelishilgan baxoda sotib olish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
E. Bir necha Qimmatli qog'ozlar tuplami
36. Krosskurs deganda?
- A. Bir turdagi Qimmatli qogoz kursining biror bir turdagi valyuta kursiga bulgan nisbat tushuniladi
B. kontraktning opsion narxi tushuniladi

- D. bir necha lotlar tuplami (strin tushuniladi)
- E. dollar kursi
- 37. Fyuchersbu?
 - A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanad sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Muayan Qimmatli qogozni kelishilgan baxo va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha lotlar tuplami
- 38. Opsiondan farqli o'larok fyuchers?
 - A. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnoma emas, balki kat'iy majburiyatdir
 - B. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnomadir
 - D. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beradi
 - E. Qimmatli qog'ozlarni bozorda sotish
- 39. Depozit tilxatlaribu?
 - A. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan Qimmatli qog'ozlar
 - B. Yukni tashishga kabul kilinganligini tasdiklovchi hujjat va guvoynoma
 - D. Qimmatli qogozni sotish huquqini beruvchi guvoynomadir
 - E. Qimmatli qog'ozlarni milliy valyutada sotish hujjati
- 40. Konosament bu?
 - A. Yukni tashishga kabul kilinganligini va tashuvchining yukni oluvchiga yetkaish majburiyatini tasdiklovchi hujjat
 - B. Liborga asoslanib uzgaruvchan stavkada chikariladigan korporatsiyalarning Qimmatli kogozdir
 - D. Xalkaro Qimmatli qogozning bir turi
 - E. Fyuchers kelishuvlarida narx va foyda xavfini sugurta kilish shakllaridan biri
- 41. Emitent bu?
 - A. Qimmatli qog'ozlar chikaruvchi va ular yuzasidan qog'ozlarning egalari oldida uz nomidan majburiyatli bulgan yuridik shaxs yoki davlat organidir
 - B. Qimmatli qog'ozlar chikarish to'g'risidagi axborotnoma
 - D. Muomalaga bank biletleri, xazina biletleri, kogoz pullar va Qimmatli qog'ozlarni chikarish demakdir
 - E. Qimmatli qog'ozlarni chikarishni ommaviy e'lon kilinishi
- 42. Qimmatli qog'ozlar katirovkasi deganda?
 - A. Birjada qimmatli qog'ozlar kursini belgilash va ularni kayd etish
 - B. qimmatli qog'ozlar fond birjasida ruyxatga olish
 - D. qimmatli qog'ozlar sotish va sotib olish narxi
 - E. qimmatli qog'ozlar nominal baxosidan past sotish tushuniladi
- 43. Bozorbop bo'lmagan turdagi qimmatli qogozlarni belgilang?
 - A. Asosan omonat obligatsiyalari
 - B. Depozitli obligatsiyalar
 - D. Depozitsiz obligatsiyalar
 - E. Jamgarmali obligatsiyalari
- 44. Boshkaruvchi kompaniya deganda?
 - A. Boshka investitsiya instiutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning investitsiya aktivlarini boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya instituti tushuniladi
 - B. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini amalga oshiradigan investitsiya institutlari tushuniladi
 - D. Qimmatli qog'ozlar bilan boglik amallarni bajaradigan fond

- E. Qimmatli qog'ozlar bilan savdo kiluvchi moliyaviy institutlar
45. Kliring bu?
- A. Tovarlar, Qimmatli qog'ozlar, xizmatlar uchun uzaro majburiyat va talablarni, yaxni birbiriga beradigan pullarni hisobga olish bilan nakd pulsiz hisob kitob kilish tizimidir
- B. Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar buyicha hisobkitobni, ya'ni kliring operatsiyalarini amalga oshiruvchi investitsiya institutidir
- D. Boshka investitsiya institutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya institutidir
- E. Yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan moliyaviy institutidir
46. Depozitariy bu?
- A. Depozitar faoliyat bilan shugullanadigan investitsiya institutidir
- B. Depozitga pul quygan yuridik va jismoniy shaxs
- D. Bankka berib kuyilgan Qimmatli qog'ozlar
- E. Bu kredit muassasi
47. Anderrayter deganda?
- A. Bank ishida maxsus xizmat haqi evaziga qimmatli qog'ozlarni chikaruvchiga uning zayom obligatsiyalari yoki aksiyalari paketini kelishilgan shartlarda bozorda joylashtirishga kafolat beruvchi shaxs yoki kompaniya tushuniladi
- B. Professionallarning uzaro shartnomalari asosida tuzilgan vaktinchalik birlashma tushuniladi
- D. Sotish maksadida yangi emissiya kilingan qimmatli qog'ozlarni harid kilish tushuniladi
- E. Shartnoma asosida qimmatli qog'ozlar sotadigan shaxs
48. Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori deganda?
- A. Egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chikaan xolda kayta oldisotdisini tashkil kilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
- B. Yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chikarish, ularning muomalada bulishi va haqini tulash bilan amallarning bajarilishini ta'minlovchi tizim tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlarni egallariga, ya'ni jismoniy shaxslarga sotish maksadida ularni birlamchi emissiya kilish tushuniladi
- E. Takror emissiya kilingan qimmatli qog'ozlar bozori
49. Nobirjaviy kimatli qog'ozlar bozoribu?
- A. Kimatli qog'ozlarning muomalada bulishini ta'minlovchi muxit bulib, unda fond birjalariga sotuvga kuyilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. Fond birjasi bulib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerdar tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. Qimmatli qog'ozlarni joylashtirishni tashkil kiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. Kucha savdosi bozori
50. Kuyidagilarning kaysi biri Hususiy investitsion fondlar ta'sischisi bo'la olmaydi?
- A. Jamgarmasida davlat ulushi 25 foizdan ortiq bulmagan fukarolar, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- B. Jamgarmasida davlat ulushi 20 foiz bulmagan yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- D. Jamgarmasida davlat ulushi 15 foizdan ortiq bulmagan O'zbekiston respublika fukarolari, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- E. Jamgarmada davlat ulushi 50 foiz bulmagan yuridik shaxslar
51. XIFning asosiy jamgarmasi respublikada kabul kilingan eng kam minimal ish haqining%

- A. 200 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - B. 100 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - D. 150 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - E. 250 baravaridan kam bulishi mumkin emas
52. Oddiy aksiyalar buyicha dividend miqdori qanday hisoblanadi?
- A. Aksionerlik jamiyatini sof foydasining bir kismini aksiyalar soniga bulinmasi kurinishida
 - B. Dividendlarni tulov kunida aksiyalarning kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - D. Aksiyalarning nominal nazar aksiyalarning nominal narxiga va kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - E. Foydaning bir kismi shaklida, aksiyaning kurs narxiga karab
53. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiklashtirish va rivojlantirish markazi qaysi davlat organi qoshida tashkil etilgan?
- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat kumitasi
 - B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
 - D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
 - E. O'zbekiston Respublikasi VM
54. Kaysi vaktidan boshlab fond birjasi yuridik shaxs huquqiga ega buladi?
- A. Qimmatli qog'ozlar bozorida birjaviy faoliyatini olib borish huquqini tasdiklovchi litsenziyani olgan kundan boshlab
 - B. Fond birjasi ustavini ta'sischi majlisida tasdiklangan kundan boshlab
 - D. Ta'sischi hujjatlari ruxsatga olingan kundan boshlab
 - E. Fond birjasini yagona davlat reestriga kayd kilingan kundan boshlab
55. Birja kursi bu?
- A. Fond birjasida muomalada buladigan qimmatli qog'ozning sotuv baxosi
 - B. Qimmatli qog'ozlarning harakatini ifodalovchi ko'rsatkich
 - D. Birjadagi muayan davr davomida kilingan savdning xajmi
 - E. Birjada bir oy davomida sotilgan kimatli qog'ozlar baxosi
56. Quyidagi kayd etilganlarning kaysi biri davlat tomonidan qimmatli qog'ozlar bozorini boshkarishning bevosita usuli hisoblanadi?
- A. Pulkredit siyosatini yuritish va shu orkali foiz stavkalariga ta'sir kilish
 - B. Solik siyesatini utkazish
 - D. Mutaxassislarni attestatsiyalash, investitsiya institutlarni nazorat kilish
 - E. Xodimlarni malakasini oshirish
57. Omonat obligatsiyalari – bu?
- A. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz bulib, egasi uni sotolmaydi
 - B. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan qimmatli kogozdir
 - D. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz paytda sota olishi mumkin
 - E. Omonatchini xoxlagan paytda sota oladigan obligatsiyasi
58. Aksiyadorlik jamiyati uz aksiyalarini jamiyatining asosiy fondlari va oborot mablaglari ?
- A. Mikdoriga teng summada chikarishga haqli
 - B. Kup miqdorda chikarishga haqli
 - D. Mikdoridan ortiq chikarishga haqli
 - E. Bevosita chikarish huquqiga ega
59. Quyida kayd kilingan qimmatli qog'ozlarning kaysi birini aksiyadorlik jamiyati emissiya kilishga haqli emas?
- A. Obligatsiyalarni
 - B. Vekselni

- D. Aksiyani
 - E. Cheklarni
60. Investorlarbu?
- A. Kimatli qog'ozlarni uz nomidan hamda uz hisobidan sotib oluvchi korxona, tashkilot, bank va boshka moliya majmuasi yoki aloxida fukarodir
 - B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobiga bajaruvchi professional
 - E. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs
61. Investitsiya instituti deganda?
- A. Bevosita qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi yuridik shaxslar tushuniladi
 - B. Qimmatli qog'ozlarni sotib oluvchi aloxida fukaro tushuniladi
 - D. Qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi shaxslar tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarni hisobga olish
62. Quyida qayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?
- A. Anderrayter
 - B. Broker
 - D. Vositachi
 - E. Sotuvchi
63. Quyida kayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?
- A. Ishlab chikarish korxonalari, Savdo korxonalari, Kommunal xizmati
 - B. Savdo korxonalari
 - D. Kommunal xizmati
 - E. Moliya xizmati
64. Broker bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar oldisotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobidan bajaruvchi professional
 - B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlarni uzi uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
 - E. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
65. Brokerning xizmat haqi?
- A. Kurtaj deb atalib, uning mikdori oldisotdi shartnomasi summasiga nisbatan foiz hisobida ifodalanadi
 - B. Dividend deb ataladi
 - D. Marja deb ataladi
 - E. Foyda deb ataladi
66. Dilerbu?
- A. Qimmatli qog'ozlarni uzi uchun uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
 - B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlar sotilishini bajaruvchi xodimlar
 - E. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs
67. Treyder bu?
- A. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs
 - B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
 - D. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs
 - E. Qimmatli qog'ozlar listing bilan shug'ullanuvchi shaxs
68. Xolding kompaniyasi bu?

- A. Boshka aksionerlik jamiyatlarida nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida ularning aksiyalari tuplamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik kiluvchi ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir
- B. Muayyan belgi (kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- D. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan mablaglarni fond nomidan qimmatli qog'ozlarga, hisob varakalarga kuyadigan yuridik shaxsdir
- E. Maslaxat beruvchi kompaniya
69. Moliya kompaniyasi bu?
- A. Muayyan belgi(kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- B. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan va banklardagi hisob varakalarga va omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs
- D. Boshka aksionerlik jamiyatlarini nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida nazorat paketiga egalik kiluvchi kompaniyasi
- E. Investorlarni puld mablaglarini fond nomidan omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs
70. Moliya kompaniyasining xolding kompaniyasidan farqi shundaki, u pul mablaglari bilan ta'minlanib turgan kompaniyalar aksiyalarining
- A. Nazorat paketiga kisman ega buladi
- B. Nazorat paketiga to'liq ega buladi
- D. Nazorat paketiga ega bulmaydi
- E. Nazorat paketiga egalik kiladi
71. Depo hisobi deganda:
- A. deponent bilan tuzilgan depozitariy shartnomasini depozitariy tomonidan bajarish uchun zarur bo'lgan depozitariyning hisob registrlaridagi yozuvlar to'plami tushuniladi
- B. uchinchi shaxslarga deponentning majburiyatlari asosida qimmatli qog'ozlarning hisobini yuritish uchun ishlatiladi
- D. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi tushuniladi
- E. ikkilamchi depozitariyda oraliq depozitariysi uchun ochiladigan depo hisobi
72. Loro hisobi bu:
- A. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi
- B. ikkilamchi depozitariy uchun ochiladigan depo hisobi
- D. bir emissiya qimmatli qog'ozlarini saqlash hisobi
- E. depozitariy tomonidan deponentga berishni tasdiklovchi hujjat
73. Quyidagi bozor turlarining qaysi biri ikkilamchi bozorga taalluqli?
- A. birjaviy bozor
- B. chakana bozor
- D. fond bozori
- E. markaz bozor
74. Nobirjaviy qimmatli kog'ozlar bozori bu:
- A. bu qimmatli kogoszlarning muomalada bo'lishini ta'minlovchi muhit bo'lib, unda fond birjalariga sotuvga ko'yilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. fond birjasi bo'lib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerlar (savdogarlar) tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. qimmatli kogoszlarni joylashtirishni tashkil qiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. qimmatli qog'ozlarni joylashtiruvchi bozor
75. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish markazi:

- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshkarish va tadbirkorlikni qo'llabquvvatlash qo'mitasi qoshida tashkil etilgan
- B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki qoshida tashkil etilgan
- D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi qoshida tashkil etilgan
- E. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshida tashkil etilgan

Mustaqil ta'lim bo'yicha-75 ta

76. Qimmatli qog'ozlarning birlamchi bozori deganda.....
- A. qimmatli qog'ozlarni dastlabki egalariga, yani yuridik va jismoniy shaxslarga sotish maqsadida ularni birlamchi va takror emissiya qilish va muomalaga chiqarish tushuniladi
 - B. egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chiqqan xolda qayta oldisotdisini tashkil qilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
 - D. jismoniy shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarish, ularning haqini to'lash bilan amallarning bajarilishini taminlovchi tizim tushuniladi
 - E. yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarishi tushuniladi
77. Xolding kompaniyasi bu:
- A. boshqa aksionerlik jamiyatlarida nazorat qilish va faoliyatini boshqarish maqsadlarida ularning aksiyalari to'plamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik qiluvni ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir
 - B. muayyan belgi (kriteriy) asosida qisqa doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
 - D. investorlarning pul mablaglarini sotib oladigan hamda mablaglarni fond nomidan qimmatli kogozlarga, banklardagi hisob varaqalarga ko'yadigan yuridik shaxsdir
 - E. pul mablag'larini banklardagi hisob varaqlarga qo'yilishini ta'minlaydigan shaxslardir
78. Valyuta bozori – bu.....
- A. xorij valyutasini sotib olish, almashtirish bilan boglik bulgan munosabatlar
 - B. davlat investitsiyalari
 - D. xususiy investitsiyalari
 - E. xususiy investorlar va valyuta bilan bog'liq munosabatlar
79. Valyuta bozoridagi jarayonlarni respublikamizda amalga oshiradigan davlat muassasasi
- A. Milliy banki
 - B. Agrobank
 - D. Xalk banki
 - E. Trast bank
80. Moliyaviy fondlar nimaning asosiy va umumiy qismi bo'lib hisoblanadi?
- A. halq xujaligida amal qilayotgan pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
 - B. asosiy fondlarning asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
 - D. maxsus pul fondlarining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
 - E. umum xujalik fondlarining asosiy qismi va pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
81. Moliyaviy resurslarni fondlar shaklida foydalanishi nima bilan bog'liq?
- A. kengaytirilgan ishlab chiqarish talablari
 - B. bozor iqtisodiyotini tiklanishi
 - D. xo'jalik tarmog'ini yo'nalishlari
 - E. ishlab chiqarishni xususiyatlari
82. Kengaytirilgan ishlab chiqarish jarayonini moliyaviy ta'minoti deganda nima tushuniladi?
- A. moliyaviy resurslar orqali kengaytirilgan ishlab chiqarish harajatlarining qoplanishi
 - B. kengaytirilgan ishlab chiqarishning moddiy ta'minoti
 - D. daromadlar bilan harajatlarning qoplanishini ta'minlashga kiritilishi

- E. korxonalarning samarali faoliyat ko'rsatishi
- 83. Moliyaviy resurslar hajmi va strukturasi nimaga bog'liq?
 - A. ishlab chiqarishning taraqqiyot darajasiga va uning samaradorligiga
 - B. safarbar etiladigan moliyaviy resurslar samaradorligiga
 - D. korxonaning jihozlanish darajasiga
 - E. markazlashtirilgan moliyaviy resurslarga
- 84. Moliyaviy resurslar avvalo kimlar uchun zarur?
 - A. milliy xo'jalik sub'ektlarini faoliyatini amalga oshirish uchun
 - B. davlat byudjeti daromadlarini tashkil etish uchun
 - D. davlat byudjetini tashkil etish uchun
 - E. ijtimoiy manfaatlarni qondirish uchun
- 85. Moliyaviy munosabatlar jarayonlari nimada namoyon bo'ladi?
 - A. naqd pulsiz va naqt puli mablag'larining hisobkitoblar harakatida
 - B. naqd pulsiz hisobkitoblarni harakatida va fondlar taqsimotida
 - D. naqd pul hisobkitoblarni harakatida
 - E. naqd puli hisobkitob harakatida va fondlar taqsimotida
- 86. Moliyani yuzaga kelishishini boshlang'ich sohasi qaysi jarayon bo'lib hisoblanadi?
 - A. ijtimoiy mahsulot qiymatini birlamchi bosqichidagi taqsimot jarayoni
 - B. qiymat taqsimoti jarayoni
 - D. iste'mol fondini taqsimot jarayoni
 - E. jamg'arma fondini tashkil etish va taqsimot jarayoni
- 87. Qiymatni boshlang'ich taqsimoti nimani tashkil etishda namoyon bo'ladi?
 - A. turli kurinishdagi daromadlar va jamg'armani tashkil etish formalarida
 - B. jamg'armalarni tashkil etishda
 - D. kengaytirilgan ishlab chiqarishni ta'minlovchi resurslarda
 - E. moliyaviy resurslarni tashkil etishda
- 88. Kaysi sohada moliyaviy resursni potensial tashkil etilishi amalga oshiriladi?
 - A. yangi qiymatni yaratilishida va eskisini yangisiga ko'chirilishida
 - B. qiymatni yaratilishida va taqsimotida
 - D. kapital quyilmalarini ajratilishida
 - E. aylanma mablag'larini tashkil etilishida
- 89. Moliyaviy resurslarni real tashkil etilishi qaysi bosqichdan boshlanadi?
 - A. qiymat taqsimotidan
 - B. ayirboshlashdan
 - D. nazoratdan
 - E. realizatsiyadan
- 90. Moliyaviy resurslardan foydalanish nimadan boshlanadi?
 - A. maxsus maqsadli pul fondlarini va fondli bo'lmagan formalarini foydalanishidan
 - B. maxsus fondlarni tashkil etishdan
 - D. maxsus fondlarni tashkil etishdan
 - E. umumxujalik fondlarini foydalanishdan
- 91. Sohalar va bo'g'inlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning o'zaro bog'liqligi qanday yagona tizimda o'z ifodasini topadi?
 - A. yagona moliya tizimida
 - B. kredit tizimida
 - D. bank tizimida
 - E. sug'urta tizimida
- 92. Korxona (muassasa) tashkilot moliyasi tizimiga qanday bo'g'inlarni kiritish mumkin?
 - A. tijorat asosida amal qilayotgan korxona: moliyasi, na tijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
 - B. tijorat asosida amal qilayotgan korxona moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat byudjeti

- D. notijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
- E. ijtimoiy birlashmalar moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat krediti
93. Mulk shakliga kura amaldagi korxonalar moliyasi qanday tuzilmalarda namoyon bo'ladi
- A. davlat korxonalarining moliyasi, kooperativ korxonalar moliyasi, aksionerlik jamiyatlari moliyasi, xususiy korxonalar moliyasi
- B. davlat korxonalarining moliyasi, xususiy tadbirlar moliyasi, tijorat moliyasi
- D. xususiy korxona moliyasi, tijorat korxonalari moliyasi
- E. tijorat korxonalar moliyasi, davlat moliyasi, byudjet
94. Bank depozitlari – bu:
- A. Jismoniy va yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga va muddatsiz omonat shakliga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- B. Yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- D. Jismoniy shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- E. Bo'sh mablag'lari tijorat banklariga omonat shakliga qo'yilgan mablag'lar
95. Bank tizimining likvidligi – bu:
- A. bankning o'z majburiyatlari vaqtida va so'zsiz bajara olish imkoniyatidir
- B. tijorat banklarining majburiyatlari bajara olish imkoniyatidir
- D. Xalq bankining mijozlar oldida majburiyatlaridir
- E. Markaziy bankning tijorat banklari oldidagi majburiyatlaridir
96. Bank aktivlari – bu:
- A. Banklarning asosiy faoliyatini amalga oshirishda foydalanuvchi turli moddiy va moliyaviy resurslar majmuidir
- B. Tijorat banklarining turli moddiy va moliyaviy resurslarini tashkil etish manbaidir
- D. Xalq banklarini depozitli mablag'laridan oqilona foydalanishdir
- E. Banklarni mijozlar oldidagi majburiyatlarini bajarish manbaini bajaruvchi ko'rsatkichidir
97. Emitentlar istagan turdagi qimmatli qog'ozlarni chikarishga haqlimi?
- A. Istalgan turdagi qimmatli qog'ozni chikarishga hakli emas
- B. Hakli
- D. Ruxsatnomasi bo'lsa
- E. Cheklanmagan
98. Moliya bozori deganda nimani tushunasiz?
- A. Bu jamiyatdagi moliya xizmatlari bozoridir, ya'ni moliya mablag'larini vaktincha haq tulab ishlatish yoki ularni sotib olish yuzasidan bulgan munosabatlaridir
- B. Tovar xomashiyo bozoridir
- D. Ishchi kuchi bozoridir
- E. Ishlab chikorish vositalari va istemol buyumlar ishlab chikorish bozoridir
99. Qimmatli qog'ozlar bozori?
- A. Jismoniy va yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlarni chikarish, ularni muomalada bo'lishi va haqini to'lash bilan bog'lik munosabatlar tizimidir
- B. Pul bozori
- D. Sug'urta bozori
- E. Investitsiya bozori
100. Qimmatli qog'ozlar bu ...
- A. Ular chikargan shaxs bilan uzaro egasi urtasidagi mulkiy huquqlarni yoki zayem munosabatlarini tasdiklovchi, dividend va foizlar kurinishida daromad tulashini va huquqlarni boshka shaxslarga berish imkoniyatini nazarda tutuvchi hujjatdir

- B. Qarzdorlikni bildiruvchi kogoz
 - D. Jismoniy shaxslar tomonidan beriladigan tilxat
 - E. Bank majburiyatini ifodalovchi kogoz
101. Qimmatli qog'ozlar egalarining daromadlarini to'lashda qaysi bir to'lov usuli qo'llaniladi?
- A. dividend usulida tulov
 - B. to'g'ri foizli tulov
 - D. egri foizli tulov
 - E. tinik foizli tulov
102. Qimmatli qog'ozlarni diskont bilan sotish deganda?
- A. nominal baxosidan past narxda sotib olinishi
 - B. nominal baxosida sotib olinishi
 - D. nominal narxidan yukori narxda sotilishi
 - E. bozor narxda sotilishi tushuniladi
103. Diversifikatsiyasi deganda nimani tushunasiz?
- A. Investorlar tomonidan qimmatli qog'ozlar portfelidagi xilmaxillikni uzgartirish va kengaytirish tushuniladi
 - B. Bitta kompaniya tomonidan chikarilgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - D. Xoldinglar tomonidan qimmatli qog'ozlar kontrol panelini nazorat kilinshi
 - E. Qimmatli qog'ozlar portfelining birxilligi tushuniladi
104. Qimmatli qog'ozlar kursi deganda?
- A. Ularni sotish va sotib olish narxi
 - B. qimmatli qog'ozlarlar narxi
 - D. qimmatli qog'ozlar summasi
 - E. qimmatli qog'ozlar nominali
105. Likvidli qimmatli qog'ozlarlar deganda?
- A. Tezlik bilan egasiga hech kanday yo'qotishlarsiz pulga aylanish qobiliyatiga ega bo'lgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - B. Belgilangan nominaliga karab tulov uchun qabul qilinishligi
 - D. Bozorbon bo'lmasligi
 - E. Katta partiyada sotilishi tushuniladi
106. Qimmatli qog'ozlar rekvizitlari deganda?
- A. Biror bir turdagi qimmatli qog'ozlarning tavsiflovchi ko'rsatkichlar majmuasi
 - B. Qimmatli qog'ozlar seriya va nomeri
 - D. Nobirjaviy bozorda qayd kilingan qimmatli qog'ozlar
 - E. Fond birjasida ruyxatdan utikazilishi
107. Aksiya – bu?
- A. O'z egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
 - B. To'lov qog'ozi
 - D. Bankning qarzdorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Korxona foyda olishligini tasdiqlovchi qimmatli qog'oz
108. Dividend bu?
- A. Aksiyalarni joylashtirishdan olinadigan daromad
 - B. Berilgan qarz majburiyati
 - D. Emitentning qarzorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Investor bilan emitentlar daromadlari
109. Dividendni aksiya egaloriga kaysi ko'rinishida to'lay olishga haqli?
- A. O'zining aksiyasi yoki nakd pul bilan
 - B. Mahsulot bilan
 - D. Boshqa aksiyadorlik jamiyatlari aksiyasi bilan
 - E. Qimmatli qog'ozlarning boshqa turi bilan

110. Qaysi aksiyalarga dividend to'lanadi?
- A. Aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalarga
 - B. Muomaladagi aksiyalarga
 - D. Nomli aksiyalarga
 - E. Yutuqli aksiyalarga
111. Aksiya kursi deganda?
- A. Aksiyaning bozorda sotiladigan narxi tushuniladi
 - B. Birjada ro'yxatga olinishi tushuniladi
 - D. Birjadagi kursni belgilash tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarning bahosi tushuniladi
112. Imtiyozli aksiyalar aksiyador jamiyati ustav fondining ?
- A. 10% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - B. 20% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - D. 5% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - E. 2% ortiq chiqarilishi mumkin emas
113. Qayd etilgan aksiyalar – bu?
- A. Jamg'arma birjasiga muomala uchun ruxsat berilgan aksiyalardir
 - B. Muomalaga chiqarilgan va aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalardir
 - D. Kompaniyalar tasarrufidagi aksiyalardir
 - E. Nobirjaviy bozordagi qimmatli qog'ozlar
114. Obligatsiya – bu?
- A. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'oz
 - B. Emitentning qisqa muddatli qarz majburiyatidir
 - D. Uz egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli kogozdir
 - E. Uz egasiga jamiyatni boshkarishda katnashish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
115. Obligatsiyaning aksiyadan farqi shundaki?
- A. Uni sotib olgan investor emitentning kreditoriga aylanishida
 - B. Aksioner jamiyatiga a'zolik huquqini berilishida
 - D. Aksiyalarni dividend ololmay qolishligida
 - E. Obligatsiyalarda muddati ko'rsatilishida
116. Quyidagi tashkilotlarning qaysi birlari obligatsiyalarni chiqarishga haqli emas?
- A. Notijorat tashkilotlari (korxonalari)
 - B. Boshkaruv organi
 - D. Viloyat xokimiyatlari
 - E. Korxonalar va tashkilotlar
117. G'azna majburiyatlari – bu davlatning qarzdorligini tasdiqlovchi maxsus qimmatli qog'oz turi bo'lib, u?
- A. faqat respublikada faoliyat yurituvchi yuridik shaxslarga sotiladi
 - B. faqat firmaga sotiladi
 - D. xorijiy investorlarga, qo'shma korxonalarga, xorijiy firmalarga sotiladi
 - E. faqat qo'shma korxonalarga sotiladi
118. Bank sertifikati – bu?
- A. bankning kiska muddatli qarz majburiyatidir
 - B. bankning muddatli qarz majburiyatidir
 - D. bankning qarz majburiyatidir
 - E. auditor a'zosining sertifikatidir
119. Depozit sertifikatlari – bu?
- A. omonat qo'yilgani to'g'risidagi emitent guvohnomasi
 - B. bank sertifikatidir
 - D. pul ko'rinishdagi bank sertifikatidir

- E. muddatli qarz majburiyatidir
120. Veksel bu?
- A. Muayyan summadagi qarzni belgilangan muddatda to'lash majburiyati qat'iy yuklangan konun bilan tasdiqlangan holatda to'ldirilib rasmiylashtirilgan qarzдорlik tilxatidir
- B. Dividend yoki foizlar ko'rinishidagi daromad keltiruvchi pulli hujjat
- D. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'ozdir
- E. Pul qarzga berishda qo'llaniladigan tilxat
121. O'zbekiston Respublikasida qimmatli qog'ozlar bilan dastlabki savdolar qachon amalga oshirilgan?
- A. 1992 yil 30 yanvar
- B. 1991 yil 19 noyabr
- D. 1991 yil 31 oktyabr
- E. 1996 yil 31 avgust
122. Qimmatli qog'ozlar bozorining turlari
- A. Qimmatli qog'ozlar bozori uyushmagan turi, kimmatli qog'ozlar birja va birjadan tashqari bozori, kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
- B. Qimmatli kogoslar bozori uyushmagan turi
- D. Qimmatli kogoslar birja va birjadan tashkari bozori
- E. Kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
123. Aksiyadorlik jamiyatlarning ustav fondi qancha bo'lishi kerak?
- A. 400 ming AQSH dollari ekvivalentida
- B. 300 ming yevro ekvivalentida
- D. 800 mln sum
- E. 260 mln sum
124. O'zbekiston Respublikasi «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun necha bob va moddadan iborat?
- A. 9 bob, 64 modda
- B. 8 bob, 61 modda
- D. 8 bob, 55 modda
- E. 12 bob, 65 modda
125. O'zbekiston Respublikasida «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun qachon qabul qilingan?
- A. 2008 yil 22 iyun
- B. 2001 yil 16 avgust
- D. 2007yil 20 avgust
- E. 2010 yil 24 sentyabr
126. Qimmatbaho qog'ozlarning emissiyasi qimmatbaho qog'ozlarning moliyalashtirish usuli bo'lib hisbolanishi mumkinmi?
- A. Ha, bu investitsion loyihani moliyalashtirishning bir ko'rinishi
- B. agar aksiya birlamchi qimmatli qog'ozlar bozorda olinsa
- D. agar aksiya ikkilamchi bozorda olinsa
- E. Yo'q, bu moliyalashtirish turi
127. Qimmatli qog'ozlar, valyuta, sug'urta polislariga mablag'larning kiritilishi, bu... .
- A. Moliyaviy investitsiyalar
- B. Nomoddiy aktivlar
- D. Passiv aktivlar
- E. Moliyaviy aktivlar
128. Moliyaviy bozorda qimmatli qog'ozlar tabiatiga ko'ra turlari:
- A. Qarzli va ulushli

- B. Payli
 - D. Ulushli
 - E. Qarzli
129. Qimmatli qog'ozlarning chiqarilishi bilan boglik bulgan xavfxatarlar:
- A. Birlamchi va ikkilamchi
 - B. Aralash va ulushli
 - D. Majmuali ulushli
 - E. Hamkorli ulushlar
130. Opsion bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanada sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Bir necha lotlar tuplami
 - E. Muayyan qimmatli qog'ozni kelishilgan baho va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
131. Qo'sh opsion (opsion Stellage) deganda?
- A. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beruvchi kontrakt tushuniladi
 - B. Aktivlar kursining oshishidan ximoya kilish tushuniladi
 - D. Aktivlarning kursini passayishidan ximoya kilish tushuniladi
 - E. Bir xil muddat ichida sotish
132. Lot bu?
- A. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - B. Kontraktning opsion baxosi
 - D. Kelishilgan baxoda sotib olish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha Qimmatli qog'ozlar tuplami
133. Fyuchersbu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanad sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Muayan Qimmatli qogozni kelishilgan baxo va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha lotlar tuplami
134. Opsiondan farqli o'larok fyuchers?
- A. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnoma emas, balki kat'iy majburiyatdir
 - B. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnomadir
 - D. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beradi
 - E. Qimmatli qog'ozlarni bozorda sotish
135. Depozit tilxatlaribu?
- A. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan Qimmatli qog'ozlar
 - B. Yukni tashishga kabul kilinganligini tasdiklovchi hujjat va guvoxnoma
 - D. Qimmatli qogozni sotish huquqini beruvchi guvoxnomadir

- E. Qimmatli qog'ozlarni milliy valyutada sotish hujjati
136. Konosament bu?
- A. Yukni tashishga kabul kilinganligini va tashuvchining yukni oluvchiga yetkaish majburiyatini tasdiklovchi hujjat
- B. Liborga asosanib uzgaruvchan stavkada chikariladigan korporatsiyalarning Qimmatli kogosdir
- D. Xalkaro Qimmatli qogozning bir turi
- E. Fyuchers kelishuvlarida narx va foyda xavfini sugurta kilish shakllaridan biri
137. Emitent bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar chikaruvchi va ular yuzasidan qog'ozlarning egalari oldida uz nomidan majburiyatli bulgan yuridik shaxs yoki davlat organidir
- B. Qimmatli qog'ozlar chikarish to'g'risidagi axborotnoma
- D. Muomalaga bank biletleri, xazina biletleri, kogos pullar va Qimmatli qog'ozlarni chikarish demakdir
- E. Qimmatli qog'ozlarni chikarishni ommaviy e'lon kilinishi
138. Qimmatli qog'ozlar katirovkasi deganda?
- A. Birjada qimmatli qog'ozlar kursini belgilash va ularni kayd etish
- B. qimmatli qog'ozlar fond birjasida ruyxatga olish
- D. qimmatli qog'ozlar sotish va sotib olish narxi
- E. qimmatli qog'ozlar nominal baxosidan past sotish tushuniladi
139. Bozorbop bo'lmagan turdagi qimmatli qogozlarni belgilang?
- A. Asosan omonat obligatsiyalari
- B. Depozitli obligatsiyalar
- D. Depozitsiz obligatsiyalar
- E. Jamgarmali obligatsiyalari
140. Boshkaruvchi kompaniya deganda?
- A. Boshka investitsiya instiutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning investitsiya aktivlarini boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya instituti tushuniladi
- B. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini amalga oshiradigan investitsiya institutlari tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlar bilan boglik amallarni bajaradigan fond
- E. Qimmatli qog'ozlar bilan savdo kiluvchi moliyaviy institutlar
141. Kliring bu?
- A. Tovarlar, Qimmatli qog'ozlar, xizmatlar uchun uzaro majburiyat va talablarni, yaxni birbiriga beradigan pullarni hisobga olish bilan nakd pulsiz hisob kitob kilish tizimidir
- B. Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar buyicha hisobkitobni, ya'ni kliring operatsiyalarini amalga oshiruvchi investitsiya institutidir
- D. Boshka investitsiya institutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya institutidir
- E. Yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan moliyaviy institutidir
142. Depozitariy bu?
- A. Depozitar faoliyat bilan shugullanadigan investitsiya institutidir
- B. Depozitga pul quygan yuridik va jismoniy shaxs
- D. Bankka berib kuyilgan Qimmatli qog'ozlar
- E. Bu kredit muassasi
143. Anderrayter deganda?
- A. Bank ishida maxsus xizmat haqi evaziga qimmatli qog'ozlarni chikaruvchiga uning zayom obligatsiyalari yoki aksiyalari paketini kelishilgan shartlarda bozorda joylashtirishga kafolat beruvchi shaxs yoki kompaniya tushuniladi

- B. Professionallarning uzaro shartnomalari asosida tuzilgan vaktinchalik birlashma tushuniladi
- D. Sotish maksadida yangi emissiya kilingan qimmatli qog'ozlarni harid qilish tushuniladi
- E. Shartnoma asosida qimmatli qog'ozlar sotadigan shaxs
144. Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori deganda?
- A. Egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chikgan xolda kayta oldisotdisini tashkil kilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
- B. Yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chikarish, ularning muomalada bulishi va haqini tulash bilan amallarning bajarilishini ta'minlovchi tizim tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlarni egallariga, ya'ni jismoniy shaxslarga sotish maksadida ularni birlamchi emissiya qilish tushuniladi
- E. Takror emissiya kilingan qimmatli qog'ozlar bozori
145. Nobirjaviy kimatli qog'ozlar bozoribu?
- A. Kimatli qog'ozlarning muomalada bulishini ta'minlovchi muxit bulib, unda fond birjalariga sotuvga kuyilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. Fond birjasi bulib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerdar tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. Qimmatli qog'ozlarni joylashtirishni tashkil kiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. Kucha savdosi bozori
146. Kuyidagilarning kaysi biri Hususiy investitsion fondlar ta'sischisi bo'la olmaydi?
- A. Jamgarmasida davlat ulushi 25 foizdan ortiq bulmagan fukarolar, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- B. Jamgarmasida davlat ulushi 20 foiz bulmagan yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- D. Jamgarmasida davlat ulushi 15 foizdan ortiq bulmagan O'zbekiston respublika fukarolari, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- E. Jamgarmada davlat ulushi 50 foiz bulmagan yuridik shaxslar
147. IFning asosiy jamgarmasi respublikada kabul kilingan eng kam minimal ish haqining%
- A. 200 baravaridan kam bulishi mumkin emas
- B. 100 baravaridan kam bulishi mumkin emas
- D. 150 baravaridan kam bulishi mumkin emas
- E. 250 baravaridan kam bulishi mumkin emas
148. Oddiy aksiyalar buyicha dividend mikdori kanday hisoblanadi?
- A. Aksionerlik jamiyatini sof foydasining bir kismini aksiyalar soniga bulinmasi kurinishida
- B. Dividendlarni tulov kunida aksiyalarning kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
- D. Aksiyalarning nominal nazar aksiyalarning nominal narxiga va kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
- E. Foydaning bir kismini shaklida, aksiyaning kurs narxiga karab
149. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiklashtirish va rivojlantirish markazi qaysi davlat organi qoshida tashkil etilgan?
- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat kumitasi
- B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
- D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
- E. O'zbekiston Respublikasi VM
150. Kaysi vaktidan boshlab fond birjasi yuridik shaxs huquqiga ega buladi?

- A. Qimmatli qog‘ozlar bozorida birjaviy faoliyatini olib borish huquqini tasdiklovchi litsenziyani olgan kundan boshlab
- B. Fond birjasi ustavini ta’sischilar majlisida tasdiklangan kundan boshlab
- D. Ta’sischilar hujjatlari ruyxatga olingan kundan boshlab
- E. Fond birjasini yagona davlat reestriga kayd kilingan kundan boshlab

4.9. YaB uchun test savollari (300 ta)

Auditoriya darslari bo'yicha -150 ta

1. Moliya bozori deganda nimani tushunasiz?
 - A. Bu jamiyatdagi moliya xizmatlari bozoridir, ya'ni moliya mablaglarini vaktincha haq tulab ishlatish yoki ularni sotib olish yuzasidan bulgan munosabatlaridir
 - B. Tovar xomashiyo bozoridir
 - D. Ishchi kuchi bozoridir
 - E. Ishlab chikorish vositalari va istemol buyumlar ishlab chikorish bozoridir
2. Qimmatli qog'ozlar bozori?
 - A. Jismoniy va yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlarni chiqarish, ularni muomalada bo'lishi va haqini to'lash bilan bog'lik munosabatlar tizimidir
 - B. Pul bozori
 - D. Sug'urta bozori
 - E. Investitsiya bozori
3. Qimmatli qog'ozlar bu ...
 - A. Ularni chikargan shaxs bilan uzaro egasi urtasidagi mulkiy huquqlarni yoki zayem munosabatlarini tasdiklovchi, dividend va foizlar kurinishida daromad tulashini va huquqlarni boshka shaxslarga berish imkoniyatini nazarda tutuvchi hujjatdir
 - B. Qarzdorlikni bildiruvchi kogoz
 - D. Jismoniy shaxslar tomonidan beriladigan tilxat
 - E. Bank majburiyatini ifodalovchi kogoz
4. Qimmatli qog'ozlar egalarining daromadlarini to'lashda qaysi bir to'lov usuli qo'llaniladi?
 - A. dividend usulida tulov
 - B. to'g'ri foizli tulov
 - D. egri foizli tulov
 - E. tinik foizli tulov
5. Qimmatli qog'ozlarni diskont bilan sotish deganda?
 - A. nominal baxosidan past narxda sotib olinishi
 - B. nominal baxosida sotib olinishi
 - D. nominal narxidan yukori narxda sotilishi
 - E. bozor narxda sotilishi tushuniladi
6. Diversifikatsiyasi deganda nimani tushunasiz?
 - A. Investorlar tomonidan qimmatli qog'ozlar portfelidagi xilmaxillikni uzgartirish va kengaytirish tushuniladi
 - B. Bitta kompaniya tomonidan chikarilgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - D. Xoldinglar tomonidan qimmatli qog'ozlar kontrol panelini nazorat kilinshi
 - E. Qimmatli qog'ozlar portfelining birxilligi tushuniladi
7. Qimmatli qog'ozlar kursi deganda?
 - A. Ularni sotish va sotib olish narxi
 - B. qimmatli qog'ozlarlar narxi
 - D. qimmatli qog'ozlar summasi
 - E. qimmatli qog'ozlar nominali
8. Likvidli qimmatli qog'ozlarlar deganda?
 - A. Tezlik bilan egasiga hech kanday yo'qotishlarsiz pulga aylanish qobiliyatiga ega bo'lgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - B. Belgilangan nominaliga karab tulov uchun qabul qilinishligi
 - D. Bozorbon bo'lmasligi
 - E. Katta partiyada sotilishi tushuniladi
9. Qimmatli qog'ozlar rekvizitlari deganda?

- A. Biror bir turdagi qimmatli qog'ozlarning tavsiflovchi ko'rsatkichlar majmuasi
 - B. Qimmatli qog'ozlar seriya va nomeri
 - D. Nobirjaviy bozorda qayd kilingan qimmatli qog'ozlar
 - E. Fond birjasida ruyxatdan utikazilishi
10. Aksiya – bu?
- A. O'z egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
 - B. To'lov qog'ozi
 - D. Bankning qarzdorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Korxona foyda olishligini tasdiqlovchi qimmatli qog'oz
11. Dividend bu?
- A. Aksiyalarni joylashtirishdan olinadigan daromad
 - B. Berilgan qarz majburiyati
 - D. Emitentning qarzorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Investor bilan emitentlar daromadlari
12. Dividendni aksiya egalari kaysi ko'rinishida to'lay olishga haqli?
- A. O'zining aksiyasi yoki nakd pul bilan
 - B. Mahsulot bilan
 - D. Boshqa aksiyadorlik jamiyatlari aksiyasi bilan
 - E. Qimmatli qog'ozlarning boshqa turi bilan
13. Qaysi aksiyalarga dividend to'lanadi?
- A. Aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalarga
 - B. Muomaladagi aksiyalarga
 - D. Nomli aksiyalarga
 - E. Yutuqli aksiyalarga
14. Aksiya kursi deganda?
- A. Aksiyaning bozorda sotiladigan narxi tushuniladi
 - B. Birjada ro'yxatga olinishi tushuniladi
 - D. Birjadagi kursni belgilash tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarning bahosi tushuniladi
15. Imtiyozli aksiyalar aksiyador jamiyati ustav fondining ?
- A. 10% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - B. 20% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - D. 5% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - E. 2% ortiq chiqarilishi mumkin emas
16. Qayd etilgan aksiyalar – bu?
- A. Jamg'arma birjasiga muomala uchun ruxsat berilgan aksiyalardir
 - B. Muomalaga chiqarilgan va aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalardir
 - D. Kompaniyalar tasarrufidagi aksiyalardir
 - E. Nobirjaviy bozordagi qimmatli qog'ozlar
17. Obligatsiya – bu?
- A. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'oz
 - B. Emitentning qisqa muddatli qarz majburiyatidir
 - D. Uz egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli kogosdir
 - E. Uz egasiga jamiyatni boshkarishda katnashish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
18. Obligatsiyaning aksiyadan farqi shundaki?
- A. Uni sotib olgan investor emitentning kreditoriga aylanishida
 - B. Aksioner jamiyatiga a'zolik huquqini berilishida
 - D. Aksiyalarni dividend ololmay qolishligida
 - E. Obligatsiyalarda muddati ko'rsatilishida
19. Quyidagi tashkilotlarning qaysi birlari obligatsiyalarni chiqarishga haqli emas?

- A. Notijorat tashkilotlari (korxonalari)
 - B. Boshqaruv organi
 - D. Viloyat xokimiyatlari
 - E. Korxonalar va tashkilotlar
20. G'azna majburiyatlari – bu davlatning qarzdorligini tasdiqlovchi maxsus qimmatli qog'oz turi bo'lib, u?
- A. faqat respublikada faoliyat yurituvchi yuridik shaxslarga sotiladi
 - B. faqat firmaga sotiladi
 - D. xorijiy investorlarga, qo'shma korxonalarga, xorijiy firmalarga sotiladi
 - E. faqat qo'shma korxonalarga sotiladi
21. Bank sertifikatini – bu?
- A. bankning kiska muddatli qarz majburiyatidir
 - B. bankning muddatli qarz majburiyatidir
 - D. bankning qarz majburiyatidir
 - E. auditor a'zosining sertifikatidir
22. Depozit sertifikatlari – bu?
- A. omonat qo'yilgani to'g'risidagi emitent guvohnomasi
 - B. bank sertifikatidir
 - D. pul ko'rinishdagi bank sertifikatidir
 - E. muddatli qarz majburiyatidir
23. Veksel bu?
- A. Muayyan summadagi qarzni belgilangan muddatda to'lash majburiyati qat'iy yuklangan konun bilan tasdiqlangan holatda to'ldirilib rasmiylashtirilgan qarzdorlik tilxatidir
 - B. Dividend yoki foizlar ko'rinishidagi daromad keltiruvchi pulli hujjat
 - D. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'ozdir
 - E. Pul qarzga berishda qo'llaniladigan tilxat
24. O'zbekiston Respublikasida qimmatli qog'ozlar bilan dastlabki savdolar qachon amalga oshirilgan?
- A. 1992 yil 30 yanvar
 - B. 1991 yil 19 noyabr
 - D. 1991 yil 31 oktyabr
 - E. 1996 yil 31 avgust
25. Qimmatli qog'ozlar bozorining turlari
- A. Qimmatli qog'ozlar bozori uyushmagan turi, kimmatli qog'ozlar birja va birjadan tashqari bozori, kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
 - B. Qimmatli kogoslar bozori uyushmagan turi
 - D. Qimmatli kogoslar birja va birjadan tashkari bozori
 - E. Kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
26. Aksiyadorlik jamiyatlarning ustav fondi qancha bo'lishi kerak?
- A. 400 ming AQSH dollari ekvivalentida
 - B. 300 ming yevro ekvivalentida
 - D. 800 mln sum
 - E. 260 mln sum
27. O'zbekiston Respublikasi «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun necha bob va moddadan iborat?
- A. 9 bob, 64 modda
 - B. 8 bob, 61 modda
 - D. 8 bob, 55 modda
 - E. 12 bob, 65 modda

28. O'zbekiston Respublikasida «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun qachon qabul qilingan?
- A. 2008 yil 22 iyun
 - B. 2001 yil 16 avgust
 - D. 2007yil 20 avgust
 - E. 2010 yil 24 sentyabr
29. Qimmatbaxo qog'ozlarning emissiyasi qimmatbaho qog'ozlarning moliyalashtirish usuli bo'lib hisbolanishi mumkinmi?
- A. Ha, bu investitsion loyihani moliyalashtirishning bir ko'rinishi
 - B. agar aksiya birlamchi qimmatli qog'ozlar bozorda olinsa
 - D. agar aksiya ikkilamchi bozorda olinsa
 - E. Yo'q, bu moliyalashtirish turi
30. Qimmatli qog'ozlar, valyuta, sug'urta polislariga mablag'larning kiritilishi, bu... .
- A. Moliyaviy investitsiyalar
 - B. Nomoddiy aktivlar
 - D. Passiv aktivlar
 - E. Moliyaviy aktivlar
31. Moliyaviy bozorda qimmatli qog'ozlar tabiatiga ko'ra turlari:
- A. Qarzli va ulushli
 - B. Payli
 - D. Ulushli
 - E. Qarzli
32. Qimmatli qog'ozlarning chiqarilishi bilan boglik bulgan xavfxatarlar:
- A. Birlamchi va ikkilamchi
 - B. Aralash va ulushli
 - D. Majmuali ulushli
 - E. Hamkorli ulushlar
33. Opsion bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanada sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Bir necha lotlar tuplami
 - E. Muayyan qimmatli qog'ozni kelishilgan baho va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
34. Qo'sh opsion (opsion Stellage) deganda?
- A. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beruvchi kontrakt tushuniladi
 - B. Aktivlar kursining oshishidan ximoya kilish tushuniladi
 - D. Aktivlarning kursini passayishidan ximoya kilish tushuniladi
 - E. Bir xil muddat ichida sotish
35. Lot bu?
- A. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - B. Kontraktning opsion baxosi
 - D. Kelishilgan baxoda sotib olish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha Qimmatli qog'ozlar tuplami
36. Krosskurs deganda?
- A. Bir turdagi Qimmatli qogoz kursining biror bir turdagi valyuta kursiga bulgan nisbat tushuniladi
 - B. kontraktning opsion narxi tushuniladi
 - D. bir necha lotlar tuplami (strin tushuniladi)

- E. dollar kursi
37. Fyuchersbu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanad sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
- B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
- D. Muayan Qimmatli qogozni kelishilgan baxo va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
- E. Bir necha lotlar tuplami
38. Opsiondan farqli o'larok fyuchers?
- A. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnoma emas, balki kat'iy majburiyatdir
- B. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnomadir
- D. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beradi
- E. Qimmatli qog'ozlarni bozorda sotish
39. Depozit tilxatlaribu?
- A. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan Qimmatli qog'ozlar
- B. Yukni tashishga kabul kilinganligini tasdiklovchi hujjat va guvoxnoma
- D. Qimmatli qogozni sotish huquqini beruvchi guvoxnomadir
- E. Qimmatli qog'ozlarni milliy valyutada sotish hujjati
40. Konosament bu?
- A. Yukni tashishga kabul kilinganligini va tashuvchining yukni oluvchiga yetkaish majburiyatini tasdiklovchi hujjat
- B. Liborga asosanib uzgaruvchan stavkada chikariladigan korporatsiyalarning Qimmatli kogozdir
- D. Xalkaro Qimmatli qogozning bir turi
- E. Fyuchers kelishuvlarida narx va foyda xavfini sugurta kilish shakllaridan biri
41. Emitent bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar chikaruvchi va ular yuzasidan qog'ozlarning egalari oldida uz nomidan majburiyatli bulgan yuridik shaxs yoki davlat organidir
- B. Qimmatli qog'ozlar chikarish to'g'risidagi axborotnoma
- D. Muomalaga bank biletlari, xazina biletlari, kogoz pullar va Qimmatli qog'ozlarni chikarish demakdir
- E. Qimmatli qog'ozlarni chikarishni ommaviy e'lon kilinishi
42. Qimmatli qog'ozlar katirovkasi deganda?
- A. Birjada qimmatli qog'ozlar kursini belgilash va ularni kayd etish
- B. qimmatli qog'ozlar fond birjasida ruyxatga olish
- D. qimmatli qog'ozlar sotish va sotib olish narxi
- E. qimmatli qog'ozlar nominal baxosidan past sotish tushuniladi
43. Bozorbop bo'lmagan turdagi qimmatli qogozlarni belgilang?
- A. Asosan omonat obligatsiyalari
- B. Depozitli obligatsiyalar
- D. Depozitsiz obligatsiyalar
- E. Jamgarmali obligatsiyalari
44. Boshkaruvchi kompaniya deganda?
- A. Boshka investitsiya instiutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning investitsiya aktivlarini boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya instituti tushuniladi
- B. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini amalga oshiradigan investitsiya institutlari tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlar bilan boglik amallarni bajaradigan fond
- E. Qimmatli qog'ozlar bilan savdo kiluvchi moliyaviy institutlar

45. Kliring bu?

- A. Tovarlar, Qimmatli qog'ozlar, xizmatlar uchun uzaro majburiyat va talablarni, yaxni birbiriga beradigan pullarni hisobga olish bilan nakd pulsiz hisob kitob kilish tizimidir
- B. Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar buyicha hisobkitobni, ya'ni kliring operatsiyalarini amalga oshiruvchi investitsiya institutidir
- D. Boshka investitsiya institutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya institutidir
- E. Yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan moliyaviy institutidir

46. Depozitariy bu?

- A. Depozitar faoliyat bilan shugullanadigan investitsiya institutidir
- B. Depozitga pul quygan yuridik va jismoniy shaxs
- D. Bankka berib kuyilgan Qimmatli qog'ozlar
- E. Bu kredit muassasi

47. Anderrayter deganda?

- A. Bank ishida maxsus xizmat haqi evaziga qimmatli qog'ozlarni chikaruvchiga uning zayom obligatsiyalari yoki aksiyalari paketini kelishilgan shartlarda bozorda joylashtirishga kafolat beruvchi shaxs yoki kompaniya tushuniladi
- B. Professionallarning uzaro shartnomalari asosida tuzilgan vaktinchalik birlashma tushuniladi
- D. Sotish maksadida yangi emissiya kilingan qimmatli qog'ozlarni harid kilish tushuniladi

E. Shartnoma asosida qimmatli qog'ozlar sotadigan shaxs

48. Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori deganda?

- A. Egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chikaan xolda kayta oldisotdisini tashkil kilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
- B. Yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chikarish, ularning muomalada bulishi va haqini tulash bilan amallarning bajarilishini ta'minlovchi tizim tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlarni egallariga, ya'ni jismoniy shaxslarga sotish maksadida ularni birlamchi emissiya kilish tushuniladi
- E. Takror emissiya kilingan qimmatli qog'ozlar bozori

49. Nobirjaviy kimatli qog'ozlar bozoribu?

- A. Kimatli qog'ozlarning muomalada bulishini ta'minlovchi muxit bulib, unda fond birjalariga sotuvga kuyilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. Fond birjasi bulib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerdar tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. Qimmatli qog'ozlarni joylashtirishni tashkil kiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. Kucha savdosi bozori

50. Kuyidagilarning kaysi biri Hususiy investitsion fondlar ta'sischisi bo'la olmaydi?

- A. Jamgarmasida davlat ulushi 25 foizdan ortiq bulmagan fukarolar, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- B. Jamgarmasida davlat ulushi 20 foiz bulmagan yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- D. Jamgarmasida davlat ulushi 15 foizdan ortiq bulmagan O'zbekiston respublika fukarolari, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
- E. Jamgarmada davlat ulushi 50 foiz bulmagan yuridik shaxslar

51. XIFning asosiy jamgarmasi respublikada kabul kilingan eng kam minimal ish haqining%

- A. 200 baravaridan kam bulishi mumkin emas

- B. 100 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - D. 150 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - E. 250 baravaridan kam bulishi mumkin emas
52. Oddiy aksiyalar buyicha dividend miqdori qanday hisoblanadi?
- A. Aksionerlik jamiyatini sof foydasining bir kismini aksiyalar soniga bulinmasi kurinishida
 - B. Dividendlarni tulov kunida aksiyalarning kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - D. Aksiyalarning nominal nazar aksiyalarning nominal narxiga va kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - E. Foydaning bir kismi shaklida, aksiyaning kurs narxiga karab
53. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiklashtirish va rivojlantirish markazi qaysi davlat organi qoshida tashkil etilgan?
- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat kumitasi
 - B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
 - D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
 - E. O'zbekiston Respublikasi VM
54. Kaysi vaktdan boshlab fond birjasi yuridik shaxs huquqiga ega buladi?
- A. Qimmatli qog'ozlar bozorida birjaviy faoliyatini olib borish huquqini tasdiklovchi litsenziyani olgan kundan boshlab
 - B. Fond birjasi ustavini ta'sischi majlisida tasdiklangan kundan boshlab
 - D. Ta'sischi hujjatlari ruxsatga olingan kundan boshlab
 - E. Fond birjasini yagona davlat reestriga kayd kilingan kundan boshlab
55. Birja kursi bu?
- A. Fond birjasida muomalada buladigan qimmatli qog'ozning sotuv baxosi
 - B. Qimmatli qog'ozlarning harakatini ifodalovchi ko'rsatkich
 - D. Birjadagi muayan davr davomida kilingan savdning xajmi
 - E. Birjada bir oy davomida sotilgan kimatli qog'ozlar baxosi
56. Quyidagi kayd etilganlarning kaysi biri davlat tomonidan qimmatli qog'ozlar bozorini boshkarishning bevosita usuli hisoblanadi?
- A. Pulkredit siyosatini yuritish va shu orkali foiz stavkalariga ta'sir kilish
 - B. Solik siyosatini utkazish
 - D. Mutaxassislarni attestatsiyalash, investitsiya institutlarni nazorat kilish
 - E. Xodimlarni malakasini oshirish
57. Omonat obligatsiyalari – bu?
- A. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz bulib, egasi uni sotolmaydi
 - B. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan qimmatli kogozdir
 - D. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz paytda sota olishi mumkin
 - E. Omonatchini xoxlagan paytda sota oladigan obligatsiyasi
58. Aksiyadorlik jamiyati uz aksiyalarini jamiyatining asosiy fondlari va oborot mablaglari ?
- A. Mikdoriga teng summada chikarishga haqli
 - B. Kup miqdorda chikarishga haqli
 - D. Mikdoridan ortiq chikarishga haqli
 - E. Bevosita chikarish huquqiga ega
59. Quyida kayd kilingan qimmatli qog'ozlarning kaysi birini aksiyadorlik jamiyati emissiya kilishga haqli emas?
- A. Obligatsiyalarni
 - B. Vekselni
 - D. Aksiyani

- E. Cheklarni
60. Investorlarbu?
- A. Kimatli qog'ozlarni uz nomidan hamda uz hisobidan sotib oluvchi korxona, tashkilot, bank va boshka moliya majmuasi yoki aloxida fukarodir
- B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobiga bajaruvchi professional
- E. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs
61. Investitsiya instituti deganda?
- A. Bevosita qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi yuridik shaxslar tushuniladi
- B. Qimmatli qog'ozlarni sotib oluvchi aloxida fukaro tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi shaxslar tushuniladi
- E. Qimmatli qog'ozlarni hisobga olish
62. Quyida qayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?
- A. Anderrayter
- B. Broker
- D. Vositachi
- E. Sotuvchi
63. Quyida kayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?
- A. Ishlab chikarish korxonalari, Savdo korxonalari, Kommunal xizmati
- B. Savdo korxonalari
- D. Kommunal xizmati
- E. Moliya xizmati
64. Broker bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar oldisotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobidan bajaruvchi professional
- B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlarni uzi uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
- E. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
65. Brokerning xizmat haqi?
- A. Kurtaj deb atalib, uning mikdori oldisotdi shartnomasi summasiga nisbatan foiz hisobida ifodalanadi
- B. Dividend deb ataladi
- D. Marja deb ataladi
- E. Foyda deb ataladi
66. Dilerbu?
- A. Qimmatli qog'ozlarni uzi uchun uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
- B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlar sotilishini bajaruvchi xodimlar
- E. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs
67. Treyder bu?
- A. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs
- B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs
- E. Qimmatli qog'ozlar listing bilan shug'ullanuvchi shaxs
68. Xolding kompaniyasi bu?

- A. Boshka aksionerlik jamiyatlarida nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida ularning aksiyalari tuplamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik kiluvchi ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir
- B. Muayyan belgi (kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- D. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan mablaglarni fond nomidan qimmatli qog'ozlarga, hisob varakalarga kuyadigan yuridik shaxsdir
- E. Maslaxat beruvchi kompaniya
69. Moliya kompaniyasi bu?
- A. Muayyan belgi(kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- B. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan va banklardagi hisob varakalarga va omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs
- D. Boshka aksionerlik jamiyatlarini nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida nazorat paketiga egalik kiluvchi kompaniyasi
- E. Investorlarni puld mablaglarini fond nomidan omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs
70. Moliya kompaniyasining xolding kompaniyasidan farqi shundaki, u pul mablaglari bilan ta'minlanib turgan kompaniyalar aksiyalarining
- A. Nazorat paketiga kisman ega buladi
- B. Nazorat paketiga to'liq ega buladi
- D. Nazorat paketiga ega bulmaydi
- E. Nazorat paketiga egalik kiladi
71. Depo hisobi deganda:
- A. deponent bilan tuzilgan depozitariy shartnomasini depozitariy tomonidan bajarish uchun zarur bo'lgan depozitariyning hisob registrlaridagi yozuvlar to'plami tushuniladi
- B. uchinchi shaxslarga deponentning majburiyatlari asosida qimmatli qog'ozlarning hisobini yuritish uchun ishlatiladi
- D. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi tushuniladi
- E. ikkilamchi depozitariyda oraliq depozitariysi uchun ochiladigan depo hisobi
72. Loro hisobi bu:
- A. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi
- B. ikkilamchi depozitariy uchun ochiladigan depo hisobi
- D. bir emissiya qimmatli qog'ozlarini saqlash hisobi
- E. depozitariy tomonidan deponentga berishni tasdiklovchi hujjat
73. Quyidagi bozor turlarining qaysi biri ikkilamchi bozorga taalluqli?
- A. birjaviy bozor
- B. chakana bozor
- D. fond bozori
- E. markaz bozor
74. Nobirjaviy qimmatli kog'ozlar bozori bu:
- A. bu qimmatli kogoszlarning muomalada bo'lishini ta'minlovchi muhit bo'lib, unda fond birjalariga sotuvga ko'yilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. fond birjasi bo'lib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerlar (savdogarlar) tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. qimmatli kogoszlarni joylashtirishni tashkil qiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. qimmatli qog'ozlarni joylashtiruvchi bozor
75. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish markazi:

- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshkarish va tadbirkorlikni qo'llabquvvatlash qo'mitasi qoshida tashkil etilgan
 - B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki qoshida tashkil etilgan
 - D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi qoshida tashkil etilgan
 - E. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshida tashkil etilgan
76. Qimmatli qog'ozlarning birlamchi bozori deganda.....
- A. qimmatli qog'ozlarni dastlabki egalariga, yani yuridik va jismoniy shaxslarga sotish maqsadida ularni birlamchi va takror emissiya qilish va muomalaga chiqarish tushuniladi
 - B. egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chiqqan xolda qayta oldisotdisini tashkil qilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
 - D. jismoniy shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarish, ularning haqini to'lash bilan amallarning bajarilishini taminlovchi tizim tushuniladi
 - E. yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarishi tushuniladi
77. Xolding kompaniyasi bu:
- A. boshqa aksionerlik jamiyatlarida nazorat qilish va faoliyatini boshqarish maqsadlarida ularning aksiyalari to'plamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik qiluvni ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir
 - B. muayyan belgi (kriteriy) asosida qisqa doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
 - D. investorlarning pul mablaglarini sotib oladigan hamda mablaglarni fond nomidan qimmatli kogoqlarga, banklardagi hisob varaqalarga ko'yadigan yuridik shaxsdir
 - E. pul mablag'larini banklardagi hisob varaqlarga qo'yilishini ta'minlaydigan shaxslardir
78. Valyuta bozori – bu.....
- A. xorij valyutasini sotib olish, almashtirish bilan boglik bulgan munosabatlar
 - B. davlat investitsiyalari
 - D. xususiy investitsiyalari
 - E. xususiy investorlar va valyuta bilan bog'liq munosabatlar
79. Valyuta bozoridagi jarayonlarni respublikamizda amalga oshiradigan davlat muassasasi
- A. Milliy banki
 - B. Agrobank
 - D. Xalk banki
 - E. Trast bank
80. Moliyaviy fondlar nimaning asosiy va umumiy qismi bo'lib hisoblanadi?
- A. halq xujaligida amal qilayotgan pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
 - B. asosiy fondlarning asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
 - D. maxsus pul fondlarining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
 - E. umum xujalik fondlarining asosiy qismi va pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
81. Moliyaviy resurslarni fondlar shaklida foydalanishi nima bilan bog'liq?
- A. kengaytirilgan ishlab chiqarish talablari
 - B. bozor iqtisodiyotini tiklanishi
 - D. xo'jalik tarmog'ini yo'nalishlari
 - E. ishlab chiqarishni xususiyatlari
82. Kengaytirilgan ishlab chiqarish jarayonini moliyaviy ta'minoti deganda nima tushuniladi?
- A. moliyaviy resurslar orqali kengaytirilgan ishlab chiqarish harajatlarining qoplanishi
 - B. kengaytirilgan ishlab chiqarishning moddiy ta'minoti
 - D. daromadlar bilan harajatlarning qoplanishini ta'minlashga kiritilishi
 - E. korxonalarning samarali faoliyat ko'rsatishi

83. Moliyaviy resurslar hajmi va strukturasi nimaga bog'liq?
 - A. ishlab chiqarishning taraqqiyot darajasiga va uning samaradorligiga
 - B. safarbar etiladigan moliyaviy resurslar samaradorligiga
 - D. korxonaning jihozlanish darajasiga
 - E. markazlashtirilgan moliyaviy resurslarga
84. Moliyaviy resurslar avvalo kimlar uchun zarur?
 - A. milliy xo'jalik sub'ektlarini faoliyatini amalga oshirish uchun
 - B. davlat byudjeti daromadlarini tashkil etish uchun
 - D. davlat byudjetini tashkil etish uchun
 - E. ijtimoiy manfaatlarni qondirish uchun
85. Moliyaviy munosabatlar jarayonlari nimada namoyon bo'ladi?
 - A. naqd pulsiz va naqt puli mablag'larining hisobkitoblar harakatida
 - B. naqd pulsiz hisobkitoblarni harakatida va fondlar taqsimotida
 - D. naqd pul hisobkitoblarni harakatida
 - E. naqd puli hisobkitob harakatida va fondlar taqsimotida
86. Moliyani yuzaga kelishishini boshlang'ich sohasi qaysi jarayon bo'lib hisoblanadi?
 - A. ijtimoiy mahsulot qiymatini birlamchi bosqichidagi taqsimot jarayoni
 - B. qiymat taqsimoti jarayoni
 - D. iste'mol fondini taqsimot jarayoni
 - E. jamg'arma fondini tashkil etish va taqsimot jarayoni
87. Qiymatni boshlang'ich taqsimoti nimani tashkil etishda namoyon bo'ladi?
 - A. turli kurinishdagi daromadlar va jamg'armani tashkil etish formalarida
 - B. jamg'armalarni tashkil etishda
 - D. kengaytirilgan ishlab chiqarishni ta'minlovchi resurslarda
 - E. moliyaviy resurslarni tashkil etishda
88. Kaysi sohada moliyaviy resursni potensial tashkil etilishi amalga oshiriladi?
 - A. yangi qiymatni yaratilishida va eskisini yangisiga ko'chirilishida
 - B. qiymatni yaratilishida va taqsimotida
 - D. kapital quyilmalarini ajratilishida
 - E. aylanma mablag'larini tashkil etilishida
89. Moliyaviy resurslarni real tashkil etilishi qaysi bosqichdan boshlanadi?
 - A. qiymat taqsimotidan
 - B. ayirboshlashdan
 - D. nazoratdan
 - E. realizatsiyadan
90. Moliyaviy resurslardan foydalanish nimadan boshlanadi?
 - A. maxsus maqsadli pul fondlarini va fondli bo'lmagan formalarini foydalanishidan
 - B. maxsus fondlarni tashkil etishdan
 - D. maxsus fondlarni tashkil etishdan
 - E. umumxujalik fondlarini foydalanishdan
91. Sohalar va bo'g'inlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning o'zaro bog'liqligi qanday yagona tizimda o'z ifodasini topadi?
 - A. yagona moliya tizimida
 - B. kredit tizimida
 - D. bank tizimida
 - E. sug'urta tizimida
92. Korxona (muassasa) tashkilot moliyasi tizimiga qanday bo'g'inlarni kiritish mumkin?
 - A. tijorat asosida amal qilayotgan korxona: moliyasi, na tijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
 - B. tijorat asosida amal qilayotgan korxona moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat byudjeti

- D. notijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
- E. ijtimoiy birlashmalar moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat krediti
93. Mulk shakliga kura amaldagi korxonalar moliyasi qanday tuzilmalarda namoyon bo'ladi
- A. davlat korxonalarining moliyasi, kooperativ korxonalar moliyasi, aksionerlik jamiyatlari moliyasi, xususiy korxonalar moliyasi
- B. davlat korxonalarining moliyasi, xususiy tadbirlar moliyasi, tijorat moliyasi
- D. xususiy korxona moliyasi, tijorat korxonalari moliyasi
- E. tijorat korxonalar moliyasi, davlat moliyasi, byudjet
94. Bank depozitlari – bu:
- A. Jismoniy va yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga va muddatsiz omonat shakliga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- B. Yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- D. Jismoniy shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- E. Bo'sh mablag'lari tijorat banklariga omonat shakliga qo'yilgan mablag'lar
95. Bank tizimining likvidligi – bu:
- A. bankning o'z majburiyatlari vaqtida va so'zsiz bajara olish imkoniyatidir
- B. tijorat banklarining majburiyatlari bajara olish imkoniyatidir
- D. Xalq bankining mijozlar oldida majburiyatlaridir
- E. Markaziy bankning tijorat banklari oldidagi majburiyatlaridir
96. Bank aktivlari – bu:
- A. Banklarning asosiy faoliyatini amalga oshirishda foydalanuvchi turli moddiy va moliyaviy resurslar majmuidir
- B. Tijorat banklarining turli moddiy va moliyaviy resurslarini tashkil etish manbaidir
- D. Xalq banklarini depozitli mablag'laridan oqilona foydalanishdir
- E. Banklarni mijozlar oldidagi majburiyatlarini bajarish manbaini bajaruvchi ko'rsatkichidir
97. Emitentlar istagan turdagi qimmatli qog'ozlarni chikarishga haqlimi?
- A. Istalgan turdagi qimmatli qog'ozni chiqarishga hakli emas
- B. Hakli
- D. Ruxsatnomasi bo'lsa
- E. Cheklanmagan
98. Moliya bozori deganda nimani tushunasiz?
- A. Bu jamiyatdagi moliya xizmatlari bozoridir, ya'ni moliya mablaglarini vaktincha haq tulab ishlatish yoki ularni sotib olish yuzasidan bulgan munosabatlaridir
- B. Tovar xomashiyo bozoridir
- D. Ishchi kuchi bozoridir
- E. Ishlab chikorish vositalari va istemol buyumlar ishlab chikorish bozoridir
99. Qimmatli qog'ozlar bozori?
- A. Jismoniy va yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlarni chiqarish, ularni muomalada bo'lishi va haqini to'lash bilan bog'lik munosabatlar tizimidir
- B. Pul bozori
- D. Sug'urta bozori
- E. Investitsiya bozori
100. Qimmatli qog'ozlar bu ...
- A. Ularni chikargan shaxs bilan uzaro egasi urtasidagi mulkiy huquqlarni yoki zayem munosabatlarini tasdiklovchi, dividend va foizlar kurinishida daromad tulashini va huquqlarni boshka shaxslarga berish imkoniyatini nazarda tutuvchi hujjatdir

- B. Qarzdorlikni bildiruvchi kogoz
 - D. Jismoniy shaxslar tomonidan beriladigan tilxat
 - E. Bank majburiyatini ifodalovchi kogoz
101. Qimmatli qog'ozlar egalarining daromadlarini to'lashda qaysi bir to'lov usuli qo'llaniladi?
- A. dividend usulida tulov
 - B. to'g'ri foizli tulov
 - D. egri foizli tulov
 - E. tinik foizli tulov
102. Qimmatli qog'ozlarni diskont bilan sotish deganda?
- A. nominal baxosidan past narxda sotib olinishi
 - B. nominal baxosida sotib olinishi
 - D. nominal narxidan yukori narxda sotilishi
 - E. bozor narxida sotilishi tushuniladi
103. Diversifikatsiyasi deganda nimani tushunasiz?
- A. Investorlar tomonidan qimmatli qog'ozlar portfelidagi xilmaxillikni uzgartirish va kengaytirish tushuniladi
 - B. Bitta kompaniya tomonidan chikarilgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - D. Xoldinglar tomonidan qimmatli qog'ozlar kontrol panelini nazorat kilinshi
 - E. Qimmatli qog'ozlar portfelining birxilligi tushuniladi
104. Qimmatli qog'ozlar kursi deganda?
- A. Ularni sotish va sotib olish narxi
 - B. qimmatli qog'ozlarlar narxi
 - D. qimmatli qog'ozlar summasi
 - E. qimmatli qog'ozlar nominali
105. Likvidli qimmatli qog'ozlarlar deganda?
- A. Tezlik bilan egasiga hech kanday yo'qotishlarsiz pulga aylanish qobiliyatiga ega bo'lgan qimmatli qog'ozlar tushuniladi
 - B. Belgilangan nominaliga karab tulov uchun qabul qilinishligi
 - D. Bozorbon bo'lmasligi
 - E. Katta partiyada sotilishi tushuniladi
106. Qimmatli qog'ozlar rekvizitlari deganda?
- A. Biror bir turdagi qimmatli qog'ozlarning tavsiflovchi ko'rsatkichlar majmuasi
 - B. Qimmatli qog'ozlar seriya va nomeri
 - D. Nobirjaviy bozorda qayd kilingan qimmatli qog'ozlar
 - E. Fond birjasida ruyxatdan utikazilishi
107. Aksiya – bu?
- A. O'z egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
 - B. To'lov qog'ozi
 - D. Bankning qarzdorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Korxona foyda olishligini tasdiqlovchi qimmatli qog'oz
108. Dividend bu?
- A. Aksiyalarni joylashtirishdan olinadigan daromad
 - B. Berilgan qarz majburiyati
 - D. Emitentning qarzorligini bildiruvchi qog'oz
 - E. Investor bilan emitentlar daromadlari
109. Dividendni aksiya egalari ga kaysi ko'rinishida to'lay olishga haqli?
- A. O'zining aksiyasi yoki nakd pul bilan
 - B. Mahsulot bilan
 - D. Boshqa aksiyadorlik jamiyatlari aksiyasi bilan
 - E. Qimmatli qog'ozlarning boshqa turi bilan

110. Qaysi aksiyalarga dividend to'lanadi?
- A. Aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalarga
 - B. Muomaladagi aksiyalarga
 - D. Nomli aksiyalarga
 - E. Yutuqli aksiyalarga
111. Aksiya kursi deganda?
- A. Aksiyaning bozorda sotiladigan narxi tushuniladi
 - B. Birjada ro'yxatga olinishi tushuniladi
 - D. Birjadagi kursni belgilash tushuniladi
 - E. Qimmatli qog'ozlarning bahosi tushuniladi
112. Imtiyozli aksiyalar aksiyador jamiyati ustav fondining ?
- A. 10% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - B. 20% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - D. 5% ortiq chiqarilishi mumkin emas
 - E. 2% ortiq chiqarilishi mumkin emas
113. Qayd etilgan aksiyalar – bu?
- A. Jamg'arma birjasiga muomala uchun ruxsat berilgan aksiyalardir
 - B. Muomalaga chiqarilgan va aksiyadorlar qo'lidagi aksiyalardir
 - D. Kompaniyalar tasarrufidagi aksiyalardir
 - E. Nobirjaviy bozordagi qimmatli qog'ozlar
114. Obligatsiya – bu?
- A. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'oz
 - B. Emitentning qisqa muddatli qarz majburiyatidir
 - D. Uz egasiga dividend olish huquqini beruvchi qimmatli kogozdir
 - E. Uz egasiga jamiyatni boshkarishda katnashish huquqini beruvchi qimmatli qog'oz
115. Obligatsiyaning aksiyadan farqi shundaki?
- A. Uni sotib olgan investor emitentning kreditoriga aylanishida
 - B. Aksioner jamiyatiga a'zolik huquqini berilishida
 - D. Aksiyalarni dividend ololmay qolishligida
 - E. Obligatsiyalarda muddati ko'rsatilishida
116. Quyidagi tashkilotlarning qaysi birlari obligatsiyalarni chiqarishga haqli emas?
- A. Notijorat tashkilotlari (korxonalari)
 - B. Boshkaruv organi
 - D. Viloyat xokimiyatlari
 - E. Korxonalar va tashkilotlar
117. G'azna majburiyatlari – bu davlatning qarzдорligini tasdiqlovchi maxsus qimmatli qog'oz turi bo'lib, u?
- A. faqat respublikada faoliyat yurituvchi yuridik shaxslarga sotiladi
 - B. faqat firmaga sotiladi
 - D. xorijiy investorlarga, qo'shma korxonalarga, xorijiy firmalarga sotiladi
 - E. faqat qo'shma korxonalarga sotiladi
118. Bank sertifikati – bu?
- A. bankning kiska muddatli qarz majburiyatidir
 - B. bankning muddatli qarz majburiyatidir
 - D. bankning qarz majburiyatidir
 - E. auditor a'zosining sertifikatidir
119. Depozit sertifikatlari – bu?
- A. omonat qo'yilgani to'g'risidagi emitent guvohnomasi
 - B. bank sertifikatidir
 - D. pul ko'rinishdagi bank sertifikatidir

- E. muddatli qarz majburiyatidir
120. Veksel bu?
- A. Muayyan summadagi qarzni belgilangan muddatda to'lash majburiyati qat'iy yuklangan konun bilan tasdiqlangan holatda to'ldirilib rasmiylashtirilgan qarzdorlik tilxatidir
- B. Dividend yoki foizlar ko'rinishidagi daromad keltiruvchi pulli hujjat
- D. O'z qiymatiga nisbatan qat'iy belgilangan foiz shaklida daromad keltiruvchi qimmatli qog'ozdir
- E. Pul qarzga berishda qo'llaniladigan tilxat
121. O'zbekiston Respublikasida qimmatli qog'ozlar bilan dastlabki savdolar qachon amalga oshirilgan?
- A. 1992 yil 30 yanvar
- B. 1991 yil 19 noyabr
- D. 1991 yil 31 oktyabr
- E. 1996 yil 31 avgust
122. Qimmatli qog'ozlar bozorining turlari
- A. Qimmatli qog'ozlar bozori uyushmagan turi, kimmatli qog'ozlar birja va birjadan tashqari bozori, kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
- B. Qimmatli kogoslar bozori uyushmagan turi
- D. Qimmatli kogoslar birja va birjadan tashkari bozori
- E. Kim oshdi savdosi asosida tashkil etilgan kimmatli kogoslar bozori
123. Aksiyadorlik jamiyatlarning ustav fondi qancha bo'lishi kerak?
- A. 400 ming AQSH dollari ekvivalentida
- B. 300 ming yevro ekvivalentida
- D. 800 mln sum
- E. 260 mln sum
124. O'zbekiston Respublikasi «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun necha bob va moddadan iborat?
- A. 9 bob, 64 modda
- B. 8 bob, 61 modda
- D. 8 bob, 55 modda
- E. 12 bob, 65 modda
125. O'zbekiston Respublikasida «Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida»gi Qonun qachon qabul qilingan?
- A. 2008 yil 22 iyun
- B. 2001 yil 16 avgust
- D. 2007yil 20 avgust
- E. 2010 yil 24 sentyabr
126. Qimmatbaxo qog'ozlarning emissiyasi qimmatbaho qog'ozlarning moliyalashtirish usuli bo'lib hisbolanishi mumkinmi?
- A. Ha, bu investitsion loyihani moliyalashtirishning bir ko'rinishi
- B. agar aksiya birlamchi qimmatli qog'ozlar bozorda olinsa
- D. agar aksiya ikkilamchi bozorda olinsa
- E. Yo'q, bu moliyalashtirish turi
127. Qimmatli qog'ozlar, valyuta, sug'urta polislariga mablag'larning kiritilishi, bu... .
- A. Moliyaviy investitsiyalar
- B. Nomoddiy aktivlar
- D. Passiv aktivlar
- E. Moliyaviy aktivlar
128. Moliyaviy bozorda qimmatli qog'ozlar tabiatiga ko'ra turlari:
- A. Qarzli va ulushli

- B. Payli
 - D. Ulushli
 - E. Qarzli
129. Qimmatli qog'ozlarning chiqarilishi bilan boglik bulgan xavfxatarlar:
- A. Birlamchi va ikkilamchi
 - B. Aralash va ulushli
 - D. Majmuali ulushli
 - E. Hamkorli ulushlar
130. Opsion bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanada sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Bir necha lotlar tuplami
 - E. Muayyan qimmatli qog'ozni kelishilgan baho va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
131. Qo'sh opsion (opsion Stellage) deganda?
- A. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beruvchi kontrakt tushuniladi
 - B. Aktivlar kursining oshishidan ximoya kilish tushuniladi
 - D. Aktivlarning kursini passayishidan ximoya kilish tushuniladi
 - E. Bir xil muddat ichida sotish
132. Lot bu?
- A. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - B. Kontraktning opsion baxosi
 - D. Kelishilgan baxoda sotib olish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha Qimmatli qog'ozlar tuplami
36. Krosskurs deganda?
- A. Bir turdagi Qimmatli qogoz kursining biror bir turdagi valyuta kursiga bulgan nisbat tushuniladi
 - B. kontraktning opsion narxi tushuniladi
 - D. bir necha lotlar tuplami (strin tushuniladi)
 - E. dollar kursi
133. Fyuchersbu?
- A. Qimmatli qog'ozlar yoki tovarlarni kelishilgan muddatda, shartnoma tuzilgan kundagi urnatilgan narxda, kelgusida (ma'lum bir sanad sotish yoki sotib olish majburiyligi to'g'risidagi shartnoma (kat'iy majburiyat)
 - B. Sotuvga kuyilgan bir xil turdagi Qimmatli qog'ozlar yoki boshka aktivlar partiyasi
 - D. Muayan Qimmatli qogozni kelishilgan baxo va muddatda sotib olish yoki sotish huquqini beruvchi ikki tomonlama shartnoma
 - E. Bir necha lotlar tuplami
134. Opsiondan farqli o'larok fyuchers?
- A. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnoma emas, balki kat'iy majburiyatdir
 - B. Qimmatli qog'ozlarni sotish yoki sotib olish huquqini beruvchi shartnomadir
 - D. Haridorga aktivlarni bazis narxda sotib olish yoki sotish imkonini beradi
 - E. Qimmatli qog'ozlarni bozorda sotish
135. Depozit tilxatlaribu?
- A. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan Qimmatli qog'ozlar
 - B. Yukni tashishga kabul kilinganligini tasdiklovchi hujjat va guvoynoma
 - D. Qimmatli qogozni sotish huquqini beruvchi guvoynomadir

- E. Qimmatli qog'ozlarni milliy valyutada sotish hujjati
136. Konosament bu?
- A. Yukni tashishga kabul kilinganligini va tashuvchining yukni oluvchiga yetkaish majburiyatini tasdiklovchi hujjat
- B. Liborga asosanib uzgaruvchan stavkada chikariladigan korporatsiyalarning Qimmatli kogozdir
- D. Xalkaro Qimmatli qogozning bir turi
- E. Fyuchers kelishuvlarida narx va foyda xavfini sugurta kilish shakllaridan biri
137. Emitent bu?
- A. Qimmatli qog'ozlar chikaruvchi va ular yuzasidan qog'ozlarning egalari oldida uz nomidan majburiyatli bulgan yuridik shaxs yoki davlat organidir
- B. Qimmatli qog'ozlar chikarish to'g'risidagi axborotnoma
- D. Muomalaga bank biletleri, xazina biletleri, kogoz pullar va Qimmatli qog'ozlarni chikarish demakdir
- E. Qimmatli qog'ozlarni chikarishni ommaviy e'lon kilinishi
138. Qimmatli qog'ozlar katirovkasi deganda?
- A. Birjada qimmatli qog'ozlar kursini belgilash va ularni kayd etish
- B. qimmatli qog'ozlar fond birjasida ruyxatga olish
- D. qimmatli qog'ozlar sotish va sotib olish narxi
- E. qimmatli qog'ozlar nominal baxosidan past sotish tushuniladi
139. Bozorbop bo'lmagan turdagi qimmatli qogozlarni belgilang?
- A. Asosan omonat obligatsiyalari
- B. Depozitli obligatsiyalar
- D. Depozitsiz obligatsiyalar
- E. Jamgarmali obligatsiyalari
140. Boshkaruvchi kompaniya deganda?
- A. Boshka investitsiya institutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning investitsiya aktivlarini boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya instituti tushuniladi
- B. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini amalga oshiradigan investitsiya institutlari tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlar bilan boglik amallarni bajaradigan fond
- E. Qimmatli qog'ozlar bilan savdo kiluvchi moliyaviy institutlar
141. Kliring bu?
- A. Tovarlar, Qimmatli qog'ozlar, xizmatlar uchun uzaro majburiyat va talablarni, yaxni birbiriga beradigan pullarni hisobga olish bilan nakd pulsiz hisob kitob kilish tizimidir
- B. Qimmatli qog'ozlarga doir bitimlar buyicha hisobkitobni, ya'ni kliring operatsiyalarini amalga oshiruvchi investitsiya institutidir
- D. Boshka investitsiya institutlarining, yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan investitsiya institutidir
- E. Yuridik va jismoniy shaxslarning boshkarish soxasida faoliyat kursatadigan moliyaviy institutidir
142. Depozitariy bu?
- A. Depozitar faoliyat bilan shugullanadigan investitsiya institutidir
- B. Depozitga pul quygan yuridik va jismoniy shaxs
- D. Bankka berib kuyilgan Qimmatli qog'ozlar
- E. Bu kredit muassasi
143. Anderrayter deganda?
- A. Bank ishida maxsus xizmat haqi evaziga qimmatli qog'ozlarni chikaruvchiga uning zayom obligatsiyalari yoki aksiyalari paketini kelishilgan shartlarda bozorda joylashtirishga kafolat beruvchi shaxs yoki kompaniya tushuniladi

- B. Professionallarning uzaro shartnomalari asosida tuzilgan vaktinchalik birlashma tushuniladi
 - D. Sotish maksadida yangi emissiya kilingan qimmatli qog'ozlarni harid qilish tushuniladi
 - E. Shartnoma asosida qimmatli qog'ozlar sotadigan shaxs
144. Qimmatli qog'ozlarning ikkilamchi bozori deganda?
- A. Egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chikgan xolda kayta oldisotdisini tashkil kilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
 - B. Yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chikarish, ularning muomalada bulishi va haqini tulash bilan amallarning bajarilishini ta'minlovchi tizim tushuniladi
 - D. Qimmatli qog'ozlarni egallariga, ya'ni jismoniy shaxslarga sotish maksadida ularni birlamchi emissiya qilish tushuniladi
 - E. Takror emissiya kilingan qimmatli qog'ozlar bozori
145. Nobirjaviy kimatli qog'ozlar bozoribu?
- A. Kimatli qog'ozlarning muomalada bulishini ta'minlovchi muxit bulib, unda fond birjalariga sotuvga kuyilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
 - B. Fond birjasi bulib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerdar tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
 - D. Qimmatli qog'ozlarni joylashtirishni tashkil kiluvchi va ta'minlovchi bozordir
 - E. Kucha savdosi bozori
146. Kuyidagilarning kaysi biri Hususiy investitsion fondlar ta'sischisi bo'la olmaydi?
- A. Jamgarmasida davlat ulushi 25 foizdan ortiq bulmagan fukarolar, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
 - B. Jamgarmasida davlat ulushi 20 foiz bulmagan yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
 - D. Jamgarmasida davlat ulushi 15 foizdan ortiq bulmagan O'zbekiston respublika fukarolari, yuridik shaxslar XIF ta'sischisi bulishi mumkin
 - E. Jamgarmada davlat ulushi 50 foiz bulmagan yuridik shaxslar
147. IFning asosiy jamgarmasi respublikada kabul kilingan eng kam minimal ish haqining%
- A. 200 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - B. 100 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - D. 150 baravaridan kam bulishi mumkin emas
 - E. 250 baravaridan kam bulishi mumkin emas
148. Oddiy aksiyalar buyicha dividend mikdori kanday hisoblanadi?
- A. Aksionerlik jamiyatini sof foydasining bir kismini aksiyalar soniga bulinmasi kurinishida
 - B. Dividendlarni tulov kunida aksiyalarning kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - D. Aksiyalarning nominal nazar aksiyalarning nominal narxiga va kurs narxiga nisbatan foiz kurinishida
 - E. Foydaning bir kismini shaklida, aksiyaning kurs narxiga karab
149. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiklashtirish va rivojlantirish markazi qaysi davlat organi qoshida tashkil etilgan?
- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat kumitasi
 - B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
 - D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi
 - E. O'zbekiston Respublikasi VM
150. Kaysi vaktidan boshlab fond birjasi yuridik shaxs huquqiga ega buladi?

- A. Qimmatli qog'ozlar bozorida birjaviy faoliyatini olib borish huquqini tasdiklovchi litsenziyani olgan kundan boshlab
- B. Fond birjasi ustavini ta'sischi majlisida tasdiklangan kundan boshlab
- D. Ta'sischi hujjatlari ruyxatga olingan kundan boshlab
- E. Fond birjasini yagona davlat reestriga kayd kilingan kundan boshlab

Mustaqil ta'lim bo'yicha-150 ta

151. Birja kursi bu?

- A. Fond birjasida muomalada buladigan qimmatli qogozning sotuv baxosi
 - B. Qimmatli qog'ozlarning harakatini ifodalovchi ko'rsatkich
 - D. Birjadagi muayan davr davomida kilingan savdning xajmi
 - E. Birjada bir oy davomida sotilgan kimatli qog'ozlar baxosi
152. Quyidagi kayd etilganlarning kaysi biri davlat tomonidan qimmatli qog'ozlar bozorini boshkarishning bevosita usuli hisoblanadi?

- A. Pulkredit siyosatini yuritish va shu orkali foiz stavkalariga ta'sir qilish
- B. Solik siyosatini utkazish
- D. Mutaxassislarni attestatsiyalash, investitsiya institutlarni nazorat qilish
- E. Xodimlarni malakasini oshirish

153. Omonat obligatsiyalari – bu?

- A. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz bulib, egasi uni sotolmaydi
- B. Kredit muassasalariga saklash uchun topshirilgan qimmatli kogozdir
- D. Omonatchining nomiga kayd kilib kuyilgan qimmatli kogoz paytda sota olishi mumkin
- E. Omonatchini xoxlagan paytda sota oladigan obligatsiyasi

154. Aksiadorlik jamiyati uz aksiyalarini jamiyatining asosiy fondlari va oborot mablaglari ?

- A. Mikdoriga teng summada chikarishga haqli
- B. Kup miqdorda chikarishga haqli
- D. Mikdoridan ortiq chikarishga haqli
- E. Bevosita chikarish huquqiga ega

155. Quyida kayd kilingan qimmatli qog'ozlarning kaysi birini aksiadorlik jamiyati emissiya qilishga haqli emas?

- A. Obligatsiyalarni
- B. Vekselni
- D. Aksiyani
- E. Cheklarni

156. Investorlarbu?

- A. Kimatli qog'ozlarni uz nomidan hamda uz hisobidan sotib oluvchi korxona, tashkilot, bank va boshka moliya majmuasi yoki aloxida fukarodir
- B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlar oldi sotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobiga bajaruvchi professional
- E. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs

157. Investitsiya instituti deganda?

- A. Bevosita qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi yuridik shaxslar tushuniladi
- B. Qimmatli qog'ozlarni sotib oluvchi aloxida fukaro tushuniladi
- D. Qimmatli qog'ozlar operatsiyasi bilan shugullanuvchi shaxslar tushuniladi
- E. Qimmatli qog'ozlarni hisobga olish

158. Quyida qayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?

- A. Anderrayter
- B. Broker
- D. Vositachi
- E. Sotuvchi

159. Quyida kayd etilganlarning kaysi biri investitsiya instituti hisoblanmaydi?

- A. Ishlab chikarish korxonalari, Savdo korxonalari, Kommunal xizmati
- B. Savdo korxonalari
- D. Kommunal xizmati
- E. Moliya xizmati

160. Broker bu?

- A. Qimmatli qog'ozlar oldisotdisini uz mijozining topshirigiga binoan va mijozning hisobidan bajaruvchi professional
- B. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat berish faoliyati bilan shugullanuvchi shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlarni uzi uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
- E. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs

161. Brokerning xizmat haqi?

- A. Kurtaj deb atalib, uning mikdori oldisotdi shartnomasi summasiga nisbatan foiz hisobida ifodalanadi
- B. Dividend deb ataladi
- D. Marja deb ataladi
- E. Foyda deb ataladi

162. Dilerbu?

- A. Qimmatli qog'ozlarni uzi uchun uz hisobidan sotib oluvchi shaxs
- B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlar sotilishini bajaruvchi xodimlar
- E. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs

163. Treyder bu?

- A. Fond birjasining savdo zalida brokerlik firmasining vakili sifatida faoliyat kursatuvchi shaxs
- B. Aksiyadorlik reestrini yurituvchi yuridik shaxs
- D. Qimmatli qog'ozlar bozorida maslaxat beruvchi shaxs
- E. Qimmatli qog'ozlar listing bilan shug'ullanuvchi shaxs

164. Xolding kompaniyasi bu?

- A. Boshka aksionerlik jamiyatlarida nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida ularning aksiyalari tuplamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik kiluvchi ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir
- B. Muayyan belgi (kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- D. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan mablaglarni fond nomidan qimmatli qog'ozlarga, hisob varakalarga kuyadigan yuridik shaxsdir
- E. Maslaxat beruvchi kompaniya

165. Moliya kompaniyasi bu?

- A. Muayyan belgi(kriteriy) asosida kiska doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir
- B. Investorlarning pul mablaglarini ishga solish maksadida aksiyalar sotib oladigan va banklardagi hisob varakalarga va omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs
- D. Boshka aksionerlik jamiyatlarini nazorat kilish va faoliyatini boshkarish maksadlarida nazorat paketiga egalik kiluvchi kompaniyasi
- E. Investorlarni puld mablaglarini fond nomidan omonatlarga kuyadigan yuridik shaxs

166. Moliya kompaniyasining xolding kompaniyasidan farqi shundaki, u pul mablaglari

bilan ta'minlanib turgan kompaniyalar aksiyalarining

- A. Nazorat paketiga qisman ega bo'ladi
- B. Nazorat paketiga to'liq ega bo'ladi
- D. Nazorat paketiga ega bo'lmaydi
- E. Nazorat paketiga egalik qiladi

167. Depo hisobi deganda:

- A. deponent bilan tuzilgan depozitariy shartnomasini depozitariy tomonidan bajarish uchun zarur bo'lgan depozitariyning hisob registraridagi yozuvlar to'plami tushuniladi
- B. uchinchi shaxslarga deponentning majburiyatlari asosida qimmatli qog'ozlarning hisobini yuritish uchun ishlatiladi
- D. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi tushuniladi
- E. ikkilamchi depozitariyda oraliq depozitariysi uchun ochiladigan depo hisobi

168. Loro hisobi bu:

- A. nominal saklovchiga depozitariy tomonidan ochiladigan depo hisobi
- B. ikkilamchi depozitariy uchun ochiladigan depo hisobi
- D. bir emissiya qimmatli qog'ozlarini saqlash hisobi
- E. depozitariy tomonidan deponentga berishni tasdiklovchi hujjat

169. Quyidagi bozor turlarining qaysi biri ikkilamchi bozorga taalluqli?

- A. birjaviy bozor
- B. chakana bozor
- D. fond bozori
- E. markaz bozor

170. Nobirjaviy qimmatli qog'ozlar bozori bu:

- A. bu qimmatli kogoszlarning muomalada bo'lishini ta'minlovchi muhit bo'lib, unda fond birjalariga sotuvga ko'yilmagan qimmatli qog'ozlarning erkin savdosi dilerlar tomonidan maxsus telekommunikatsiyalar yordamida amalga oshiriladigan bozordir
- B. fond birjasi bo'lib, u belgilangan tartibda qimmatli qog'ozlarning erkin savdosini brokerlar (vositachilar), maklerlar (dallollar), dilerlar (savdogarlar) tomonidan amalga oshirilishini ta'minlab beruvchi bozordir
- D. qimmatli kogoszlarni joylashtirishni tashkil qiluvchi va ta'minlovchi bozordir
- E. qimmatli qog'ozlarni joylashtiruvchi bozor

171. Qimmatli qog'ozlar bozori faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat qilish markazi:

- A. O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshkarish va tadbirkorlikni qo'llabquvvatlash qo'mitasi qoshida tashkil etilgan
- B. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki qoshida tashkil etilgan
- D. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi qoshida tashkil etilgan
- E. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshida tashkil etilgan

172. Qimmatli qog'ozlarning birlamchi bozori deganda.....

- A. qimmatli qog'ozlarni dastlabki egalariga, yani yuridik va jismoniy shaxslarga sotish maqsadida ularni birlamchi va takror emissiya qilish va muomalaga chiqarish tushuniladi
- B. egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chiqqan xolda qayta oldisotdisini tashkil qilib va ta'minlab beruvchi tizim tushuniladi
- D. jismoniy shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarish, ularning haqini to'lash bilan amallarning bajarilishini taminlovchi tizim tushuniladi
- E. yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarishi tushuniladi

173. Xolding kompaniyasi bu:

- A. boshqa aksionerlik jamiyatlarida nazorat qilish va faoliyatini boshqarish maqsadlarida ularning aksiyalari to'plamiga, ya'ni nazorat paketiga egalik qiluvni ixtisoslashgan investitsiya kompaniyasidir
- B. muayyan belgi (kriteriy) asosida qisqa doirada tanlab olingan korxonalarni maxsus shartnomalarga binoan pul mablaglari bilan ta'minlovchi investitsiya kompaniyasidir

- D. investorlarning pul mablaglarini sotib oladigan hamda mablaglarni fond nomidan qimmatli kogozlarga, banklardagi hisob varaqalarga ko'yadigan yuridik shaxsdir
- E. pul mablag'larini banklardagi hisob varaqlarga qo'yilishini ta'minlaydigan shaxslardir
174. Valyuta bozori – bu....
- A. xorij valyutasini sotib olish, almashtirish bilan bog'liq bulgan munosabatlar
- B. davlat investitsiyalari
- D. xususiy investitsiyalari
- E. xususiy investorlar va valyuta bilan bog'liq munosabatlar
175. Valyuta bozoridagi jarayonlarni respublikamizda amalga oshiradigan davlat muassasasi
- A. Milliy banki
- B. Agrobank
- D. Xalk banki
- E. Trast bank
176. Moliyaviy fondlar nimaning asosiy va umumiy qismi bo'lib hisoblanadi?
- A. halq xujaligida amal qilayotgan pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
- B. asosiy fondlarning asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
- D. maxsus pul fondlarining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
- E. umum xujalik fondlarining asosiy qismi va pul fondlari tizimining asosiy qismi bo'lib hisoblanadi
177. Moliyaviy resurslarni fondlar shaklida foydalanishi nima bilan bog'liq?
- A. kengaytirilgan ishlab chiqarish talablari
- B. bozor iqtisodiyotini tiklanishi
- D. xo'jalik tarmog'ini yo'nalishlari
- E. ishlab chiqarishni xususiyatlari
178. Kengaytirilgan ishlab chiqarish jarayonini moliyaviy ta'minoti deganda nima tushuniladi?
- A. moliyaviy resurslar orqali kengaytirilgan ishlab chiqarish harajatlarining qoplanishi
- B. kengaytirilgan ishlab chiqarishning moddiy ta'minoti
- D. daromadlar bilan harajatlarning qoplanishini ta'minlashga kiritilishi
- E. korxonalarning samarali faoliyat ko'rsatishi
179. Moliyaviy resurslar hajmi va strukturasi nimaga bog'liq?
- A. ishlab chiqarishning taraqqiyot darajasiga va uning samaradorligiga
- B. safarbar etiladigan moliyaviy resurslar samaradorligiga
- D. korxonaning jihozlanish darajasiga
- E. markazlashtirilgan moliyaviy resurslarga
180. Moliyaviy resurslar avvalo kimlar uchun zarur?
- A. milliy xo'jalik sub'ektlarini faoliyatini amalga oshirish uchun
- B. davlat byudjeti daromadlarini tashkil etish uchun
- D. davlat byudjetini tashkil etish uchun
- E. ijtimoiy manfaatlarni qondirish uchun
181. Moliyaviy munosabatlar jarayonlari nimada namoyon bo'ladi?
- A. naqd pulsiz va naqt puli mablag'larining hisobkitoblar harakatida
- B. naqd pulsiz hisobkitoblarni harakatida va fondlar taqsimotida
- D. naqd pul hisobkitoblarni harakatida
- E. naqd puli hisobkitob harakatida va fondlar taqsimotida
182. Moliyani yuzaga kelishishini boshlang'ich sohasi qaysi jarayon bo'lib hisoblanadi?
- A. ijtimoiy mahsulot qiymatini birlamchi bosqichidagi taqsimot jarayoni
- B. qiymat taqsimoti jarayoni
- D. iste'mol fondini taqsimot jarayoni

- E. jamg'arma fondini tashkil etish va taqsimot jarayoni
183. Qiymatni boshlang'ich taqsimoti nimani tashkil etishda namoyon bo'ladi?
- A. turli kurinishdagi daromadlar va jamg'armani tashkil etish formalarida
- B. jamg'armalarni tashkil etishda
- D. kengaytirilgan ishlab chiqarishni ta'minlovchi resurslarda
- E. moliyaviy resurslarni tashkil etishda
184. Kaysi sohada moliyaviy resursni potensial tashkil etilishi amalga oshiriladi?
- A. yangi qiymatni yaratilishida va eskisini yangisiga ko'chirilishida
- B. qiymatni yaratilishida va taqsimotida
- D. kapital quyilmalarini ajratilishida
- E. aylanma mablag'larini tashkil etilishida
185. Moliyaviy resurslarni real tashkil etilishi qaysi bosqichdan boshlanadi?
- A. qiymat taqsimotidan
- B. ayirboshlashdan
- D. nazoratdan
- E. realizatsiyadan
186. Moliyaviy resurslardan foydalanish nimadan boshlanadi?
- A. maxsus maqsadli pul fondlarini va fondli bo'lmagan formalarini foydalanishidan
- B. maxsus fondlarni tashkil etishdan
- D. maxsus fondlarni tashkil etishdan
- E. umumxujalik fondlarini foydalanishdan
187. Sohalar va bo'g'inlar o'rtasidagi moliyaviy munosabatlarning o'zaro bog'liqligi qanday yagona tizimda o'z ifodasini topadi?
- A. yagona moliya tizimida
- B. kredit tizimida
- D. bank tizimida
- E. sug'urta tizimida
188. Korxona (muassasa) tashkilot moliyasi tizimiga qanday bo'g'inlarni kiritish mumkin?
- A. tijorat asosida amal qilayotgan korxona: moliyasi, na tijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
- B. tijorat asosida amal qilayotgan korxona moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat byudjeti
- D. notijorat faoliyatini amalga oshiruvchi muassasa (tashkilot) moliyasi, ijtimoiy birlashmalar moliyasi
- E. ijtimoiy birlashmalar moliyasi, ijtimoiy sug'urta, davlat krediti
189. Mulk shakliga kura amaldagi korxonalar moliyasi qanday tuzilmalarda namoyon bo'ladi
- A. davlat korxonalarining moliyasi, kooperativ korxonalar moliyasi, aksionerlik jamiyatlari moliyasi, xususiy korxonalar moliyasi
- B. davlat korxonalarining moliyasi, xususiy tadbirlar moliyasi, tijorat moliyasi
- D. xususiy korxona moliyasi, tijorat korxonalari moliyasi
- E. tijorat korxonalar moliyasi, davlat moliyasi, byudjet
190. Bank depozitlari – bu:
- A. Jismoniy va yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga va muddatsiz omonat shakliga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- B. Yuridik shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- D. Jismoniy shaxslarning bank muassasalariga ma'lum muddatga qo'yilgan bo'sh pul mablag'lari
- E. Bo'sh mablag'lari tijorat banklariga omonat shakliga qo'yilgan mablag'lar
191. Bank tizimining likvidligi – bu:
- A. bankning o'z majburiyatlari vaqtida va so'zsiz bajara olish imkoniyatidir

- B. tijorat banklarining majburiyatlari bajara olish imkoniyatidir
 - D. Xalq bankining mijozlar oldida majburiyatlaridir
 - E. Markaziy bankning tijorat banklari oldidagi majburiyatlaridir
192. Bank aktivlari – bu:
- A. Banklarning asosiy faoliyatini amalga oshirishda foydalanuvchi turli moddiy va moliyaviy resurslar majmuidir
 - B. Tijorat banklarining turli moddiy va moliyaviy resurslarini tashkil etish manbaidir
 - D. Xalq banklarini depozitli mablag‘laridan oqilona foydalanishdir
 - E. Banklarni mijozlar oldidagi majburiyatlarini bajarish manbaini bajaruvchi ko‘rsatkichidir
193. Emitentlar istagan turdagi qimmatli qog‘ozlarni chikarishga haqlimi?
- A. Istalgan turdagi qimmatli qog‘ozni chikarishga hakli emas
 - B. Hakli
 - D. Ruxsatnomasi bo‘lsa
 - E. Cheklanmagan
194. Valyuta bozoridagi jarayonlarni respublikamizda amalga oshiradigan davlat muassasasi
- A. Milliy banki
 - B. Agrobank
 - D. Xalk banki
 - E. Trast bank
195. Moliyaviy fondlar nimaning asosiy va umumiy qismi bo‘lib hisoblanadi?
- A. halq xujaligida amal qilayotgan pul fondlari tizimining asosiy qismi bo‘lib hisoblanadi
 - B. asosiy fondlarning asosiy qismi bo‘lib hisoblanadi
 - D. maxsus pul fondlarining asosiy qismi bo‘lib hisoblanadi
 - E. umum xujalik fondlarining asosiy qismi va pul fondlari tizimining asosiy qismi bo‘lib hisoblanadi
196. Moliyaviy resurslarni fondlar shaklida foydalanishi nima bilan bog‘liq?
- A. kengaytirilgan ishlab chiqarish talablari
 - B. bozor iqtisodiyotini tiklanishi
 - D. xo‘jalik tarmog‘ini yo‘nalishlari
 - E. ishlab chiqarishni xususiyatlari
197. Kengaytirilgan ishlab chiqarish jarayonini moliyaviy ta‘minoti deganda nima tushuniladi?
- A. moliyaviy resurslar orqali kengaytirilgan ishlab chiqarish harajatlarining qoplanishi
 - B. kengaytirilgan ishlab chiqarishning moddiy ta‘minoti
 - D. daromadlar bilan harajatlarning qoplanishini ta‘minlashga kiritilishi
 - E. korxonalarning samarali faoliyat ko‘rsatishi
198. Moliyaviy resurslar hajmi va strukturasi nimaga bog‘liq?
- A. ishlab chiqarishning taraqqiyot darajasiga va uning samaradorligiga
 - B. safarbar etiladigan moliyaviy resurslar samaradorligiga
 - D. korxonaning jihozlanish darajasiga
 - E. markazlashtirilgan moliyaviy resurslarga
199. Moliyaviy resurslar avvalo kimlar uchun zarur?
- A. milliy xo‘jalik sub’ektlarini faoliyatini amalga oshirish uchun
 - B. davlat byudjeti daromadlarini tashkil etish uchun
 - D. davlat byudjetini tashkil etish uchun
 - E. ijtimoiy manfaatlarni qondirish uchun
200. Moliyaviy munosabatlar jarayonlari nimada namoyon bo‘ladi?
- A. naqd pulsiz va naqt puli mablag‘larining hisob kitoblar harakatida

- B. naqd pulsiz hisobkitoblarni harakatida va fondlar taqsimotida
D. naqd pul hisobkitoblarni harakatida
E. naqd puli hisobkitob harakatida va fondlar taqsimotida
201. Byudjet tashkilotlarning moliya rejasini?
A.daromad va xarajat balansi
B.xarajalar smetasi
D.biznes reja
E.to'g'ri javob yo'q
202. Asosiy vositalarning yangilanish manbasini qanday?
A.davlat byudjeti
B.tijorat banklarning kreditlari
D.amortizatsiya ajratmalari
E.korxona foydasi
203. Moliyaviy oqim deb nimaga aytiladi?
A. korxonalarning jamg'armalari, daromadlari hamda markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan moliyaviy resurslar fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish jarayonidagi pul mablag'larining miqdoriy va sifat jihatidan harakatga moliyaviy oqim deyiladi
B. pul fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish jarayonidagi pul mablag'larining miqdoriy va sifat jihatidan harakatga moliyaviy oqim deyiladi
D.korxonalarning jamg'armalari, markazlashtirilmagan moliyaviy resurslar fondlarini shakllantirish va ulardan foydalanish jarayonidagi pul mablag'larining sifat jihatidan harakatga moliyaviy oqim deyiladi
E.to'g'ri javob yo'q
204. Tijorat korxonaning moliya rejasini?
A.yig'ma moliya rejasini
B.daromad va xarajat balansi
D.smeta xarajatlari
E.biznes reja
205. Qanday hollarda moliyaviy munosabat vujudga keladi?
A.tomonlarning ikkisi ham yuridik shaxs bo'lganda
B.tomonlarning biri jismoniy, ikkinchisi yuridik bo'lganda
D.tomonlarning biri davlat, ikkinchisi jismoniy bo'lganda
E.tomonlarning biri qo'shma, ikkinchisi xususiy korxona bo'lganda
206. Daromad, milliy daromadni taqsimlovchi subyektlarning noto'g'risini ko'rsating?
A.davlat
B.xo'jalik subyekti
D.jismoniy shaxslar
E.xayriya fondlari
207. Muassasalarni qamrab olish darajasiga ko'ra, smetalarning quyidagi qanday turlari mavjud?
A.boshqarma smetasi, yakka va namunaviy smetalar
B.namunaviy smeta, idora va markaziy tadbirlar
D.yig'ma smeta, ichki va namunaviy smeta
E.yakka, markazlashgan tadbirlar smetasi va yig'ma smetalar
208. Moliyaviy boshqaruv organi sifatida mamlakat Prezidenti qanday huquqlarga ega?

- A. moliya tizimi faoliyatini tartibga soladi, mamlakat byudjetini imzolaydi, Parlament tomonidan qabul qilingan moliyaviy qonunlarga «veto» o‘qish huquqiga ega emas
- B. moliya tizimi faoliyatini tartibga soladi, mamlakat byudjetini imzolaydi, Parlament tomonidan qabul qilingan moliyaviy qonunlarga «veto» o‘qish huquqiga ega
- D. moliya tizimi faoliyatini tartibga soladi, mamlakat byudjetini imzolaydi, Davlat byudjeti prametirini ishlab chiqadi
- E. mamlakat byudjetini tasdiqlaydi, Yagona davlat moliya siyosatini ishlab chiqish va uni amalga oshiradi
209. Milliy daromad tarkibiy tuzilishga ko‘ra qanday fondlarga bo‘ldinadi?
- A. iste‘mol va jamg‘arma fondlariga bo‘linadi
- B. rezerv fondi va ishlab chiqarish fondiga bo‘linadi
- D. ijtimoiy rivojlanish fondi va rezerv fondlariga bo‘linadi
- E. ishlab chiqarish fondi va iste‘mol fondlariga bo‘linadi
210. Mahalliy byudjetga yetarli pul mablag‘lari (dotasiya va subvensiya shaklida) berilishining mohiyati nimadan iborat?
- A. jamiyatda moddiy va nomoddiy sohalarning mavjudligi
- B. jamiyatda soliqlarning mavjudligi
- D. «Davlat byudjeti tizimi to‘g‘risida»gi qonunchilikning amal qilishi
- E. jamiyatda mahalliy organlarning mavjudligi
211. Davlat byudjetining taqchilligi nima?
- A. daromadlar va xarajatlar miqdorining tengligi
- B. daromadlarning xarajatlardan ortiqligi
- D. xarajatlarning daromadlardan ortiqligi
- E. muomalaga qushimcha pul emissiyasining amalga oshirilishi
212. O‘zbekiston Respublikasining byudjet tizimi nechta bo‘g‘indan iborat?
- A. Yagona bo‘g‘indan iborat
- B. ikki bo‘g‘indan iborat
- D. Uch bo‘g‘indan iborat
- E. o‘rt bo‘g‘indan iborat
213. Kredit ta‘minotiga nimalar kiradi?
- A. kredit chegarasi
- B. tovar moddiy boyliklari
- D. mol-mulk garovi, 3 chi shaxs kafilligi, sug‘urta polisi
- E. davlatning qimmatbaxo qog‘ozlari
214. Tijorat kreditining asosiy quroli nima?
- A. chek, kredit kartochkalar
- B. veksel
- D. tovar shaklida berilishi
- E. foiz stavkasi kam
215. Muomala uchun zarur bo‘lgan pul miqdoriga ta’sir etuvchi omillarni kursating?
- A. tovarlar massasi
- B. xizmatlar massasi
- D. pullar massasi
- E. tovar va xizmatlar bahosi, pulning aylanish tezligi
216. Rivojlangan davlatlarda xazina biletleri va tangalar kim tomonidan emissiya qilinadi:
- A. milliy banklar tomonidan
- B. qonunda belgilangan emissiya huquqiga ega kredit muassasasi tomonidan

- D. tijorat banki tomonidan
 - E. kredit uyushmalari tomonidan
217. Tijorat banklar uchun taqiqlangan faoliyat turi
- A. vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini omonatlarga jalb qilish va saqlab berish.
 - B. to'lov va kredit munosabatlarida vositachilik qilish
 - D. muomalaga to'lov vositalarini chiqarish
 - E. ishlab chiqarish, savdo va sug'urta
218. Markaziy bank -
- A. davlat muassasasi
 - B. iqtisodiy mustaqil, o'z xarajatlarini o'zi qoplovchi davlat muassasasi
 - D. korxonalarni kreditlovchi muassasa
 - E. aholidan jamg'arma qabul qiluvchi muassasa
219. «Bank» so'zining ma'nosi nima?
- A. pulli kassa
 - B. pulli xalta
 - D. qopdagi pul
 - E. pullik stol
220. Kreditning turlarini ko'rsating
- A. bank va davlat krediti
 - B. uzoq va qisqa muddatli kredit
 - D. xalqaro kredit
 - E. tijorat krediti
221. Mamlakatimizda amal qiladigan kreditning shakllari qaysi javobda to'liq keltirilgan?
- A. bank krediti va tijorat krediti
 - B. davlat krediti va sudxo'rlik krediti
 - C. bank krediti, davlat krediti, xalqaro kredit va iste'mol krediti
 - D. firma krediti va tijorat krediti
222. Xalqaro amaliyotda inflyatsiyaning turlari qaysi javobda to'liq keltirilgan.
- A. sudraluvchi, shiddatli, giperinflyatsiya
 - B. talab va ishlab chiqarish inflyatsiyasi
 - D. bo'g'iq inflyatsiya va giperinflyatsiya
 - E. sudraluvchi, shiddatli
223. Devalvatsiya
- A. chet el valutasiga talab va takliflar o'zaro xarakati tizimi
 - B. milliy pul birligi kursini xorijiy valuta ga nisbatan rasmiy pasaytirilishi
 - D. bir davlatning pul birligi narxini boshqa davlat pul birligida aks ettirish
 - E. valuta kursini tebranishi
224. Quyidagilardan qaysi biri aktiv jamg'arish vazifasini bajaradi?
- A. budjet pul mablag'lari
 - B. banklardagi jamg'armalar
 - D. real pullar
 - E. aholi qo'lidagi pul mablag'lari
225. Bozor iqtisodiyoti sharoitida bank tizimi asosan qanday tarkibiy tuzilishga ega?
- A. bank tizimi bir bo'g'indan iborat bo'ladi
 - B. bank tizimi ikki bo'g'indan iborat bo'ladi
 - D. bank tizimi uch bo'g'indan iborat bo'ladi

- E. bank tizimi to'rt bo'g'indan iborat bo'ladi
226. O'zbekiston Osiyo tarqiyot banki bilan qachondan boshlab to'laqonli hamkorlikni yo'lga qo'ygan?
- A. 1991 yildan
 - B. 1993 yildan
 - D. 1995 yildan
 - E. 1997 yildan
227. Mikromoliyalash tashkilotlari kredit tizimining qanday bo'g'iniga kiradi?
- A. birinchi bo'g'iniga
 - B. ikkinchi bo'g'iniga
 - D. uchinchi bo'g'iniga
 - E. to'rtinchi bo'g'iniga
228. Bank kreditida kreditning ob'ekti nima hisoblanadi?
- A. tovar kapitali
 - B. savdo kapitali
 - D. pul kapitali
 - E. davlat mablag'lari
229. Plastik kartalarning qulayligi qanday javobda noto'g'ri berilgan?
- A. olib yurishda va foydalanishda qulay
 - B. yo'qotib qo'ysangiz ham pulingiz saqlanib qoladi
 - D. banklarning xarajat qiladigan mablag'lari tejaladi
 - E. cheklanmagan muddatda foydalanish mumkin
230. Davlat kreditining asosiy belgisi nimadan iborat?
- A. kreditlar tovar ko'rinishida beriladi
 - B. faqat davlat kredit oladi
 - D. kredit berish va olishda davlat bevosita ishtirok etadi
 - E. kredit berish va olishda davlatning ishtiroki muhim ahamiyat kasb etmaydi
231. Mulkiy jihatdan banklar tasniflanishi qanday javobda to'liq va to'g'ri keltirilgan?
- A. davlat banki, kooperativ bank, xususiy va xorijiy kapital ishtirokida qo'shma bank
 - B. davlat banki, aksiyadorlik banki, kooperativ bank, xususiy va xorijiy kapital ishtirokida qo'shma bank
 - D. davlat banki, xususiy va xorijiy kapital ishtirokida qo'shma bank
 - E. davlat banki, investitsion bank, kooperativ bank, xususiy va xorijiy kapital ishtirokida qo'shma bank
232. O'zbekiston Evropa tiklanish va taraqqiyot bank bilan aloqalari qachon boshlandi va uning to'laqonli a'zosi qachon bo'lgan?
- A. 1989 yil 20 mayda aloqalar o'rnatildi va 1990 yilda a'zo bo'ldi
 - B. 1991 yil 25 aprelda aloqalar o'rnatildi va 1992 yilda a'zo bo'ldi
 - D. 1992 yil 30aprelda aloqalar o'rnatildi va 1993 yilda a'zo bo'ldi
 - E. 1993 yil 30 maydan aloqalar o'rnatildi va 1994 yilda a'zo bo'ldi
233. Tijorat banklari faoliyatini tartibga soluvchi yangi tahrirdagi qonun qachon qabul qilindi?
- A. 2019 yil 11 yanvar
 - B. 2019 yil 11 noyabr
 - D. 2019 yil 05 noyabr
 - E. 2019 yil 05 iyun

234. “Emissiya qilish” va “muomalaga pul chiqarish” termenlari ma’nosi jihatidan bir – biridan farqi mavjudmi?
- A. deyarli farq mavjud emas
 - B. tubdan farq qiladi
 - D. qisman farq qiladi
 - E. qo‘llanilishida farq mavjud
235. Banklarda ikkinchi kartoteka qanday hollarda yuritiladi?
- A. bank keladigan barcha to‘lov hujjatlar to‘lovdan oldin dastlab kirim qiladi
 - B. mijozning hisobvarag‘ida mablag‘lar mavjud bo‘lmagan yoki yetarli bo‘lmagan hollarda to‘lov hujjatlari kirim qilinadi
 - D. mijozning topshirig‘iga asosan ayrim hujjatlar kirim qilinadi
 - E. to‘lovlar vaqtincha kechiktirilganda ayrim to‘lov hujjatlar mijozning roziligi bilan kirim qilinadi
236. Muomalaga pullarni emissiya qilish qanday bank zimmasiga yuklatilgan?
- A. Tijorat banki
 - B. Moliya Vazirligi
 - D. Xalq banki
 - E. Markaziy bank
237. Muomaladan ortiqcha pullarni qaytarib olishni qanday bank amalga oshiradi?
- A. Tijorat banki
 - B. Moliya Vazirligi
 - D. Xalq banki
 - E. Markaziy bank
238. Markaziy bankning asosiy maqsadi qaysi javobda to‘g‘ri keltirilgan?
- A. tijorat banklariga kredit berish va ularning faoliyatini nazorat qilishdan iborat
 - B. muomalaga pul birliklarini emissiya qilish va ularni muomalandan qaytarib olishdan iborat
 - D. milliy valuta ning barqarorligini ta’minlashdan iborat
 - E. hukumatning oltin – valuta zaxiralarini saqlaydi
239. Markaziy bankning funksiyalari qanday javobda to‘g‘ri va to‘liq keltirilgan?
- A. pul – kredit munosabatlarini tartibga solish, mamlakatda banklarning banki va hukumat banki funksiyalarini bajaradi
 - B. banknotalar emissiya qilish, mamlakatda banklarning banki va hukumat banki funksiyalarini bajaradi
 - D. banknotalar emissiya qilish, pul – kredit munosabatlarini tartibga solish, mamlakatda banklarning banki va hukumat banki funksiyalarini bajaradi
 - E. banknotalar emissiya qilish, pul – kredit munosabatlarini tartibga solish va hukumat banki funksiyalarini bajaradi
240. Markaziy bankning pul – kredit siyosati usullari qanday javobda noto‘g‘ri keltirilgan?
- A. tijorat banklariga nisbatan o‘rnatilgan majburiy zaxira siyosati
 - B. tijorat banklarini qayta moliyalash siyosati (hisob stavkasi)
 - D. banklarning faoliyatini litsenziyalash
 - E. ochiq bozordagi siyosati
241. Markaziy bank qachon va kimga hisobot taqdim etadi?
- A. keyingi yilning 15 mayidan kechiktirmasdan Moliya vazirligiga taqdim etadi
 - B. keyingi yilning 15 mayidan kechiktirmasdan Vazirlar Mahkamasiga taqdim

etadi

D. keyingi yilning 15 mayidan kechiktirmasdan Prezident devoniga taqdim etadi

E. keyingi yilning 15 mayidan kechiktirmasdan Oliy Majlis Senatiga taqdim etadi

242. Tijorat banklari riskli aktiv operatsiyalari natijasida:

A. xarajat qilishga majbur bo'ladi

B. daromad oladi

D. mablag'larni jalb qiladi

E. kapitalini oshiradi

243. Quyidagi qanday operatsiyalar bank uchun yuqori riskli aktiv operatsiyalar hisoblanadi?

A. kassa operatsiyalari

B. kredit operatsiyalari

D. asosiy vositalar bilan bog'liq operatsiyalar

E. mijozlar bilan bog'liq operatsiyalar

244. Tijorat banklari aktivlari riskka tortilganlik darajasiga qarab nechta guruhga bo'linadi?

A. 2 ta

B. 3 ta

D. 4 ta

E. 5 ta

245. Banklarning daromadlari qanday tarkibdan tashkil topadi?

A. foizli

B. foizsiz

D. foizli va foizsiz

E. qiymatli va qiymatsiz

246. Xalqaro moliya institutlari asosan qachon paydo bo'la boshlgan?

A. birinchi jahon urushidan keyin

B. ikkinchi jahon urushidan keyin

D. buyuk inqirozdan keyin

E. 2008 yildagi jahon moliyaviy – iqtisodiy inqirozidan keyin

247. Muomalaga elektron pullarni emissiya qilish qanday bank zimmasiga yuklatilgan?

A. Tijorat banki

B. Moliya Vazirligi

D. Xalq banki

E. Markaziy bank

248. Naqd pulning doiraviy aylanishi deb nimaga aytaladi?

A. naqd pullar bankdan muomalaga chiqarilib yana bankka qaytib kelish harakati ularning doiraviy aylanmasi deyiladi

B. naqd pullarning banklar orqali aholi va mijozlar qo'liga kelib tushishi natijasida savdo nuqtalariga o'tishiga pulning doiraviy aylanishi deyiladi

D. naqd pullarni Markaziy bankdan chiqib aholi qo'liga o'tishi pulning doiraviy aylanishi deyiladi

E. naqd pullarni tijorat bankidan emissiya qilinib Markaziy bankka qaytib kelishiga pulning doiraviy aylanishi deyiladi

249. Xalqaro valuta munosabatlarining yuzaga kelishi uchun ob'ektiv asos bo'lib nimalar hisoblanadi?

- A. xalqaro savdo, kapitallar, kreditlar, xizmatlar va tijorat xarakteriga ega bo'lgan to'lovlar, moliya bozori
 - B. xalqaro savdo, kapitallar, kreditlar harakati
 - D. eksport, import operatsiyalari
 - E. xizmatlar va tijorat xarakteriga ega bo'lgan to'lovlar
250. Kreditning subyektlarini ko'rsating
- A. har qanday pul mablag'lari
 - B. tovarlar, ishlab chiqarish xarajatlari va hisob – kitoblardagi mablag'lar
 - D. qarz beruvchi va qarz oluvchilar
 - E. aholi omonatlari
251. O'zbekiston Respublikasi «Byudjet tizimi to'g'risida»gi qonun qachon qabul qilingan?
- A. 1997 yil, aprel oyida
 - B. 1999 yil, may oyida
 - D. 2000 yil, dekabr oyida
 - E. 2001 yil, avgust oyida
252. O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetining daromadlarida qaysi soliqlar va to'lovlar asosiy ulushni egallaydi?
- A. bevosita soliqlar
 - B. bilvosita soliqlar
 - D. resurs to'lovlari va mol – mulk solig'i
 - E. boshqa yig'malar va to'lovlar
253. 2021 yilda O'zbekiston Respublikasi byudjeti qanday darajada ijro etilgan?
- A. 1,0 foiz taqchillik bilan
 - B. 0,8 foiz taqchillik bilan
 - D. 0,4 foiz profesit bilan
 - E. 0,3 foiz profesit bilan
254. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotidagi islohotlarning birinchi bosqichida soliqlar asosan qaysi funksiyalarni bajargan?
- A. fiskal
 - B. taqsimlash
 - D. rag'batlantirish
 - E. nazorat
255. Qanday fond markazlashmagan fond hisoblanadi?
- A. davlat byudjeti
 - B. pensiya fondi
 - D. bandlik fondi
 - E. stipendiya fondi
256. Davlat byudjetining kamomadi qanday ko'rsatkichga nisbatan aniqlanadi?
- A. byudjet xarajatlariga nisbatan
 - B. milliy daromadiga nisbatan
 - D. YaIMga nisbatan
 - E. byudjet daromadlariga nisbatan
257. 2012 yilda O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti kamomadi qanday manbalar hisobiga qoplanishi rejalashtirilgan?
- A. markaziy bank krediti
 - B. pul emissiyasi
 - D. davlat mulkini xususiylashtirish

E.noinflyasion manbalar

258.Byudjet kamomadi nima?

A.daromadi, xarajatga nisbatan ko'pligi

B.xarajatlarni, daromadlarga nisbatan ko'pligi

D.daromad, xarajat tengsizligi

E.hammasi to'g'ri

259. Qimmatli qog'ozlarning birlamchi bozori bu:

A.qimmatli qog'ozlarni dastlabki egalariga, yani yuridik va jismoniy shaxslarga sotish maqsadida ularni birlamchi va takror emissiya qilish va muomalaga chiqarish tuShuniladi

B.egasi bor qimmatli qog'ozlarni talab va takliflardan kelib chiqqan holda qayta oldi-sotdisini tashkil qilib va ta'minlab beruvchi tizim tuShuniladi

D.jismoniy va yuridik shaxslarning qimmatli qog'ozlar chiqarish, ularning muomalada bo'lishi va haqini to'lash bilan amallarning bajarilishini taminlovchi tizim tuShuniladi

E.noto'g'ri javob yo'q

260. Byudjet shakllanish jarayonida quyidagi qaysi uch bosqichni o'tadi:

A.byudjet tizimi, moliyaviy reja, byudjet tasnifi

B.byudjet loyihasini tuzish, loyihani ko'rib chiqish, tasdiqlash

D.byudjet tasnifi, byudjet yili, byudjet kassa ijrosi

E.moliyaviy reja, loyihani ko'rib chiqish, byudjet kassa ijrosi

261.Moliya yili quyidagi qaysi davrni o'z ichiga oladi:

B.1 yanvardan 31 dekabrgacha bo'lgan vaqtni

B.2 yanvardan 31 martgacha bo'lgan vaqtni

D.1 apreldan 31 martgacha bo'lgan vaqtni

E.1 martdan 31 yanvargacha bo'lgan vaqtni

262. Byudjet jarayoni quyidagi qaysi bosqichni o'z ichiga oladi?

A.byudjet loyihasini muhokamasi, byudjet nazorati, moliya yili, byudjet tasnifi

B.moliyaviy nazorat, byudjet loyihasini tuzish, byudjet kamomadi, byudjet tizimi

D.byudjet loyihasini tuzish, loyihani muhokama qilish, tasdiqlash va byudjet ijrosini ta'minlash

E.yuqoridagilarning hammasi to'g'ri

263. Moliyaviy boshqaruv tizimi o'z ichiga nimalarni oladi?

A.moliyaviy tahlilni, moliyaviy barqarorlikni

B.makroiqtisodiy muvozanatni

D. boshqaruv subyektlarini, tasir instrumenlarini,

E. boshqaruv obyektini, pirovard maqsadni

264. Sug'urta faoliyati bilan bog'liq ravishda yuzaga keluvchi nizolar belgilangan tartibda qanday yo'li bilan hal etiladi?

A.smeta – byudjet

B.moliyaviy nazorat

D.sud

E.moliyaviy intizom

265. Sug'urta shartnomasida yoki qonunda nazarda tutilgan hodisa yuz berganligi qanday hodisa hisoblanadi?

A.sug'urta

B.soliq

D.moliya

E.byudjet

266. Moliyaviy boshqaruvning aniq metodlari va shakllari tarkibiga nimalar kiradi?

- A.moliyaviy resurslardan foydalanish metodlari tizimi
 B.moliyaviy rejalashtirish, dasturlashtirish, moliyaviy tartibga solish, moliyaviy nazorat, moliyaviy qonunlarni qabul qilish, moliyaviy resurslarni jalb qilish metodlari tizimi
 D.moliyaviy nazorat, moliyaviy qonunlarni qabul qilish, moliyaviy resurslarni jalb qilish metodlari tizimi
 E. moliyaviy rejalashtirish, dasturlashtirish, moliyaviy tartibga solish, moliyaviy nazorat, moliyaviy qonunlarni qabul qilish, moliyaviy resurslarni jalb qilish metodlari tizimi
267. Pensiya fondini shakllantiradigan manbalarini to'g'risini ko'rsatining?
 A.ish xaqi fondidan ajratma, jismoniy shaxslar sug'urta badallari, mahsulot sotishdan tushumdan o'tkazmalar
 B.ish beruvchining sug'urta badallari, byudjetdan ajratmalar,
 D.yo'l fondi mablag'laridan ajratmalar
 E.ish xaqi fondidan, byudjetdan assignasiya qilish, ishchilarning sug'urta badallari, mahsulot sotishdan tushumdan o'tkazmalar
268. Pensiya fondini mablag'larini sarflanish yo'nalishlarini to'g'risini ko'rsating?
 A.qariyalar va mehnat qilish layoqatiga ega bo'lmaganlar uchun nafaqalar
 B.qarilik, mehnatga layoqatli bo'lmaganlar, ikki yoshgacha bolasi bo'lgan ayollarga, boshqaruv organlarni ta'minlashga
 D.ikki yoshgacha bolasi bo'lgan ayollarga to'lanadigan, nafaqaxo'rlar, nogironlarga beriladigan nafaqalar
 E.fondning faoliyat nizomida ko'rsatilgan tadbirlarga
269. Aholi bandligi davlat fondi shakllanish manbalarini ko'rsating?
 A.jamg'arma ishchilarini mablag'laridan ajratmalar, korxonalarning ixtiyoriy bandlari, pensiya fondi ajratmalari
 B.ishchilar oiligidan majburiy sug'urta to'lovlari, korxona tashkilotlar badallari, jismoniy shaxslar ixtiyoriy badallari
 D.dotasiyalari, subsidiyalari va subvensiyalari
 E.ishchilar oiligidan, byudjetdan, tuman byudjetidan ajratmalar
270. Aholi bandligi davlat fondi mablag'larini sarflanish yo'nalishlarini to'g'risini ko'rsating?
 A.ishsiz fuqarolarni qayta tayyorlash, stipendiya, nafaqa berish, moddiy yordam, B.bandlik xizmati boshqaruvini ta'minlash
 D.kadrlar malakasini oshirish, ish bilan ta'minlash, nafaqa berish
 E.fond mablag'larini ishsizlikni kamaytirishga sarflash
271. Davlat fondi mablag'lari sarflanish yo'nalishlari to'g'risini ko'rsating?
 A.umiy foydalanishdagi yo'llarini ta'mirlash, rekonstruksiya qilish, yangi yo'llarni qurish, yo'l fondi apparatini sarflash
 B.o'zavtoyo'l boshqaruv apparatni saqlash
 D.fondning zahirolari tashkil etish xarajatlari
 E.yo'ldan foydalanishdan ro'hsatnoma olish xarajatlari
272. Davlat yo'l fondini shakllantirish manbalari to'g'risini ko'rsating?
 A.korxonalar, tashkilotlar majburiy sug'urta badallari, pensiya fondi mablag'laridan ajratmalar
 B.avtomobil yo'llaridan foydalanuvchilardan, tayyorlov, vositachi, savdo va umumiy ovqatlanish, dori-hona tashkilotlari,
 D.tijorat banklari, videosalonlar, kazinolardan majburiy ajratmalar
 E.kredit uyushmalari, kazinolar, avtomobil yo'llaridan foydalanuvchilar majburiy ajratmalari

273. Aholi turmush darajasiga ta'sir etuvchi omillarni to'g'risini ko'rsating?
- A. aholi yo'l daromadlarini miqdori, ish bilan bandligi, mehnat sharoiti, tovar talabining oshishi
 - B. mehnat sharoiti, ish xaqining yuqoriligi, ta'lim olish imkoniyatlari
 - D. pul daromadlari miqdori, narx-navoning darajasi, tovarlarning serobliligi, aholining real daromadining miqdori
 - E. ish vaqtining uzun-qisqaligi, tibbiy xizmat olish imkoniyatlari, ijtimoiy ta'minot, uy sharoitlari xarajatlari
274. Ijtimoiy xizmatlar tartibini to'g'risini ko'rsating?
- A. ta'lim, sog'liqni saqlash, stipendiya, pensiya, ishsizlik nafaqasi, kam ta'minlangan oilalarni moddiy yordam
 - B. maorif, sog'liqni saqlash, fan, madaniyat, jismoniy tarbiya
 - D. ta'lim, jismoniy tarbiya, sog'liqni saqlash, ishsizlik nafaqasi xarajatlari
 - E. Bolali oilalarga nafaqalar, ijtimoiy ta'minot muassalarini saqlash xizmatlari
275. Ijtimoiy himoya sohasi tadbirlarini to'g'risini ko'rsating?
- A. ichki iste'mol bozorini belgilash, iste'mol mollarni ishlab chiqarishni, rag'batlantirish, xomiylik, xayriya mablag'larini jalb etish
 - B. oilaga qaratilgan nafaqalarini belgilash, kam ta'minlangan oilalarga nafaqalarini mahallalar orqali berish, davlat moliyaviy manbalari bilan bir qatorda xomiylik, xayriya mablag'larini jalb etish
 - D. tovarlarning erkin almashinuviga sharoit yaratish, asosiy iste'mol mollari darajasini keskin pasayishiga yo'l qo'ymaslik
 - E. bandlikni yuqori darajasida ushlab turish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun sharoit yaratish
276. Byudjet tizimining asosiy tamoyillarini to'g'rsini ko'rsatining?
- A. byudjet jarayoni tuzilmasining Yagonaligi, ma'muriy – huquqiy tuzilishi muvofiqligi, turli darajadagi byudjetlarning o'zaro bog'liqligi, balansligi, rejaliligi, tasdiqlangan mablag' doirasi sarflash
 - B. turli darajadagi byudjetlarni Yagona hisob – varag'ida xarajatlarni sarflash, tasdiqlangan mablag'larni sarflash, Yagonaligi, balansligi
 - D. davlat topshirig'i doirasida sarflash, rejalashtirishning Yagonaligi, daromad xarajatlarni yo'lga qo'yish
 - E. turli darajadagi byudjetlarni o'zaro muvofiqligi, rejalashtirish jarayonini Yagonaligi, tasdiqlangan mablag'larni sarflash
277. Unitar davlatlar byudjet tizimi bo'g'inlarini to'g'risini ko'rsating?
- A. respublika byudjeti, mahalliy byudjet
 - B. davlat byudjeti, mahalliy byudjet
 - D. federalga a'zo byudjet, mahalliy byudjet
 - E. shaharlar byudjeti, tumanlar byudjeti
278. AQShning moliya tizimi va uning tarkibini to'g'risini ko'rsating?
- A. davlat byudjeti, federal byudjet, mahalliy byudjet, davlat korxonalari moliyasi
 - B. davlat byudjeti, byudjetdan tashqari fondlari, davlat krediti, davlat korporasiyalari moliyasi
 - D. davlat byudjeti, korxonalar moliyasi, byudjetdan tashqari fondlar, davlat krediti
 - E. davlat byudjeti, turli darajadagi mahalliy byudjet, korporasiyalar moliyasi
279. AQSh davlat byudjeti daromadlarida soliqlarning solmog'ini aniqlang?
- A. to'g'ri soliqlar solmog'i
 - B. egri soliqlar solmog'i

- D.jismoniy shaxslar daromadlaridan soliqlar, bojxona bojlari
 E.yuridik shaxslar foydasiga soliq qo'yilgan qiymat solig'i, aksiz solig'i
280. AQSh federal byudjeti daromadlari shakllanish manbalarini to'g'risini ko'rsating?
 A.to'g'ri soliqlar, egri soliqlar, suv resurslaridan foydalanganligi solig'i, yer osti boyliklaridan foydalanganligi solig'i
 B.jismoniy shaxslar daromadiga, korporasiyalar foydasiga soliqlar, aksizlar, ijtimoiy sug'urtaga ajratmalar, davlat bojlari
 D.bevosita soliqlar, bilvosita soliqlar, korporasiyalar foydasiga soliq
 E.yer solig'i, mol-mulk solig'i, to'g'ri soliq, egri soliq
281. AQShning byudjetdan tashqari davlatning mahsus jamg'armalari tizimini to'g'risini ko'rsating?
 A.milliy ilmiy fond, standartlar byurosi ilmiy fondi, kredit fondlari
 B.investisiya fondi, valyuta fondi, ijtimoiy sug'urta fondi, zayom fondi, ilmiy tadqiqot, kredit, iqtisodiy fond
 D.pensiya fondi, bandlik fondi, zaxira fondi, sog'lom avlod fondi
 E.yo'l fondi, bandlik fondi, mahalliy mahsus fondlar, zayom fondi
282. AQShning davlat byudjeti xarajatlari yo'nalishlarini to'g'risini ko'rsating?
 A.milliy mudofaa, ijtimoiy rivojlantirish, boshqaruv xarajatlari
 B.ta'lim, sog'liqni saqlash, bepul medisinasi xizmati, mahalliy rivojlantirish, fan va madaniyat
 D.mudofaa, energetika, transport, savdo-sotiq, qishloq xo'jaligiga investisiya, sanoatga investisiya
 E.fan, madaniyat, sog'liqni saqlash, bepul medisinasi, sport, tashqi siyosat
283. AQSh davlati byudjet tizimi bo'g'inlarini to'g'risini ko'rsating?
 A.davlat byudjeti, shtatlar byudjeti, mahalliy byudjet
 B.federal byudjet, shtatlar byudjeti, mahalliy byudjet
 D.respublika byudjeti, shtatlararo byudjet, mahalliy byudjet
 E.shtatlar byudjeti, shtatlararo byudjet, mahalliy byudjet
284. AQSh moliya tizimining asosiy komponentlari tarkibini to'g'risini ko'rsating?
 A.davlat byudjeti, mahalliy byudjet, davlat krediti, korxonalar moliyasi
 B.federal byudjet, shtatlararo byudjet, mahalliy byudjet, davlat byudjetdan tashqari fondlari
 D.moliyaviy institutlar, moliyaviy bozorlar, moliyaviy institutlar
 E.davlat byudjeti, byudjetdan tashqari mahsus fondlar, davlat krediti, korporasiyalar moliyasi
285. AQSh davlat byudjeti taqchilligini qoplash manbalarini to'g'risini ko'rsatng?
 A.moliya bozoridan qarz olish, markaziy bankdan qarz olish, qimmatli qog'ozlarni emissiya qilish
 B.ichki qarz, tashqi qarz, pulli moliyalashtirish
 D.qimmatbaxo qog'ozlarni chiqarish, markaziy bankdan qarz olish, tashqi qarzni amalga oshirish
 E.obligasiya chiqarish, aholi omonat kassalaridagi pul mablag'lari hisobidan, tashqi va ichki qarzlarni orqali
286. Buyuk Britaniya Davlat moliyasi bo'g'inlarini to'g'risini ko'rsating?
 A.davlat byudjeti, mahsus fondlar, mahalliy fondlar, davlat korporasiyalari moliyasi
 B.Markaziy xukumat byudjeti, mahsus fondlar, davlat krediti, korxonalar moliyasi
 D.respublika byudjeti, mahalliy byudjet, byudjetdan tashqari fondlar, korporasiyalar moliyasi

- E.davlat byudjeti, byudjetdan tashqari fondlar, davlat krediti, korxonalar moliyasi
287. Buyuk Britaniya davlat byudjeti daromadlari manbaini to'g'risini ko'rsating?
- A. jismoniy shaxslar daromadiga solinadigan soliq, korporativ soliq, kapitalning o'sishiga solinadigan soliq
- B. daromad solig'i, kapital solig'i, egri soliqlar, davlat sug'urta to'lovlari
- D. daromadga solinadigan soliq, kapitalning o'sishiga solinadigan soliq, qo'shilgan qiymat solig'i
- E. to'g'ri soliqlar, egri soliqlar, suv resurslaridan foydalanganligi solig'i, yer osti boyliklaridan foydalanganlik solig'i
288. Qimmatli qog'ozlar egalarining daromadlarini to'lashda quyidagi qaysi bir to'lov usuli qo'llaniladi?
- A. dividend usulida to'lov
- B. o'zgarmas foizli to'lov usuli
- D. pogonali foizli to'lov usuli
- E. o'zgaruvchan foizli to'lov usuli
289. Buyuk Britaniya davlat byudjeti xarajatlari yo'nalishlarini to'g'risini ko'rsating?
- A. ijtimoiy ta'minot, sog'liqni saqlash, ta'lim, mudofaa, qonun-huquq, targ'ibotni saqlash, uy-joy qurilish, transport
- B. ta'lim, sog'liqni saqlash, fan, madaniyat, sport, savdo, sanoat, energetika, bandlik
- D. ijtimoiy soha, iqtisodiyotga, boshqaruv xarajatlari, mudofaaga
- E. ijtimoiy tadbirlar, markazlashgan investisiyaga, boshqaruvga, transportga, savdo, sanoat, bandlik
290. Germaniya moliya tizimi, uning bo'g'inlari tarkibini to'g'risini ko'rsating?
- A. federal byudjet, federal yerlar byudjeti, obqinalar byudjeti, davlat mahsus byudjetidan tashqari fondlari, temir yo'l, davlat korxonalari moliyasi
- B. federasiya byudjeti, federal yerlarning byudjeti, xududiy byudjetlar, mahalliy byudjetlar
- D. davlat byudjeti, mahalliy byudjet, davlat mahsus fondlari, korxonalar moliyasi
- E. davlat byudjeti, byudjetdan tashqari fondlar, davlat krediti, korxonalar moliyasi
291. Germaniya davlat byudjeti daromadlari tarkibi to'g'risini ko'rsating?
- A. daromadga soliq, oborotdan soliq, neftga solnadigan soliq, korporasiya daromadiga soliq, tamaki mahsulotlariga aksiz solig'i, federal bank foydasi
- B. daromadga foyda solig'i, aksiz va qo'shilgan qiymat, suv resurslaridan foydalanganlik solig'i
- D. to'g'ri soliq, egr soliq, yer osti boyliklaridan foydalanganlik solig'i
- E. bevosita soliqlar, bilvosita soliqlar, suv resurslaridan foydalanganlik solig'i
292. AQShda byudjet tizimi necha bo'g'inli?
- A. 3 bo'g'inli
- B. 2 bo'g'inli
- D. 4 bo'g'inli
- E. 5 bo'g'inli
293. Moliya vazirligi tarkibiga qanday organ kiradi?
- A. tuman moliya bo'limi
- B. shahar soliq inspeksiyasi
- D. tijorat banklari
- E. sug'urta tashkilotlari
294. Davlat byudjeti mamlakat moliya tizimining qaysi sohasiga mansub?
- A. davlat moliyasi tarkibiga
- B. sug'urta korxonalari moliyasiga

D.korxonalar moliyasiga

E.to'g'ri javob yo'q

295. Takchillikni moliyalashtirishning inflyasiyaga olib keluvchi manbalari:

A. Pul emissiyasi, Markaziy bank kreditlari,

B. Davlat mulkini xususiylashtirish

D. Tashqi qarzlar.

E. Davlat qimmatli qog'ozlari va obligasiyalari

296. Byudjet tashkilotlari hisobvaraqlaridagi byudjet mablag'lari qoldiqlari nimaga yo'naltiriladi?

A. respublika byudjetiga

B. mahalliy byudjetga

D. kapital qo'yilmalarni moliyalashtirishga

E. byudjet tashkilotlarini mahsus mablag'lari hisobvarag'iga

297. 2021 yilda O'zbekiston Respublikasi davlat byudjeti xarajatlarining necha foizi ijtimoiy sohani moliyalash va aholini ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga yo'naltirildi?

A. 51,1 foizi

B. 58,7 foizi

D. 63,2 foizi

E. 65,7 foizi

298. Moliya yilida Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti va mahalliy byudjetlar hisobvaraqlarida turishi mumkin bo'lgan pul mablag'larining qonun hujjatlari bilan belgilanadigan eng kam miqdori - bu ...?

A. byudjet qoldig'i

B. byudjet mablag'lari

D. aylanma kassa mablag'i me'yori

E. aylanma kassa mablag'i

299. Qaysi daromad turi xodimlar mehnatining natijasiga bog'liq?

A. ish haqi

B. dividend

D. foiz

E. renta

300. Moliya yordamida milliy daromadni taqsimlanish jarayonida kanday pul fondlari shakllantiriladi?

A. markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan pul fondlari

B. korxona va tashkilotlar pul fondlari

D. aholi daromadlari va tashkilotlar pul daromadlari

E. aholi pul daromadlari va davlat daromadlari

V. Fan bo'yicha baholash mezonlari

Baholash usullari	testlar, yozma ishlar, og‘zaki so‘rov, prezentasiyalar
Baholash mezonlari	5 baho (a‘lo) – fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to‘la o‘zlashtira olish; – fanining mohiyati maqsadi, asosiy vazifalari, xo‘jalik jarayonlari va xo‘jalik muomalalari turkumlanishi hamda ularning tarkibiy tuzilishini ochib berish; – fanga oid atamalarni ijodiy fikrlay olish; – fanning sub‘yektlari va ob‘yektlarini aytib berishi; – fanning turkumlanishini aytish, schyotlar tavsifini izohlash; – fanni izohlash va tasavvur hosil qilish; – xo‘jalik muomalalariga provodkalar tuza olish; – mustaqil ta‘lim topshiriqlarini bajara olishi. 4 baho (yaxshi) – fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to‘la o‘zlashtira olish; – moliya fanining mohiyati maqsadi, asosiy vazifalari, xo‘jalik jarayonlari va xo‘jalik muomalalari turkumlanishi hamda ularning tarkibiy tuzilishini ochib berish; – fanga oid atamalarni ijodiy fikrlay olish; – fan sub‘yektlari va ob‘yektlarini aytib berishi; – fan tavsifini izohlash; – fanni izohlash va tasavvur hosil qilish. 3 baho (qoniqarli) – fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to‘la o‘zlashtira olish; – moliya fanining mohiyati maqsadi, asosiy vazifalari, xo‘jalik jarayonlari va xo‘jalik muomalalari turkumlanishi hamda ularning tarkibiy tuzilishini ochib berish; – fanga oid atamalarni ijodiy fikrlay olish; – fanning sub‘yektlari va ob‘yektlarini aytib berishi; – fan tavsifini izohlash; 2 baho (qoniqarsiz) – fanning nazariy va uslubiy asoslarini bilmaslik; – fan haqida tasavvurga ega bo‘lmaslik; – fan turlarini ajrata olmaslik.

VI. Fan bo'yicha tarqatma materiallar

B A L A N S

20 ____yil 1 _____ holatiga

Tashkilot _____
 Davriylik: yillik, 1 aprel, 1 iyul, 1 oktyabr
 O'lchov birligi _____
 Vazirlik _____
 Byudjet turi _____

Aktiv	Qator kodi	Yil boshiga	Yil (chorak) oxiriga
1	2	3	4
I. Asosiy vositalar va boshqa uzoq muddatli aktivlar Asosiy vositalar (010 - 013, 015-019)	010		
II. Material zaxiralar Ilmiy-tadqiqot ishlari va laboratoriya sinovlari uchun uzoq muddat ishlatiladigan materiallar (043)	020		
Shartnoma asosida bajariladigan ilmiy-tadqiqot ishlari uchun maxsus asbob-uskunalar (044)	030		
Ishlab-chiqarish (o'quv) ustaxonalari buyumlari (045)	040		
Yordamchi (o'quv) qishloq xo'jaligining mahsulotlari (046)	050		
O'stiruvdagi va boquvdagi chorva mollari (050)	060		
Materiallar va oziq-ovqat mahsulotlari (060 - 069)	070		
III. Arzon baho va tez eskiradigan buyumlar Arzon baho va tez eskiradigan buyumlar (070 - 073)	080		
IV. Ishlab chiqarishga va boshqa maqsadlarga qilinadigan xarajatlar Ishlab chiqarish (o'quv) ustaxonalariga qilinadigan xarajatlar (080)	090		
Yordamchi (o'quv) qishloq xo'jaligiga qilinadigan xarajatlar (081)	100		
Shartnoma asosida bajariladigan ilmiy-tadqiqot ishlariga hamda boshqa bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlarga doir xarajatlar (082)	110		

Eksperimental qurilmalarni tayyorlashga doir xarajatlar (083)	120		
Materiallarni tayyorlash va qayta ishlashga doir xarajatlar (084)	130		
V. Pul mablagʻlari			
Respublika byudjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkilotlarining talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (090)	140		
Qaramogʻidagi muassasalarga oʻtkazish uchun va boshqa tadbirlar uchun talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (091)	141		
Kapital qoʻyilmalar uchun talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (093)	150		
Boshqa byudjetlar boʻyicha talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (096)	160		
Mahalliy byudjetlardan moliyalashtiriladigan byudjet tashkilotlarining talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (100)	170		
Qaramogʻidagi muassasalarga mablagʻlarni oʻtkazish uchun va boshqa tadbirlar uchun talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (101)	171		
Byudjet mablagʻlari boʻyicha yuzaga kelgan oldingi yillardagi debitorlik qarzlarning joriy moliyaviy yilda tushgan mablagʻlari (102)	180		
Kapital qoʻyilmalar uchun talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (103)	190		
Toʻlovlarning maxsus turlariga doir hisob-kitoblardan tushgan mablagʻlar (104)	200		
Respublika (mahalliy) byudjetlardan pensiya va nafaqalarni toʻlash uchun talab qilib olinguncha depozit hisobvaragʻi (105)	210		
Byudjetdan tashqari Pensiya jamgʻarmasi mablagʻlari hisobidan byudjet tashkilotlari xodimlarining ijtimoiy toʻlovlarni qoplash uchun kelib tushgan mablagʻlar (106)	220		
Tekshirishlar yakuni boʻyicha aniqlangan ortiqcha pul mablagʻlari va kamomadlarni undirish hisobiga tushgan mablagʻlar (107)	221		
Byudjet mablagʻlari hisobidan olingan asosiy vositalarni, tovar-moddiy boyliklarni sotishdan tushgan summalar va boshqa kirim qilingan mablagʻlar (108)	222		

Ta'lim muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushgan tuShumlar bo'yicha talab qilib olinguncha depozit hisobvarag'i va topshiriqqa asosan ishlatiladigan summalarining joriy hisobvarag'i (110)	230		
Byudjet tashkilotining boshqa byudjetdan tashqari maxsus mablag'lar bo'yicha depozit hisobvarag'i (111)	231		
Boshqa mablag'larga doir joriy hisobvarag' (112)	232		
Byudjet tashkilotlarini (tibbiyot muassasalarini) rivojlantirish jamg'armasining byudjetdan tashqari mablag'lari bo'yicha talab qilib olinguncha depozit hisobvarag'i (114)	240		
Valyuta hisobvarag'i (118)	250		
Kassa (120)	260		
Boshqa pul mablag'lari (130-132)	270		
Plastik kartochkalar (133)	280		
VI. Hisob-kitoblar			
Markazlashgan tartibda berilgan tovar-moddiy boyliklar (144)	290		
Mol yetkazib beruvchilar va pudratchilar bilan olib boriladigan hisob-kitoblar (150)	300		
Mol yetkazib beruvchilarga va pudratchilarga berilgan avanslar bo'yicha hisob-kitoblar (154)	301		
Ishlarni bajarish uchun bajaruvchilar bilan qo'shimcha qilingan hisob-kitoblar (156)	302		
Xaridorlar va buyurtmachilar bilan yetkazib berilgan mahsulotlar (bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar) bo'yicha hisob-kitoblar (157)	303		
Hisobdor shaxslar bilan hisob-kitoblar (160)	310		
Kamomadlarga doir hisob-kitoblar (170)	320		
To'lovlarning maxsus turlariga doir hisob-kitoblar (172)	330		
Byudjet bilan hisob-kitoblar (173)	340		
Yagona ijtimoiy to'lov bo'yicha hisob-kitoblar (175)	350		
Boshqa debitorlar bilan olib boriladigan hisob-kitoblar (178)	360		
Rejali tartibda to'lanadigan to'lovlarga doir hisob-kitoblar (179)	361		
Aloqa korxonalari bilan pensiya va nafaqalar to'lashga doir hisob-kitoblar (191)	370		
Ortiqcha to'lab yuborilgan pensiya va nafaqalarni undirib olishga doir hisob-kitoblar (192)	371		

Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi bilan ijtimoiy sug'urta badallari bo'yicha hisob-kitoblar (198/1)	380		
Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi bilan hisob- kitoblar (198/2)	381		
Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi bilan ijtimoiy sug'urta to'lovlari bo'yicha hisob-kitoblar (198/3)	382		
Byudjetdan tashqari boshqa maqsadli jamg'armalar bilan hisob-kitoblar (199)	390		
Bepul berilgan tovar-moddiy boyliklar (273)	400		
Byudjet mablag'lari bo'yicha debitorlik qarzlarning hamda tovar-moddiy boyliklarning hisobdan chiqarilishi (274)	410		
VII. Xarajatlar			
Muassasani saqlash va boshqa tadbirlarga byudjetdan xarajatlar (200)	420		
Boshqa byudjetlar hisobidan qilingan xarajatlar (202)	421		
Respublika byudjetidan to'lanadigan pensiya va nafaqa xarajatlari (204)	430		
Mahalliy byudjetdan to'lanadigan pensiya va nafaqa xarajatlari (205)	431		
Tashkilotni saqlash va boshqa tadbirlarga byudjetdan qilingan haqiqiy xarajatlar (206)	440		
Boshqa byudjetlar hisobidan qilingan haqiqiy xarajatlar (208)	441		
Boshqa amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar (209)	442		
Taqsimlanadigan xarajatlar (210)	450		
Byudjetdan tashqari maxsus mablag'lar bo'yicha xarajatlar (211)	460		
Ta'lim muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushgan tuShumlar bo'yicha xarajatlar (212)	461		
Byudjetdan tashqari Jamg'armalar hisobiga xarajatlar (215)	470		
Soliq va boshqa to'lovlar bo'yicha imtiyoz summalari hisobiga xarajatlar (218)	471		
Olingan byudjet ssudalari hisobidan amalga oshirilgan haqiqiy xarajatlar (220)	480		
VIII. Zararlar			
Zararlar (410)	490		
IX. Kapital qurilish sarflari			
O'rnatish uchun mo'ljallangan asbob-uskunalar (040)	500		
Kapital qurilish uchun qurilish materiallari (041)	501		

Kapital qo'yimalarga byudjetdan xarajatlar (203)	510		
Kapital qo'yimalarga byudjetdan qilingan haqiqiy xarajatlar (207)	520		
Kapital qo'yimalarga byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan xarajatlar (216)	530		
BALANS	540		

Passiv	Qator kodi	Yil boshiga	Yil oxiriga (chorak)
1	2	3	4
I. Moliyalashtirish (xarajatlarni to'lash) Byudjet tomonidan muassasa xarajatlarini va boshqa tadbirlarni moliyalashtirish (230-140)	550		
Boshqa byudjetlar hisobidan mablag' ajratishga doir hisob-kitoblar (232-142)	560		
Markazlashgan tartibda olingan tovar-moddiy boyliklar (144)	570		
Respublika (mahalliy) byudjetlar hisobidan pensiya va nafaqalarni to'lashga doir hisob-kitoblar (145)	580		
Respublika byudjetidan pensiya, nafaqa va boshqa tadbirlarga to'g'ridan-to'g'ri mablag' ajratish (234)	590		
Bolalar muassasalarini saqlashga ota-onalarning mablag'lari (236)	600		
G'aznachilik orqali tashkilotni saqlash va boshqa tadbirlarga amalga oshirilgan to'lovlar (237)	610		
Muassasani saqlash uchun boshqa mablag'lar (238)	620		
G'aznachilik orqali boshqa byudjetlar hisobidan amalga oshirilgan to'lovlar (239)	630		
II. Maqsadli yo'nalishga mo'ljallangan fond va mablag'lar Byudjetdan tashqari maxsus mablag'lar jamg'armasi (240)	640		
Asosiy vositalar fondi (250)	650		
Asosiy vositalarning eskirishi (020)	651		
Arzon baho va tez eskiradigan buyumlarning fondi (260)	660		
Bepul olingan, Shuningdek inventarizatsiya natijasida ortiqcha chiqqan tovar-moddiy boyliklar hamda pul mablag'lari (273)	670		
III. Hisob-kitoblar	680		

Mol yetkazib beruvchilar va pudratchilar bilan hisob- kitoblar (150)			
Avans to'lovlari bo'yicha xaridor va buyurtmachilar bilan hisob-kitoblar (155)	681		
Ishlarni bajarish uchun bajaruvchilar bilan qo'shimcha qilingan hisob-kitoblar (156)	682		
Xaridorlar va buyurtmachilar bilan yetkazib berilgan mahsulotlar (bajarilgan ishlar, ko'rsatilgan xizmatlar) bo'yicha hisob-kitoblar (157)	683		
Hisobdor shaxslar bilan hisob-kitoblar (160)	690		
Vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqasi (171)	700		
To'lovlarning maxsus turlariga doir hisob-kitoblar (172)	710		
Byudjet bilan hisob-kitoblar (173)	720		
Depozit summalariga doir hisob-kitoblar (174)	730		
Yagona ijtimoiy to'lov bo'yicha hisob-kitoblar (175)	740		
Topshiriqlar bo'yicha qilinadigan xarajatlar uchun olingan mablag'larga doir hisob-kitoblar (176)	750		
Deponentlar bilan hisob-kitoblar (177)	760		
Boshqa kreditorlar bilan olib boriladigan hisob-kitoblar (178)	770		
Rejali tartibda to'lanadigan to'lovlarga doir hisob- kitoblar (179)	771		
Xodimlar bilan mehnatga haq to'lash bo'yicha hisoblaShuvlar (180)	780		
Stipendiya oluvchilar bilan hisob-kitoblar (181)	790		
Ishchi-xizmatchilar bilan naqd pulsiz pul o'tkazish bo'yicha hisoblaShuvlar (182-187)	800		
Ijtimoiy sug'urta to'lovlari bo'yicha hisob-kitoblar (188)	810		
Bajarilgan ishlar bo'yicha boshqa hisob-kitoblar (189)	820		
Shaxsiy jamg'arib boriladigan pensiya hisobvarag'i badallari bo'yicha xodimlar bilan hisob-kitoblar (190)	830		
Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi bilan ijtimoiy sug'urta badallari bo'yicha hisob-kitoblar (198/1)	840		
Byudjetdan tashqari Pensiya jamg'armasi bilan hisob- kitoblar (198/2)	841		
Byudjetdan tashqari boshqa maqsadli jamg'armalar bilan hisob-kitoblar (199)	850		
IV. Mahsulot sotish va daromadlar Ishlab chiqarish (o'quv) ustaxonalari buyumlarining realizatsiyasi (280)	860		

Yordamchi (o'quv) qishloq xo'jaligi mahsulotlarining realizatsiyasi (281)	861		
Shartnoma bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini va boshqa bajarilgan ishlar hamda ko'rsatilgan xizmatlarni realizatsiya qilish (282)	862		
Byudjetdan tashqari daromadlar va tuShumlar (400)	870		
Hisoblangan, lekin hisob raqamga tushmagan daromadlar (401)	871		
Ta'lim muassasalarida o'qitishning to'lov-kontrakt shaklidan tushgan tuShumlar (402)	872		
Foyda (410)	873		
Byudjetga va byudjetdan tashqari jamg'armalarga hisoblangan soliq va boshqa to'lovlar bo'yicha imtiyozlar (420)	874		
V. Ssudalar Byudjet ssudalari bo'yicha qarzdorlik (520)	880		
VI. Kapital qurilishni moliyalashtirish (to'lovlarni amalga oshirish) Kapital qo'yimalarga byudjetdan mablag' ajratishga doir hisob-kitoblar (231-143)	890		
G'aznachilik orqali kapital qo'yimalarga amalga oshirilgan to'lovlar(233)	891		
BALANS	900		
Balansdan tashqari hisoblar Ijaraga olingan asosiy vositalar (01)	910		
Ishonchsiz debitorlarning qarzlari xarajatga chiqazildi (05)	911		
Nazorat summasi			

**Qoidalariga
2-ILOVA**

2-shakl

Smeta xarajatlarining ijrosi haqida

H I S O B O T

20 ____ yil ____ holatiga

Tashkilotning nomi _____

Bo‘lim _____ bob _____ § _____

Hisobot davri: yillik, 1 aprel, 1 iyul, 1 oktyabr holatiga

Vazirlik _____

Byudjet turi _____

O‘lchov birligi: _____

Xarajatlar nomi	Xarajatlar moddasi	Qator kodi	Aniqlangan smeta bo‘yicha	Hisobot davri uchun moliyalashtirilgan	Kassa xarajati jami	Haqiqiy xarajatlar
...						
Xarajatlarning hammasi:						

Rahbar _____ Bosh hisobchi _____

(imzo)

(imzo)

M.O‘ " ____ " ____ 20 ____ yil

**Qoidalariga
3-ILOVA
2-RJ shakl**

**Byudjet tashkilotlarini rivojlantirish jamg‘armasi
bo‘yicha daromad va xarajatlar to‘g‘risida**

20 ____ yil ____ holatiga

H I S O B O T

Tashkilotning nomi _____

Bo'lim _____ bob _____ § _____

Hisobot davri: yillik, 1 aprel, 1 iyul, 1 oktyabr holatiga Vazirlik

Byudjet turi _____

O'lchov birligi:

2. Hisobot davriga tushgan daromad - jami
Shu jumladan:
A) Mahsulotlar (ishlar, xizmatlar) ishlab chiqarish va sotishdan tushgan daromadlar
B) Vaqtincha foydalanilmayotgan binolarni va davlatning boshqa mulklarini ijaraga berishdan tushgan tuShumlar
V) Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan byudjet tashkilotlariga ko'rsatiladigan homiylik (beg'araz) yordami hisobiga olingan tuShumlar
G) Hisobot choragining oxirgi ish kunida tejab qolingan byudjet mablag'lari hisobidan tuShumlar
3. Jami daromad (1+2)
4. Jami kassa xarajati
5. Hisobot davri oxiriga qoldiq (3 - 4)
Ma'lumot uchun: Yuridik va jismoniy shaxslardan homiylik yordami sifatida olingan mol-mulk qiymati.

Modda	Xarajatlar nomi	Qator kodi	Kreditor qarzlarni to'lash uchun	Moddiy texnik bazasini rivojlantirish uchun (75%)	Xodimlarni moddiy rag'batlantirish uchun (25%)	Beg'araz yordam hisobidan	Jami kassa xarajati (2 + 3 + 4 + 5)
A	B	1	2	3	4	5	6
							
Xarajatlarning hammasi							

Rahbar _____

" _____ " _____ 20 ____ yil

Hisobchi _____

M.O'.

**Tibbiyot muassasasini moddiy rag‘batlantirish va rivojlantirish jamg‘armasi bo‘yicha
daromad va xarajatlar to‘g‘risida
20__yil _____holatiga
H I S O B O T**

Tashkilotning

nomi

Bo‘lim _____ bob _____ § _____

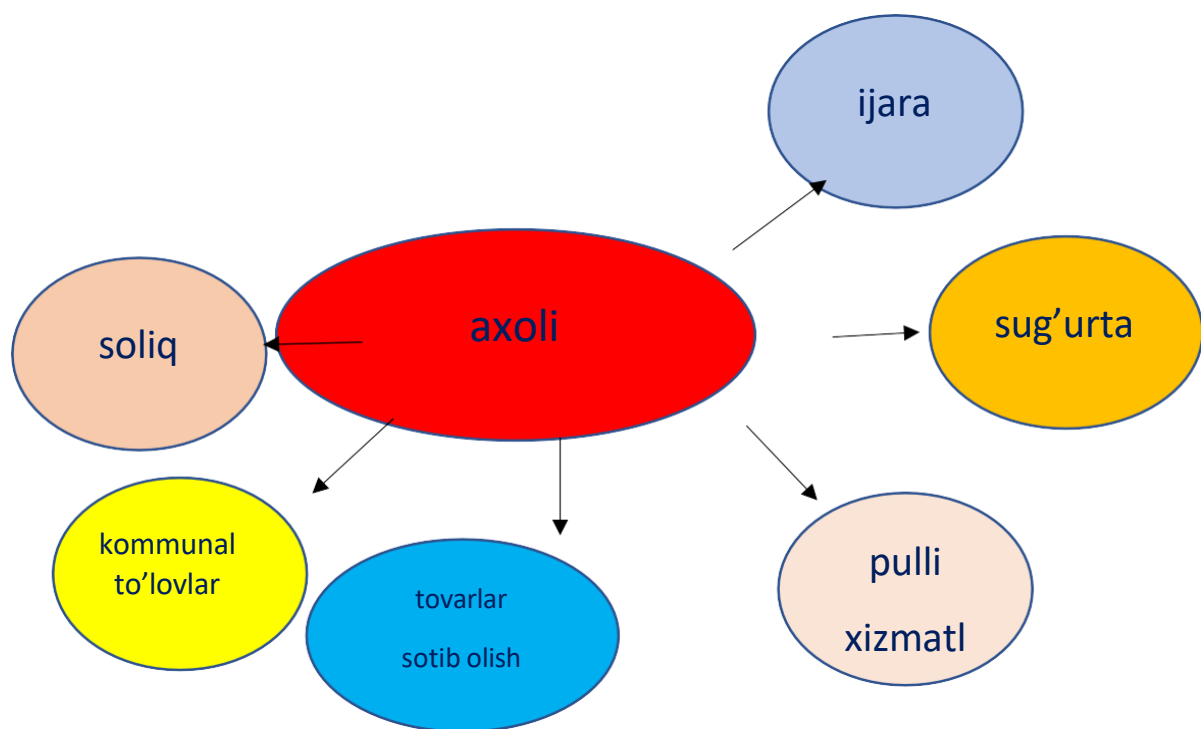
Hisobot davri: yillik, 1 aprel, 1 iyul, 1 oktyabr holatiga Vazirlik

Byudjet

turi

O‘lchov birligi: _____

1. Yil boshiga qoldiq	
2. Hisobot davriga tushgan daromad - jami	
Shu jumladan:	
A) Tibbiyot muassasasi uchun ajratiladigan umumiy byudjet mablag‘larining 5 foizigacha miqdori	
B) Homiylar va donor tashkilotlardan tushgan mablag‘lar	
V) Pulli davolash va xizmatlar ko‘rsatishdan tushgan mablag‘lar (ko‘rsatilgan pulli xizmatlarga xarajatlardan tashqari)	
G) Hisobot choragining oxirgi ish kunida (shtatlar soni va koyka jamg‘armalarini optimallashtirish hisobidan tibbiyot tashkilotlari smeta xarajatlarida ko‘zda tutilgan tibbiyot va farmasevtika xodimlari ish haqidan) tejab qolingani byudjet mablag‘lari	
D) Boshqa tuShumlar.	
3. Jami daromad (1+2)	
4. Jami kassa xarajati	
5. Hisobot davri oxiriga qoldiq (3 - 4)	
Ma’lumot uchun: Yuridik va jismoniy shaxslardan homiylik yordami sifatida olingan mol-mulk qiymati.	

VII. O'UMning elektron varianti